

ประวัติศร

๑๖ มกราคม ๒๕๑๐

๗๒๓
๑๔๗๔๗
๖.๒๐

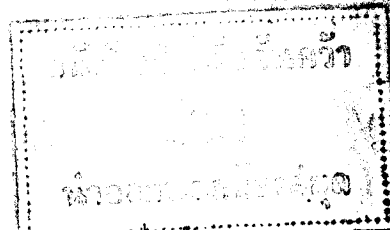
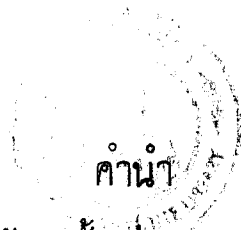
หนังสือสำหรับค้ำคว่ำ
๒
ท้าว
หน้าออกนอกห้องสมุด

ประวัติ

❖ **ครูสังฆาตมณีมาณีในวันครู** ❖

๑๖ มกราคม ๒๕๓๐

ด้วยในการจัดงานวันครูตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นต้นมา คณะกรรมการจัดงานวันครู ได้ให้มีการพิมพ์หนังสือประวัติครูขึ้นปีละ ๑ เล่ม โดยมอบให้คณะกรรมการประวัติครูเป็นผู้เรียบเรียง เว้นแต่ พ.ศ. ๒๕๐๗ ไม่ได้จัดพิมพ์ เพราะกรรมการ บางท่านติดการเขียน ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ ในโอกาสที่กระทรวงมีอายุครบ ๗๒ ปี อย่างไรก็ตามตั้งแต่เริ่มเรียบเรียงประวัติครูมาจนถึงปัจจุบัน ได้จัดพิมพ์หนังสือรวม ๑๐ เล่ม เพื่อเผยแพร่เกียรติคุณของครูที่ล่วงลับไปแล้วมีจำนวน ๑๓๒ ท่าน ซึ่งแต่ละท่านเป็นผู้ที่มีความสามารถในหน้าที่การงานในด้านการศึกษาต่าง ๆ กัน และก่อให้เกิดผลดีแก่วงการศึกษาของประเทศไทยอย่างอเนกประการ โดยเฉพาะหนังสือประวัติครูเล่มนี้ นับว่าเป็นเล่มพิเศษที่คณะกรรมการประวัติครูได้นำประวัติของสมเด็จพระราชบิดา เจ้าฟ้ามหิดลอดุลยเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์มาแสดงพระเกียรติคุณ ในด้านที่เกี่ยวกับการศึกษาของประเทศไทยให้ประจักษ์ด้วย

คณะกรรมการประวัติครู พ.ศ. ๒๕๑๐ มีรายนามดังนี้

๑. นายรอง ศยามานนท์	ประธานกรรมการ
๒. หลวงสวัสดิสารศาสตร์พุทธิ	ที่ปรึกษา
๓. หม่อมราชวงศ์แสงโสม เกษมศรี	กรรมการ
๔. ขุนวิรุพหัชจรยา	กรรมการ
๕. นายพงศ์อินทร์ ศุขขจร	กรรมการ

- ๖. นางสาวบุญเจือ องคประดิษฐ์ กรรมการ
- ๗. นายภักดิ์ ฉวีสุข กรรมการ
- ๘. นายเจริญ ไชยชนะ กรรมการและเลขานุการ
- ๙. นายจูล ชีวะวุฒิ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ในการเรียบเรียงประวัติ คณะกรรมการประวัติครุได้ยึดหลักเกณฑ์

เดิมสำหรับที่จะใช้พิจารณาเลือกเฟ้นบุคคลที่จะนำมาเขียนประวัติ กล่าวคือ จะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถที่เด่น เกี่ยวกับการศึกษาด้านต่าง ๆ เช่น การจัดการศึกษา ในส่วนภูมิภาค การโรงเรียนราษฎร์ การเกษตร ศิลปกรรม การพลศึกษา การอบรมกุลสตรี การแต่งตำราแบบเรียน ฯ ถึงแม้ว่าจะได้กำหนดหลักเกณฑ์ไว้ดังกล่าวก็นั้น คณะกรรมการก็ยัง ประสพความยุ่งยากตลอดมา เช่น การจัดหาผู้เรียบเรียงประวัติ และ การค้นคว้าหาหลักฐานข้อเท็จจริง แม้ว่าประวัติบางท่านมีความเหมาะสม อย่างยิ่งที่จะนำมาเรียบเรียงและจัดพิมพ์ แต่ก็ไม่สามารถค้นคว้าสืบหา รายละเอียดประวัติของท่านผู้นั้นได้ถูกต้อง จึงเป็นที่น่าเสียดายมาก

ผู้ช่วยเพื่อช่วยเหลือเรียบเรียงประวัติครุ เล่ม ๑๐ พ.ศ. ๒๕๑๐

มีดังนี้

- ๑. นายวงศ์ บุญยะกาญจน เขียนประวัติ หลวงสุนทรานอักษรศาสตร์
- ๒. นางเรืองอุไร กุศลาลัย เขียนประวัติ พระยาวิภังชน์วิทยาศาสตร์
- ๓. นายชอบ ทวีโภค เขียนประวัติ หลวงแจ่มวิชาสอน

ก

๔. นายอุทัย สิงห์ศักดิ์ เขียนประวัติ หลวงศรีภษาชะเวทิน
๕. นายแป้น รัตนศาสตร์ เขียนประวัติ ขุนประสาทรุกรกรม
๖. นางสาววัชรวิ รมยะนันท์ เขียนประวัติ หม่อมราชวงศ์
สุนนชาติ สวัสดิ์กุล
๗. นางสาวอรอนรัตน์ อิศรภักดี เขียนประวัติ นางพวงเพชร
เอี่ยมสกุล

คณะกรรมการ ประวัติครู ขอขอบคุณท่าน ที่กล่าวนาม มาแล้วไว้
ณ โอกาสนี้ด้วย.

คณะกรรมการประวัติครู พ.ศ. ๒๕๑๐

หอสมุดคุรุสภา

สารบัญ

	หน้า
สมเด็จพระราชบิดา เจ้าฟ้ามหิดลอดุลยเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์	๑
หลวงสันฐานอักษรศาสตร์ (พร้อม บุษยภาณูจน)	๕๐
พระยาวิธานวิทยาสาสน์ (ทัต วิรทัต)	๖๐
หลวงแจ่มวิชาสอน (แจ่ม นิยมเทศ)	๗๒
นายเจือ ฉวีประยูร	๘๒
หลวงศิลปานการกิจ (บุญเหลือ นิงสานนท์)	๘๗
หลวงประวัตวิธวิชชการี (หม่อมหลวงประวัตติ อิศรางกูร)	๑๒๒
หลวงศรีภาษาะเวทิน (สิริ ภาษาะเวทิน)	๑๓๘
ขุนประสาทรกรรม (แมน วุฒิตา)	๑๖๓
ขุนสุคนธวิทักษการ (สุคนธ์ สุคนธวิท)	๑๗๓
หม่อมราชวงศ์สุมนชาติ สวัสดิ์ทิกุล	๑๘๘
นางพวงเพ็ชร เขียมสกล	๒๐๖
บรรณานุกรม	๒๓๐
สถิติแสดงจำนวนผู้สำเร็จวิชาครุศาสตร์ วิชาการศึกษา หรือวิชาครูในระบัยต่าง ๆ ปีการศึกษา ๒๕๐๑ ถึง ๒๕๐๗	๒๓๓

สมเด็จพระราชาธิบดี

เจ้าฟ้ามหิดลอดุลยเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์

สมเด็จพระราชบิดา เจ้าฟ้ามหิตลลิตกุลเดช

กรมหลวงสงขลานครินทร์

พ.ศ. ๒๔๓๔-๒๔๗๒

มูลกระหม่อมสดุดีอาศิรวาท

สถิตยวิภังค์	๑๕	
กรมสงขลานครินทร์	ระบิลวรรณ	
อาเกียรณพระเกียรติงาม		ประวัต
เจ้าฟ้างวรยศอรุสยัยกษัตริย์		
สมเด็จพระพันวัส		สศรี
แต่ถ่อมองคกิตลงพะวงระหว		
ราชฎรพบประสพศรี		สุขา
มากสงทรพยชประทานประมาณคณนา		
บำเพ็ญกุศลมา		มิวาย
หวังแพทยศาสตร์ศรีราชเจริญกิจขยาย		
อาพาธพยาธิหลาย		ขจัด
ติดต่อมูลนิธิมูลกระหม่อมรปฏิบัติ		
เพื่อแพทยณแผนบัจ		จบัน
ได้เทียมเท่าคจเขาณแดนวิทศอัน		
จำเรญประดาสรรรพ		วิชา

ทรงอุดหนุนนุกุลบุตรและแม่กุลธิดา เรียนดีและมมา -	นะจិត
ส่งเรียนต่างประเทศพิเศษกวีวิทย ^๕ ด้วยทุนพระองค์ผลิต	พิศาล
ดลคาบณ ฌ ดิลีประจวบมฤตวารี ข้าบาทภวาทกราน	พระองค์ ^๕
ด้วยดวงจิตตระลักสำนึกนิตยคง รู้คุณกรณทรง	ประทาน
ด้วยนวนบกรจบศโรตมสมาน ทางกายแสดงการ	ชูลี
ด้วยคำการวะสาระศัพทสดุดี สักการวาท	เสถียร
ดอกไม้มาลยรูปและรูปปรุณเทียน ควันกลั่นถวิลเวียง	สวรรณ ^๕
สู่วิญญาณชประจักษ์ตระหนักนยอนันต์ ^๕ ข้าบาทภวาทวัน -	ทนา

ข้าพระบาทคณะนักศึกษาแพทย์และนักเรียนพยาบาล *

* นายแพทย์ภูเก็จ วาจานนท์ สาราดิเยกรสโมสรนัศึกษาศาแพทย์ศิริราช ๒๔๙๓-๒๔๙๔
ประพันธ์ให้คณะนักศึกษาแพทย์และนักเรียนพยาบาลอ่านทำนองเสนาะประสานเสียง
เนื่องในพิธีถวายบังคมพระบรมศพสมเด็จพระราชบิดาครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๓

สมเด็จพระราชบิดา เจ้าฟ้ามหิตลอลดลเดช กรมหลวงสงขลา-
นครินทร์ เป็นพระโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
และสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ประสูติ
ในพระบรมมหาราชวัง เมื่อวันที่ ๓ ค่ำ เดือน ๗ ปีเถาะ ตรงกับ
วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๓๔ พระอนามัยในขณะทรงพระเยาว์ไม่สู้
สมบูรณ์นัก ทรงศึกษาวิชาเบื้องต้นที่โรงเรียนราชกุมารในพระบรมมหา-
ราชวัง โดยทรงศึกษาภาษาไทยก่อน พระอาจารย์ผู้ถวายการสอนภาษา
ไทยคนแรก คือ พระยาอิศรพันธุ์โสภณ (ม.ร.ว. หนู อิศรางกูร) ต่อมา
จึงทรงศึกษาวิชาภาษาอังกฤษและเลข ปรากฏว่า ทรงพระปรีชาสามารถ
ในการศึกษามาก ในชั้นแรกมิได้สนพระทัยวิชาหนึ่งวิชาใดโดยเฉพาะ แต่
ต่อมาเมื่อทรงย้ายไปประทับที่พระราชวังดุสิตกับสมเด็จพระบรมชนกนาถ
จึงสนพระทัยวิชาภาษาอังกฤษมากขึ้น ใน พ.ศ. ๒๔๔๖ เมื่อพระชน-
มายุได้ ๑๒ พรรษา สมเด็จพระบรมชนกนาถโปรดให้มีพระราชพิธี
โสกันต์และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาขึ้นเป็น สมเด็จพระเจ้า
ลูกยาเธอ เจ้าฟ้าต่างกรม มีพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า
“สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหิตลอลดลเดช นเรศวรมหาราชอา-
ริบดินทร์ จุฬาลงกรณินทรวรางกูร สมบูรณ์เบญจพรสิริสวัสดิ์
ขัตติยวิโรภโตสุชาติ คุณสังกาศเกียรติประภคณัฐ์ ลักษณะวิจิตรพิสิฏฐบุรุษ
ชนุตมรัตน์พัฒนศักดิ์ อัครวรราชกุมาร กรมขุนสงขลานครินทร์ มุสิกนาม
ให้ทรงศักดินา ๔๐,๐๐๐ ตามพระราชกำหนด อย่างสมเด็จพระเจ้าลูก
ยาเธอ เจ้าฟ้าต่างกรม ในพระบรมราชตระกูลอันสูงศักดิ์”

ในวันที่ ๒๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๔๗ เมื่อมีพระชันษา ๑๓ ปี ขณะที
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ครองดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระ
พระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงผนวช
เป็นภิกษุ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดารามนี้ สมเด็จพระราชบิดาได้ทรง
บรรพชาเป็นสามเณรด้วย สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณ-
วโรรส ทรงเป็นพระอุปัชฌายาจารย์ เมื่อทรงบรรพชาแล้ว สมเด็จพระ
ราชบิดาได้เสด็จมาประทับ ณ ตำหนักทรงพรต วัดบวรนิเวศวิหาร สมเด็จ
พระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์เป็น
พระญาณวราภรณ์ เป็นพระอาจารย์ปกครองและอบรม สมเด็จพระราชบิดา
ได้ทรงลาสิกขาบทเมื่อวันที่ ๑๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๔๗

ใน พ.ศ. ๒๔๔๘ ได้ทรงเข้าเป็นนักเรียนนายร้อยทหารบก และ
ในศกนั้นเองได้เสด็จไปศึกษาต่อที่โรงเรียนแฮร์โรว์ ประเทศอังกฤษ
เป็นเวลาปีครึ่ง ใน พ.ศ. ๒๔๕๐ ทรงย้ายไปศึกษาวิชาทหารบกที่
วิทยาลัยทหารบกช็อ ค้าช เคอนิกลิชปร็อยช็ชเซ่ คาเท็ทเต็นแฮ็ช
(Das Koniglich Preussische Kadettenhaus) เมืองป็อดสตั้ม ประเทศ
เยอรมนี ต่อมาเสด็จไปทรงศึกษาที่วิทยาลัยทหารบกช็อ เข้าพท์ คาร์เท็ท-
เต็นอันชะตัลท์ ตำบลโกรช ลิชแตร์เฟลเด (Haupt Kadettenanstalt Gross
Lichterfelde) ใกล้ ๆ กรุงเบอร์ลิน ยังไม่ทันสำเร็จก็ต้องทรงเปลี่ยนไป
ศึกษาวิชาทหารเรือตามความประสงค์ของรัฐบาลในขณะนั้น ได้เสด็จไป
ศึกษาที่วิทยาลัยทหารเรือ ทรงสำเร็จการศึกษาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ และ
ทรงชนะประกวดการออกแบบเรือดำน้ำด้วย นับว่าทรงเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้า

พระองค์แรก และพระองค์เดียวที่สำเร็จวิชาการทหารเรือจากประเทศเยอรมนี ใน พ.ศ. ๒๔๕๗ ได้รับพระราชทานยศเป็นนายเรือตรีแห่งราชนาวีไทย และต่อมาก็ได้ดำรงพระยศเป็นนายเรือโท หลังจากสำเร็จการศึกษาแล้ว ได้ทรงรับราชการในกองทัพเรือเยอรมันอีกเป็นเวลา ๓ ปี จนมหาสงครามโลกครั้งที่ ๑ เกิดขึ้น จึงเสด็จกลับประเทศไทย ได้ทรงดำรงราชการกรมเสนาธิการทหารเรือเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ แล้วทรงย้ายไปประจำกองอาจารย์นายเรือแผนกแต่งตั้งตำราในศกนเอง

ขณะที่ทรงรับราชการอยู่ในกองทัพเรือ สมเด็จพระราชบิดาได้ทรงอบรมสั่งสอนนักเรียนนายเรือด้วย ทรงชำนาญในเรื่องบินมาก สามารถถอดส่วนประกอบของบินออกมาแสดงให้นักเรียนดูและใส่ชิ้นส่วนเหล่านั้นกลับเข้าที่เดิมได้เป็นที่เรียบร้อยทุกชิ้น ทรงสนพระทัยในเรื่องเรือรบขนาดย่อมที่ไทยอาจจะมีได้มาก และโดยเฉพาะก็คือเรือดำน้ำ ซึ่งจำเป็นต้องคำนึงถึงเสบียงกรังที่จะใช้เป็นอาหารในเรือด้วย แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ต่อมาพระองค์มิได้ทรงรับราชการในกองทัพเรือ เพราะสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร ซึ่งขณะนั้นทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นไชยนาทนเรนทร ผู้บัญชาการโรงเรียนราชแพทยาลัย และอธิบดีกรมสาธารณสุขในเวลาต่อมา ได้ทูลเชิญสมเด็จพระราชบิดาให้หันมาสนพระทัยในกิจการสาธารณสุข ใน พ.ศ. ๒๔๖๐ จึงเสด็จออกไปศึกษาวิชาสาธารณสุขที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด สหรัฐอเมริกา แต่ใน พ.ศ. ๒๔๖๓ เมื่อทรงศึกษาอยู่ในชั้นปีที่สามของวิชาสาธารณสุข

ได้เสด็จกลับประเทศไทย เนื่องในงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี พระพันปีหลวงแห่งรัชกาลที่ ๖ และ ๗

ระหว่างที่ประทับอยู่ในพระนคร สมเด็จพระราชบิดาได้เสด็จไปฝึกงานในห้องปฏิบัติการพยาธิวิทยาของโรงพยาบาลศิริราช ในระยะนั้นมีการดำริจะใช้ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ เป็นที่ฝึกหัดบำบัดโรคแทนโรงพยาบาลศิริราช เพื่อจะได้รวมคณะต่าง ๆ ไว้ในบริเวณจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทั้งหมด ถ้าโครงการนี้เป็นไปตามความดำรินี้ในครั้งนั้นแล้ว ก็คงจะย้ายคณะแพทยศาสตร์ไปจากโรงพยาบาลศิริราช แต่ในที่สุดเมื่อตกลงแน่นอนว่า โรงพยาบาลศิริราชจะคงเป็นที่ฝึกหัดบำบัดโรคของนักเรียนแพทย์ต่อไป จึงจำเป็นต้องขยายเนื้อที่และกิจการของโรงพยาบาลศิริราช ให้เหมาะสมกับการเป็นโรงเรียนแพทย์ การขยายกิจการครั้งนี้ สมเด็จพระราชบิดาได้ทรงเป็นกำลังสำคัญเป็นอย่างมาก

สมเด็จพระราชบิดาได้ทรงอภิเษกสมรสกับสมเด็จพระราชชนนีศรีสังวาลย์ ณ วังสระปทุม เมื่อวันที่ ๑๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๓ แล้วเสด็จต่างประเทศด้วยกัน และนักเรียนที่ประทานทุนส่วนพระองค์ให้ไปศึกษาต่อก็ได้โดยเสด็จไปด้วย ทรงเข้าศึกษาต่อที่คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยฮาวาร์ด ทรงสำเร็จการศึกษาได้รับประกาศนียบัตรการสาธารณสุข (C.P.H.) เมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๔

ในขณะนั้น มุลนิธิร็อกกเฟลเลอร์ ได้เสนอจะช่วยเหลือรัฐบาลไทยปรับปรุงโรงเรียนแพทย์ แต่ยังมีข้อขัดข้องในการที่มูลนิธิจะเข้าช่วย ก็คือ

ขณะนั้นประเทศไทยมีผู้เข้าใจถึงความสำคัญของการศึกษาวิชาแพทย
 น้อยมาก เกรงว่าทุนรอนที่มูลนิธิให้ไปจะสูญเปล่า เพราะไม่มีผู้สนับสนุน
 โครงการนั้นๆ อาจทำให้การดำเนินงานไม่สะดวก นอกจากนั้นยังได้มีการ
 ร่วมมือกันระหว่างสภาภชาชาติไทยกับสาขาสาธารณสุขระหว่างประเทศของ
 มูลนิธิเพื่อปราบโรคพยาธิปากขอ การดำเนินการตามโครงการนี้ ก็ต้องการ
 แพทย์ที่ได้รับการฝึกฝนเป็นอย่างดี ซึ่งเมืองไทยในขณะนั้นยังขาดแคลน
 แพทย์อยู่มาก ไม่สามารถจะส่งแพทย์ที่มอญให้ไปปฏิบัติงานในโครงการนี้ได้
 นับเป็นเคราะห์ของประเทศเป็นอย่างยิ่ง ที่ขณะนั้น สมเด็จพระราชบิดา
 กำลังทรงศึกษาวิชาการสาธารณสุขอยู่ในต่างประเทศ จึงทรงเป็นผู้ที่
 เหมาะสมที่สุดของรัฐบาลไทยที่จะเจรจากับฝ่ายมูลนิธิ กระทรวงศึกษา-
 ธิการ* ได้ทูลเชิญและแต่งตั้งให้พระองค์เป็นหัวหน้าคณะดำเนินการ
 ได้ทรงเสนอพระดำริเกี่ยวกับข้อเสนอของผู้แทนมูลนิธิรวม ๖ ข้อ กระทรวง
 ศึกษธิการ ได้ตอบรับหลักการ ส่วนรายละเอียดได้ทูลขอให้ทรงเป็น
 ผู้แทนมีอำนาจเต็มในการเจรจาแทนเสนาบดีกระทรวงศึกษธิการ สมเด็จพระ
 พระราชบิดาได้ทรงแถลงความเป็นจริงเกี่ยวกับสถานการณ์ของการแพทย์
 ในเมืองไทยสมัยนั้นอย่างตรงไปตรงมา ยังความพอใจให้เกิดขึ้นแก่ผู้แทน
 ฝ่ายมูลนิธิเป็นอันมาก พระองค์ได้ทรงใช้พระวิริยะอุตสาหะและพระปรีชา
 ญาณในการเจรจากับผู้แทนของมูลนิธิ ซึ่งได้เริ่มขึ้นเป็นครั้งแรก ณ กรุง

* คณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาลสังกัดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งขึ้นต่อ
 กระทรวงศึกษธิการในเวลานั้น.

ลอนดอนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ และต่อมาก็มีการประชุมที่กรุงบอร์น ปารีส และนิวยอร์ก อีกรวมหลายครั้ง การเจรจาเป็นผลสำเร็จ มูลนิธิได้ตกลงทำสัญญาให้ความช่วยเหลือแก่กิจการแพทย์ของไทย มีกำหนดระยะเวลา ๖ ปี คือตั้งแต่ปลายพ.ศ. ๒๔๖๕ ถึง พ.ศ. ๒๔๗๒ โดยมูลนิธิรับรองจะช่วยเหลือตามหลักสำคัญ ๓ ประการคือ

๑. ช่วยทุนในการก่อสร้างตึกตามโครงการให้เหมาะสมเป็นสถานที่เล่าเรียนวิชาแพทย์ทันสมัย
๒. จัดหาศาสตราจารย์ชาวต่างประเทศมาช่วยปรับปรุงการสอนแผนกต่าง ๆ ของคณะแพทยศาสตร์ โดยมูลนิธิเป็นผู้จ่ายเงินเดือนและค่าใช้จ่ายเพิ่มเฉพาะตัวศาสตราจารย์ด้วย
๓. ให้อุปกรณ์การศึกษาแพทย์แผนกต่าง ๆ เพื่อไปศึกษาเพิ่มเติมในต่างประเทศ

ต่อมามูลนิธิได้จัดส่งศาสตราจารย์ทยอยเข้ามาตามระยะความต้องการที่เก็บไป ส่วนหลักสูตรการเรียนวิชาแพทย์ก็ได้ปรับปรุงขยายขึ้นให้แพทย์มีความรู้สมแก่ฐานะ คือผู้ที่เรียนวิชาแพทย์ จะต้องมีความรู้ชั้นต้นสอบไล่ได้ชั้นมัธยมปีที่ ๘ และเมื่อเรียนวิทยาศาสตร์เตรียมแพทย์ ๒ ปีแล้ว จึงจะเข้าศึกษาวิชาแพทย์ต่อไปอีก ๔ ปี ผู้ที่ได้ฝึกฝนตลอดหลักสูตรเหล่านี้บริบูรณ์แล้ว จึงเป็นแพทย์ปริญญาตรี

อนึ่ง การเรียนแพทย์จำเป็นต้องอาศัยโรงพยาบาลเป็นอุปกรณ์สำคัญส่วนหนึ่ง ฉะนั้น มูลนิธิจึงยินยอมร่วมมือปรับปรุงโรงพยาบาล

ศิริราชกับโรงเรียนนางพยาบาลและผดุงครรภ์ให้เข้าระเบียบกัน สมัย
 พร้อมกันไป นอกจากนั้นต่อมายังได้ขยายความช่วยเหลือส่งศาสตราจารย์
 ทุกแขนงวิชามาช่วยปรับปรุงการสอนชั้นเตรียมแพทย์ ซึ่งขณะนั้นชอยู่
 ในคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์อีกด้วย

ในวันที่ ๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๖ สมเด็จพระราชชนนีได้
 ประสูติพระธิดาองค์แรก คือ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิ-
 วัฒนา ณ กรุงลอนดอน ในระหว่างนั้นสมเด็จพระราชบิดาได้เสด็จไปศึกษา
 วิชาแพทย์ที่เมืองเอดินบะระ สกอตแลนด์ แต่ความชื้นของอากาศที่นั่น
 ไม่ถูกกับพระอนามัย ประจวบกับได้รับพระราชโทรเลขของพระบาท
 สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงเสด็จกลับพระนครในศกนั้นเอง
 สำเนาพระราชโทรเลขมีความดังต่อไปนี้

“Now that I have lost Chidadhuj,* I feel more lonely than before,
 and I want you to come back home as soon as you can. I have already
 arranged with the Minister of Education for you to take up the post
 of Director-General of the University, and I know that the Minister is
 delighted at the prospect of having you in his department. Your mother
 has just been to see me on a visit of condolence, and she seemed very
 pleased when I told her of my intention to ask you to come home and
 support me in my work. Please return as soon as you can.”

เมื่อได้รับพระราชโทรเลขแล้ว สมเด็จพระราชบิดาได้ประทาน
 ปลายพระหัตถ์ถึงเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการ
 ในขณะนั้นทันที ความตอนหนึ่งในลายพระหัตถ์มีดังนี้

* สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพชรบูรณ์อินทราชัย

* “การที่ได้ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพเจ้าทำการในกรมมหาวิทยาลัยนั้น เป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างยิ่ง แต่ข้าพเจ้าเวลานี้ต้องนับว่ายังเป็นคนพิการอยู่ เพราะฉะนั้นจะรับราชการเต็มตามหน้าที่ยังไม่ได้ แลถ้าขึ้นรับตำแหน่งนี้แล้ว เกรงว่าราชการจะบกพร่อง เพราะนอกจากที่ร่างกายไม่บริบูรณ์ ข้าพเจ้าก็ยังไม่มีความชำนาญในราชการพอที่จะรับตำแหน่งอันเต็มไปด้วยความผิตชอบ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าขอปรึกษากับเจ้าคุณว่าจะมีโอกาสดังไรบ้างที่จะรับตำแหน่งน้อยกว่านี้ แลให้มีหน้าที่กว้างขวางทั่วไป อย่างเช่น กรมขุนไชยนาทได้เคยทรงเป็นผู้ช่วยปลัดทูลฉลอง เมื่อเสด็จเข้ารับราชการใหม่ใหม่ ตำแหน่งนี้ราชการจะไม่หนักหนา แลจะมีโอกาสเห็นการงานของกระทรวงกว้างขวางออกไปอีก เพราะกิจการของมหาวิทยาลัยนั้นเกี่ยวกับงานของกรมอื่นอื่นมาก เช่น การเรียนในโรงเรียนมัธยมเป็นต้น ซึ่งให้อยู่ในกรมศึกษาธิการ ถ้าข้าพเจ้ามีโอกาสทำการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ต่างต่างหลายแห่งแล้ว จะได้เพิ่มความรู้จักราชการแลผู้รับราชการมากขึ้น ”

อย่างไรก็ตาม เมื่อสมเด็จพระราชบิดาเสด็จกลับ มาถึงพระนครก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมมหาวิทยาลัย กระทรวงศึกษาธิการ มีพระยานุกิจวิฑูร เป็นผู้อำนวยการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และหม่อมเจ้าพนศรีเกษม เกษมศรี เป็นคณบดีคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ซึ่งขณะนั้นนักเรียนส่วนใหญ่ก็คือแผนก

* ข้อความในเครื่องหมายอัฒประกาศ คงตัวสะกดการันต์ตามต้นฉบับเดิม

เตรียมแพทย์ กระทรวงศึกษาธิการ ได้จัดห้องประทับถวายไว้ที่ตึกหลังใหญ่ในกระทรวง คือที่ตึกกรมกสิกรรมในขณะนั้น สมเด็จพระราชบิดาได้รับพระราชทานยศเป็นมหาอำมาตย์ตรีและเป็นนายพันโทในพ.ศ. ๒๔๖๖ และในสภานั่นเองก็ได้มีการร่างพระราชบัญญัติการแพทย์ขึ้นเป็นครั้งแรก สมเด็จพระราชบิดาได้ทรงมีส่วนช่วยเหลือ ทรงพิจารณาเรื่องโรงเรียนแพทย์อย่างรอบคอบ ทำให้การร่างพระราชบัญญัติ ครองนั้นดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย แม้ในขณะที่ยังดำรงตำแหน่งเป็นอธิบดีกรมมหาวิทยาลัยนั้น ก็ทรงห่วงใยในกิจการของโรงเรียนแพทย์เป็นอันมาก ประกอบกับไม่โปรดการทำงานอย่างที่เคยยกกันว่านั่งโต๊ะเขียนหนังสือ จึงทรงขอพ้นจากตำแหน่งอธิบดีกรมมหาวิทยาลัยในเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๗ ไปดำรงตำแหน่งข้าหลวงตรวจการศึกษาทั่วไป เปิดโอกาสให้พระองค์ได้ทำงานที่สบพระอัธยาศัยมากขึ้น และในปีนั้นเองก็ได้รับพระราชทานยศเป็นนายนาเวศเอกแห่งราชนาวิไทย และนายกองเอกเสือบ้า

อนึ่ง ในการเสด็จกลับมาปฏิบัติราชการในประเทศไทยครั้งนี้ นอกจากได้ทรงรวบรวมแพทย์ที่สำเร็จจากอังกฤษบ้าง สหรัฐอเมริกาบ้าง มาเป็นอาจารย์สอนนักเรียนแพทย์แล้ว พระองค์เองยังเสด็จมาสอนด้วย ขณะนั้นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร ได้ทรงย้ายไปเป็นอธิบดีกรมสาธารณสุขตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๑ แล้ว สมเด็จพระราชบิดาได้ทรงเป็นประธานในที่ประชุมคณะอาจารย์ ร่างตารางสอนและกะการสอนนิสิต ปราบกฏในตารางสอนของชั้นเตรียมแพทย์ คณะ

อักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗ ว่าได้ทรงสอนถึง สัปดาห์ละ ๑๐ ชั่วโมง คือ ชั้นเตรียมแพทย์ปีที่ ๑ ทรงสอนวิชาประวัติศาสตร์ ๒ ชั่วโมง ชั้นเตรียมแพทย์ปีที่ ๒ ทรงสอนวิชาประวัติศาสตร์ ๒ ชั่วโมง และวิชากายวิภาคศาสตร์ (Practical Vertebrate Anatomy) ๖ ชั่วโมง นอกจากนี้ยังปรากฏในระเบียบการย่อของคณะอักษรศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ว่าทรงเป็นปราชญ์พิเศษวิชาสรีรวิทยาอีกด้วย ทรงช่วยเหลือในการค้นคว้าของศาสตราจารย์ชาวต่างประเทศที่มูลนิธิร็อกกเฟลเลอร์ส่งมาช่วยสอน เป็นต้นว่า ทรงรับเลี้ยงลิงให้แก่ศาสตราจารย์ทางสรีรวิทยาไว้ในบริเวณวัง นอกจากนี้ยังได้ทรงพิจารณาร่วมกับ ศาสตราจารย์เอลลิสหัวหน้าคณะศาสตราจารย์ที่มูลนิธิส่งมาช่วย และหม่อมเจ้าพูนศรีเกษม เกษมศรี ถึงเรื่องความบกพร่องของนักเรียนแพทย์ที่มตำรับตำราไม่พอ ควรจะมีห้องสมุดประจำหอนอน ประกอบด้วยตำรับตำราต่าง ๆ อย่างละ ๖-๘ เล่ม เพื่อนักเรียนจะได้มีโอกาสแบ่งปันกัน อ่านในเวลาเรียนเอง โดยเฉพาะในเวลากลางคืน ตำราเหล่านี้ให้ทำบัญชี ตีราคาแล้วมอบให้นักเรียนในคณะรับไปชั้นละชุด หนังสือเหล่านี้ต้องนำส่งห้องสมุดของคณะตอนปลายปี ถ้าชำรุดหรือหายก็ให้เฉลี่ยเงินประกัน ใช้ ทำนองเดียวกับเครื่องใช้ในวิชาเคมี การนี้เป็นผลสำเร็จ ซึ่งแต่เดิมนนห้องสมุดจะซื้อหนังสือได้อย่างละเลมเดียวเท่านั้น

ในต้น พ.ศ. ๒๔๖๗ ทางราชการได้สร้างตึกสำหรับแผนกกายวิภาค และสรีรวิทยา ตามข้อตกลงของมูลนิธิร็อกกเฟลเลอร์ สมเด็จพระราชบิดา

ได้ทรงควบคุมการก่อสร้างด้วย ได้ประธานคำแนะนำในการก่อสร้างว่า เพื่อเป็นการประหยัด ไม่ควรสร้างให้หรูหราสวยงาม ในปลายปีนั้น มีเรื่องเกี่ยวกับการจัดระเบียบวิธีอำนวยการ โรงพยาบาลและโรงเรียนแพทย์ใหม่ เพราะได้เกิดเรื่องอันไม่เหมาะสมขึ้น กรรมการที่กระทรวงศึกษาธิการ แต่งตั้ง ได้มาตรวจสอบอย่างถี่ถ้วน เห็นสมควรให้มีการเปลี่ยนแปลงหน้าที่ของคณะที่ กับแนะนำให้ฝ่ายโรงเรียนและโรงพยาบาลมีผู้ควบคุม แต่ผู้เดียว ผลที่สุดในปี พ.ศ. ๒๔๖๘ ตกลงให้มีคณะกรรมการอำนวยการคณะแพทยศาสตร์และโรงพยาบาล สมเด็จพระราชบิดาทรงดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการ มีอาจารย์คณะแพทยศาสตร์และเจ้าหน้าที่ฝ่ายโรงพยาบาลเป็นกรรมการ โดยมีคณะกรรมการบริหารปฏิบัติงานตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการอำนวยการ และพระองค์ก็ได้ทรงดำรงตำแหน่งเป็นกรรมการบริหารร่วมกับคณะที่และผู้อำนวยการ การศึกษา ด้วย

ในด้านการสาธารณสุข พระองค์ก็ได้ทรงช่วยเหลือกิจการของ กรมสาธารณสุขอย่างใกล้ชิด เมื่อมีการอบรมสาธารณสุขมณฑลที่ กรุงเทพฯ ในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๗ ก็ได้ทรงแสดงปาฐกถา แสดงวิธีปฏิบัติกิจการสุขาภิบาล และทรงนำแพทย์ที่เข้ามาอบรม คูงานสุขาภิบาลในกรุงเทพฯ ด้วย ในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๖๗ ได้เสด็จไปเปิดโรงพยาบาลแมคคอมิคของคณะมิชชันนารีอเมริกัน และสถานีอนามัยของสภาภาษาสยามที่จังหวัดเชียงใหม่ ได้ทรงช่วยเหลือให้โรงพยาบาลแมคคอมิคได้มีแพทย์อเมริกันมาอยู่ประจำครั้งละ ๓ ปี และยังประธาน

ทุนแก่โรงเรียนกรุงเทพ ฯ คริสเตียนวิทยาลัย ให้มีครูอเมริกันมาสอน
ประจำ ๑ คน

สำหรับการปรับปรุงการสอนวิชาพยาบาล ได้เริ่มขึ้นเมื่อ พ.ศ.
๒๔๖๘ สมเด็จพระราชบิดาได้ทรงซื้อโรงเรียนวังหลังจากคณะมิชชัน-
นารีเพรสไปที่เรียนในราคา ๕๐,๐๐๐ บาท แล้วโปรดให้ศิริราชพยาบาล
เช่าปีละ ๑ บาท การที่ไม่ประทานให้เป็นสมบัติของโรงพยาบาลตั้งแต่
แรก ก็เพราะทรงเกรงว่าโรงพยาบาลอาจนำสถานที่ไปใช้ในการอื่น ๆ
ซึ่งขัดกับพระประสงค์ นอกจากนั้นยังประทานเงินอีก ๒๐,๐๐๐ บาท
เป็นค่าซ่อมแซมสถานที่ และทรงจ้างนางพยาบาลชาวต่างประเทศมา
ช่วยดำเนินการสอนด้วย นับว่าพระองค์ทรงมีพระปรีชาญาณเล็งเห็น
ประโยชน์อันจะเกิดจากการศึกษาวิชาพยาบาลของกุลสตรี ทั้ง ๆ ที่ใน
ขณะนั้นมีผู้คัดค้านว่าไม่ควรปรับปรุง จะได้ผลไม่คุ้มค่า เพราะนาง
พยาบาลที่สำเร็จการศึกษาแล้วมักแต่งงานเสียโดยมาก

โดยเหตุที่สมเด็จพระราชบิดาได้ทรงตรากตราต่อภาระหน้าที่
ด้วยพระวิริยะอุตสาหะอย่างยิ่ง จึงทำให้พระอนามัยทรุดโทรมลง อีก
นายแพทย์ได้กราบทูลแนะนำให้เสด็จไปรักษาพระองค์ ณ ต่างประเทศ
จึงได้เสด็จยุโรปเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๘ หม่อมเจ้า
รัชฎาภิเศก โสณกุล ข้าราชการในแผนกฟิสิกส์ คณะอักษรศาสตร์
และวิทยาศาสตร์ ผู้ได้รับทุนส่วนพระองค์ ไปศึกษาเพิ่มเติมได้โดย
เสด็จในครั้งนั้นด้วย สมเด็จพระราชบิดาได้เสด็จเยี่ยมเยียนบรรดา
นักเรียนที่ได้ทุนของพระองค์ และเสด็จดูงานตาม โรงเรียนแพทย์

และโรงพยาบาลในภาคกลางของยุโรปด้วย จึงมิได้ทรงพักผ่อนแต่อย่างใด
 ที่ประเทศเยอรมนี นายแพทย์ได้ตรวจพระอาการ และไม่ขัดข้องที่จะทรง
 ศึกษาวิชาแพทย์ต่อ จึงตัดสินใจที่ที่จะไปศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยฮาวาร์ด
 ให้สำเร็จ ระหว่างที่ประทับอยู่ที่เมืองไฮเดลเบิร์ก ประเทศเยอรมนีนั้น
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้ทรงพระราชสมภพเมื่อ
 วันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๘

สมเด็จพระราชบิดาได้เสด็จกลับพระนครอีกครั้งหนึ่ง เมื่อเดือน
 กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๘ เนื่องในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาท
 สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระ-
 มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในครั้งนั้นแม้จะประทับอยู่ชั่วระยะเวลาเพียงเล็กน้อย
 แต่ทรงมีโครงการที่จะสร้างหอพักนักเรียนแพทย์ ทางด้านเหนือของ
 ศิริราชพยาบาลแบบเดียวกับหอพักของพยาบาล แต่โครงการนี้ต้อง
 ระงับไป เพราะเจ้าของที่ดินไม่ยอมขายที่ ถึงกระนั้นก็ได้กราบบังคมทูล
 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงเรื่องตึกที่พระบาทสมเด็จพระ-
 มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวตั้งพระราชหฤทัยจะสร้างจากเงินกองมรดกของสมเด็จพระ
 เจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้าอภัยวงศ์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา จึงทำ
 ให้โรงพยาบาลได้ตึกอภัยวงศ์มา นอกจากกิจการแพทย์แล้ว ใน พ.ศ.
 ๒๔๖๘ ยังได้ประทานทุน ๑๐๐,๐๐๐ บาทแก่กรมประมงเพื่อเป็นทุน
 ส่งนักเรียนออกไปศึกษา ณ ต่างประเทศอีกด้วย

ใน พ.ศ. ๒๔๖๘ นี้ สมเด็จพระราชบิดาได้รับพระราชทานเลื่อน-
 ยศเป็น นายพันเอกพิเศษ ประจำกรมทหารบกที่ ๑ มหาเด็กรักษา

พระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้เสด็จไป
 ศึกษาวิชาแพทยชั้นปีที่สามต่อที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ได้ประทับอยู่ชาน
 เมืองบอสตัน รัฐแมสซาชูเซตส์ และ ณ ที่นพระบาทสมเด็จพระเจ้า-
 อยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้ทรงพระราชสมภพเมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม
 พ.ศ. ๒๔๗๐ ณ โรงพยาบาลเมานท์ออเบิร์น เมืองเคมบริดจ์ สมเด็จพระ
 พระราชบิดาต้องทรงศึกษาอย่างหนักในฐานะนักเรียนแพทย์ปีที่สาม ทรง
 สนพระทัยเป็นพิเศษในเรื่องมารดาทารกสงเคราะห์ ซึ่งทรงดำริว่าจะเป็
 ประโยชน์แก่เมืองไทย ในระหว่างนี้ได้ทรงเขียนรายงานเรื่องแบคทีเรีย
 และลักษณะทางคลินิกของโรคท้องเดินในเด็ก อนึ่ง นอกจากจะทรงศึกษา
 วิชาแพทย์ ยังทรงปรึกษารื้อกับเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิร็อกกเฟลเลอร์
 เกี่ยวกับโรงพยาบาลอีกด้วย ในเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๗๐ ได้ทรงเสนอ
 โครงการผ่านกระทรวงธรรมการและมูลนิธิให้มหาวิทยาลัยคนที่สาม มาช่วย
 สอนสูติศาสตร์ โดยประทานเงินเดือนให้เช่นเดียวกับสองคนแรกที่ได้
 ทรงอุดหนุนอยู่แล้ว ในระหว่างนั้น การก่อสร้างตึกอำนวยการของคณะ
 แพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาลได้สำเร็จลง สิ้นค่าก่อสร้างเกือบสอง
 แสนบาท ซึ่งครึ่งหนึ่งเป็นเงินส่วนพระองค์

ในระหว่างนั้นสมเด็จพระราชบิดาได้ผ่านการศึกษาระดับปีที่สี่ซึ่ง
 เป็นปีสุดท้ายไปได้อย่างยากยิ่ง เพราะในกลาง พ.ศ. ๒๔๗๐ นั้นเอง
 อาการเก่าของพระวักกะได้กำเริบขึ้น ต่อมาพระอาการกลับดีขึ้น แต่
 ก่อนจะเข้าสอบไล่ครั้งสุดท้ายก็เกิดประชวรโรคไส้ติ่งอักเสบ ต้องทำ

การผ่าตัดทันที และเนื่องจากพระอาการเป็นมาก จึงพินทุเข้า กรรม-
 การสอบไล่ถึงกับยอมให้ผ่านไปได้โดยไม่ต้องสอบ เพราะประวัติการ
 เรียนและการทำงานของพระองค์เป็นไปอย่างดีเลิศ นับเป็นครั้งแรกใน
 หลายปีของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ ที่ยอมให้ได้รับปริญญา โดยไม่ต้องผ่าน
 การสอบครั้งสุดท้าย แต่พระองค์ทรงปฏิเสธ ไม่ยอมรับสิทธิพิเศษนี้ ได้
 ทรงเข้าสอบพร้อมกับนักศึกษาอื่น ๆ จนสำเร็จได้รับปริญญาแพทยศาสตร
 ุชฎีบัณฑิตกียรตินิยม (M.D. cum laude) และทรงได้รับเลือกเป็น
 สมาชิกของ Phi Beta Kappa ด้วย เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว มีพระ
 ประสงค์จะศึกษาต่อในเรื่องเด็ก แต่ต้องทรงระงับเรื่องน เนื่องจาก
 พระอนามัยของพระองค์ยังไม่ปรกติ

สมเด็จพระราช บิดาเสด็จกลับพระนครโดยผ่านทางยุโรป และ
 ทำนองเดียวกับครั้งก่อน คือแทนที่จะทรงพักผ่อน กลับทรงใช้เวลาไป
 เยี่ยมเยียนนักศึกษาที่ได้รับทุนของพระองค์ และทอดพระเนตรงานตาม
 สถาบันการแพทย์ต่าง ๆ เสด็จถึง พระนครเมื่อวันที่ ๑๓ ธันวาคม
 พ.ศ. ๒๔๗๑ พระองค์มีพระประสงค์จะทรงทำหน้าที่เป็นแพทย์ประจำ
 บ้านของโรงพยาบาลศิริราช เพราะทรงถือว่า หลักสำคัญของแพทย์คือการ
 เป็นนักศึกษาตลอดชีวิต ผู้ที่สำเร็จวิชาแพทย์จากต่างประเทศซึ่งอยู่ในเขต
 หนาว ได้ศึกษาเฉพาะโรคที่เกิดขึ้นในเขตนั้น เมื่อกลับมาเมืองไทย
 ก็ควรจะศึกษาต่อไปอีก ๑ ปี เพื่อจะได้มีความรู้เกี่ยวกับโรคในเมืองร้อน
 แต่การมิได้เป็นไปตามพระประสงค์ จึงได้เปลี่ยนพระทัยเสด็จไปประจำที่

โรงพยาบาลแมคคอมิคแทน ประทับกับครอบครัวของนายแพทย์ อี.ซี. คอร์ท ผู้อำนวยการโรงพยาบาล โดยทรงมีมหาดเล็กรับใช้เพียงคนเดียว ทรงอุทิศเวลาส่วนใหญ่ในการรักษาพยาบาลคนไข้ ทรงเปิดโอกาสให้ผู้ที่ต้องการเข้าเฝ้าได้เฝ้าเพียงสัปดาห์ละครั้งที่จวนสมุหเทศาภิบาล เป็นที่น่าเสียดายที่ชาวเชียงใหม่มีโอกาสได้ชื่นชมพระเมตตากรุณาเพียงไม่ถึง ๔ สัปดาห์ ก็ประจวบ ต้องเสด็จกลับพระนครในวันที่ ๑๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๒ ได้ทรงนำคำสั่งของผู้ป่วยเป็นโรคบิดเพื่อมาศึกษาที่กรุงเทพฯ ด้วย การประจวบครั้งนี้เนื่องมาจากพระยงเกษ มีพระอาการโลหิตจางเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ประจวบอยู่ ๔ เดือน ระหว่างนั้นได้รับส่งเกี่ยวกับงานแพทย์ที่ทรงเตรียมจะทำ และเมื่อศาสตราจารย์เอลลิสได้เข้าเฝ้าเป็นครั้งสุดท้ายเมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๒ ได้กราบทูลให้ทรงทราบถึงเรื่องมูลนิธิรอกกเฟลเลอร์จะขยายตึกพยาธิวิทยาออกไป และสร้างตึกใหม่ให้แก่โรงเรียนพยาบาล ก็ดีพระทัยมาก รับสั่งว่าจะประทานเงินเพิ่มให้ เพื่อจะได้เป็นตึกพยาบาลที่เหมาะสมที่สุด ครั้นเมื่อกราบทูลว่าเงินที่จะใช้ในการนี้เพียงพอแล้ว ก็ยังรับสั่งว่า จะประทานที่ดินให้ นับเป็นพระประสงค์ครั้งสุดท้ายในพระชนมชีพ และเมื่อสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญญาณวรเถระ) เจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาสไปเฝ้า ก็รับสั่งว่า ถึงแม้จะตายก็ไม่เสียดายต่อชีวิต แต่เสียดายว่างานที่กำลังทำค้างอยู่นั้นยังไม่เสร็จเรียบร้อย ศาสตราจารย์เอลลิสได้เล่าถึงการเข้าเฝ้าครั้งสุดท้ายไว้ดังนี้ "การสนทนาครั้งสุดท้ายนั้นกตัญญูเรื่องสำคัญอันเดียวกัน คือเรื่องที

ได้เคย สนทนากับ พระองค์ท่านมาในระหว่างเก็บที่ข้าพเจ้าได้ทำงานร่วมกับพระองค์ท่าน สมเด็จเจ้าฟ้าฯ พระองค์นี้ไม่ได้รับสั่งถึงเรื่องอื่น นอกจากเรื่อง การศึกษา การศึกษาวิชาแพทย์ การศึกษาวิชาพยาบาล การสาธารณสุข การทารกสงเคราะห์ สิ่งเหล่านี้ได้ ทรงศึกษา มาได้ทรงทำและบำรุงมา ได้ทรงเอาพระทัยใส่ สอดส่องตลอดเวลา เพราะฉะนั้นสิ่งเหล่านี้จึงติดอยู่กับพระองค์ท่านจนกระทั่งถึงเวลาที่เสด็จ ทั้งพวกเราไปเสีย”

สมเด็จพระราชบิดาเสด็จทิวงคต ณ วังสระปทุม เมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๒ เวลา ๑๖.๔๕ น. สิริรวมพระชนมายุได้ ๓๘ ปี ๘ เดือน ๒๓ วัน นับเป็นการเสียพระบิดาแห่งวงการแพทย์ไทยแผนปัจจุบัน อันเป็นการสูญเสียครั้งใหญ่ยิ่ง อันก่อนที่จะเสด็จทิวงคต ทรงดำรงพระยศเป็น สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ามหิตลลออกุลเดช กรมขุนสงขลานครินทร์ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริจะโปรดให้เลื่อนกรมอยู่แล้ว เสด็จมาทิวงคตเสียก่อน จึงมีพระบรมราชโองการให้เลื่อนขึ้นเป็นกรมหลวงในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๒ งานพระเมรุได้จัดขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ ราชบัณฑิตยสภาได้จัดพิมพ์หนังสือ “ชุดเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์” อันเป็นหนังสือสอนเด็ก ให้มีความรู้ทางอนามัยแจกในงานนั้น

แม้สมเด็จพระราชบิดาจะทรง สมบูรณ์ ด้วยพระ อิศริยยศ และทรัพย์สมบัติเป็นอเนกประการ แต่ก็โปรดที่จะบำเพ็ญพระองค์ให้เป็นประโยชน์

ทั้งในส่วนอัตตหิตประโยชน์และปรหิตประโยชน์ ทรงประกอบด้วยพระ-
 จริยวัตรอันควรแก่การเคารพนับถือเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ ทรงบำเพ็ญ
 พระองค์ตามควรแก่เหตุ จะเห็นได้จากในระยะเริ่มต้นการศึกษา ได้ทรง
 ศึกษาวิชาทหารบก แต่เมื่อรัฐบาลประสงค์จะให้ทรงศึกษาวิชาทหารเรือ
 ก็ทรงปฏิบัติตาม ได้ทรงศึกษาวิชาทหารเรือจนสำเร็จ เมื่อได้มาปฏิบัติ
 หน้าที่ในราชนาวีไทย ก็เอาพระทัยใส่ในงานในหน้าที่อย่างจริงจัง มุ่งหมาย
 จะสร้างสรรค์ให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้น ทรงถ่ายทอดวิชาประทานแก่นักเรียน
 ทรงวางพระองค์เสมอเหมือนกับนายทหารเรือชั้นผู้น้อยทั้งหลาย นับว่า
 ทรงเป็นนักประชาธิปไตยโดยแท้ เป็นต้นว่า ไม่โปรดให้ทหารตั้งแถว
 กองเกียรติยศเช่นพระราชวงศ์ผู้ใหญ่ แม้ในคราวฝึกภาค ก็ไม่โปรด
 รับสิ่งอื่นใดพิเศษยิ่งไปกว่านายทหารผู้อื่น ครั้นเหตุการณ์เปลี่ยนให้หัน
 มาสนพระทัยทางการแพทย์ ก็ได้ทรงทุ่มเททั้งพระกำลังกาย กำลังทรัพย์
 และกำลังปัญญา ที่จะช่วยให้กิจการแพทย์และการสาธารณสุขเมืองไทย
 เจริญก้าวหน้าเพื่อเป็นประโยชน์แก่ปวงชนทั่วไป ทรงสร้างสรรค์ทั้ง
 ส่วนที่เป็นนามธรรม คือ วิชาแพทย์ และกิจการระเบียบบริหารต่าง ๆ
 ทั้งส่วนที่เป็นวัตถุธรรม คือ สร้างคนให้มีความรู้มาดำเนินงาน สร้าง
 อาคารสถานที่ ขยายบริเวณโรงพยาบาลศิริราช เพื่อให้ทันกับกิจการ
 แพทย์ที่ได้ขยายออกไป พระกรณียกิจอันสำคัญประการหนึ่งที่น่าความ
 เจริญรุ่งเรืองมาสู่วงการแพทย์ ก็คือ ทรงชักนำให้มูลนิธิร็อกกเฟลเลอร์
 เข้ามาช่วยเหลือกิจการแพทย์ของไทย ในด้านการสาธารณสุขก็เคยทรง
 สืบราชการสุขาภิบาลเพื่อเปรียบเทียบกับต่างประเทศที่ทรงศึกษา ทรง

ปรารถนาที่จะให้มีการเผาศพด้วยไฟฟ้า เพื่อให้เป็นไปตามหลักสุขาภิบาล
ตลอดระยะเวลา ๑๐ ปี ที่สมเด็จพระราชบิดาทรงเกี่ยวข้องกับ
การแพทย์ ได้ทรงบำเพ็ญพระกรณียกิจมากมายเหลือที่จะคณานับ เฉพาะ
พระกรณียกิจที่สำคัญ ๆ เกี่ยวกับการแพทย์ อาจจำแนกออกเป็นหัวข้อ
ใหญ่ ๆ ได้ดังนี้

๑. ทรงส่งบุคคลออกไปศึกษาวิชาแพทย์และพยาบาล ณ ต่าง
ประเทศด้วยทุนส่วนพระองค์ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๐ เป็นต้นมา พวกที่
ได้รับทุนนี้ ถ้ากลับมาทำงานไม่ได้รับเงินเดือนเท่าที่ทรงประมาณว่า
พอแก่ฐานะแล้ว ก็จะประทานเพิ่มเติมให้จนครบจำนวนที่ทรงประมาณไว้
๒. ประทานเงินทุนแก่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อจัดหาตอกผล
ส่งคนไปศึกษาเพิ่มเติมในต่างประเทศ เรียกว่า “ทุนวิทยาศาสตร์
แห่งแพทย์”
๓. ประทานเงินไว้ เป็นทุน ในการสอนและการค้นคว้าในโรง
พยาบาลศิริราช สำหรับแพทย์ที่พึงสำเร็จการศึกษา นับว่าเป็นการตั้ง
ทุนเพื่อการค้นคว้าทางการแพทย์เป็นครั้งแรกในเมืองไทย
๔. ทรงซื้อที่ดินและอาคารให้เป็นโรงเรียนพยาบาล ประทาน
เงินซ่อมแซมโรงเรียนและสร้างบ้านพักชาวต่างประเทศที่มาเป็นครูสอน
วิชาพยาบาล
๕. ประทานเงินสร้างตึกคนไข้ในโรงพยาบาลศิริราช ๑ หลัง ตึก
หลังนี้เมื่อภายหลังทิวศตแล้วว่า “มหิตลบำเพ็ญ”

๖. ประทานเงินกึ่งหนึ่งช่วยในการก่อสร้างและ ตกแต่ง ตึกอำนวยการของคณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล

๗. ประทานเงินเดือนสำหรับ นาง พยาบาลชาวต่างประเทศที่มาดำเนินการสอนและวางแผนการศึกษาใหม่ในโรงเรียนพยาบาล

๘. ประทานเงินแก่โรงพยาบาลแมคคอมมิค เพื่อให้มีแพทย์ชาวต่างประเทศมาช่วย ๑ คน

๙. ประทานเงินตั้งเป็นทุนสำหรับเครื่องเอกซเรย์ของโรงพยาบาลแมคคอมมิค

ประมาณจำนวนเงินที่ประทานในระหว่างที่ ทรงมี พระชนม์ชีพอยู่ รวมทั้งที่ประทานไว้เป็นพระมรดกให้แก่สถาบันการแพทย์อีก ๕๐๐,๐๐๐ บาท รวมเป็นเงินราว ๑ ล้าน ๔ แสนบาท

กิจการที่ทรงบำเพ็ญ เป็นที่ซาบซึ้งอย่างดีไม่เพียงในหมู่ชาวไทยเท่านั้น แม้มูลนิธิโรคกฬเลออร์กเล็งเห็นความตงพระทัยอันดียิ่งของพระองค์ต่อกิจการที่มูลนิธิได้ร่วมกระทำอยู่ จึงได้ต่อสัญญาการช่วยเหลือให้อีก ๒ ปี เพื่อเป็นที่ระลึกถึงพระองค์ท่าน

บทนิพนธ์ที่ทรงไว้ได้แก่

๑. โรคทุเบอร์คูลอสิส

๒. หัวข้อเรื่องวิธีปฏิบัติการสุขาภิบาล

๓. *Diphyllobothrium Latum* in Massachusetts, A report of two indigenous cases ทรงนิพนธ์ร่วมกับนายเอ็ดเว็ต จี. แมคกาวแรน (Edward G. Mc Gavran)

อนึ่ง ลายพระหัตถ์ที่ประทานสถานายกสโมสรแพทย์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อเสด็จกลับจากต่างประเทศครั้งสุดท้ายนั้น หาใช่จดหมายธรรมดาไม่ แต่เป็นพระโอวาทของพระองค์ท่าน มีขนาดเท่ากับบทความเรื่องหนึ่งนั่นเอง เพราะครอบคลุมจรรยาของการที่จะเป็นแพทย์ที่ดีไว้ทุกแง่ทุกมุม จะขอยกข้อความเพียงเล็กน้อยมาแสดงไว้ดังต่อไปนี้

“คุณลักษณะสำคัญสำหรับการเป็นแพทย์นั้น คือ ความเชื่อถือไว้ใจ

๑. ท่านต้องมีความเชื่อในความสามารถของตนเอง คือความมั่นใจ
๒. ท่านต้องมีความไว้ใจระหว่างแพทย์กันเอง คือ ความเป็นปึกแผ่น
๓. ท่านต้องได้ความเชื่อถือจากคนไข้ของท่าน คือ ความไว้ใจของคณะชน

คุณสมบัติสามประการนี้เป็น อารูธเกราะ และเครื่องประดับอันงามของแพทย์”

ทางด้านการศึกษา ก็สันพระทัยหาไม่น้อย จะเห็นได้จากลายพระหัตถ์บางตอนที่ทรงตอบนายชุ่นไช้ แม้นมาศ เมื่อวันที่ ๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๒ ดังนี้

* เนื่องจากได้มีการขึ้นค่าเล่าเรียนชั้นมัธยมศึกษาใน พ.ศ. ๒๔๗๒ นายชุ่นไช้ แม้นมาศ กับคณะนักเรียนจึงได้ทำฎีกาพิเศษขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อขอพระราชทานพระมหากรุณาธิคุณลดค่าเล่าเรียนลง และนายชุ่นไช้ แม้นมาศ ได้ถวายสำเนาฎีกาแก่สมเด็จพระราชินีอีกด้วย.

“ข้าพเจ้าเองไม่มีหน้าที่เกี่ยวข้องด้วยการดำเนินการศึกษาในประเทศไทย แต่มีความสนใจในเรื่องนี้เป็นอันมาก จึงขอถือโอกาสสนชแจ่งกับท่านเป็นฉันทมิตรพูดกับมิตรว่า การศึกษานานเป็นคุณลาเลิศ และของดีทุกอย่างต้องมีราคาสูง ถ้าไม่มีราคาสูงแล้วจะดีอย่างไรได้ การตั้งโรงเรียนและจะบำรุงให้ดีขึ้น ก็ต้องการเงินบำรุง เป็นธรรมดาอยู่เองที่ผู้รับผลประโยชน์ จะต้องเป็นผู้บำรุง จึงต้องเก็บเงินจากผู้ที่จะเข้าเรียน

จริงอยู่ รัฐบาลมีกิจที่จะให้การศึกษาแก่ราษฎร จึงได้มีการเก็บเงินรัชชูปการจากราษฎรชายฉกรรจ์ทุกคน และเก็บเงินค่าศึกษาพลีโดยเฉพาะในบางมณฑล เพื่อทำการศึกษาสำหรับประชาชน ราษฎรของเราจน และยังมีควมยินยอมย่อในการศึกษา จึงต้องเก็บแต่น้อย เมื่อเก็บได้น้อยจำจะต้องมีโรงเรียนที่มีหลักสูตรแต่ชั้นต่ำ คือ ประถมศึกษาเท่านั้น เพราะเงินรายนี้ได้มาจากราษฎรโดยมาก ผลประโยชน์ย่อมจะต้องแผ่ไปให้ตกแก่ชนหมู่มาก ด้วยเหตุนี้รัฐบาลจึงมุ่งบำรุงประถมศึกษาเป็นส่วนมาก จะเก็บเงินจากหมู่มากมาบำรุงโรงเรียนมัธยมสูง ๆ เช่นโรงเรียนที่ท่านได้กล่าวนามมานั้น สำหรับชนหมู่เล็กนั้น เชื่อว่าไม่ถูกธรรมของการปกครอง ด้วยเหตุฉะฉิน เมื่อมีผู้ประสงค์จะได้รับการศึกษาสูงขึ้นไป บุคคลผู้นั้นก็จะต้องให้ราคาสูงแลกเปลี่ยนกับประโยชน์ที่ตนจะได้ เห็นว่าเป็นการยุติธรรม

เมื่อเปรียบเทียบถึงการใช้จ่ายสำหรับการศึกษาในบ้านเมืองที่ใกล้เคียงกับประเทศของเราแล้ว จะเห็นได้ว่าประเทศไทยยังจ่ายเงินสำหรับ

การศึกษาน้อยนัก ถ้าจะพิจารณาต่อไปแล้วก็จะแลเห็นว่า คนไทยเรายัง
ไม่มีความนิยมในการศึกษา

แต่เมื่อพิจารณาถึงสถิติของการใช้จ่ายสำหรับชนิดของการศึกษา
ต่าง ๆ แล้ว จะแลเห็นได้ว่าประเทศสยามกลับเป็นประเทศที่ใช้จ่ายเงิน
สำหรับมัธยมศึกษามากกว่าประเทศอื่น ข้าพเจ้าระลึกได้ว่าประเทศญี่ปุ่น
จ่ายประมาณ ๑๓ เปอร์เซ็นต์ ของรายจ่ายการศึกษาทั้งหมดให้แก่
โรงเรียนมัธยม รัฐบาลฟิลิปปินส์จ่ายประมาณ ๑๑ เปอร์เซ็นต์ รัฐบาล
อินเดียจ่ายประมาณ ๑๔ เปอร์เซ็นต์ แต่รัฐบาลสยามจ่ายถึง ๑๗
เปอร์เซ็นต์ ประเทศยุโรปและอเมริกาจ่ายกันประมาณ ๑๐ เปอร์เซ็นต์
ฉะนั้นจะว่ารัฐบาลสยามบำรุงโรงเรียนมัธยมน้อยไปนั้นเห็นจะไม่ได้ ถ้า
จะว่าเพียงแต่รัฐบาลสยามบำรุงการศึกษาทั่วไปยังน้อยอยู่กว่าได้ แต่
ข้าพเจ้าก็^๕เห็นเหตุผลให้แล้วว่าเพราะเรายังขาดความนิยม

คราวนี้กล่าวถึงความชำนาญของข้าพเจ้าเอง ในเรื่องการศึกษา
ในประเทศสยาม ข้าพเจ้าสนใจในการศึกษามาก จึงมีผู้มาปรึกษาถึง
การศึกษาของบุตรและธิดาหลายราย และบางรายก็มาขอความอดุคหนุน
แทบทุกรายข้าพเจ้าได้มีโอกาสพิจารณางบประมาณใช้จ่ายของครอบครัว
นั้น เห็นว่าโดยมากเขาคงรายจ่ายสำหรับการอยู่กิน การแต่งกาย การ
ทำบุญ การรับแขก การเล่น และการมหรสพ แต่^๖น้อยรายที่^๗ตั้งรายจ่าย
สำหรับการศึกษา ในโรงเรียนสตรีแห่งหนึ่งมีนักเรียนหลายรายที่^๘นั่ง
ชั้นแพร์ สวมเสื้อแพร์ และแต่งเครื่องเพชรทอง แต่ไม่มีเงินมาใช้ค่า

เล่าเรียน มีมารดาของเด็กหลายคนมาร้องให้อ่อนนอนให้ข้าพเจ้าออกเงิน
 ให้แก่บุตรของเขาได้เล่าเรียน แต่ตนเองนั้นนั่งรถยนต์มา และสวม
 แหวนเพชรทั้งสองมือ เมื่อยกผ้าเช็ดหน้าชนเช็ดหน้าตาครึ่งใด แสงเพชร
 กวบบาบเข้าตาข้าพเจ้า รู้สึกว่าดูเจเหมือนนิเหนาฉายกฤษในเรื่องละคร
 เมื่อเป็นเช่นนั้นจะให้ข้าพเจ้าเชื่ออย่างไรได้ว่าผู้นี้นายกจน จนถึงไม่มีเงิน
 จะให้การศึกษาแก่ลูกของตนเอง

รวมใจความว่า รายจ่ายสำหรับการศึกษานั้นยังไม่มีตำแหน่ง
 ในงบประมาณของครอบครัวคนไทย

มิใช่แต่การศึกษาที่ชนราคาเท่านั้น นามนรถยนต์กชนราคา บุหรี่
 สุรา การดูภาพยนตร์กชนราคาเหมือนกัน แต่ก็ไม่เห็นมีใครร้องว่าไม่มี
 เงินสำหรับบำรุงของเหล่านี้ ก็เพราะครอบครัวไทยเรารับสั่งของเหล่านี้
 ให้มีตำแหน่งอยู่ในงบประมาณของการใช้จ่ายแห่งครอบครัว ยังไม่เห็น
 มีใครเลิกการสูบหรี่ ดมสุรา เพราะราคาของเหล่านี้แพงขึ้น

ด้วยเหตุเหล่านี้ ข้าพเจ้าจึงเห็นวิธีแก้ปัญหารောင်းนี้ จำจะต้อง
 พยายามให้เกิดความนิยมในการศึกษามากขึ้นทั้งในที่สูงและที่ต่ำ ให้เกิด
 ความเล็งเห็นว่า การศึกษานั้นเป็นสิ่งที่จำเป็น และเห็นว่าตัวท่านก็
 เป็นผู้มีความคล่องแคล่วในการแต่งหนังสือ ควรคิดอ่านแต่งเรื่องราว
 ต่าง ๆ ชักชวนให้คนเรานิยมเห็นว่า การศึกษานั้นเป็นสิ่งที่ควรขอ
 ด้วยทุนทรัพย์อันมีค่า เหมือนอาหารหรือเครื่องแต่งกายจะ نن
 มนุษย์เราทุกคนยินดีแต่งกาย บางคนลงทุนแต่งกายมากกว่ารายได้เสีย

อีก กล่าวคือ เสมียนเงินเดือนสามสิบบาท ต้องนุ่งผ้าม่วงสวมถุงน่อง รองเท้าเหมือนพระยาเงินเดือน ๕๐๐ บาท เหตุใดเราจึงยอมเสียเงิน แต่งแต่กาย และทำไมเราจึงจะไม่ยอมเสียเงินค่าปัญญาบ้าง

ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ท่านสนใจในเรื่องนี้ จึงขอวิงวอนให้ใช้ความรู้ ความสามารถของท่านมาช่วยกันหาวิธีช่วยบิดามารดาผู้ปกครองของเด็กนักเรียนกันบ้างเถิด”

ทางด้านภาษา สมเด็จพระราชบิดาก็นสนพระทัยเป็นอันมาก จะเห็นได้จากลายพระหัตถ์ บางตอนที่มาถึง พระยาเมธารัตน์ (สาทร สุทรเสถียร) ดังต่อไปนี้

“หนังสือของเจ้าคุณเรื่อง บรมเทศานุกาพแห่งยุคิธรรม ได้รับ แล้ว ขอบใจเจ้าคุณมาก ที่อุทิศสัจน์ถึงสหายของเจ้าคุณที่อยู่สุดหล้าฟ้าเขียว

หนังสือเล่มนี้อ่านเพลินดีมาก แต่สิ่งที่จับใจที่สุด ก็คือคำนำของเจ้าคุณ จริงของเจ้าคุณที่ภาษาไทยของเราถึงจะบกพร่องอย่างไรก็ตาม ยังมีคำ มีวิธีผูกประโยค มีวิธีแสดงความคิด แสดงโวหารมาก และดีพอที่จะใช้เป็นภาษาที่จะเผยแพร่ความคิดอย่างลึกซึ้งได้ และถึงแม้จะมีผู้ใดมายกเหตุผลและตัวอย่างแสดงว่า ภาษาไทยเวลานี้ยังขาดคุณสมบัติต่างๆ ที่จะใช้แสดงความคิดของชาวตะวันตกได้ พอที่จะทำให้ข้าพเจ้าต้องยอมรับเห็นด้วย คำตอบของข้าพเจ้าก็คงเป็นว่า เราจะต้องพยายามทำนุบำรุงให้ภาษาของเราจำเริญขึ้นทั้งในสมบัติแห่งคำ

และวิญญูประโยชน์เรื่องความ ให้สามารถแสดงความคิดของคน
ชนิดใดได้ ทงตะวันออกและตะวันตก เป็นกิจจำเป็นเท่ากับจะตอง
มทหาร หรือสร้างรถไฟ

แต่ที่เจ้าคุณมีความเห็นว่า เมื่อเรามีภาษาตีพอแล้ว เราก็คควรจะ
แปลหนังสือต่าง ๆ ของต่างประเทศมาอ่านเล่นหรือเรียน จะดีกว่าที่จะ
ไปตั้งหน้าเรียนภาษาของคนอื่นเพื่อจะได้อ่านหนังสือของเขาออก ขอน
ข้าพเจ้าขอแสดงความเห็นแย้ง ขอยกตัวอย่างว่า เวลานข้าพเจ้ากำลัง
พยายามจะรวบรวมความรู้ต่าง ๆ ในเรื่อง โรคเมืองร้อนที่ชาวตะวันตก
ได้สะสมไว้ ยกตัวอย่างโรค *Framboesia tropica* โรคเดียวเท่านั้น มี
เรื่องราวที่ควรรู้อีกเหลือเกิน ถึงแม้แต่จะอ่านแล้วย่อความไว้เท่านั้น
ก็เกือบจะไม่มีเวลาเสียแล้ว อย่าคิดถึงจะแปลเลย และความรู้เรื่องโรค
นี้ออกใหม่ทุก ๆ เดือน หลายเรื่อง ใครจะมานั่งเอาเวลามาแปล ถึงใน
ประเทศอเมริกันเอง ซึ่งเขามีคนถึง ๑๐๐ ล้าน ยังสู้ไม่แปล กลับให้
ผู้ที่เรียนวิชาแพทยเวียรภาษาฝรั่งเศสกับเยอรมัน เพื่อที่จะได้อ่าน
เรื่องที่ชนสองชาตินั้นเขียนไว้ ออก แม้พวกชาติเขาเองก็มีความสามารถ
ทำการค้นหาวินิจฉัยพอกที่จะไม่ต้องพึ่งพาอาศัยชาติอื่น ประเทศของเรายัง
ไม่มีผู้ทำการค้นหาวินิจฉัยแพทย์สักคนเดียว จึงจำต้องพึ่งต่างประเทศ
ฉะนั้นในทางวิทยาศาสตร์แล้ว จะคอยพึ่งผู้แปลหนังสือแล้วจะไม่มีวัน
จำเริญ เพราะเราชาติคนแปล และเมื่อแปลแล้วยังจะต้องออกเงินพิมพ์
ค่าที่แปลอีก จึงจะแพร่หลายได้ ถ้าเราอ่านภาษาต่างประเทศได้แล้ว

ไม่ต้องเสียเวลาแปลและเสียเงินพิมพ์ เพราะเขาพิมพ์มาให้แล้ว ถึงแม้เราจะไม่รู้ทุกภาษา รู้แต่ภาษาที่มีคนห่ม่มากพูด เช่น ภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส หรือเยอรมัน เราก็คงจะหาคำแปลของเรื่องที่มีผู้เขียนในภาษาอื่นได้ เพราะที่จริงการแปลเพื่อที่จะให้คุ้มทุนที่ออกกำลังกาย บัญญา และทรัพย์ จำจะต้องมีคนอ่านมาก

แต่การที่จะแปลหรือจะเขียนเรื่องต่างๆ ในภาษาไทยนั้น มีคุณทางอื่นสำคัญกว่าที่จะแปล คือเราจะต้องพยายามเพาะความคิดของเราเองให้เป็นคุณลักษณะของชาวเราโดยเฉพาะ เจ้าคุณไม่เห็นควรที่เราจะขอยืมภาษาของเขามาพูด ข้าพเจ้าขอส่งเสริมความคิดอันนี้ต่อไป ถึงกับว่าเราไม่ควรขอยืมความคิดของเขามาคิด เราควรมุ่งสังเกตจากสมองของเราเองมาแสดงในภาษาของเรา

เมื่อเรามีความคิดแล้ว ข้าพเจ้าเชื่อว่าเราคงจะสามารถสร้างภาษาของเราเองให้เป็นเครื่องมือแสดงความคิดนั้นได้ ภาษาอาจตามความคิดได้

ตามความวิจารณ์ของข้าพเจ้าเห็นว่า ผู้ที่ติภาษาของเราไม่มีคำพอเพียงที่จะใช้แสดงความคิดต่างๆ ใต้นั้น มองเห็นปัญหาไม่ลึกพอ ที่จริงมีข้อบกพร่องสองข้อ คือ

๑. เราไม่รู้ภาษาของเราเองดีพอ
๒. หรือไม่ เราก็ก็นึกไม่มีความคิดอิสระของเราเอง พอที่จะนำมาแสดง ฉะนั้น สิ่งที่เราต้องการจริงๆ นั้น คือ การอบรมความคิดที่จะมาใช้เป็นเนื้อเรื่อง แสดงโวหาร และสมบัติคำของภาษาของเรา

ข้าพเจ้าเองได้ใฝ่ใจอยู่มากในหมู่นั้ ที่จะหาทางชักนำและออกหนุ่ให้คนไทยเราทำความพยายามอบรมความคิด แต่ยังไม่แน่ใจว่าจะให้วิธีชักชวนและออกหนุ่ลงรูปอย่างไร บางทีจะเป็นฐานรางวัลประจำปีสำหรับเอกสารหรือหนังสือเรื่องในภาษาไทยที่จะต้องเป็นฉบับต้นจริง ๆ ไม่ใช่แปลหรือดัดแปลงมาจากเรื่องต่างประเทศหรือเรื่องไทยโบราณ เรื่องนี้ถ้าเจ้าคุณมีเวลาว่างช่วยคำริศช่วยได้ จะเป็นบุญคุณเป็นอันมาก

แต่อย่างไรก็ดี ในการที่เจ้าคุณได้พยายามแปลหนังสือเล่มนั้นจนได้แปลทั้งภาษาและความคดฝ่งให้เป็นไทยได้ทั้งสองอย่าง ต้องนับว่าเป็นศิลปะอันประเสริฐควรได้รับความนิยม ข้าพเจ้าขออนุโมทนาในความหมั่น และทำให้มีหวังว่าบางทีจะได้รับหนังสือต้นความคิดจากเจ้าคุณในภายหน้า”

สมเด็จพระราชบิดาทรงมีพระจริยาวัตรอันสุดประเสริฐหลายประการ ทรงใช้จ่ายส่วนพระองค์อย่างประหยัด ทรงมีพระมรรยาท่อนโยนมาก ทรงมีพระเมตตาจิตเป็นที่ตั้ง ทรงมั่นอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม ทรงเห็นอกเห็นใจผู้อื่น และทรงไว้ซึ่งความยุติธรรม ยากที่จะหาผู้ใดเสมอเหมือนได้ ดังจะยกข้อความบางตอนในบทความเรื่อง “สมเด็จพระราชบิดานันทรัก” ซึ่งนายรอบ บั้ทมะศิริ ผู้เคยเป็นนิสิตคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในระยณะนั้น ได้เขียนลงในหนังสือพิมพ์ศรีสัปดาห์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ ดังนี้

“สมัยนั้น ทูลกระหม่อม ทรงรับตำแหน่งครู ในแผนกแพทยศาสตร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยไม่ทรงยอมรับตำแหน่งใหญ่โต

ใดๆ ในราชการ พระองค์ทรงรับเงินเดือนเพียงไม่กี่ร้อยบาท และเงินเดือนที่ทรงได้รับ ก็โปรดประทานเป็นค่ารถกุศล และช่วยเหลือเป็นค่าขนม ค่าหนังสือเรียนแก่นิสิตที่ยากจน มิได้ทรงเก็บไว้เป็นประโยชน์ส่วนพระองค์เลย แต่ทรงมีใ้หมายว่าพระองค์มีพระนิสยสุรุ่ยสุร่ายตรงกันข้าม พระองค์มีความดีถ้วนรอบคอบเป็นอย่างดี พระองค์จะประทานแต่เฉพาะผู้ที่อึดคักขั้ตสนจริง ๆ เท่านั้น ไม่ใช่ประทานเพื่อสนับสนุนให้เด็ก ๆ เกิดมีนิสยฟุ่มเฟือย ประจักษ์พยานในความจริงข้อนี้มีหลายเรื่อง ข้าพเจ้าจะเล่าเพียงบางรายพอควรแก่เวลาและหน้ากระดาษของศรีสัปดาห์ เช่น นิสิตผู้หนึ่ง บิดามารดาอยู่ต่างจังหวัด มีฐานะขาดแคลน จึงกราบทูลขอประทานพระอุปถัมภ์ในการศึกษา และขอถวายตัวเป็นมหาดเล็กเรือนนอก (คือมหาดเล็กที่มีได้เป็นข้าอยู่ในวังตามประเพณีนิยมในสมัยนั้น) ก่อนที่พระองค์จะทรงรับเป็นองค์อุปถัมภ์ พระองค์ได้ทรงสอบสวนจนได้หลักฐานว่าเป็นผู้ยากจนจริง และเป็นผู้ที่ตั้งใจเรียนดีจริง ๆ แล้ว จึงทรงรับอุปถัมภ์ โดยโปรดประทานค่ากินอยู่ประจำหอพัก ค่าเล่าเรียน ตลอดจนเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม แต่ทรงปฏิเสธไม่ยอมรับให้เป็นมหาดเล็กเรือนนอก ทรงเพราะพระองค์ทรงเป็นนักประชาธิปไตยแท้ การที่จะรับไว้ให้เป็นมหาดเล็กเรือนนอกก็เสมือนรับไว้ในประเภทคนใช้ (อย่างที่โบราณเรียกว่า ข้าในเรือนเบย) ซึ่งทรงเห็นว่าไม่สมควรกับตำแหน่งนิสิตของมหาวิทยาลัย เรื่องนี้เป็นที่ทราบกันดีและด้วยความชื่นชมโสมนัสในบรรดานิสิตสมัยนั้น นิสิตผู้

ได้รับพระอุปถัมภ์นั้น ได้ตั้งหน้าเล้าเรียนจนสำเร็จเป็นแพทย์ปริญญามีตำแหน่งใหญ่โตอยู่ในปัจจุบัน นี้เป็นอนุทวารณ์แห่งพระนิสัยอันรอบคอบและเปี่ยมด้วยพระกรุณาปราณีซึ่งบัญญัติฯทั้งหลายย่อมต้องสรรเสริญอยู่ตลอดกาล

อีกเรื่องหนึ่งแสดงถึงพระนิสัยอันโอบเอออารี มีความเห็นอกเห็นใจ แต่ต้องอยู่ภายในขอบเขตที่จะไม่ส่งเสริมให้ผู้ได้รับบังเกิดมีนิสัยขาดความรอบคอบในการประกอบกิจการใดๆ ในอนาคต เรื่องนี้ข้าพเจ้ากับหัวหน้านิติอีกผู้หนึ่งเป็นตัวการ เรื่องคือ นิติตร่วมมือกันจัดงานรื่นเริงปลายปีขึ้นเป็นการใหญ่ มีการกีฬา การเลี้ยง เป็ดบาร์ฟี่ และการแสดงละครพวกนิติเรียไรเงินกันทำ ครั้นพอเสร็จงานก็ปรากฏว่าใช้จ่ายเกินทุนไปห้าหกร้อยบาท เป็นหนี้ที่จะต้องจ่ายเพิ่ม เราสองคนต้องเป็นผู้รับหน้าการใช้นั้น เงินห้าหกร้อยไม่ใช่จำนวนย่อยๆ สำหรับสมยนั้น จะเรียไรกันใหม่ พวกนิติก็กลับบ้านกันไปหมดแล้ว เพราะสิ้นเทอมปลายปีหมดทำเข้า เราสองคนจึงวิ่งไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทขอประทานเงินมาใช้หนี้ พอกราบทูลเรื่องราวจบ ท่านก็รับสั่งตำหนิว่า การที่จะทำงานใหญ่โตจะต้องระมัดระวังรายรับรายจ่ายให้จงดี ไม่ใช่ใช้สักเท่าไรทำจนถึงกับเกินทุนเข้าไปเช่นนั้น หรือนึกว่าเพราะมีพระองค์ท่านอยู่ จึงไม่กังวลว่าจะจ่ายใช้ไปสักเท่าไร เพราะขาดเกินอย่างไรท่านก็จะต้องทรงช่วยได้ เมื่อทรงตำหนิติเตียนเสร็จแล้ว ก็รับสั่งเตี๊ยะตว่า “ฉันไม่ให้” เราสองคนนั่งตาปริบๆ มองหน้ากันอย่างจนปัญญา ไม่รู้จะเพี๊ยะตทูลอย่างไรต่อไป ตอนนั้นพระองค์คงจะทรงส่งสารตามพระอัยยาศัยอันมากด้วยพระเมตตากรุณา เมื่อ

ประทับนั่งอยู่สักครู่ ก็ทรงคิดหาช่องทางจะช่วยเหลือเราได้ จึงรับสั่งว่า
 ถ้าจะเอาเงินก็ต้องทำงานอะไรสักอย่างทดแทน เราสองคนรีบกราบทูลว่า
 จะทรงใช้ให้ทำอะไรก็ยอมทุกอย่าง พระองค์จึงตรัสว่า ในงานรื่นเริง
 ประจําปีซึ่งจะมีที่พระราชอุทยานสราญรมย์นั้น มหาวิทยาลัยจะไปเปิด
 ร้านขายอาหาร และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖) จะเสด็จฯ
 มาประทับเสวยที่ร้านของมหาวิทยาลัยด้วย ระหว่างประทับเสวยนั้น
 ควรจะมีการแสดงเบ็ดเตล็ดโดยนิตินิตถวายเป็นทอดพระเนตรเพื่อพระราช
 สํารัญ เราสองคนจะรับจัดการได้หรือไม่? แน่ะ, เราได้รับทันที ด้วย
 ความชื่นชมยินดีเป็นที่สุด ต่อจากนั้นทูลกระหม่อมก็ประทานเงินให้เราได้
 ใช้หนี้ และพอถึงงานวังสราญรมย์ เราก็จัดพรรคพวกนิตินิตแสดงการละเล่น
 เบ็ดเตล็ดหน้าพระที่นั่ง มีการแสดงหลายอย่าง เช่นงิ้ว เป็นต้น เป็นที่พอ
 พระราชหฤทัย และพอพระทัยทูลกระหม่อมอย่างยิ่ง นี่เป็นอุทาหรณ์ที่
 ทูลกระหม่อมทรงอบรมเด็กให้เกิดประโยชน์หลายทาง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
 คือให้รู้จักประมาณการใช้จ่ายเมื่อจะต้องประกอบงานการใดๆ บทเรียน
 เรื่องนุ่งใจข้าพเจ้าตลอดมา เมื่อออกมารับราชการและต้องจัดงานรื่นเริง
 ของโรงเรียนหรืองานส่วนตัวอื่นใด ข้าพเจ้าระลึกถึงการอบรมที่ได้รับ
 ประทานจากทูลกระหม่อมเป็นข้อเตือนใจ และก็ไม่เคยต้องยุ่งยากในเรื่อง
 การจ่ายเงินเกินทุนทำนองนั้นอีกเลย

กล่าวถึงพระอริยาศัยไม่ถือพระองค์ของทูลกระหม่อม ข้าพเจ้า
 รู้สึกว่าหาไม่ได้แล้วในเจ้านายพระองค์ใด ข้าพเจ้าจะไปเผ้าที่วังเมื่อใด
 ก็โปรดประทานให้เข้าเผ้าได้โดยไม่ต้องมีพิธีตอง เมื่อเผ้าอยู่จนถึงเวลา

เสวยก็ไม่ทรงยอมให้ทุลลากลับ แต่ทรงมีรับสั่งให้ร่วมโต๊ะเสวยด้วย และเมื่อทรงสังเกตเห็นว่า ข้าพเจ้าพยายามระมัดระวังมรรยาทการนั่งโต๊ะอยู่ทุกขณะ และรับประทานน้อยที่สุด ก็ทรงคอยตักเตือนให้ข้าพเจ้ารับประทานมาก ๆ จะหน้ันทุ่กัครั้งท่ได้ร่วมโต๊ะเสวย ข้าพเจ้าจึงอ้อมท่องทางกลับมากทุกที”

หลวงสุขุมนัยประดิษฐ์ (ประดิษฐ์ สุขุม) ขณะกำลังศึกษาอยู่ในสหรัฐอเมริกา ได้บวเญเป็นไข้หัวัดใหญ่ ต้องหยุดพักรักษาตัวถึง ๒ สัปดาห์ รู้สึกหงอยเหงามาก เพราะเพื่อน ๆ ไปเรียนหนังสือกันหมด เหลืออยู่ตามลำพังคนเดียว ได้กล่าวถึงพระกรุณาคุณ ของ สมเด็จพระราช บิดา ๕ ด้งน

“ทุลกระหม่อมแดง (สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงสงขลานครินทร์) ได้เสด็จขึ้นไปจากเมืองบอสตันโดยรถไฟ ทรงพระกรุณาไปรับตัวให้มาพักอยู่กับพระองค์ที่ ๓๒๙ ถนนลองวูด ในเมืองบอสตัน ในระหว่างที่พักอยู่กับพระองค์ท่านๆ ได้ประทานพระเมตตาเป็นที่สุด ทรงเป็นพระธุระในเรื่องการกินอยู่หลับนอน พระเดชพระคุณเป็นล้นเกล้า ๆ ข้าพเจ้าได้พักผ่อนอยู่ในห้องเดียวกับพระองค์ท่าน เวลากลางคืนพระองค์คอยหม่มผ้าให้ เข้ากลางวันเย็น ทรงจัดหาอาหารให้ด้วยพระองค์เอง ข้าพเจ้ารับประทานอาหารเสร็จแล้ว ก็ทรงเก็บไปและล้างชามให้ต่อไปโดยมิได้ถือพระองค์เลย

ทุลกระหม่อมแดง เป็นเจ้านายที่น่าเคารพนับถือเป็นอย่างยิ่ง นอกจากจะไม่ถือพระองค์แล้ว ยังเป็นเจ้านายที่ไม่เห็นแก่พระองค์อีกด้วย

แม่พระองค์เป็นผู้ที่มีเงินทองมากมายก่ายกอง แต่ทรงดำรงความเป็นอยู่
 เหมือนกับพวกนักเรียนอื่น ๆ จะว่าท่านเหนียวแน่นหรือ เปล่าเลย
 พระองค์ทรงคิดถึงประเทศชาติมากกว่าสิ่งอื่นใด ทรงเห็นว่าการแพทย์^{๕๕}
 สำคัญที่สุดสำหรับประเทศไทย จึงออกทุนให้นักเรียนแพทย์หลายคนไป
 ศึกษาวิชาในประเทศต่าง ๆ”

พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ก็ได้
 ทรงสดุดีพระจริยาวัตรของสมเด็จพระราชบิดา ในโอกาสที่ทรงกล่าว
 คำปราศรัยแก่นักเรียนไทยในอเมริกา ดังนี้

“.....^{๕๕} ทงน เรายังเยี่ยงอย่างอันดีเลิศของสมเด็จพระราชบิดา
 ผู้ซึ่งได้ทรงก่อกำเนิดสมาคม*ของเรา และได้ทรงบำเพ็ญคุณประโยชน์ไว้
 ให้แก่ชาติอย่างล้นเหลือ เราจึงเจริญรอยพระยุคลบาทโดยเต็มกำลังความ
 สามารถของเรา

พระองค์ได้โปรดพร้อมด้วยยศศักดิ์ และทรงมั่งคั่งด้วยทรัพย์ แต่ก็ยัง
 ทรงบำเพ็ญพระองค์เป็นพลเมืองธรรมดา ทรงหาวิชาความรู้ในทางที่จะ
 บรรเทาทุกข์บำรุงสุขเพื่อนมนุษย์ทั่วไป และทรงสถาปนาแพทยศึกษาให้
 เป็นปึกแผ่นแน่นหนาเห็นประจักษ์อยู่เท่าทุกว้น^{๕๕} ทงน ย่อมเป็นเครื่อง
 จรรโลงใจแก่ผู้รักชาติชั่วกาลปาวสาน

* ได้มีการประชุมเพื่อจัดตั้งสมาคมนักเรียนไทยในอเมริกาเป็นครั้งแรก เมื่อ
 วันที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๐ ณ ที่ประทับเมืองบอสตัน รัฐแมสซาชูเซตส์

การศึกษาของพระองค์ มิได้มุ่งแต่เพียงแสวงหาวิชาความรู้เท่านั้น แต่แสวงหาทางบำเพ็ญคุณความดีและบำเพ็ญคุณประโยชน์ต่อเพื่อนมนุษย์นั้นแหละเป็นข้อที่ตรงตรงใจข้าพเจ้าอย่างซาบซึ้งไม่รู้วาย และเป็นข้อที่ข้าพเจ้าขอนำมาปราศรัยกับนักศึกษาทั้งหลาย ขอให้ยึดถือปฏิบัติเพราะเป็นแนวที่ถูกต้องควรโดยแท้.....”

พระกรณียกิจและพระจริยาวัตรของพระองค์ที่มีต่อกิจการแพทย์เมืองไทยนั้นไม่มีอะไรดีไปกว่าจะยกคำของศาสตราจารย์เอลลิส ที่ได้เขียนไว้ในคำนำและตอนสรุปเรื่อง Contemporary History: The Service to Medicine in Siam Rendered by H.R.H. Prince Mahidol of Songkla
 ๕
 ดึง

“The influence of His Royal Highness Prince Mahidol of Songkla upon medicine in Siam was many sided and far reaching. His financial contributions, his scholarships for study abroad, his staunch support of a high standard for medical education, his espousal of medical research, his keen interest in the training of nurses, his abiding belief in the value of child welfare work, his enthusiasm for the various phases of public health, his personal selection of medicine as a profession—all these are to be considered in a summary of his interests and accomplishments.

And behind all these activities that had a direct bearing upon the health of his countrymen was the man himself. His dominant yet extremely modest personality, his charming manner, his high moral character, his innate kindness of heart, his admirable qualities as a husband and father, all combined to make him a refined and distinguished and loable gentleman, in the truest sense of that

work. Any chronicle of his scientific and philanthropic achievements without reference to these personal attributes which dictated them would be one-sided and incomplete.”

“..... In all these phases he rendered sterling service to medicine in Siam. This service was particularly valuable because of the time at which it was given. That time was one of transition in the medical school from an institution lacking in buildings, equipment, and trained teachers toward one possessing all three of these requirements. The same can be said of the school of midwifery and nursing. Moreover it was the first part of a transition which is not yet completed and of which the early years are by far the most difficult. Pioneers in such undertakings deserve the major part of the credit if the projects succeed, for to whatever heights they may later rise the foundation has first to come.”

เพื่อเป็นอนุสรณ์ถึงพระเมตตากรุณาของสมเด็จพระราชบิดา
นักเรียนเก่าที่เคยไปศึกษา ณ สหรัฐอเมริกาและผู้ที่เคยได้รับพระ
กรุณา ได้รับความรวมตบ “ทุนอศุขยเดช” ขึ้น เพื่อช่วยเหลือนิสิตแพทย์
บิสดุทท้ายที่ขาดสนของคณะแพทยศาสตร์ศิริราชปิยะ ๒ ทุน และหลังจาก
ทิวังคตแล้ว ได้สร้างตึกคนไข้พิเศษขึ้นที่โรงพยาบาลศิริราช คือ
“ตึกมหิตลวราณุสรณ์” ชาวเชียงใหม่ก็ได้ร่วมกันสร้างตึก “มหิตล” ที่โรง
พยาบาลแมคคอมมิคด้วย และเพื่อเป็นอนุสรณ์ให้ชนรุ่นหลังได้รำลึกถึง
พระกรุณาของพระองค์ท่าน จึงได้ประดิษฐานพระรูปไว้ท่ามกลางบริเวณ
คณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล มีพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศล
คล้ายวันทิวังคตในวันที่ ๒๔ กันยายน หรือเรียกว่า วันมหิตล ในโอกาส

นั้นผู้ที่จงรักภักดีได้ไปร่วมอุทิศส่วนกุศลถวายแด่พระองค์ท่าน อันเป็นการแสดงถึงความกตัญญูตเวทีเป็นประจำทุกปี นับว่าสมเด็จพระราชา-บิดาทรงเป็นบุคคลตัวอย่างของประเทศพระองค์หนึ่ง ซึ่งชาวไทยทั้งปวงจะต้องเทิดทูนพระนามไว้ในความทรงจำตลอดกาล

ศาสตราจารย์เอลดิสได้กล่าวสรุปไว้ว่า การที่พระองค์ทรงอุบัติมาในโลกนั้น ทำให้โลกนคชนเป็นแน่แท้

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ได้ทรงพระนิพนธ์โคลงถวายความอาลัยไว้ที่ พวงมาลาหน้าพระศพ เมื่อวันที่ ๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๒ ดังนี้

“ อาตุรทุลกระหม่อมพา มหิตล เจ้าเอย
 อศุขเดชดังสุคนธ์ อดบัว
 คุณะมาแมกสากต โลกล่อง นිරันตร์ฤา
 องคละลิบนราชปราว อูระสะท้อนถวิลถึง
 เจ้าพาหายากเพียง หาเพชร ม่วงพ้อ
 ทุลกระหม่อมมหิตลเมต เชนงชา
 โอ้ควรหรือด่วนเสด็จ ศิวะโลก เสี่ยรา
 สยามะชาติประยูรญาติชา วิปโยคเศร้าเสียดาย แสนอ้อ ”

(ในการเรียบเรียงครั้งนี้ ผู้เขียนได้รับ พระกรุณาและกรุณาจาก สมเด็จพระราชชนนีศรีสังวาลย์ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร หม่อมเจ้าสีปผันนพารเสนอ โสณกุล ฯพณฯ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ นายนาถ เทพหัสดิน ณ อยุธยา เลขาธิการคุรุสภา และศาสตราจารย์นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ ทรงตรวจและตรวจแก้ไข นับว่าเป็นพระกรุณาและความกรุณาอย่างยิ่ง นอกจากนั้นยังได้รับความเอื้อเฟื้อจากเจ้าหน้าที่แผนกเก็บ กองกลาง สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ นายบรรเจิด อินทุจันทร์ยง นางสาวปรีเปรม อิศรางกูร ณ อยุธยา และ นายทวีป ภูมิดิษฐ์ จึงขอขอบคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วย)

บุญเจือ องคประดิษฐ์

หอสมุดคุรุสภา

หลวงสันฐานอักษรศาสตร์

(หุ้ม บุญยะกาญจน)

พ.ศ. ๒๔๑๓—๒๔๖๕

รองหุ้มแพร หลวงสันฐานอักษรศาสตร์ เกิดเมื่อวันที่ ๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๓ ตรงกับวันพุธ เดือน ๑๑ ปีมะเมีย ณ บ้านชาวคันทร์ (อยู่ทางทิศตะวันตกของตำบลบ้านโพธิ์สามต้น ซึ่งเคยเป็นท้องที่ของค่ายพม่า ใน พ.ศ. ๒๓๑๐ แต่อยู่ห่างออกมาประมาณ ๕๐ เส้น) คลองบางหวาย ตำบลพลทเลา อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นบุตรขุนเทพเสนา (ลา บุญยะกาญจน) และนางเทพเสนา (เลียม บุญยะกาญจน) ตระกูลนี้มีส่วนมากมีอายุยืน ขุนเทพเสนามีอายุถึง ๘๕ ปี และนางเทพเสนามีอายุถึง ๘๐ ปี หลวงสันฐานอักษรศาสตร์มีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกันรวม ๘ คน คือ

๑. นางขุบ	อายุ ๗๘ ปี
๒. นายเทียบ บุญยะกาญจน	อายุ ๘๗ ปี
๓. นางจัน	อายุ ๓๖ ปี
๔. หลวงสันฐานอักษรศาสตร์	อายุ ๕๖ ปี
๕. นายท้วน บุญยะกาญจน	อายุ ๖๗ ปี
๖. นางเทียม เนียมโก๊ะ	อายุ ๒๕ ปี

หลวงสนั่นชานอักษรศาสตร์

๗. นายทวย บณยะภาณูจน อายุ ๖๗ ปี

๘. หลวงธรรณวาทธา (เดิม บณยะภาณูจน) อายุ ๗๘ ปี

เมื่อเยาว์วัยหลวงสันฐานอักษรศาสตร์ได้ติดตามนายทวย บณยะภาณูจน
 พชายไปเล่าเรียนในสำนักพระอาจารย์เกิด วัดตึก ตำบลหัวแหลม อำเภอ
 พระนครศรีอยุธยา ได้ศึกษาอยู่ในสำนักนั้นเป็นเวลาหลายปี ทั้งสองคน
 พนองจึงได้ย้ายตามอาจารย์ไปอยู่วัดประมง ตำบลบ้านด อำเภอบางปะหัน
 ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของบ้านวัดประมาธ ๕๐ เส้น บ้านเดิมของมารดา
 กอຍ ทนายบ้านดิน ระหว่างศึกษาอยู่วัดประมง นายทวย บณยะภาณูจน
 ซึ่งเ็นพชายคู่หู ไปไหนมาไหนด้วยกันเสมอแล้วว วนหนึ่งพากัน
 ไปเยี่ยมบิดามารดาที่บ้านข้างวัดถนนทร และพักอยู่ที่บ้านจน ค่อน ข้าง
 เย็นเกินไป จึงได้ชวนกันกลับวัด ในตอนกลับนหลวงสันฐาน
 อักษรศาสตร์เดินข้าง เล่นข้าง ขว้างปาอะไรต่ออะไรไปตลอดทาง พชาย
 กลับไปถึงวัดก่อนคอยอยู่จนค้ำ นองชายกึ่งยมาไม่ถึง จึงต้องยอนกลับไป
 ตาม ได้พบนองชายยืนร้องไห้อยู่กลางทุ่ง ไม่กล้าเข้าวัด เพราะกลัวพ
 ปากทางตอนจะเข้าวัด ทั้งสองคนเล่าเรียนอยู่ทววัดประมงนหลายปี จึงได้
 ย้ายตามอาจารย์ไปอยู่วัดท่าทราย ตำบลบ้านแมน เขตคคตตอทางทิศใต้ของ
 ตำบลพตเสา และได้ศึกษาอยู่ใน สำนักนจนจบการศึกษในชั้นบท
 สมัยนั้น ทั้งสองคนจึงได้กลับมาอยู่บ้านข้างวัดถนนทรตามเดิม และได้เริ่ม
 ช่วยบิดามารดาทำนา ปรากฏว่า หลวงสันฐานอักษรศาสตร์กลัวควายมาก
 เวลาจึงควายไปเลี้ยง มักจับจนปลายสัดของเชือก ไม่ว่าเชือกทงจะยาว
 เพียงไรก็ตาม วันหนึ่งพชายเห็นเขา รู้สึกบาคนขนตา จึงควาไม่อนหนง
 ่วงแเรเข้าไปหา พนางจึงกล่าวทวยว่า “จะกลัวควายมากกว่ากลัวคนก็ให้ไป”

ทำให้น้องชายต้องเผ่นหนี โดยเหตุที่หลวงสันธานอักษรศาสตร์ไม่ชอบทำนา ประกอบกับขบถกษัตริย์ศึกษาต่อ จึงได้ขอให้บิดามารดามาฝากกับญาติคือ พระครู สวรรธรรมาจารย์ (ถก พงษ์วงศ์) เจ้าอาวาสวัดราชชนิตดา จังหวัดพระนคร เพราะมีญาติมาอยู่ที่สำนักก่อนแล้วหลายคน และต่อมาพี่ชายน้องชาย หลวงสันธานอักษรศาสตร์ก็มาอยู่ที่วัดนี้ด้วยทุกคน ในระหว่างที่อยู่ วัดราชชนิตดา นอกจากจะเล่าเรียนทวดแล้ว หลวงสันธานอักษรศาสตร์ได้ ศึกษาที่โรงเรียนวัดมเหยงคณ์พาราม สอนไล่ได้ประโยค ๑ แล้วเข้าศึกษาต่อที่ โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ สอนไล่ได้ประโยค ๒ สำหรับประวัติ การรับราชการนั้นได้เป็นเสมียนรับวัดตนากระทรวงเกษตราธิการ เมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๓๑ ครั้นอายุครบอุปสมบทจึงได้กลับไปบ้าน เติมที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้อุปสมบท ณ วัดนันทาร เมื่อวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๓๓ แล้ววิ่งมาจำพรรษาที่วัดราชชนิตดา ภายหลัง เมื่อลาสิกขาบทแล้วได้รับราชการเป็นเสมียนตรีเวรสารบบ กระทรวงยุติธรรม เมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๓๗ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๓๘ ได้เป็น ครูผู้ช่วยวิชาหนังสือไทย กรมแผนกทหารบก ซึ่งตั้งอยู่ข้างวังจันทรถลเยศ ม้านใต้ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระหว่างรับราชการเป็นครูอยู่น หลวง สันธานอักษรศาสตร์ ได้สมรสกับนางสาวรอด เตมียพันธ์ มีบุตรชายหญิง รวม ๖ คน คือ

๑. นางศรีสันธิพ (จำเรียง พาลละศิษย์)

๒. นางจำรูญรัตน์ บณยะภาณูจน

๓. นางจำรัส บุษยะภาณูจิน
๔. นางเจริญ พานิช
๕. เท็กชายจรัส บุษยะภาณูจิน (ถึงแก่กรรมแต่ยังเยาว์)
๖. นางบุญช่วย รมเริง

ใน พ.ศ. ๒๔๕๐ หลวงสันธาน อักษรศาสตร์ย้ายไปเป็นเจ้าศาล
มณฑลปราจีนบุรี แต่ในยี่สิบมากถัดมาเป็นครูช่วยวิชาหนังสือไทย กรม
แผนกทหารบก และได้นำนายเต็ม บุษยะภาณูจิน ผู้เป็นน้องชายคนเล็ก
มาเข้าโรงเรียนแผนกใน พ.ศ. ๒๔๕๒ สัมพันธ์พอเขาเป็นนักเรียนก็ได้
รับเงินเดือน ๑๒ บาท โรงเรียนแผนกตั้งอยู่ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
จนถึง พ.ศ. ๒๔๕๔ จึงได้ย้ายมาตั้งอยู่ที่หอวังสระปทุม จังหวัดพระนคร
ซึ่งเป็นคนเก่งทางกรทาสถานแห่งชาติ

ใน พ.ศ. ๒๔๕๕ หลวงสันธาน อักษรศาสตร์ย้ายมาเป็นครูช่วย
โรงเรียนสวนกุหลาบ สังกัดกระทรวง อธิการ ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่
ถนนดินสอ ใกล้ถนนสารวิชัยประชาธิปไตยในปัจจุบัน ท่านสนิทสนมกับ
พระยาโอวาทวรกี (เหม ผลพันธ์) และหลวงอนาส้านวินิจ (เหม
ผลพันธ์) มาก เพราะนอกจากเคยเรียนหนังสือมาด้วยกันแล้ว บ้านเดิม
ของพระยาโอวาทวรกี และหลวงอนาส้านวินิจ ยังอยู่หลังวัดราชนันท
ด้วย เมื่อมารับราชการกระทรวงเดียวกัน จึงมีโอกาสได้ติดต่อกันมากจน
แต่ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๕๘ หลวงสันธาน อักษรศาสตร์ก็ย้ายไปดำรง
ตำแหน่งเสมียนเอก กระทรวงเกษตรธิการ เคยไปประจำทำงานอยู่ที่

หอดพระเขยันทคนจังหวัดสระบุรีหลายขุ จน พ.ศ. ๒๔๕๓ จึงได้ย้ายไป
 เขยันทคนในกองเลขานุการ กรมแผนที่ กระทรวงกลาโหม แต่แล้วใน
 ต่อมาก็ตลาออกจากกรมแผนที่ กลับไปรับราชการในตำแหน่งช่างเขียนโน้ต
 หอดคน กระทรวงเกษตรราธิการตามเดิม ปรากฏว่าตำแหน่งสุดท้ายที่ลาออกจาก
 กระทรวงเกษตรราธิการ เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๗ นั้น ได้เป็น
 หัวหน้าช่างเขียน ในกอง โน้ต เมือง อุทัยธานี มณฑลนครสวรรค์ รัย
 พระราชทานเงินเดือนเดือนละ ๖๐ บาท

หลวงสันธานอักษรศาสตร์ ได้กลับเข้ารับราชการใหม่ในเดือน
 กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๗ ในตำแหน่งผู้ช่วยบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ไทย
 คู่กันกับนายชิต บุรทัต ซึ่งเป็นผู้ช่วยบรรณาธิการคนที่สอง โดยมีหม่อม
 พระสันตค้ออักษรสาร (ชอก อักษรวานเคราะห์) เป็นบรรณาธิการ โรงพิมพ์
 หนังสือพิมพ์ไทยตั้งอยู่ถนนพลับพลาชัย หลังวัดเทพศิรินทราวาส
 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้
 ไร่ โดยให้สังกัดอยู่ในกรมมหาดเล็ก หลวงสันธานอักษรศาสตร์ได้รับ
 ราชการในหน้าที่นี้ในนามของนายหุ้มตลอดมา จนถึง พ.ศ. ๒๔๕๘
 จึงได้รับพระราชทานยศบรรดาศักดิ์เป็น รองหม่อมแพรว ขุนสันธานอักษรศาสตร์
 และยังได้รับพระราชทานนามสกุลว่า “บุญประภาณูจน” ในคณนั้นเอง
 ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๖๕ ได้รับพระราชทานเลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นหลวง
 สันธานอักษรศาสตร์ ท่านได้กราบถวายบังคมลาอุปสมบทเป็นครั้งที่ ๒ เมื่อ
 พ.ศ. ๒๔๖๖ ได้รับพระราชทานเงินช่วยในการอุปสมบทด้วย ๕๐๐ บาท
 ได้อุปสมบท ณ วัดเทพศิรินทราวาส พร้อมกับบุตรเขย คือ รองหม่อมแพรว

นายศรีสินธพ (สิน พาลกระตัญญู) โดยมัสส เต็จพระพุทโธฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวโรดม) เป็นพระอุปชฌาย์ พระอุปัชฌาย์ (อิน อคฺคิโกตฺต) และ พระอมราภิกษิต (เล่ห์ โกวิทะ) เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และ พระอนสาวนาจารย์ ในขณะที่อุปสมบทได้ประพฤติปฏิบัติพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ทั้งมีความวิริยะอุตสาหะศึกษาเล่าเรียนตลอดพรรษา จนสามารถสอบไล่ได้นักธรรมตรี หลังจากรับพระภิกษุนั้นแล้วจึงลาสิกขาบท กลับเข้ารับราชการในตำแหน่งผู้ช่วยบรรณาธิการ หนังสือพิมพ์ ไทย สมัย นั้นตามเดิม หลวงสินธพานักยศาสตร์ได้อยู่ในตำแหน่งนี้ตลอดมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๖๙ จึงออกจากราชการคราววลาสิกขา ขณะนั้นท่านได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย เหรียญจักรพรรดิมาลา และเหรียญราชรุติของ รัชกาลที่ ๖ ท่านได้ถึงแก่กรรมในวันที่ ๑๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๙ รวมอายุได้ ๕๖ ปี

หลวงสินธพานักยศาสตร์ เป็นคนขยันขันแข็ง ขยัน คร่ำเคร่งอยู่กับหนังสือเป็นนิตย์ เป็นนักสะสมหนังสือผุ้หนึ่ง ได้รวบรวมตำรับตำราต่าง ๆ เยียบไว้เป็นเล่ม ๆ ซงแต่ละเรื่อง ทรวรวบรวมไว้กลายเป็นหนังสือมีค่าหายาก ในขณะนั้น ท่านเป็นผู้มีอัธยาศัยใจคอดี เป็นคนกว้างขวาง มีเพื่อนฝูงมาก พระสารประเสริฐ (ศรี นาคะประทีป) ผู้เคยเป็นศิษย์ครั้งหลวงสินธพานักยศาสตร์สอนอยู่ที่โรงเรียนสวนกุหลาบ เล่าว่า หลวงสินธพานักยศาสตร์นั้น เป็นครูที่สอนดีและใจดีมาก นอกจากเป็นครูสอนหนังสือ ท่านยังได้เรียบเรียงตำรับตำราภาษาไทยและวรรณคดี งานประพันธ์ของท่านควรได้รับยกย่องว่าเป็นงานของกวีผู้มีชื่อเสียงผู้หนึ่งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

หลวงสันธานอุษรศาสตร์เชี่ยวชาญในการประพันธ์มาก ไต่เขียนเรื่องลงในวารสารรายเดือนหลายฉบับ ส่วนมากเป็นคำประพันธ์ มี ทั้งโคลงกาพย์ กลอน และกลอนกลบท ปรากฏว่า เฉพาะในหนังสือสมทสารซึ่งท่านเป็นสมาชิกกรรณาวาสมาคมตวยนนท์ ก็ได้แต่งไว้กว่า ๒๐ เรื่อง แต่ละเรื่องมักเป็นเรื่องขนาดยาว เช่นต้นว่า เรื่อง “งานสมโภชพระนคร และการต้อนรับทหารอาสาที่กลับจากราชการสงคราม” แต่งเป็นร้อยและโคลงสภาพ มีความยาวถึง ๔๕ หน้า เรื่อง “ลิลิตมหาชนกชาตก” ลงตีพิมพ์ลงในหนังสือศรีกรุงยาวถึง ๑๖๐ หน้า และเรื่อง “ลิลิตมหาเวสสันดรชาตก” ทัศนาจรประเวศน์ ลงในหนังสือศรีกรุงเช่นเดียวกันก็ยาวถึง ๓๖ หน้า นอกจากนี้ยังได้เขียนลงในหนังสือศัพทไทย และหนังสือไทยเชษฐอีกหลายเรื่อง บางเรื่องก็เป็นประวัติแสดงให้เห็นเหตุการณ์ในเวลานั้นอย่างชัดเจน เช่น เรื่อง การแสดงสังคีต ณ พระราชอุทยานสราญรมย์ พ.ศ. ๒๔๕๙ เพื่อเรียกริเริ่มสร้างเรอรรบหลวง พระร่วง ได้แต่งเป็นคำกลอนลงในสมทสาร ขรรขยายไว้อย่างละเอียดตั้งแต่เริ่มงาน การจัดสถานที่ ซอเพลงทบรเพลง ผู้มาฟัง การประมลของเรอรรบ นามผู้ประมลได้จำนวนเงินทรวรรวมได้จากการแสดง ภาษานามนิกคนตริทงคนระ ตลตคจนองคการบริษททชวยเหลือ จะชอยกมาเพียงบางตอนดังนี้

“เพลงที่ร้องบทนมช้อบอก
ลำฝรั่งจำเรียงเป็นเสียงไทย
พองบบทพจน์พร้องสนองถ้อย
พวกฝรั่งนั่งหัวเราะว่าเพราะพริ้ง

ไฟฟ้โอดลือกเพราะพร้องสนองไข
ผู้ที่นั่งตงใจสทบจริง
ช่างอร้อยหวานหูเสียงผู้หญิง
คนหน่งวิ่งนำมัลย์ไปสวมคอก

เวลา

การบอกชื่อผู้ที่เล่นให้เห็นไว้

พระยาประสิทธิ์ศุภการประธานพรรค

พระชาณุชาติโกเศศวรัญนันทนตรี

ขุนเจษภร รุ้บรรเลงเพลงลำนำ

นายรองกวดนนหนอกวิจิตร

บี้อาโนแซโลรับเสียงจับใจ

หลวงสนธิวิชาการตอนนักร้อง

นายศุภवार วารศิริ ตรีวาที

กับ วัน วารศิริ สติมัน

จิตรวา วารศิริ วิจำเรียง

นับนักเล่นเบ็ดเสร็จรวมเจ็ตราย

ทั้งเจ็ดคนมีคุณการุญปอง

ตั้งจิตช่วยอวยผลลยประโยชน์

ได้ทรัพย์หลายจ่ายราชธานี

กรมรถไฟสายเหนือเอ้อออกรับ

สยามออบเซอร์เวอร์บำเรอไทย

สถานหนังสือพิมพ์ไทยเอาใจเอือ

เพื่อจะได้เป็นตัวอย่างอย่างขยัน

ท่านเป็นชั้นอำนวยการบรรหารคำ

การสังคีตคีตคีตคีตคีตคีต

ขอประสานหวานน้ำลำวิไล

ขอสนธิเพราะพร้อมสนองไข

ฝีมือไทยทำเสนาะไพเราะคี

กล่าวคำพร้อมพร้อมรับกับคีตคี

ร้องเข้าเครื่องดนตรีมีสำเนียง

พจนร่ำพันพรังเพราะเสนาะเสียง

สอดสำเนียงส่งรับกับทำนอง

คือหาชายชาญยังกับหญิงสอง

เป็นพวกพ้องคนไทยล้วนใจดี

ด้วยปราโมทย์ปรีดีเปรมเกษมศรี

พวกอื่นมีจิตช่วยด้วยน้ำใจ

พิมพ์ฉบับปกระเบียบเรียบเรียงให้

ช่วยพิมพ์ใบระเบียบกิจอังกฤษยล

ประกอบเกอลงแจ้งความตามเหตุผล

ตามระเบียบภาษาไทยไม่หมองมด
ส่วนสยามอิมพอร์ตบริษัท

เพื่อให้คนที่มาดู ได้รับความ
ก็แจ่มจัตชายตัวท้าวสยาม

ทางแบดแมนชายช่วยด้วยใจงาม ไม่มีความคิดเคียดแค้นเกี่ยวกัน ฯลฯ

ในคำประพันธ์เรื่องต่าง ๆ ของหลวงสันธานอักษรศาสตร์ พรรณนา
อย่างละเอียดชัดเจนทำนองหนึ่งนั้น ทำให้ผู้อ่านมอง นึกเห็นภาพได้เป็น
อย่างดี เช่น เรื่องการจำลองยทพทางเรือ หรือ ละครของสลบลิลา (คอมมิส
ซอประรา) เรื่อง ทาสแห่งความอิสระภาพแสดงที่โรงโขนหลวงสวนมิสกวัน
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ ก็พรรณนาเหตุการณ์เฉพาะในเรื่อง ตลอดจน จินตนาการ
ผู้แสดงและอื่น ๆ อย่างละเอียด จระขอยกมาบางตอนดังนี้

“ละครของสลบลิลา คำอังกฤษ
นายทอรนเลย์ชาติอังกฤษไม่บีบบัง
พิพากษาศาลไทยด้วยใจภักดี
ช่วยแต่งเพลงร้องรับกับละคร
เป็นอาจารย์โรงเรียนสวนกุหลาบ

ผู้ประคิษฐ์เรื่องเล่นเป็นฝรั่ง
ตำแหน่งนั่งสูงสุดศาลอุทธรณ์
มีเพื่อนรักคู่ปริรักษามาแต่ก่อน
ชื่อโบบมอนต์ร่วมชาติฉลาด
แต่งกลอนกาพย์เชิงกะวีท่วงที

..... ฯลฯ

ควรระบุนามผู้เล่นให้เห็นไว้
ปรากฏในสมุทสารอ่านเป็นกลอน
นายทอรนเลย์ซึ่งเป็นเนติบัณฑิต
เป็นจางวางห้องสังหารฐานอาญา

เพื่อจักได้ทศนาอุทหาทรณ์
ขอตัดตอนบอกชื่อให้ลือชา
ชาติอังกฤษเก่งมากพิพากษา
เล่นที่ท่าขบขันเชิงสันทัด

นายไต่เรอรร้องสนทโดยจิตเจตน์

เป็นตัวนายนาวาพุดจาซัค

นายแฮร์รป้ออาจารย์การวาดเขียน

มหาวิทยาลัยว่องไวดี

เป็นตัวพลทหารเรือวิลเลียมรัสต์

นายยอนสันที่ปรึกษาว่ากระทรวง

คือตัวนายโหระหลวงท่วงทีข้า

นายบีแมนผู้บัญชากิจการี

งานประพันธ์ทศวรรษของหลวงสันธานอักษรศาสตร์เอกเวียงหง

กคือ งานสมโภชพระนครและการต้อนรับทหารอาสาจากงานพระราช-

สงคราม พ.ศ. ๒๔๖๒ แต่งเป็นร้อยและโคลงสุภาพ บรรยายไว้อย่าง

ละเอียดลออมาก ได้ลำดับเหตุการณ์แต่ละวันไว้อย่างครบถ้วน เริ่มแต่

การตกแต่งพระนครเตรียมต้อนรับทหาร กองทหารชนจากเรือ คำประสาทพร

แก้ทหารอาสาของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

พระบรมราชาโหวาทพระราชทานแก่กองทหารซึ่งกลับจากงานพระราชสงคราม

ยற்ร้องต่าง ๆ ของทหาร บทใดใครแต่งก็ระบุไว้อย่างชัดเจน สุนทรพจน์

ของอัครราชทูตอังกฤษ สุนทรพจน์ของอัครราชทูตฝรั่งเศส ระเบียบทาง

ทชขนทหารผ่าน พระธรรมเทศนาปรารภความเสียดชีวิตของทหารอาสา

ผู้ช่วยสยามฟอเรสต์บริษัท

นามบัญญัติในหนังสือเวเทอร์ลีย์

อยู่โรงเรียนจุฬาลงกรณ์ที่

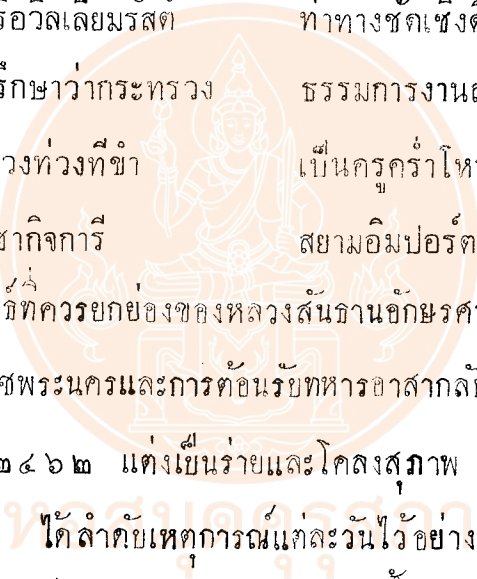
ร้องท่วงทีเสียงทุ้มนุ่นพุ่มพวง

ท่าทางซัดเซงดีเป็นที่ท่วง

ธรรมการงานล่วงมาหลายปี

เป็นครูคร่ำโหราศาสตร์ฉลาดจี

สยามอิมพอร์ตที่ผู้จัดการ ฯลฯ

ในราชการสงครามของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ บทลวคมนตรีในการทำบุญ
 อัฐิทหารซึ่งตายในราชการสงคราม การแสดงละครร้องเรื่อง กองทหาร
 กล้ายัน การแสดงกีฬาและมหรสพต่าง ๆ การแข่งม้า ตลอดจนใคร
 เออเพอให้ยมรถยนต์วิ่งส่งกระบวยไว้อย่างละเอียด จะขอยกมาเพียง
 บางตอนดังนี้

“ทวยหาญทั้งหม่มม้า	มवलพล นิกรเซย
ถือประทีปทุกคน	ท้าวหน้า
ทำเป็นรูปอุปถลน	ยักษ์ลับ สีแล
แสงสว่างกระจ่างจ้า	จรัสเรืองโคมไฟ
ขบวนไคลบายนาคลอย	กลางจร
ผ่านทันทงภูธร	ท้าวแล้ว
องค์รามิศรมหิศร	เสด็จกลับ คืบแซ
ยังราชวังดุสิตแล้ว	พักตร์เพียงเพ็ญแข
แต่บรรเลงแซซ้อง	สรรเสริญ
บารเมศนเรศร์เจริญ	จรัสเหล่า
กระบวณำนำเดิน	โดยมค คันตร์เนอ
ถนนสนามชัยล้ำ	ลวงเลียวเจริญกรุง
มุ่งเมิลเคินควนเมือ	สพานมอญ
บรรลู่โรงหวยคอน	ตึกสร้าง
เป็นถิ่นที่โรงละคร	เคยเล่น สนุกษา
ชื่อประโมทัยอ้าง	คณะเอออวยชัย

จุดไฟฟ้าแจ่มแจ้ง
 ธงชาตินานาชาติ
 เป็นระยะย่านพลเมือง
 ทหารผ่านสามยอดพื้น
 ดำเนินเมืลมุ่งเมือ

ลุนาวังบูรพา

เสวยเยวราชกลา

เรียกชื่อภาณพินธัยาย

ผ่านบ้านพระรัตนสรอย

จุดประทีปรับทหาร

มีป้ายบอกบนกระดาน

ประดับดวงไฟฟ้า

ใจความในป้ายกล่าว

ครูและนักเรียนชาน

อวยพรแก่ทหารราญ

ตั้งลอคคัตบทร้อง

จรตฺรเริง อร่ามเนอ
 แน่นลัน

มามุ่ง คูแซ

บายหน้าขวาเดิน

มารคมหา ชัยแซ

ภาคซ้าย

ไคลสู สะพานเนอ

ยกเยองแถวทหาร

วราจารย์

กระจางจำ

บิตหน้า ประตุนแน

เพองห้อยเห็นงาม

กลอนสาร เสนาะเนอ

ขับซ้อง

รบศึก ชนะแซ

เรองนมาแสดง

คำกลอนอำนวยการ

ท่านเป็นทหารกล้าแสนไปแทนชาติ ร่วมงานราชสงครามให้งามหน้า
 เสรีจักชัยได้ศักดิ์ประจักษ์ตา ชาวประชาปรีดีเปรมเกษมใจ
 ชวนกันทงชาวตอกตอกบุงปผา วันมหามงคลพิเศษสมัย
 ขอจงเจริญสุขทุกท่านไป จะปรารถนาสิ่งใดสมใจเออย

โดย หัมแพร พระรัตนวราจารย์

กองหน้าแห่งทระหัว	หาญจ
บรรจบเจริญกรุงตอน	ตลาดน้อย
เสียวสคามักันตร	โดยด่วน
บรรลุนาสถานต้อย	ไต่เต้าตามผล
ผู้แทนต่างประเทศ้าว	ลอนดอน
จัดรับทหารไทยจร	ท้วหน้า
กองทหารอ่านอวยพร	พจน์เพิ่ม ชัยเส
ถวายพระยอรัชทัหา	แห่งท้าวบริเตน
..... พล
กระบวนเดินผ่านหน้า	แนวสถาน ทุดหนอ
ชาวชาติอังกฤษขน	ให้เร็ว
กองม้านำบงการ	บอกกลับ หลังแซ
บรรลุศุทธกะเข้า	เขตข้างทางจรัด
ผันพักัตร์บงสูบ้าน	ทุดา นุกุดเนอ
แถวนำมาถึงสภา	นะหน
ผู้แทนรัฐบาลปา-	รีสรบ รongแซ
ทหารหยุดกระบวนหมน	มุ่งหน้าตรงสถาน
..... พล
เสร็จสรรพเสร็จเกียรติแล้ว	ลาจร
สูยานศุลกากร	รับเสง

ของว่างจั่ววางสลอน
การเสพสำเร็จเหลียง

อีกเครื่อง คิมเซ
กลับเมือทางเคิม

ทหารเหิมหันสู่ค่าน

โดยเฉวียง

บ้ายพักตร์เมิลมองเมียง

มุงบ้าน

มาในถิ่นถนนเรียง

รายเรียบ ขบวนแซ

บรรจบบรรจกรหย่าน

แยกข้างทางจรล

ล่องครรรไลบ้ายหน้า

ขวาเดิน

ประจบบารุงเมองเมิล

มุงซ้าย

สองนาฬิกาเกิน

ก่อนเที่ยง

ทหารยาตรกระบวนย้าย

ย่างเข้ากลาโหม”

หนังสือทแต่งพมพเบนเล่มแลวม ๔ เล่ม คือ

๑. ลลิตกัมพชพาย พมพเมือ พ.ศ. ๒๔๕๘ ปรากฏจากคำนำว่า แต่ง

ตามพระราชพงศาวดารสยามเล่ม ๑ ต้นฉบับพมพของหมอบรัดเล ตอน

สมเด็จพระนเรศวรเสด็จกรีธาทัพออกไปทำสงครามกับเขมรจนเสร็จ

ปฐมกรรม ผู้แต่งได้ขอให้นายชิต บุรทัตช่วยตรวจแก้ไขถ้อยคำและสำนวน

โวหารให้ และได้เขียนไว้ในคำนำตอนหนึ่งว่า “หนังสือเรื่องนี้ นับว่าเป็นตอน

ที่สยเนองต่อจากหนังสือ ลลิต ตระเลงพ่าย ที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอชน ๑

กรมพระปรมาธิบดีศรีนโรสทรงนิพนธ์ขึ้นไว้อย่างไพเราะ สัมควรเป็นแบบ

ฉบับในเชิงจินตกวนพจน์ ผู้แต่งลลิตเรื่องนี้ จึงได้ขอถือโอกาสเอาต้นฉบับ

ลลิตตระเลงพ่ายนั้น เป็นแบบครู แต่หาได้ตั้งใจที่จะแต่งประกวดให้เป็นคู่แข่ง

ภัยของเก่าแต่อย่างใดไม่ ” ลลิตกัมพชพายนี แม่ผู้แต่งจะได้
 ถ่อมตัวไว้อย่างมากมายทั้งในคำนำและตอนท้ายของเรื่อง แต่ก็นยว่าแต่ง
 ได้ไพเราะมาก จักว่าเป็นศิษย์ของลลิตตระกูลพ่ายได้ การดำเนินเรื่อง ลลา
 ทำนองเดียวกับตระกูลพ่าย จะขาดออกก็เพียงไม่มีบทแทรกทำนองตระกูลพ่าย
 นำจะนำมาใช้เช่นแบบเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ หรือชั้นประกาศนียบัตรวิชา
 การศึกษาได้ เพราะคำศัพท์ง่ายกว่าลลิตตระกูลพ่าย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
 กรมพระยาตำราภิธานภาพ สภานายกหอพระสมุดวชิรญาณในขณะนั้น
 มวยสังว่า “หนังสือเรื่องนี้แต่งดี ไหวพริบไม่น่าอาย” จะขอยกข้อความตอน
 สมเด็จพระนเรศวรตรัสถามพระยาละแวกเมื่อจับตัวไค้แล้วมาไว้ ณ

“พระตรองถึงเหตุอัน	ตรัสถาม
แก่พระยาละแวกตาม	เงื่อนเกล้า
เยี้ยไต้คิดทำความ	ทุจริต
ไปลอบตีเขตเหี้ย	กวาดต้อนตุ้ใจ
ก่อนโพนมีศึกหัว	หงสา วัตไชย
มาตีตศรัยุธยา	อยู่แล้ว
ท่านสิริพาลา	ลอบจับ ไทยแฮ
ชายเขตบุรพทิศแล้ว	กลางเมื่อเมืองขอม

เราเป็นจอมกษัตริย์เชอ
 กวรวกโยธาหาญ
 อย่างเยี่ยงขัตติยมาน
 ๔ จึงจะสมเป็นผู้
 คุณโทษก็ยอมแจ้ง
 ทำตุจสกุณใจ
 ลอบลักซึ่งฟองไป
 บัดท่านปราชยผ่าย

ชายชาย
 ต่อสู้
 ทำศึก กันนา
 ๕ ครอบบ้านครองบุญ
 พระทัย ท่านแล
 โทคร้าย
 เป็นภักษ์ ภูษณ์แเอ
 ๕ เช่นนทำเ็น

๒. หนังสือปกิระฉกษรรวธิ พมพเมอ พ.ศ. ๒๔๕๘ เป็นคำอธิบายเรื่อง อักษรวิธ ว่าด้วยการใช้ตัวอักษรไทย ใค้ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ไทยเป็นตอน ๆ ไป ผู้แต่งเขียนไว้ในคำปรารภว่า มิได้ตั้งใจจะให้เป็นการร่ำราแต่อย่างใด เป็นแต่เห็นว่าวันไค้ข่าวในหนังสือพิมพ์ไทยมิพอจะเขียนจนพอใหนนากะระคายเคมขรรณเทานน หนังสือปกิระฉกษรรวธิ มีเรื่องของผู้อื่น รวมอยู่ด้วย ๒-๓ ตอน แต่ส่วนใหญ่เป็นของหลวงสันถนอักษรศาสตร์ทงหมก มีคำอธิบายศัพท์ ไวพจน วิฉนอักษร ฯลฯ มีทงรอยแกวและคำประพนธิ ซึ่งแต่งเป็นกาพยกม เป็นคากลอนกม จะขอยกข้อความบางตอนมาไว้ ณ ทน

“การฉนอักษรคำตายของอักษรทง ๓ หมู่ สังกะตคยงมฉนใผคผลคไปจากลำเนยง ๓ ลูก รยง อยบ่าง จะเป็นคยหยอนควมรขของผคใคเลาเรยนนอยกไมเชิง ผคใศวรรณยูกตผลคผลคคมกจะตคอยู่ในจำพวกทเป็น

๒๕ ความรู้ชั้นสูง ๆ แทบทั้งสิ้น เช่น คำว่า ลอก เงก เซก เซ็ก กเขียนเป็น
๗ ลอก ๗ เงก ๗ เซก ๗ เซ็ก เสียเช่นนี้โดยมาก ฯลฯ ”

๕ ออกตอนหนึ่ง พจนานุกรม ไขแฉ่งไว้เป็นกาพย์ยานี ดังนี้

“ ค่างลิงวงเสือกสัน ค่างคอกคนออกสำห้สำ
เห็นยกไว้ไ้หม่นยำ คำข้าง ค่าง ไซ้ต่างกัน ”

๓. อภัยพจนานุกรม พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ เนื่องในงานฌาปนกิจ
พระภิกษุชุนเทพเสนา เจ้าอาวาสวัดถนนตรี ผู้บิดา ซึ่งถึงแก่มรณภาพใน
พ.ศ. ๒๔๕๘ หนังสือเล่มนี้เขียนคำราชาศัพท์อักษรประเภทคำพ้อง ลำดับ
ถ้อยคำทำนองเดียวกับพจนานุกรม โดยเลือกคัดเฉพาะคำที่มสำเนียงพ้องสัน
ยาวและต่างกันด้วยตัวสะกดการันต์ มารวมเข้าไว้เป็นหมวดหมู่เดียวกัน
เรียงตามลำดับอักษรานุกรม ตั้งแต่มาตรา ก กา กน กง กก กค กข
กม เกอຍ และแบ่งคำออกเป็น ๔ ภาค ดังนี้

ภาค ๑ ว่าด้วยคำใช้สามัญท์มสำเนียงพ้อง แต่ต่างกันด้วยตัวอักษร
ซึ่งเป็นคำสันยาว เช่น เกา—ก้าว, ข้า—คำ—ฆ่า ฯลฯ

ภาค ๒ ว่าด้วยคำใช้ทมิฬสำเนียงพ้องหรือเพี้ยนเสียง ซึ่งเป็นตัวอักษร
ประโยค เช่น ไกร—ไทร—ไกล, กรอง—ตรอง—กลอง ฯลฯ

ภาค ๓ ว่าด้วยคำใช้ทมิฬสำเนียงพ้อง แต่ตัวสะกดการันต์ต่างกัน
เช่น กาญจน—กาญ—กาน—กานต์—การ—การณ—กาฬ ฯลฯ

ภาค ๔ ว่าด้วยหมวดตวอักษรรากันตทั้งปวง ทำนองเดียวกับแบบ
เรียนพิศาลการนต์ แต่มีคำแปลหรือคำอธิบายศัพท์กำกับด้วย เช่น
คเวฬุก — วัว, แพร่ ควสีก — วัว, ม้า สลังก — กระต่าย ฯลฯ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ สภานายก
หอพระสมุดวชิรญาณมรยสังวาทน์ ทรงสือเรื่องนแต่งใ้โดยมีขอตสาหะ และ
เป็นประโยชน์แก่นักเรียนนักศึกษา

๔. ลิลิตตำนานพระพุทธรชินราช พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ ผู้แต่ง
ใ้โดยกล่าวไว้ในคำนำว่า แต่งขึ้นเพื่อพิมพ์ในหนังสือพิมพ์งาน นมัสการพระ
พุทธรชินราช วัดเขมยุมยพิตร ซึ่งเป็นงานนักษตฤกษ์ประจำปี โดยอาศัย
พระราชนิพนธ์ พระราชปรารภเรื่องพระพุทธรชินราชของพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นหลักในการแต่ง แต่ใ้โดยตัดย่อเอาเฉพาะใจความ
ที่ตองการแต่งลงในหนังสือพิมพ์งานวัดเขมยุมยพิตร พอเหมาะสำหรับใน
คราวงานนักษตฤกษ์เท่านั้น หาใ้โดยบรรยายความพิสดารเต็มตามต้นฉบับ
พระราชนิพนธ์ไม่ อย่างไรก็ตาม ผู้อ่านก็จะได้ทั้งความรู้ประวัติการหล่อ
พระพุทธรชินราชจำลองและทั้งรหัสไ้เพราะของภาษา ดังจะขอยกมาบางตอน
ดังนี้

พระจอมเกล้ามกุฎเกศ เสด็จประเวศจังหวัด พินธุโลกัรัฐมยา
พระรามาธิบดีนทร์ ปรมินทรมหา จุฬาลงกรณเกล้า เจ้าอยู่หัวโดยเสด็จ
ชทราบเสร์จตุลภักษณ์ พุทธเลกอัคโรตม สมบูรณบั๋งโองาส พุทธรชินราช-

เรื่องงาม จักพยายามเชิญมา เกรงนิทาทวยชน เกี้ยวกังวลมุ่งสมัคร
 จงรักพุทธชินราช มีกมลมาดจงเจตน์ ว่าเทวณฤมิต รั้งสถฐฎิณำนาห
 ทรงตรึงการบ่ควร เป็นเครื่องกวนใจราษฎร ให้เขาขาดของรัก ทพำนัก-
 นันถือ จึงหารื้อข้างหล่อ ต่อหลวงประสิทธิ์ปฏิมา บุตราเจ้าสุบรรณ อัย
 เป็นหลานบรมพงศ์ กรมหมื่นนรงค์ศิริรักษ์ สำนักการหล่อปั้น สืบต่อชน
 สามชั่ว ทราบกิจทวักรช่าง จะจงอย่างขึ้นใหม่ ไม่ย่อมนใหญ่เท่าเดิม
 เขารับเสริมอาสา หล่อปฏิมาแม่ทองคำ ให้รูปทรงบริสุทธิ์ เล่ห์พระ-
 พุทธชินราช ๘ ประสาทล้อมใส สบพระทัยเปรมปรีดี มีพระราชโองการ
 ทรงมอบงานท่งปวง ให้กรมหลวงดำรง ราชานุภาพทรงจัดการ ในสถานถิ่น
 กรุง เมื่อผดุงกิจผอง ป้องประโยชน์ของชาติ คอยแจจจัดเนืองเนือง ฝ่าย
 หัวเมืองเตรียมการ ตกพนักงานเทศา ให้พระยาตรีสุริยราช วรานุวัตรชาติ
 ไทยชาติ ซึ่งเปลี่ยนผลัดบรรดาศักดิ์ ยกเป็นพระยาสุรัสวดี วิสิษฐศักดิ์มามยศ
 จัดการหมดทั้งมวล แล้วเชิญชวนช่างไทย ออกไปจากกรุงเทพฯ โดยสังเขป
 สมคิด คือหลวงประสิทธิ์ปฏิมา ผู้ตรวจตราหุ่นแบบ ถ่ายพิมพ์แบบยลอย่าง
 ผู้ช่วยช่างใช้ขีด หลวงอินทรพิจิตร เจ้ากรมช่าง ย้ายขนพิมพ์จิสรเพลิง เชิง
 ข้างหล่อปลัดกรม ระดมช่างพลพิน สมทบกันกอบกิจ นามขุนฤทธิสรเพลิง
 ชำนาญเชิงวัดกั หัวหมื่นหม่นทนาย รวมช่างชายสิบถ้วน ล้วนเชี่ยวชาญ
 การหล่อ ก่อพิมพ์หุ่นแล้วสรรพ นับที่สิบสามธนู ร.ศ. ชูเชอดเค้า ร้อยสิบ
 เก้ากำหนด จรดวันพฤษหัตถ์ คัดถึเจ็ดประจักษ์ ฝ่ายภาพบักษ์บันทึก

มฤคศิรมาสยล ดลปัฐวตโทศก จุลศักราชยกล่าดับ นันท์นังพันสองร้อย
กับเศษร้อยหกสิบสอง การจำลองพิมพ์ขึ้น สำเร็จรูปหุ่นนั้น เล่ห์แม่น
เหมือนองค์ เดิมแล

สมหมายสมมาดแมน

เหมือนองค์ เดิมขอ

สมจิตสมเจตน์จง

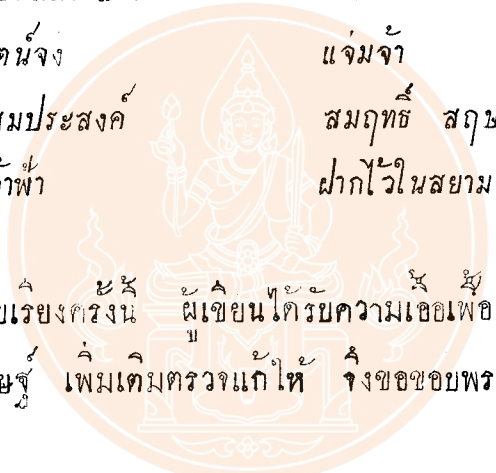
แจ่มจ้า

สมบุญสืบสมประสงค์

สมฤทธิ์ สฤษฏ์เฮย

สมพระทัยเจ้าฟ้า

ฝากไว้ในสยาม

(ในการเรียบเรียงโครงงาน ๒๕๕๓ ๒๕๕๔ ๒๕๕๕ ๒๕๕๖ ๒๕๕๗ ๒๕๕๘ ๒๕๕๙ จากนางสาว

บุญใจ องคประกิจจุ๋ เพิ่มเติมตรวจแก้ไข ๒๕๖๐ ๒๕๖๑ ๒๕๖๒ ๒๕๖๓ ๒๕๖๔ ๒๕๖๕ ๒๕๖๖ ๒๕๖๗ ๒๕๖๘ ๒๕๖๙ ๒๕๗๐
ทวย)

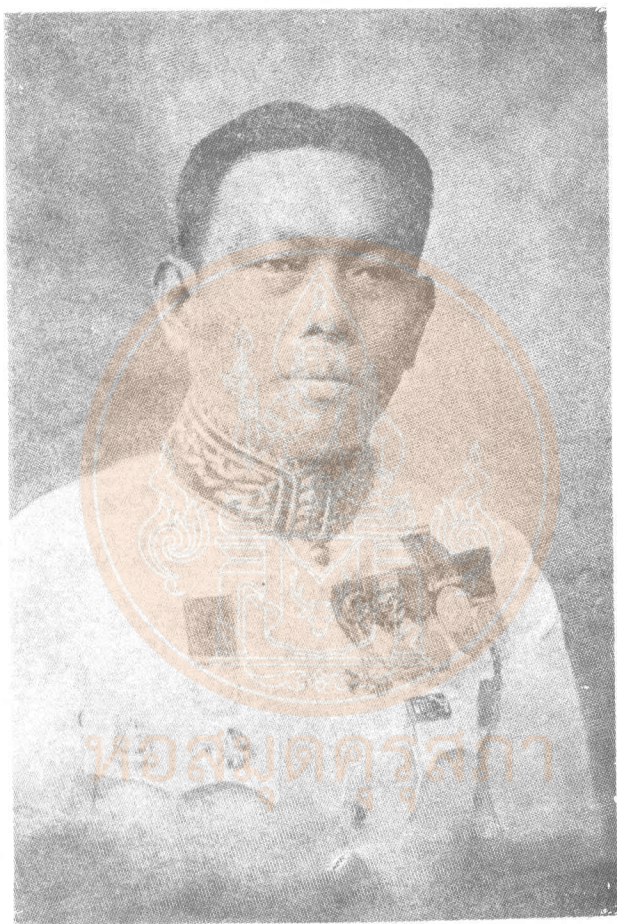
หอสมุดคุรุสภา
วงศ์ บุณยะกาญจน

พระยาวิภักษนวัตยาาสตร์ (ทัต วิรทัต)

พ.ศ. ๒๔๒๔-๒๕๐๘

พระยาวิภักษนวัตยาาสตร์ มเชอสาขาทหาร เป็นบุตรคนท ๔ และ
สืตของของร้อยเอกทัต วิรทัต กษนางลมล วิรทัต (สกุคเคิมคิอ อวชนกร)
เกิดเมอวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๒๔ ณ บ้านตำบลหลังวัดเทพธิดา-
ราม อำเภอสำราญราษฎร์ จังหวัดพระนคร เมอพระวิภักษนวัตยาาสตร์ อายุ
ย่างเข้า ๑๐ ขวบ มารดาได้นำไปฝากให้เข้าโรงเรียนในวังสมเด็จพระเจ้า-
บรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ มีนามว่า “โรงเรียนเร็ว” ซึ่ง
เป็นโรงเรียนที่ใช้สอนด้วยแบบเรียนเร็วเป็นแห่งแรก แล้วได้ลาออกไป
บรรพชาเป็นสามเณรอยู่วัดเทพธิดารามตลอดไตรมาส

เมอสึกจากสามเณรแล้ว พระยาวิภักษนวัตยาาสตร์ หรือเด็กชาย
ทัต วิรทัตในครั้งกระโน้น ก็ไปสมัครเข้าเป็นนักเรียนโรงเรียนแผนก
ซึ่งสังกัดกระทรวงเกษตราธิการ จนกระทั่งมีความรู้พอที่จะทำแผนที่
รายละเอียดได้ ครั้นเติบโตขึ้น ได้ตรกรองคตทางชีวิตของตนเองแล้ว ก็เห็น
ว่าความรู้วิชาแผนที่เท่าที่ตนเรียนมาคง จะไม่สามารถนำประโยชน์มาให้ได้
กว้างขวางนัก จึงได้ลาออกและเริ่มเบนivolชีวิตเข้ามาสู่วงการครู เมอ
สำเร็จการศึกษาชั้นสามัญแล้ว ได้สมัครเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนฝึกหัดครู
ซึ่งสมัยนั้นเรียกว่า “โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์” ตั้งอยู่ที่สายสวัสดิสถานข้าราชการ

พระยาวิทักษ์มหาวิทยาลัย
(ทัต วัชรทัต)

(โรงเรียนเล็ก) อำเภอบ่อผืนราชบุรี ตั้งแต่เมื่อต้น พ.ศ. ๒๔๔๐
พอลงปลายชนนีกสอบไล่ได้ประกาศนียบัตรครุสามัญ (ป.ป.) ในพ.ศ. ๒๔๔๑

พระยาวิเทศนวิทยาสาสน์ ได้สมัครเข้ารับราชการเป็นนักเรียน
ฝึกหัดอาจารย์ ไปช่วยสอนอยู่ที่โรงเรียนสวนกุหลาบ (ซึ่งได้ย้ายจาก
พระบรมมหาราชวังมาตั้งอยู่ที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์) เป็นแห่งแรก
เมื่ออายุได้เพียง ๑๘ ปีเท่านั้น เริ่มแรกเข้ารับราชการเมื่อวันที่ ๑ เมษายน

พ.ศ. ๒๔๔๒ ได้รับพระราชทานเงินเดือนขึ้นแรกเพียง ๓๕ บาท รับ
ราชการอยู่ในตำแหน่งครูโรงเรียนสวนกุหลาบได้เพียง ๒ ปี ก็ย้ายไป
รับหน้าที่ใหม่ เป็นครูโรงเรียนวัดราชนิตคารามซึ่งตั้งอยู่ใกล้บ้านเมื่อ

พ.ศ. ๒๔๔๔ ได้สมรสกับนางสาวขุ่น ถาวรโชติ (คุณหญิงวิเทศน
วิทยาสาสน์) ในขณะนั้น และให้กำเนิดบุตรด้วยกัน ๓ คน คนโตเป็นหญิง

คนกลางและคนสุดท้ายเป็นชาย คนโตและคนสุดท้ายได้ลงแก่กรรมเสียแต่
ยังเยาว์ จึงยังคงเหลือแต่บุตรชายคนกลางเพียงคนเดียว ครั้นเมื่อเข้ารับ
ราชการที่
เทพ วรรคต

หอสมุดครุสภา

ข้อสังเกตประการหนึ่ง ในชีวิตแห่งการเป็นครูของพระยาวิเทศน
วิทยาสาสน์ก็คือ ได้ไปช่วยการเปลี่ยนแปลงโยกย้ายอยู่ตลอดเวลา เกือบ
จะเรียกได้ว่าวกวกขยทเคยว กล่าวคือ พ.ศ. ๒๔๔๕ ก็ย้ายไปรับหน้าที่ใหม่

เป็นครูใหญ่โรงเรียนวัดอมรินทร์ ผังถนนบุรี ต่อจากนั้นเพียงปีเดียว คือ
ในวันที่ ๑ เมษายน ๒๔๔๖ ย้ายไปเป็นครูผู้ช่วยโรงเรียนวัดพิตรพิมุข
พร้อมกันก็ได้รับสั่งให้ไปประกาศนียบัตรได้เลื่อนวิทยฐานะเป็นครู
ประกาศนียบัตรครุมัธยมพิเศษ (ป.ม.พ.) ครั้นบรู้งขึ้น พ.ศ. ๒๔๔๗

ย้ายไปเป็นครูโรงเรียนมัธยม "สทศน์" ถัดมาอีกขงหนึ่ง พ.ศ. ๒๔๔๘
ก็ย้ายไปเป็นครูใหญ่โรงเรียนมัธยม "อนงค์" ในระหว่าง ๒ ปีนั้น ได้ปฏิบัติ
ราชการพิเศษเป็นกรรมการสอบไล่นักเรียน ในมณฑลกรุงเทพฯ ๖ ทั่ว
พิชยญาติการามรวม ๒ ครั้ง

พระยาวิเศษวิทยาสาส์น ได้ขอลาราชการเพื่ออุปสมบทเป็นพระภิกษุ
เมื่อวันที่ ๑๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๔๘ ณ วัดเทพศิคาราม อำเภอ
สำราญราษฎร์ จังหวัดพระนคร อันเป็นถิ่นบ้านเกิด โดยมีพระสุนทร-
สมาจารย์ เป็นพระอุปัชฌายะ พออุปโมทนาจนสำเร็จในพรรษานั้น พระยา
วิเศษวิทยาสาส์น ก็ลาสิกขาบทกลับเข้ารับราชการตามเดิม และได้เป็นครู
ใหญ่โรงเรียนฝึกหัดครูวัดราชบูรณะ เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๔๘
ครั้น พ.ศ. ๒๔๕๐ ก็ได้รับแต่งตั้งเป็นผัตตรวจการแขวงบางกอกน้อย ใน
บัดนี้ไปย้ายไปเป็นผัตตรวจการแขวงพระนครใต้เป็นเวลา ๒ ปี ต่อมาพระยา
วิเศษวิทยาสาส์น ย้ายไปเป็นกรรมการสอบไล่วิชาอยู่ภายในกระทรวงเมื่อ
พ.ศ. ๒๔๕๓ ะหว่างนั้นได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นขุนวิเศษ
วิทยาสาส์น ถัดอีกถัดมา ๕๐๐ ไร่ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๕๔ ได้ปฏิบัติ
ราชการพิเศษ เนื่องจากกระทรวงยุติธรรมได้ขอให้ไปเป็นกรรมการสอบไล่
วิชาชนชั้นของนักเรียนกฎหมาย ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๕๕ พระยาวิเศษวิทยา
สาส์น ได้เลื่อนขึ้นดำรงตำแหน่งกรรมการมณฑลนครสวรรค์และได้อยู่ใน
ตำแหน่งนี้ถึง ๕ ปี ได้รับพระราชทานความดีความชอบ คือได้รับราชทาน
ยศเป็นรองอำมาตย์เอก และอำมาตย์ตรีตามลำดับ ในขณะที่เดียวกัน
ก็ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ เบญจมาภรณ์ช้างเผือกด้วย

ใน พ.ศ. ๒๔๕๖ ได้รับพระราชทานยศเป็นนายหมมตรีเสือป่า ครั้น
 ถึง พ.ศ. ๒๔๕๙ ก็ไต่เลื่อนเป็นอำมาตย์โท และได้รับพระราชทานเครื่อง
 ราชอิสริยาภรณ์จุฑาภรณ์มงกุฎไทย ใน พ.ศ. ๒๔๖๐ ได้รับ
 พระราชทานเลื่อนยศเสือป่าเป็นนายหมมวตตรี ย่นเองพระยาราชวินวิทยา-
 สาส์นได้ย้ายไปรับตำแหน่งกรรมการมณฑลอยุธยา ซึ่งถือว่าเป็นมณฑล
 สำคัญ เพราะมีอุปราชเป็นผบงคบัญชาแทนที่จะมีสมุหเทศาภิบาลเหมือนกบ
 มณฑลอื่น ๆ อีกหนึ่งต่อมา ก็ไต่เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระวชิรวินยาสาส์น
 ย่นเองโดยเป็นย่นเอง เพราะฝนแล้ง (ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๖๒) พระยา
 วชิรวินยาสาส์นจึงได้รับคำสั่งจากอุปราชให้ไปช่วยปฏิบัติราชการพิเศษ
 เป็นผู้อำนวยการสร้างถนน เพื่อกักก้นน้ำไว้หล่อเลี้ยงต้นข้าวในเขตอำเภ
 มหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ราชการพิเศษที่พระยาราชวินยาสาส์น
 ได้รับมอบหมายอีกครั้งหนึ่งคือ อุปราชผบงคบัญชามณฑลอยุธยาสั่งให้
 พระยาราชวินยาสาส์นเป็นผู้อำนวยการแทน ในขณะที่มาราชการกรุงเทพ ฯ
 โดยกล่าวว่า “ครุยมมีความมรรอบตัว จึงสมควรได้รับควมไว้วางใจมอบ
 ให้ปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ไต่ทุกหนาท”

พระยาราชวินยาสาส์นได้รับพระราชทานเครื่อง ราชอิสริยาภรณ์
 จตุรภรณ์ช้างเผือก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๔ และ พ.ศ. ๒๔๖๖ ได้ รับ
 พระราชทานเลื่อนยศเป็นนายกองตรีเสือป่า นอกจากนั้นท่านยังได้มีส่วน
 ส่งเสริมกิจการของลูกเสือ และได้รับพระราชทานเข็มเชาวริศาผู้กล้า
 ลูกเสือไว้เป็นเกียรติยศด้วย

ว่า หมากกรุด และแบคมีนต้นอยู่เป็นประจำ และท่านก็ได้กลายเป็นนักกีฬา
ไทยที่สามารถผู้หนึ่ง เป็นนักตะกร้อฝีมือดี และเป็นนักหมากกรุดฝีมือเยี่ยม
กรมพลศึกษาเคยแต่งตั้งให้ท่านเป็นกรรมการแข่งขันนักกีฬานักเรียน และนอก
จากนั้น ท่านยังได้รับแต่งตั้งจากสมาคมกีฬาไทยให้เป็นกรรมการแข่งขันกีฬา
ไทยอีกด้วย

พระยารัษฎานุวิทยาสาส์นได้ทรงชวตอญชลบครอย ครวชง มีคุณหญิง
และบุตรชายคนเดียวของท่านมาเป็นเวลานาน ตราบจนกระทั่งวัยชรา ท่าน
ได้ป่วยเป็นโรคทางเดินขี้สสาระพิการเรื้องมาเป็นเวลายาวนานกว่า ๑๐ ปี
จนกระทั่งถึง พ.ศ. ๒๕๐๖ อาการของท่านก็ได้กำเริบขึ้น จนต้องไป
รักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลกลาง เมื่อได้รับการผ่าตัดแล้ว อาการก็ค่อยทุเลา
ขึ้น จึงได้กลับมารักษาตัวที่บ้าน แต่ก็ต้องไปให้แพทย์ตรวจอาการอยู่ทุก ๆ
ระยะเวลา ๑๕ วัน จนกระทั่งเห็นว่าสุขภาพแข็งแรงขึ้นและสามารถไปไหน
มาไหนได้ตามปกติแล้ว แต่ต่อมาในพ.ศ. ๒๕๐๘ อาการของโรคได้กำเริบ
ขึ้นอีก จึงไปรับการรักษาที่โรงพยาบาลทหารเรือ (โรงพยาบาลพระยีนเกล้าฯ)
ตามคำแนะนำของนายทหารเรือผู้เป็นญาติและเป็นศิษย์ นายแพทย์ได้ช่วย
กันรักษาพยาบาลด้วยความเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด จนถึงวันที่ ๑๔ ตุลาคม
พ.ศ. ๒๕๐๘ เวลา ๕.๐๐ น. เศษ พระยารัษฎานุวิทยาสาส์นก็ได้ถึง
อนิจกรรมด้วยอาการสงบ สิริอายุได้ ๘๓ ปี ๒ เดือน กับ ๒๐ วัน

พระยารัษฎานุวิทยาสาส์นมีนิสัยเป็นครุแท้ผู้หนึ่ง ดังจะเห็นได้จาก
บทความบางเรื่อง ซึ่งท่านเขียนไว้พอยกมาเป็นอุทาหรณ์ดังนี้

เรื่องที่ ๑ วิชาสอนโบราณ

เมื่อพระพุทธศักราช ๒๔๔๒ ซึ่งเป็นเวลาล่วงมาแล้ว ๕๑ ปี
 ข้าพเจ้าสอบไล่ได้ประกาศนียบัตรครู และรับราชการเป็นครูอยู่ที่โรงเรียน
 สอนกหลาย (ซึ่งย้ายจากพระบรมมหาราชวังมาตั้งอยู่ ณ วัดมหาธาตุ)
 ขณะนั้นคุณหลวงประสิทธิ์อักษรสาร (เทศ) เป็นอาจารย์ใหญ่ ท่านได้กล่าว
 กับข้าพเจ้าว่า ครูอาจารย์แต่ครั้งโบราณท่านมักมีวิชาสอนแต่กษัตริย์เหมือนกัน
 เรียกเป็นคำสั้น ๆ ว่า สรรนา ต้นยอ และกอไม้ และท่านได้ให้บรรดาภิกษาย
 ดึงนี้ เมื่อมเด็กเข้ามาเรียนใหม่ ครูจะต้องใช้วิชาสรรนา ซึ่งได้แก่ความ
 เย็นก่อน คือใช้วิชาปลอยให้เกิดความรักและความสนใจ ในการเล่าเรียน
 ใหมความมานะอดทนต่อการศึกษา และใหม่ความขยันหมั่นเพียรไม่ทอดย
 ถ้าหากว่าวิชาปลอยดังกล่าวมาแล้วไม่ได้ผล ก็ให้ใช้วิชาต้นยอ คือใช้วิชา
 ยกย่องชมเชยให้เด็กมีจิตใจสูง เพื่อยะได้ปฏิบัติตนให้เช่น ไปดัง กล่าวใน
 ขอบต้น แต่หากว่าปลอยกไม่เอา ยอกไม่ขยันทั้งสองอย่างแล้ว ก็ต้องใช้
 วิชากอไม้ คือใช้ไม่เรียวเป็นทศศ
 ตามที่ข้าพเจ้านำเรอนมาเล่าไว้ในหนังสือเล่มนี้ ก็เพราะเห็นว่า
 เป็นเรื่องแปลก แม้จะไม่มีสาระสำคัญสำหรับการสอนในสมัยปัจจุบันก็ตาม
 แต่ก็เป็นประจักษ์พยานอย่างแจ่มแจ้งชัดว่า ท่านโบราณจารย์ ท่านกษัตริย์
 การสำหรับสั่งสอนอบรมศิษย์อยู่เหมือนกัน และแม้จะไม่ละเอียดถี่ถ้วนดังใน
 ปัจจุบันนักดี แต่ก็นับว่ายังไม่เลวสมัยเสียทีเดียว เพราะการปลอย การยกย่อง
 ชมเชย และการขลงโทษแก่เด็กนั้น ถ้าหากนำไปใช้ให้เหมาะสมควรแก่
 เหตุการณ์แล้ว ก็น่าจะได้ผลดีอยู่บ้าง การปลอย การยกยอ และการลงโทษน

ตามที่ค้นของข้าพเจ้า ยังเห็นไกลต่อไปอีก คือท่านโบราณจารย์บางคน
ท่านอาจตรวจนิสัยของศิษย์เสียก่อนได้

เรื่องที่ ๒ ความหมายแปลกๆ ของภาษาไทย

ถ้อยคำที่ใช้พูดและเขียนกันอยู่ในเวลานี้ कुछจะสับสน และผิดจาก
หลักภาษาอยู่เป็นอันมาก เช่นคำว่า รัฐบาล แทนที่จะหมายความว่า
ผู้บริหารการบ้านเมือง แต่คนบางพวกกลับตีความหมายเช่นเหลาถ้ำมึ เช่น
ถ้อยคำที่ใช้กันในพวกเขาว่า ฟาครัฐบาลเสียสองแก้ว เป็นต้น ซึ่งหมาย
ความว่า รัฐบาลก็คือเหลานั่นเอง

คำว่า บริษัท ตามความหมายในหลักภาษาไทยก็ว่า หมู่ หรือบุคคล
ที่รวมกันทำการ อย่างใดอย่างหนึ่ง ตั้งแต่สองคนขึ้นไป แต่คนบาง
พวกหาตีความหมายเช่นนั้นไม่ เช่น ใช้คำพูดว่า ปวดท้องเต็มท้องไป
บริษัท เป็นต้น ซึ่งหมายความว่าบริษัทคือสัวมหรือเวจันเอง ความจริง
แต่ก่อนมา ในพระมหานครหาตีไม่สัวมซุม หรือสัวมสัวมาธารณะแพร่หลาย
อย่างในปัจจุบันนี้ คงมีแต่บริษัทบางตงสัวมและถายเทอจจาระ มชชว่า
บริษัทอันเหว่ง ซึ่งมีชานเงินเป็นตงทำ คนที่ไปถายชจจาระในสัสมยนั้น จึงเลย
ถอเอาคำบริษัทมาใช้แทนคำว่า สัวม เสียเลย

คำว่า จับ ตามปทานกรรมของกระทรวงศึกษาธิการก็ว่า เป็นชชของ
ขนม หรือเป็นอาการทำให้ริมตปากห่อเข้า แต่ในสัสมยนั้นนำไปใช้แทน
คำว่าเกยวถัม เช่น นางสาวคนหนึ่งจะบอกกับชชกคนหนึ่งว่า แหม ฉันทูก
นายคนนั้นแกจับเสียยกใหญ่ คงเป็นคน

คำว่า ตั๋วหม้อ ถ้าจะแยกเป็นสองคำ ตั๋ว ตามประธานกรรมกว่า
 โขย รั้น รบ ฯลฯ หม้อ ก็หมายความว่าภาชนะอย่างหนึ่ง สำหรับ
 ใช้ในการหุงต้มปรุงอาหาร หรือใช้ประกอบขยในเครื่องยนต์และเครื่องกล เช่น
 หม้อน้ำ หม้อไฟ เป็นต้น ถ้าจะรวมใช้เช่นคำเดียวกันก็ตองว่า ตั๋วให้หม้อ
 แดก หรือ ตั๋วหม้อ ท้าทวยคนให้เขารูปตามทตองการ แต่หากคนขยงพวก
 ในสมัยนี้ ตความหมายสำหรับคำว่า ตั๋วหม้อ ไปเข่นอกทงหนง

คำว่า พัน อีกคำหนง ตเหมือนในสมัยนี้มการตความหมายไป
 ทงทว้พุดมก หรือพุดเพอเจออะไรทงอน แต่ทแทนค้วว่า พัน
 ควรจะหมายคความว่า ท้วตถซึ่งเข่นนามคัพทออกทงปากทวยค้วลงลม
 เช่น พันน้ำ พันพช และพันไฟ เป็นต้น หาใช้พันค้วพดซึ่งเข่นแดกรช
 นนไม่ เหตุระนนถ้ระว่ากนไปแล่ว ก็ยงคชอว่าใช้ไม่ถกทอยนนเอง

นอกจากนยงทงอชว่า คงระมคความหมายทนยมใช้กนอชอนเพน ๆ
 ไปจากตนคัพทอกหลายค้ว ซึ่งไม่เวลทระนทชนมาเชนในครบถวนไต
 อนง ค้วพดทใช้กนอชเช่นสามัญในสมัยกอน ๆ และสมัยนทก ก็ยงมคท
 สยสนกนอชไม่นอชเลย เช่น ค้วว่า กน ค้วคิ้ววเท่านน ยงมค้วใช้แทน
 ใคอกเข่นหลายค้ว เช่น แดก ยัก รับประทาน ฟาค สวข่าม ว่า
 เขมอช ฯลฯ เข่นต่น ค้วว่า ไป ก็มค้วใช้แทนว่า เบ็ด โภช แจว
 เช็ด ฯลฯ ซึ่งลวนแต่ลชค้วเพน ๆ คความหมายทถกทตองทงน

คความจรงภาษาไทยของเร มทมาหลายแขนง เช่น มาจากจีนขยง
 เขมรขยง รามัญขยง แชกขยง ญวนขยง พม่าขยง ฝรั่งเศสขยง ฯลฯ
 เหตุระนนตองนขวเข่นการเมอมากอชแล่ว ซ้ทวอภษรทเราใช้อชในภาษา

ไทยก็ยังมืตัวอักษรซำ ๆ กันอยู่หลายตัว เช่น ข, ข, ค, ค, ฉ, ช, ฉ, ฉ,
ย, ญ, ค, ญ, ค, ญ, ฐ, ถ, ท, ธ, พ, ภ, ร, ฟ, ส, ศ, ษ,
เป็นต้น เหตุฉะนั้นชาวต่างประเทศจึงพากันสันทวนและออกปากว่า ภาษาไทย
ซำงเรียนยากเสียดจริง

๗ พณ ๗ หม่อมหลวงชั้น มาลากุล รัฐมนตรีว่าการกระทรวง
ศึกษาธิการ ได้เขียนคำไว้อาลัยขณายนถคุณความดีของพระยาวิชิตร
วิทยาลัยในไว้ในหนังสือพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในการพระราชทานเพลิงศพ
เมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๘ มีข้อความบางตอนดังต่อไปนี้

“การปฏิบัติงานการศึกษาในสมัยนั้น คงจะลำบากมิใช่น้อย เพราะ
เงินน้อย และขาดคน ผู้ที่มีความสามารถในทางบริหาร และได้รับความ
ไว้วางใจจากเจ้ากระทรวงย่อมจะต้องได้รับแต่งตั้งให้ไปดำรงตำแหน่งหัวหน้า
ส่วนภูมิภาค เช่น เป็นศึกษาธิการ มณฑล เป็นต้น ความมุ่งหมายก็คือ
ขยายงานและเพราะความนิยมให้เกิดขึ้น

“ในระยะหลัง ต่อจากนั้นมา ข้าพเจ้าได้ไปตามท้องที่ ในจังหวัด
พระนครศรีอยุธยา และจังหวัดใกล้เคียงมากมายหลายครั้ง ได้มีโอกาส
ระลึกถึงเจ้าคุณวิชิตร ๗ ย้อย ๆ เหตุหนึ่งคือ ได้ไปเรือ “วิชิตร” ซึ่ง
ได้ชื่อมาจากราชทินนามของท่าน อีกเหตุหนึ่งคือได้เห็นโรงเรียนมากมาย
หลายแห่งตามลำนน้ำลำคลอง ส่วนใหญ่เกิดจากฝีมือของท่าน เป็นการวาง
รากฐานให้การศึกษแพรหลายและมั่นคง

“เพื่อระลึกถึงคุณงามความดี และเพื่อแสดง ความขัตยชนคตทาน
เจ้าคุณวิชิตรวิทยาลัยในไว้ ได้มีอายขณยาวมากกว่า ๘๐ ปี ครุสภางังไต้

เชิญท่านมาในงานวันครบทุกครึ่ง ในฐานะครูผู้อาวุโส แต่กับท่านไม่สามารถจะมาได้แล้ว เราจึงได้แต่ระลึกถึงท่านด้วยความกตัญญูรูกุณ และขอให้ท่านประสบความสำเร็จในสัมปรายภพนี้ด้วย เทอญ ฯ”

หลวงสำเร็จวรรณกิจ ครูอาวุโสอีกท่านหนึ่ง ได้เขียนคำฉันท์ คนที่ไม่ตาย สดุดีพระยาวิภังชวทยาสาสน์เนองในงานพระราชทานเพลิงศพ ดังนี้

“ชีวิตจะควรค่า	ก็เพราะว่าสฤษฏ์มวล
นานาประโยชน์ชวน	ชนะสนอบายผอง
เกิดมากก็เพื่อก่อ	กรณียกิจปอง
ผลัดผลอลเนกนอง	ทะนุโลกสนองคุณ
ใครใครจะไว้อื้อ	คติถอดนคัถนุน
ใครเชื่อสลักสุน-	ทรศาสน์ก็แสนเขลา
เจ้าคุณวิภังช ๖ ผู้	คณะครูสหายเกา-
รพรักสมัคกรเอา	ธรร่วมสโมสร
ทรงคุณะวุฒิสม	อนุกรมวิชากร
ท่านแท้ภราทร	ครูพรครตระหนกันาม
แน้วน้ประกฤตงาน	จิรกาลพยายาม
เดินแบบระเบียบตาม	คติครูมีรูเลือน
ชีพวายมลาย่าง	คุณะสร้างก็คงเตือน
ตาเห็นเสมือนเตือน	บละโลกนรินทร์ ฯ”

พระสยงบุตรของพระยาศรีสุทนต์ ครุอาวโลโสอกท่านหนึ่ง ซึ่งเป็นบิดาของผู้เขียน
เองก็ได้ปรารภไว้ว่า “การสูญเสียท่านเจ้าคุณวิทัศน์ ฯ นั้นเป็นการสูญเสีย
ครู ผู้เป็นที่รักใคร่ของเพื่อน ๆ และลูกศิษย์ทุก ๆ รุ่น จริงอยู่ ความตาย
เป็นปกติธรรมดาแก่ทุก ๆ ชีวิต แต่ผลแห่งการกระทำที่ท่านเจ้าคุณได้ทำไว้
อันถือว่าเป็นคุณงามความดี ซึ่งท่านได้สร้างสมไว้ในระหว่างที่ยังดำรงชีวิต
อยู่นั้น ย่อมจะเป็นเครื่องหมายฝังแน่นอยู่ในความทรงจำของมิตรสหาย
ศิษยานุศิษย์ และผู้คนเคยตลอดกาลนาน”

หนังสือประวัติครุณ แต่งขึ้นขึ้นขึ้นขึ้นในงานวันครุ พระยาวิทัศน์
วิทยาลัยศาสตร์ไทม์มีส่วนช่วยเหลือในงานวันครุ คือได้รับเชิญจากครุสภา
ในฐานะครุอาวโลโสให้มากล่าวนำสวดคำฉันท์พระลูกคุณบูรพาจารย์ ตั้งแต่
พ.ศ. ๒๕๐๑ ถึง พ.ศ. ๒๕๐๕ แต่ใน พ.ศ. ๒๕๐๖ อาการของโรค
กำเริบมากจนจนไม่สามารถรับเชิญมาปฏิบัติหน้าที่ครุอาวโลโสได้เช่นเคย
ครุสภาจึงได้เชิญครุอาวโลโสอันมาปฏิบัติหน้าที่แทนต่อไป

(ในการเรียบเรียงนี้ ผู้เขียนได้อาศัยข้อความจากประวัติสังเขป
และจากคำไว้อาลัยของบาง ท่าน ในหนังสือซึ่งพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในการ
พระราชทานเพลิงศพพระยาวิทัศน์วิทยาลัยศาสตร์ ตลอดจนการได้ถาม
ร.ต.ต. เทพ วีรทัต บุตรของท่าน จึงขอขอบคุณไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย)

เรื่องอุไร กุศลาลัย

หลวงแจ่มวิชาสอน

(แจ่ม นิยมเหตุ)

พ.ศ. ๒๔๓๑—๒๕๐๘

หลวงแจ่มวิชาสอน เกิดเมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๑ ตรงกับวันพุธ ขึ้น ๑๐ ค่ำเดือน ๘ หลัง บขสวท ที่ตำบลบ้านใหญ่ อำเภอ บางสะรง จังหวัดลพบุรี เป็นบุตรคนที่ ๕ ในจำนวน ๖ คน ของขุนประเวศ วารี (แห นิยมเหตุ) และนางประเวศวารี (ไข นิยมเหตุ) ขณะที่ยังเยาว์ มารดาไปทำการค้าขายอยู่ ณ ที่นั้น (ขุนประเวศวารี รัชมารชาในตำแหน่ง หัวหน้าฝ่ายหลวง เมื่อดูออกจากราชการแล้ว ได้ประกอบอาชีพค้าขายทาง เรือระหว่างบ้านเดิมตำบลวัดสังข์กระจาย อำเภอบางกอกใหญ่ จังหวัดธนบุรี กับจังหวัดลพบุรี หลวงแจ่มวิชาสอนจึงถือกำเนิดที่บ้านคนชอบพอกันกับบิดา ณ จังหวัดลพบุรี)

เมื่ออายุได้ ๘ ขวบ บิดาได้นำไปฝากเรียนวิชาเบื้องต้นกับพระปลัด เจริญ วัดสังข์กระจาย แล้วไปเรียนต่อที่โรงเรียนวัดราชบูรณะสอบได้ประกาศนียบัตรประโยคมัธยมสามัญเมื่อปลาย พ.ศ. ๒๔๔๖ ต่อมาได้ไปเข้าเรียน ที่โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์วัดเทพศิรินทร์ หลวงแจ่มวิชาสอนได้รับประกาศนียบัตรประโยคครูประถม (ป.ป.) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘ และประกาศนียบัตร ประโยคครูมัธยม (ป.ม.) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓

หอสมตครุสภา

หลวงแจ่มวิชาสอน

หลวงแจ่มวิชาสอนเริ่มเข้ารับราชการในตำแหน่งครูฝึกหัดโรงเรียน
ฝึกหัดอาจารย์และโรงเรียนมหาดเล็ก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๗ ต่อมาได้ย้าย
ไปสอนตามโรงเรียนต่าง ๆ คือ โรงเรียนวัดพันลนรทิศ โรงเรียนฝึกหัดครูมูล
“ราชบุรณะ” เป็นว่าที่ครูใหญ่โรงเรียนวัดวินัยขำนาญ (วัดเทพผลุ) เป็น
ครูใหญ่โรงเรียนมัธยมวัดนองนงค์ เป็นผู้ช่วยครูใหญ่โรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้า-
พระยา เป็นผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่โรงเรียนวัดเขมุนจุมพิศริน พ.ศ. ๒๔๗๕
ย้ายไปเป็นอาจารย์ประจำกองสอบไล่ กรมวิชาธิการ และในชั้นนี้เองก็ได้
รับแต่งตั้งให้ไปรักษาการตำแหน่งหัวหน้ากองโรงพิมพ์ชั่วคราว และเมื่อ
กองโรงพิมพ์ได้เปิดสอนเป็นโรงเรียนช่างพิมพ์วัดสังเวช เมื่อวันที่ ๑
พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๕ หลวงแจ่มวิชาสอนก็ได้เป็นครูใหญ่โรงเรียน
ช่างพิมพ์วัดสังเวชด้วย ในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้ย้ายกลับมา
เป็นอาจารย์ประจำกองสอบไล่อีก ต่อมาได้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าแผนก
สอบไล่ กองวิชาการ กรมศึกษาธิการ ในพ.ศ. ๒๔๗๗ และได้รับราชการ
มาจนถึง พ.ศ. ๒๔๘๒ จึงได้ลาออกจากราชการรับพระราชทานบำนาญ
รวมเวลารับราชการ ๓๕ ปี ๗ เดือน

หลวงแจ่มวิชาสอนได้รับพระราชทานยศและบรรดาศักดิ์ตามลำดับดังนี้
เป็นรองอำมาตย์ตรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ เป็นรองอำมาตย์โทเมื่อ พ.ศ.
๒๔๕๗ เป็นรองอำมาตย์เอกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ และครั้งสุดท้ายเป็น
อำมาตย์ตรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๒ ยศทางลูกเสือ เป็นผู้กำกับเอกกอง
ลูกเสือที่ ๔ (บ้านสมเด็จเจ้าพระยา) และเป็นหัวหน้าหน่วยอนุสภากาชาดโรงเรียน

บ้านส้มเตี้ย ๆ ด้วย ส่วนบรรดาศักดิ์นั้นเป็นขุนแจ่มวิชาสอนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗
และเป็น หลวงในราชทินนามเดิมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่หลวงแจ่มวิชาสอนได้รับพระราชทาน คือ
จตุรดาภรณ์มงกุฎไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ และจตุรดาภรณ์ช้างเผือก
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ เหรียญบรมราชาภิเศก (เงิน) รัชกาลที่ ๖ เมื่อ
พ.ศ. ๒๔๕๔ เหรียญบรมราชาภิเศก (เงิน) รัชกาลที่ ๗ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘
เหรียญกาชาดสมนาคุณ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ เหรียญ สมโภชพระนคร
ครบรอบ ๑๕๐ ปี เมื่อวันท ๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๔ และเหรียญ
ลูกเสือสดุดี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖

หลวงแจ่มวิชาสอนได้อุปสมบทเมื่อวันท ๒๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๒
ณ วัดสังข์กระจาย อำเภอบางกอกใหญ่ จังหวัดธนบุรี มีสมเด็จพระพุทธ
โฆษาจารย์เป็นพระอุปัชฌาย์ รวมเวลาอุปสมบท ๑๒๓ วัน

ใน พ.ศ. ๒๔๕๑ หลวงแจ่มวิชาสอนได้ทำการสมรสกับนางสาวฉิน
นึ่งสานนท์ บุตรีหลวงและนางพินิจ โภคากร มีบุตรหญิงด้วยกัน ๒ คน
คือ นางทิพย์ นิยมเหตุ และนางกรรณ กุชยกานนท์

หลวงแจ่มวิชาสอนในขณะรับราชการในหน้าที่ครู ได้ใช้โอกาสเวลาให้
แก่การศึกษา พยายามอบรมสั่งสอนศิษย์ด้วยความเอาใจใส่อย่างดียิ่ง ที่
กล่าวเช่นนั้น ก็เนื่องด้วยผู้เขียนเคยรับราชการร่วมกับหลวงแจ่มวิชาสอนมา
ตั้งแต่โรงเรียนมัธยมวัดทองจนถึงโรงเรียนบ้านส้มเตี้ย ๆ เป็นเวลาถึง
๑๐ ปีเศษ และเมื่อผู้เขียนจะไต่ย้ายไปรับราชการที่อื่นจนกระทั่งออกจากราชการ
แล้ว ก็ยังคงติดต่อกับหลวงแจ่มวิชาสอนและครอบครัวตลอดมา นับเป็น

เวลา ๕๐ ปีเศษ ขณะเมื่อหลวงแจ่มวิชาสอนดำรงตำแหน่งครูใหญ่
 โรงเรียนมัธยมวัดทองนงค์ (พ.ศ. ๒๔๕๔-พ.ศ. ๒๔๕๗) ท่านมา
 โรงเรียนแต่เช้าและกลับเย็น ๆ เป็นกิจวัตรทุก ๆ วัน เพื่อดูแลปกครอง
 นักเรียนโดยทั่วถึงก่อนเข้าห้องเรียน และกลับภายหลังเมื่อนักเรียนกลับบ้าน
 หมดแล้ว เวลาเข้าห้องประชุมสภาสภาคาห์ (หยุดวันเสาร์ ครองวัน วันอาทิตย์
 เต็มวัน) ท่านจะเป็นผู้บรมสั่งสอนนักเรียนด้วยตนเองเสมอ โดยสั่งสอน
 ให้นักเรียนเห็นคุณค่าความขยันหมั่นเพียรในการศึกษา เพื่อบูชาความรู้
 ประดับตน ให้มีความประพฤติเรียบร้อย มีศีลธรรมอันดี ถ้ามัวแต่ความรู้
 แต่ความประพฤติไม่ดีก็ ไซ้ไม่ได้ จะไปตรงกับสภาพที่ทว่า "ความรู้
 ท่วมหัว เอาตัวไม่รอด" ในเรื่องความประพฤติ ศีลธรรมจรรยาของ
 นักเรียนนั้น หลวงแจ่มวิชาสอนมีความห่วงใยมากถึงกับเข้าช่วยครูประจำ
 ชั้นสอนวิชาด้วยตนเอง

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๕๘ ทางราชการได้ย้ายโรงเรียนมัธยมวัดทองนงค์
 ไปรวมกับโรงเรียนบ้านสามเต่าเจ้าพระยา รัยนักเรียนทั้งประจำและเข้าไป
 เย็นกลับ หลวงแจ่มวิชาสอนได้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่และเป็น
 เจ้าคณะนักเรียนประจำด้วย ก็ต้องเพิ่มความเอาใจใส่ดูแลทุกซัดซอบรม
 สั่งสอนนักเรียนมากขึ้น เพราะมีนักเรียนเล็กใหญ่ปนกัน มาจากที่ต่างกัน
 นิสัยใจคอไม่เหมือนกัน บางคราวนักเรียนเกิดเจ็บป่วยในเวลาค่าคั้นก็ต้อง
 ดูแลรักษากันจนตกคั้นก็มี ท่านได้พยายามปกครองดูแลมาด้วยความ
 เรียบร้อย นับว่าท่านได้ดำรงตนเป็นครูแท้คนหนึ่ง

ใน พ.ศ. ๒๔๗๗ ถึง พ.ศ. ๒๔๘๒ หลวงแจ่มวิชาสอนได้รับ
 แต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าแผนกสอบไล่ กองวิชาการ กรมศึกษาธิการ แผนก
 สอบไล่ในงานที่ของรัฐบาลชวยมาก เป็นต้นว่าต้องรับสมัครสอบ ออกข้อสอบ
 และจัดการสอบทั้งนักเรียนสามัญ อาชวะ และฝึกหัดครูชั้นประโยคต่าง ๆ
 ตลอดจนตรวจข้อสอบทวาราชอาณาจักร อนึ่ง แผนกสอบไล่ของตึกคือ
 ประสานงานในการสอบไล่กับกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิแขนงวิชาต่าง ๆ บาง
 ท่านเช่นผมอาจไล่กว่าหลวงแจ่มวิชาสอน บางท่านเคยเป็นครูอาจารย์ของ
 ท่านก็มี ผู้เขียนได้ทราบว่าท่านผู้ใหญ่เหล่านั้นได้กล่าวชมเชยว่า
 หลวงแจ่มวิชาสอนเป็นผู้มีความสามารถในหน้าที่เป็นอย่างดี ปฏิบัติราชการ
 โดยเคร่งครัดมิได้เห็นแก่หน้าผู้ใด รักษาระเบียบวินัย แต่ในทางส่วน
 ตัวแล้วกลับให้ความเคารพนับถือในฐานะเป็นผมอาจไล่และครูอาจารย์ ส่วน
 ผู้ที่อยู่ในบังคับบัญชา หลวงแจ่มวิชาสอนก็ปกครองอย่างเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
 ไม่ใช่พระเดชแต่ใช้พระคุณ จึงเป็นผู้ที่ได้รับความ ยกย่องความเคารพนับ
 ถูจากผู้ที่อยู่ในบังคับบัญชาเป็นอันมาก ราชการในหน้าที่ของรัฐบาลชวย
 มาก ได้ดำเนินมาด้วยดีตลอดอายุราชการของ หลวงแจ่มวิชาสอน
 หลวงแจ่มวิชาสอนเป็นผู้มีนิสัยสันถุนานว่าเรื่อง สุภาพเรียบร้อย
 คยคนใดตกชั้นนวรรณะ มีนิสัยซื่อสัตย์สุจริต ไม่เคยเอารักเอาเปรียบผู้ใด
 มีใจเอื้อเฟื้อชวยเหลือแก่คนทั่วไป จึงเป็นที่ชอบพระรักใคร่ของผู้ที่มาคบหา

สมาคมด้วยเป็นอย่างมาก หลวงแจ่มวิชาสอนชอบไปทัศนารตามจังหวัดต่าง ๆ เพื่อศึกษาหาความรู้ ท่านเคยบอกกับผมเขียนว่ายังไม่ถึงหกทศวรรษยังไม่ได้ไป ฉะนั้นท่านจึงเป็นผู้ประวัติกของจังหวัดต่าง ๆ ในประเทศไทยเป็นอย่างดี นอกจากไปทัศนารภายในประเทศแล้ว ท่านยังถือโอกาสไปมีสักการสังเวชนียสถาน ณ ประเทศอินเดียอีกด้วย การไปทัศนารบ่อยครั้งทำให้หลวงแจ่มวิชาสอน ได้เป็นผู้รู้จักคนเคยกับบุคคลทั่วไปอย่างกว้างขวาง

ประมาณ พ.ศ. ๒๔๖๐ หลวงแจ่มวิชาสอน ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ครองหนงได้ช่วยเป็นโรคฟันมีอาการเหงือกบวมและโลหิตออกตามไรฟัน หมอนิสิตและนักเรียนแพทย์ประจำโรงเรียนบ้านสมเด็จ ฯ ได้รักษาจนหาย และมอบตำราทำยาใส่ฟันให้แก่หลวงและนางแจ่มวิชาสอนปรุงจนจำหน่าย หลวงแจ่มตงช้อยชานานว่า ยาใส่ฟันวิเศษนี้มีคุณภาพดีเทียบเท่ากับยาใส่ฟันต่างประเทศ จึงมีผู้นิยมใช้กันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ทั้งนี้คงตรงกับคำขวัญที่ว่า "ไทยทำไทยใช้" นี้ว่าเป็นอุตสาหกรรมในครอบครัว ช่วยให้อริฐได้สงวนเงินตราต่างประเทศไว้บ้าง

หลวงแจ่มวิชาสอนเป็นผู้ศรัทธาในพระพุทธศาสนา เชื้อบุญเชือกกรรม ฉะนั้นในชีวิตของท่านจึงประกอบแต่กรรมดีเสมอมา ถึงวัตรประจำวันของท่าน คือ ทำบุญใส่บาตรแก่พระภิกษุสงฆ์วันละหลาย ๆ รูปตลอดชีวิต เมื่อย้ายจากโรงเรียนบ้านสมเด็จ ฯ ไปอยู่บ้านเดิมที่คลองบางกอกใหญ่ ก็มีศรัทธาทอดกฐินทางเรือ ทั้งวัดในกรุงและต่างจังหวัดทุกปี ต่อมาได้ย้าย

ภูมิลำเนามาอยู่ที่อำเภอพระโขนง จังหวัดพระนคร กรมศรัทธาธิบดีเป็นเจ้าภาพ
บวชพระทุก ๆ ปี นอกจากนันทานยังได้ช่วยเหลือในกิจการศึกษา กิจการลูกเสือ
เกอกุลพระศาสนา และบำเพ็ญกุศลสาธารณประโยชน์เช่นอื่นมาก เฉพาะที่
ผู้เขียนพอจะจำได้มีดังต่อไปนี้

ยกทคนเนอท ๒ งานเศษ ค่ายลวกสังฆกรระจาย อำเภอบางกอกใหญ่
จังหวัดฉะบุรี ซึ่งเข็นทยานเดิม ถวายเป็นที่ธรุผลสังฆวคสังฆกรระจาย และ
ยกอาคารยานเรือน ๓ หลัง ให้แก่กระทรวงศึกษาธิการตั้งเป็นโรงเรียน
พร้อมทั้งออกทุนทรัพย์ต่อเติมอาคารและทาสีให้ด้วย

สร้างประตูและกำแพงหอดสมคอกมพิทยา วัดอนงคาราม จังหวัดฉะบุรี
สร้างศาลาหลังหนึ่ง ถวายวัดชาติทอง ถนนสุขุมวิท จังหวัดพระนคร
บริจาคทรัพย์สร้างพระอุโบสถวัดสังฆารนาถ อำเภอแก่ง จังหวัดระยอง
ร่วมกับพระมหาพรหมมังคลาจารย์ เจ้าอาวาสวัดสัมพันธวงค์ เป็นประธาน
บริจาคทรัพย์สร้างพระอุโบสถและกุฏิสงฆ์ วัดในจังหวัดศรีสะเกษ

บริจาคทรัพย์ซื้อที่ดินประมาณ ๑๐๐ ไร่ ทำชลยางช่อง อำเภอปากช่อง
จังหวัดนครราชสีมา ถวายเป็นที่สร้างวัดศรีราลงกรณ และน้อมเกล้าฯ ถวาย
ทคนเนอท ๔ ไร่ ทำชลยางแค อำเภอภาษีเจริญ จังหวัดฉะบุรี โดยเสด็จ
พระราชกุศล เพื่อให้คณะกรรมการจัดการขายเป็นทุน ในการสร้างพระอุโบสถ
และเสนาสนะวัดศรีราลงกรณด้วย นอกจากนั้น ยังได้น้อมเกล้าฯ ถวายทคน
เนอท ๓ งานเศษ ทำชลหนองค่างพลู อำเภอภาษีเจริญ จังหวัดฉะบุรี

โดยเสด็จพระราชกุศล เพื่อพระราชทานให้แก่กระทรวงศึกษาธิการ ขายนำเงินมาสร้างโรงเรียนนารีลาดกระบัว

น้อมเกล้า ฯ ถวายทศคนเนอท ๒ ไร่เศษ ตำบลบางแค อำเภอภาษีเจริญ จังหวัดธนบุรี เพื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานแก่สมาคมต่อต้านโรคเริม ในพระบรมราชูปถัมภ์

บริจาคทรัพย์ซ่อมแซมโรงเรียนวัดประยวงค์ จังหวัดธนบุรี ซึ่งประสบภัยทางอากาศเมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ ให้คนส์สภาพเดิม

บริจาคทรัพย์สร้างโรงเรียนประชาบาลหลังหนองวัดไทร อำเภอบางขุนเทียน จังหวัดธนบุรี

ยกทศคนเนอท ๑๐ ไร่เศษ ตำบลมหาชัย อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร เพื่อสร้างค่ายลูกเสือ กบบริจาคทรัพย์เงินค่าก่อสร้างค่ายอก ๒๐,๐๐๐ บาท และทางจังหวัดสมุทรสาครได้คงซื้อค่ายลูกเสือเพื่อเป็นอนุสรณ์ว่า "ค่ายมหาชัย แจ่มวิชาสอน"

บริจาคทรัพย์จำนวน ๑๐,๐๐๐ บาท เป็นค่าก่อสร้างอาคารหลังหนึ่ง ในบริเวณค่ายลูกเสืออชิรวาว ตำบลบางพระ อำเภอสวีราชา จังหวัดชลบุรี ซึ่งเมื่อหลวงแจ่มวิชาสอน ได้ไปช่วยอยู่ที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ และโรงพยาบาลศิริราช ก็ได้มีศรัทธาบริจาคทรัพย์บำรุงโรงพยาบาลแห่งละ ๑๐,๐๐๐ บาท กบติดเครื่องปรับอากาศสำหรับห้องที่ท่านช่วยอยู่ให้แก่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ด้วย

หลวงแจ่มวิชาสอน เมื่อยังมีชีวิตอยู่ได้เคยปรารภกับผู้เขียน
 อยู่เสมอว่าเงินจากองค์การช่วยเพื่อสมาชิกคริสตภา (ช.พ.ค.) ที่จะได้รับ
 จากคริสตภา กติ เงินเข้าเห็นเข้านานาญที่จะไ้รับจากทางราชการ กติ ท่าน
 คิดจะอุทิศให้แก่องการกุศล และสร้างศาลาอกหลังหนึ่งถวายวัดสังฆกรเจาย
 ोनเขยวคททานเขยผอปกครอง เคยศึกษาเลาเรียนเขยงตนและอุปสมบทควย
 ครนเมอทานถึงแกกรรมแล้วผู้เขียนจึงแจงเรองนกับนางผน แจ่มวิชาสอน
 ภรรยาของทานให้ทราบ นางผน แจ่มวิชาสอน ผมจิตศรัทธาอันแรงกล้า
 อกเขยวกับหลวงแจ่มวิชาสอน จึงนำเงินช.พ.ค. ที่ไ้รับจากคริสตภา จำนวน
 สหหมนบาทเศษ มอบให้แก่คริสตภาเพื่อสมทบทุนมลิน อกช่วยการศึกษาบุตร
 สมาชิกคริสตภา และมอบเงินเข้าเห็นจากทอคทไ้รับจากทางราชการรวมกับ
 เงินฉาปนกจิทไ้รับจากพทลสมาคม จำนวนห้าหมนบาทเศษ ให้แก่กรรม
 วิลามัญศึกษา ภาระทรวงศึกษาธิการ ตั้งเขยทุนการศึกษาแก่นักเรียนท
 ชาติแคลน ส่วนการก่อสร้างศาลาเพื่อถวายวัดสังฆกรเจายนน นางผน
 แจ่มวิชาสอน ได้มอขเงินสี่แสนบาทเศษ ถวายพระอริยศีลาจารย์ เจ้าอาวาส
 วัดสังฆกรเจายดำเนินการก่อสร้างเสร็จแล้ว นับว่า นางผน แจ่มวิชาสอน
 ได้สันของกุศลเจตนาของหลวงแจ่มวิชาสอน ตามทตงปณิธานไว้ทุกประการ
 ควรไ้รับการสรรเสริญเขยอย่างยิง

หลวงแจ่มวิชาสอนม้วยเขยณ วัด ไร่ค ปอคอกอย่าง แรง ถึงแก่กรรม
 ที่โรงพยาบาลไร่คอก จังหวัดนนทบุรี เมอวันที่ ๑๒ กรกฎาคมพ.ศ. ๒๕๐๘
 รวมอายุได้ ๗๖ ปี ๑๑ เดือน ๒๕ วัน

หลวงแจ่มวิชาสอน ขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ ได้ทำหน้าที่ครูที่ดี เป็น
 ข้าราชการที่ดี เป็นพุทธมามกาที่ดี เกอกูลพระศาสนา เป็นพลเมืองที่
 ช่วยเหลือทางราชการ และบำเพ็ญบุญกุศลสาธารณประโยชน์ ตามกำลัง
 ความสามารถเท่าที่จะทำได้ นับว่าเช่นผมเกียรติประวัติอันงดงาม ควรเป็น
 ตัวอย่างแก่ครูและอนุชนรุ่นหลัง ๆ จะได้อดเป็นแบบอย่างต่อไป.

ขอบ ทีวีไกล

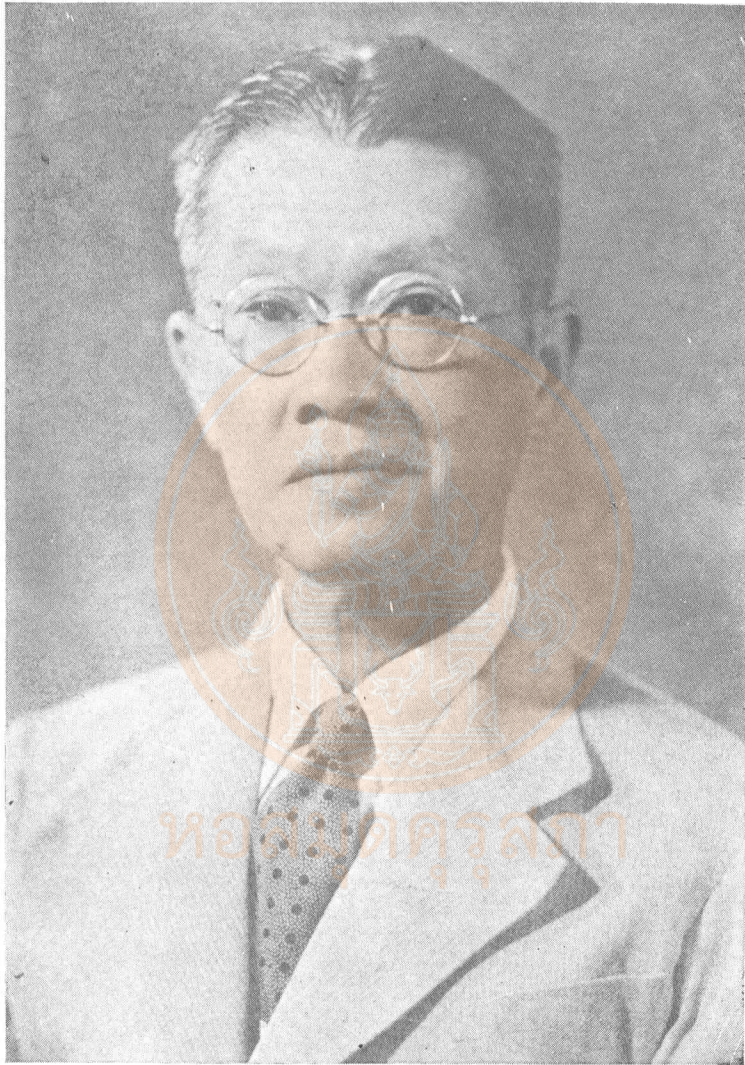

หอสมุดคุรุสภา

นายเจ๊ จิวประยร

พ.ศ. ๒๔๓๕ — ๒๕๐๖

ท่านผู้อ่านอาจเกิดความรู้สึกแปลกใจบ้างไม่มากนักน้อย เมื่อได้อ่านประวัติของนายเจ๊ จิวประยร ๖ ขยลง เพราะนายเจ๊ไม่มียศถาบรรดาศักดิ์ ไม่มีเหรียญตราแสดงความศักดิ์สิทธิ์ทางราชการ ไม่เคยมีชื่ออยู่ในกลุ่มนักบริหารการศึกษารูปแบบอย่างครบาอาจารย์คนอื่น ๆ ที่คณะกรรมการเคยตีพิมพ์เรื่องราวของท่านมาในหนังสือประวัติครู ไม่เคยแสดงชื่อคึกคักเห็นที่ระยตลถือเป็นแนวปฏิบัติในเรื่องการศึกษา ไม่เคยแต่งตำราตำราให้นักเรียนศึกษาเล่าเรียนแม้แต่เล่มเดียว แต่เป็นเรื่องของครูธรรมตา ๆ คนหนึ่ง ซึ่งใ้ช้ทุกเวลาให้แก่การส่งสอนอบรมลูกศิษย์ถึงถึงกศตวรรษ นับว่าระหาคคนใดมาเทียบเคียงไ้ยากมาก มีผู้กล่าวกันว่าชีวิตครู เป็นชีวิตที่น่าเข้ออย่างยงอย่างไ้ก็อย่างนั้น เขาขึ้นมาโรงเรียน คลุกคล้อยกยเกิด ต้องพุด ต้องสอน ต้องอบรมว่ากล่าวปากเบยกปากแะอยู่ตลอดเวลา จนกว่าโรงเรียนจะเลิกเย็นกลบขาน เขาก็มาอีก จำเขาซากวันแล้ววันเล่า ข้แะข้แล้ว สอนพอแล้วกลับมาสอนลูก ขางทักอากไ้สอนถึงหลาน ๓๕ ไปอีกข้ข้ เมื่อนักเรียนสอบไ้ไ้ผ่านไปพวกหนึ่ง พวกอนักไ้เฒ่าเข้ามาอีก ไ้มรจกขบขสณ ฉะนั้นผู้ใดก็ตามที่สามารยขนหยคอยู่ในกลุ่มเด็กนักเรียนมาไ้ถึง ๕๐ ข้เต็มผู้นั้นย่อมควรแก่การยกย่องเป็นแน่แท้

นายเจือ ฉั่วประยูร

ตั้งทนายว่าประหลาดอีกอย่างหนึ่งก็คือ นัยทงแต่นายเจ้ออย่างเขาไปใน
โรงเรียนอัสสัมชัญ ตั้งแต่เป็นเด็กชายเจ้อ อายุ ๘ ขวบ เขาเรียนชั้น ๑
ไต่เลขประจำตัว ๑๗๐๘ เป็นต้นมา จนจบชั้น ๘ จนกระทั่งกลายเป็นครู
เจ้อสอนอยู่ชั้น ก.ข. (เตรียมประถม) ต่อมาไต่รับการยกย่องให้เป็นครู
ชาวโส รับผิดชอบหมวดวิชาภาษาไทยชั้นเตรียมอุดมศึกษาทั้งหมด และลง
แก่กรรมในหน้าที่ครั้งสุดท้าย นายเจ้อมิไต่จากโรงเรียนอัสสัมชัญไป
ไหนเลย นำระกล่าวไต่ว่านายเจ้อเกิดและตายในโรงเรียนอัสสัมชัญนั่นเอง
ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสไนใจพอไต่

นายเจ้อ นวประยูร เกิดเมื่อวันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๔๓๕ เป็น
บุตรคนที่ ๔ ในจำนวน ๗ คนของนายคเชงและนางสุใจ เกิดในย่านสำเพ็ง
ซึ่งเป็นถนนที่อยู่ของชาวจีนเป็นส่วนใหญ่ ฉะนั้นชีวิตของนายเจ้อจึงเกี่ยวข้องกับ
ใกล้ชิดกับพวกจีนมาตั้งแต่เล็กแต่น้อย ความเป็นอยู่ของครอบครัวอยู่ใน
เกณฑ์ดี พ่อแม่ทะนุถนอมเลี้ยงดูอย่างดี ชนิดที่เรียกว่ารรมมิให้ไต่โรมิ
ให้ดอม ไม่ให้ไต่แตกดูลม และอบรมสั่งสอนอย่างเข้มงวดกวดขันจน
นายเจ้อเป็นคนเรียบร้อยเหมือนคนผ้าพับไว้ เมื่อตอนเด็ก ๆ มีรถจักรยานตก
เข้ามาขายในกรุงเทพฯ ใหม่ ๆ เด็กชายเจ้ออยากจะได้จักรยานกับเขาย่าง
พอเอ่ยปากขอก็ดูถูกเป็นการใหญ่ ไม่มีใครที่จะยอมให้ลูกชายเสียดกับถาร
ถลกขบถเบ็ก แข่งขาทัก เพราะฉนั้นถ้าหากจะไปไหนมาไหนก็ดองนั่ง
รถม้าแทนการขจกรยานตามทปรารภนาไว้

ตามฉนวนคาของผู้ทิ้งคงร่ำรวย ย่อมอยากจะให้ลูกหลานของตนได้
 ศึกษาเล่าเรียนเสียตั้งแต่เด็ก ๆ แทนที่จะให้เที่ยวซุกซนตามวิสัยเด็ก เพราะ
 ฉนวนผู้ปกครองของเด็กชายเจอง้างครมาสอนพิเศษที่บ้าน พอได้เรื่องได้
 รวข้างแล้ว ก็นำไปฝากเรียนที่โรงเรียนเบญจมราชูทิศที่โรงเรียนเด็ก
 (ต่อมาได้ชื่อว่าโรงเรียนเบญจมราชูทิศ) เมื่อเด็กชายเจอมืออายุได้ ๘ ขวบ
 ผู้ปกครองได้นำเด็กชายเจอไปเข้าเรียนที่โรงเรียนอัสสัมชัญ เด็กชายเจอ
 มีความรู้มาอย่างแล้วจึงได้เข้าเรียนชั้น ๑ เลขที่เคียว และเรียนเรื่อยมาจนจบ
 ชั้น ๘ ซึ่งปรากฏว่ามั่นคงคนที่จะเรียนจบ เพราะนอกจากจะเรียนยากแล้ว
 พอสอบได้ชั้น ๓ หรือชั้น ๔ ก็มีบริษัทห้างร้านมาจองตัวจ้างไปทำหน้าที่
 เสมียนพนักงาน แม้ทางราชการเองก็อยากได้นักเรียนอัสสัมชัญไปทำ
 หน้าที่ตามในหน่วยงานที่มีที่ปรึกษาหรือมอฉิบยเป็นชาวต่างประเทศ

ระหว่างที่ศึกษาอยู่ นายเจอได้รับการยกย่องว่าเป็นนักเรียนที่เรียนดี
 เป็นคนสภาพเรียบร้อยมาก เพราะได้รับการอบรมอย่างดีมาจากบ้านตั้งกล่าว
 แล้ว เรียบร้อย ไม่ชอบเล่นกีฬา ไม่กระโดดโลดเต้นเหมือนเด็กผู้ชายทั่วไป
 แต่งตัวก็สวยงาม จนกระทั่งเพื่อนฝูงรุ่นราวคราวเดียวกันชอบล้อว่าเป็น
 ผู้หญิง เรียกคุณชายบ้าง แม่พร่องบ้างไปคางเรื่อง เมื่อสำเร็จการศึกษาออก
 มาเป็นครู ครูเจอง้างเช่นครูที่มี ความประพฤติและความเป็นอยู่อื่น ๆ ที่
 นักเรียนทั้งหลายฟังจะขบคิดเป็นแบบฉบับได้โดยสมบูรณ์

นักเรียนอัสสัมชัญรุ่นเดียวกันกับครูเจอสำเร็จการศึกษาแล้วบางท่าน
 ก็ไปประกอบอาชีพทางการค้า บางท่านก็ไปรับราชการ ที่รับราชการจนได้

แห่งโรงเรียนอัสสัมชัญ ตลอดจนลูกศิษย์ลูกหาทั้งหลายว่า ครูเจือเป็นครู
 ทศเขยมคนหนึ่ง ทงนน่าจะเป็นเพราะอุปนิสัยและความตั้งใจจริงของผู้
 เป็นครูมาแต่กำเนิดก็ไ้ มีบางท่านกล่าวว่า ผู้ที่มีนิสัยเป็นครูนั้นเปรียบ
 เสมือนเหล็กนอกเมือคเป็นเม็ดแล้วย่อมมีความคมอยู่ในตัว ไม่จำเป็นต้อง
 เอาไปชุบอีกก็คม แต่ถ้ายิ่งเอาไปชุบเข้าด้วยแล้วก็ยิ่งคมมากขึ้น ส่วนเหล็ก
 ไม้คั้นแม่จะเอาไปชุบสักเท่าไร ก็คมอยู่เพียงชั่วขณะเท่านั้น แล้วก็ขึ้นกึบ
 หรือทอไปตามธรรมชาติของเหล็กไม้คั้น เหมือนกับผู้ที่ไม่มีนิสัยเป็นครูแม่จะ
 ผ่านโรงเรียนฝึกหัดครู หรือได้ประกาศนียบัตรทางครูสังกัดเพียงไร ก็เป็น
 ครูทศไม่โตอยู่นั่นเอง

ครูเจือเขาเป็นครูฝึกหัดครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ สอนชั้น ก.ช.
 ก่อน โดยเป็นเพียงครูช่วยสอนเท่านั้น ต่อมาครูปเฉลียงคอยช่วยแนะนำ
 ครนเมือเกิดสงครามโลกครั้งที่หนึ่งขึ้น พวกอาจารย์ชาวฝรั่งเคสเลิกเรียกตัว
 กลับไปประจำการในทวีปยุโรป ครูเจือจึงต้องรับภาระสอนชั้นสูงจนทุกทจน
 ถึงชั้น ๔ ต่อมาได้รับแต่งตั้งให้เป็นครูพิเศษสอนภาษาไทยชั้นมัธยม
 ปีที่ ๗-๘ ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ครูเจือได้รับการยกย่องให้
 เป็นอาจารย์อาวุโส รับผิดชอบในหมวดวิชาภาษาไทยชั้นเตรียมอุดมศึกษา
 ทั้งแผนกอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จนถึงบ่นปลายแห่งชีวิต

ตลอดชีวิตของการเป็นครู ครูเจือได้รับการยกย่องจากผู้บังคับบัญชา
 ว่าเป็นผู้ทศเขยมคนหนึ่งอย่างหาตัวจับได้ยาก ไม่เคยลาภีจนไม่จำเป็น และ

ไม่มีใครช่วยใช้ถึงขนาดต้องลาพัก ยินดีเข้าทำการสอนแทนครออื่น ๆ ที่ไม่ได้
 มาทำการสอนโดยไม่เกยงงอน ถัดเอางานของโรงเรียนเป็นใหญ่ แม้ภายหลัง
 หลังในวัยชราอายุเกือบ ๗๐ แล้ว โรงเรียนอนุญาตให้พักการสอนประจำ
 แต่ครเจอก็มีไคเอาเข้รียบ คงไปโรงเรียนทุกวัน และพยายามเข้าสอนแทน
 ครชวาคอยเสมอ จนเป็นที่ประจักษ์แก่ครบาอาจารย์และนักเรียนทั่วไป คร
 เจอไม่ใช่จะเป็นครทขยบไปโรงเรียนเท่านั้น แต่ขยบในการปฏิบัติหน้าที่คร
 ททควย ซอัสตยตอหนาตออย่างคเขยบม ก่อนเขาทำการสอนไคเตรียมการ
 สอนเป็นอย่างดี สอนแล้วตรวจแบบฝึกหัดนักเรียนทำอย่างละเอียดถี่ถ้วน
 ไม่ใช่สักแต่ว่าชคดกชคผล หรือเขยบค้ำว่า ตรวจแล้ว เท่านั้น คงจะเห็น
 ไคจากค้ำไว้อาลัยทเชษฐาจารย์ชวเบรตเขยบไว่ คงทอไปนั้

“All those who have known Master Chua agree to say that the
 outstanding mark of his character was his absolute faithfulness to duty.
 He has been a teacher in the Assumption College for over fifty years.
 And for over fifty years he has been preparing and giving his lessons,
 and correcting the boys' exercise-books with always the same full
 attention, and the same devotion to duty as on the very first day.

The boys willingly listened to his advice, for, though his
 personality was not an outstanding one, they held him in high esteem,
 because they saw he practised what he taught. He always acted
 according to his conscience, and would never knowingly do a thing
 that he looked upon as evil, even in light matter.”

ครูเจอวางตัวสมแก่การเข็นครุ เป็นผู้ควรแก่การคารวะ จึงเป็นเสมือน
 กระเจงเงาทบแสง ไม่ใช่ใช้กระรอกหลอกหน้าทนกเรียนจะถือเอาเป็นแบบอย่าง
 ทักทอถกตองใด เพราะครูเจอไม่เพียงแต่จะแสดงตัวอย่างอันดีออกมาทาง
 วาจาสั่งสอนอย่างเคย ยังแสดงออกมาทางด้านการปฏิบัติ ซึ่งศิษย์ยอมจะ
 แลเห็นชอบทุกขณะอีก ด้วยคุณลักษณะเช่นนี้จึงทำให้บรรดาลูกศิษย์ลูกหา
 ทงหลายทงเกรง ทงรัก และเคารพนับถือครูเจออย่างมาก ไม่ใช่ทั้งเกลียด
 ทงกลัวอย่างครุบางคน

ครูเจอเป็นคนสันโดษ มิได้ไปส่งพระเยอพระยานแต่ประการใด เมื่อ
 เลอกลชวตครุ ก็พยายามทำหน้าทักทอด้วยความเสียสละอย่างสูง เป็นคน
 เสียขมเจมมตัว ไม่เคยขอขางว่ามมทรสหายเป็นคนใหญ่คนโตเหมือนผู้อื่น
 แม้บรรดาลูกศิษย์ทักทอใดอบรมสั่งสอนมากเช่นเคยกน เวลาเอนศิษย์ ครู
 เจอก็สั่งสอนอย่างดีทศทศเท่าที่จะทำได้ หากศิษย์เสียกเสียใจ ถ้าพอจะช่วย
 อย่างใดได้ก็ช่วย หากศิษย์ใดก เป็นรัฐมนตรี ปลัดกกระทรวง
 เอกอัครราชทต อธิบดี ฯลฯ ครูเจอพลอยทักทอด้วย แต่ไม่เคยทระอวคอ้าง
 นามของศิษย์นั้น ๆ เป็นทำนองว่า “โตคเพราะฉน” ถึงศิษย์คนใดจะไม่ก
 ดึง ไม่ไปมาหาสู่ ก็ไม่เคยน้อยน้อตำใจ ครูเจอเป็นคนเข้าใจคนในแง่ดี
 เสมอ เพราะต่างคนต่างกมีงานทระต้องทำด้วยกันทุกคน เพียงแต่ตั้งใจ
 ระวังถึงกนกดีแล้ว แต่เมื่อมีใครมาพุดถึงศิษย์เกา ๆ หน้าตาของครูเจอก
 จะเปล่งปลั่งเบิกบานชนทนท และมักจะสอบถามถึงสารทกซ์สกคิยของศิษย์
 คนนั้น ๆ ต่อไป แสดงว่าโตนกกถึงศิษย์อยู่เสมอ หากศิษย์คนใดมาเยี่ยมเยียน

แสดงความรักการระไววันนักษัตฤกษ์ เช่น วันขีเหมี่ หรือมารตนาใน
วันสงกรานต์ ครุเจอมักจะถอว่าเข่นนำใจนคของศิษยยงกว่าเข่นเพระบารมี
ของตันทษาเพญมา

ค.ร. บัวย องภากรรณ ผู้วการอนาคารแห่งประเทศไทย ไคเขียนถง
ครุเจอภายหลงทครุเจอถงแกกรรรมแล้ว เข่นทำนองจคทหมายเข่นคณกว่า

อนาคารแห่งประเทศไทย

๑๖ มกราคม ๒๕๐๗

กราบคุณครุเจอ นวประยูร ทรกเคารพ
ผมมวสนาไคพบ รุจก วิสาสะ และสนทสนมกยคนคหลายท่าน
คณครุเป็นผนงซงผมเคารพวเป็นคนค
รสสัมพนธคนครุกับศิษย ระหว่างคณครุกับผม ก็เข่นทำนองเดยวกับ
ทศิษยอนของคณครุไครบ คอ ไคคาสงสอนไทรทงสอ แลวงวิชา รุจกคค
และประพฤคเป็นคนค

ผมมวสนาคไคกว่าน ในวัยฉกรรจ์และวัยคระนง ผมไคมีโอกาส
คำเนนรอยตามรอยเท้าของคณครุ ไคสังเกทไคยไคลลชคว่าคณครุเพย
พร้อมไปค้วยเมตตา กรรณา สขมคมีภรภาพและอคทน คณครุบำเพญคน
เป็นประโยชน์และเข่นเขยงอย่างอนคิงามแก่ครุหนุ่ม ๆ ซนคคก ให้โอวาท
แนระแนวไคยไม่ถงคนเข่นผแนระนำ ยให้เข่นรคหน้าแต่ให้เข่นตรงแนว เข่น
มิให้ประมาท ซให้เข่นประจักษ์ค้วยพฤคภรรมของคณครุเองว่า ความ

ข้อศกคตอหนาท ความจงรทคตศษย ความสนโทยสฤทศธรรม และมฤททา
เป็นหลกศษยแห่งความเจริญ

ในศวรรษวคทของมนุษย์คนหน่ง ๆ บางคนใหนอยแต่โทยมาก บางคน
ใหมากและทวงเอามาก ๆ คุณครูใหมากจนหมกและพ้งพอใจในสิ่งนศษยท
ไครย

ศวศการวะ กตญญูตา ฮาลยรัก

ข่วย องภากรณ

ครูเจือเป็นคนเฉย ๆ ใไม่ศอขพท ใไม่ศอขใฮอวค ใไม่ศอขเล้าเวอง
อะไรเกยวกับตัวเองใให้คนอนพ้ง แมแต่คนในครอบครวัเซงกใไม่ทรายเวอง
ราวของหัวหน่าครอบครวมากนถ ซงกตองถอว่าเป็นของแเปลกอกออย่างหน่ง
นอกจากจะใไม่ศอขพทแล้ว ยังใไม่ศอขเขียนอะไรอกค้วย แต่ใในบางคร้งเมอ
ถกรยเร้าใให้เขียน ขอเขียนของครูเจือกลับเต็มไปค้วยสำนวนโวหารทหน้าพ้ง
สมกยเป็นครสอนภษาไทย รลศกว่าเด่นทงใในทางบรรายเวองและพรรณนา
โวหาร ท้าใให้คคใไปว่าครูเจือใไม่น่าจะใไม่ศอขการเขียนเลย ขอใให้ท่านลอง
อ่านขอเขียนบางตอนของครูเจือ จากเวอง “ความหลงยังจำใได้” ซงลง
พิมพ์ใในหน่งลืออโทยสวาร นขยแแรก วันท ๑๕ ลิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๕
คังค่อไปน

“.....ถงแม่ว่าเวลาจะล่งมากกว่าห้าลขย ชาพเจายงจำใได้ว่าเมอรถ
ลยวเข้าใในศอขบรพา ทคองมมปากศอขทางซวานน ทวคกซงเคยวนเป็น
ร่านขายยาและคกขายเควองเงิน คลศคมาจนทกรานเส่นามอขยกอนแล้วน

นับว่าเป็นตลกทั้งทีในสมัยนั้น เป็นร้านค้าชาวยุโรป ถดถอยเข้ามาเป็นทิว
นานองหน้าจนรก แลวงงถึงตึกสองชั้นปลูกเป็นหลัง ๆ อยู่กลางสวนดอกไม้
ซึ่งยังคงตั้งอยู่จนเดี๋ยวนี้ ปลูกเรียงกันไปจนถึงหลังโรงแรมโอเรียนเต็ล

ทางซ้ายมือตรงปากซอย มีโรงไม้กระตางชั้นเดียวมุงสังกะสีเป็น
โรงรถม้าเข้า ต่อมาจะถึงโรงพิมพ์สยามออบเชอร์เวอร ถัดจากโรงพิมพ์
จึงถึงทิวาบริเวณหลังตึกโรงเรียนอัสสัมชัญ มองเห็นตึกโรงเรียนแต่มี
รวกน ไม่มีประตูที่จะผ่านเข้าออกได้ ต่อจากรวหลังโรงเรียนก็มีตึกสองชั้น
สร้างไว้เป็นหลัง ๆ อยู่กลางสวนดอกไม้ มีต้นดอกไม้ปลูกอยู่เป็นไม้นต้น
แล้วมีรวลอมเป็นอาณาเขต ปลูกเรียงกันไปจนถึงซอยขวางคนตึกบริษัท
อิสต์เอเชียติก

เราให้รถเลี้ยวซ้ายผ่านซอยนี้ มาหยุดที่หน้าโบสถ์อัสสัมชัญ ซึ่งตั้ง
หันหน้าไปสู่ด้านาเจ้าพระยา เมื่อลงจากรถแล้ว ก็พากันเดินไปตามทางข้าง
ขวาของโบสถ์ ซ้ายซ้ายมือของเรามีกำแพงถอยน้าเตี้ย ๆ เป็นพุดไป ภายใน
เขตกำแพงมีสวนดอกไม้ ถัดบริเวณสวนมีเรือนแถวสองชั้น ปลูกเป็นแถว
ยาวขนานไปกับกำแพง

ทางเดินข้างโบสถ์ที่เราเดินไปนี้ไปจรดรั้วเขตของโรงเรียน เราต้อง
เลี้ยวไปทางขวา เดินเลี้ยวขวารอเรียนจนถึงประตูโรงเรียนซึ่งอยู่ตรงกันข้าม
กับหลังโบสถ์พอดี

พอเลี้ยวซ้ายผ่านประตูใหญ่อย่างเข้าบริเวณโรงเรียน ข้าพเจ้ามอง
ตรงไป ใต้เห็นทางเดินปลูกด้วยอิฐแดงมีคนบังคับขยทั้งสองข้าง เมื่อมองเลี้ยวไป
อีกก็เห็นลานกว้าง มีต้นประตูปลูกไว้เป็นระยะ มีทพกนกเรียนปลูกเป็นโรง

สวนดอกไม้ แล้วจึงถึงคอกอัสสัมชัญซึ่งสร้างเป็นแนวสักการศรวคานขวา
 และคานซ้ายทั้งสองคาน หันหน้าตักมาทางลาน และหลังตักไปทางถนน
 ซอยบูรพา ห่างจากมชกกลางหน้าคอกอัสสัมชัญ มีรวตนมะขามเทศปลูกเป็น
 วงกลม ตรงกลางวงเป็นแท่นสูงสี่เหลี่ยมก่อด้วยอิฐ บนแท่นตั้งกระถาง
 ต้นไม้ใบใหญ่ใบหนึ่ง ทางหน้าตักทางซ้ายมีสวนดอกไม้ยาวไปจนจรด
 ทางเดินชนบันไดเข้าประตูมณฑลทางซ้าย.....”

ชีวิตของครูเจือเป็นชีวิตที่เรียบง่าย ไม่โลกโผน ตามแบบชีวิตของครู
 ทั่วๆ ไป แต่งงานเมื่ออายุ ๓๑ ปีกับนางสาวเน้ย และอยู่กินด้วยความ
 ผาสุกตลอดมาราว ๔๐ ปี บุตรแท้ๆ ก็ไม่มี มีแต่บุตรบุญธรรม เรื่องราว
 ของครูเจือจึงเป็นเรื่องเรขยเหลือเกิน รู้สึกว่าจะไม่มีการคนรนต์สัพเพศความ
 รอคอย หมั่นนอบน้อมชีวิตของคนในนครหลวงบ้างเช่น แต่ในความร้ายเรขย
 นกลยเต็มไปดว้คุณงามความดี ใช้เวลาเกือบทั้งหมดไปในการขำเพ็ญ
 คุณประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติอย่างเงียบๆ แบบยักทองหลังพระ นักเรียน
 อัสสัมชัญรุ่นแล้วรุ่นเล่าผ่านการส่งสอน และได้รับการอบรมยมนัสยชนค
 งามจากครูเจือ ผ่านเข้ามาแล้วก็ออกไปถึง ๕๐ ปี รวมกันแล้วเป็นจำนวน
 ไม่ใช่่น้อย ครูแชนนานๆ จึงจะพบสักคนหน่ง คร้ทักไม่ใช่จะมีแต่ใน
 สถานศึกษาของรัฐ หรือในสถาบันการศึกษาชนสูงเท่านั้น ในโรงเรียน
 ราษฎรก็ยังมี ทุกคนทำหน้าทอย่างเกยวณ นนคคือ การอบรมเขยวชน
 ของชาติให้เป็นพลเมองค ผู้ทไม่คเททำหน้าทบริหารการการศึกษา ไม่ได้เป็น

ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ เป็นแต่เพียงครูสอนนักเรียนในชั้น ก็มีโอกาสดำ
 เนินงานความดีได้เช่นเดียวกัน ขอแต่เพียงให้เป็นครูที่คอยอย่างครูเจอตาน
 ในชนปลายแห่งชีวิต เมื่ออายุเกือบ ๗๐ แล้ว ครูเจอเริ่มป่วยด้วย
 โรคมะเร็งในกระเพาะปัสสาวะ แต่กระนั้นก็ยังลงไปโรงเรียนทุกวัน แม้
 ทางโรงเรียนจะอนุญาตให้ลาสอน ครูเจอออกตระเข้สอนแทนครุชาตเสีย
 มิได้ ชีวิตของครุนั้นจะสดชื่นมีความสุขในเมื่อได้อบรมสั่งสอนนักเรียน
 แม้จะสอนไม่ไหว เพียงแต่เห็นเด็กนักเรียน เห็นห้องเรียน หรือเพียงแต่
 ก้าวเข้าไปในบริเวณโรงเรียนก็มีความสุข ครูเจอปฏิบัติเช่นนี้ตลอดมาจน
 ถึงวันที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๕ ร่างกายทนไม่ได้ต้องเข้ารับ
 ด้วและรับการผ่าตัดที่โรงพยาบาลพาลงกรณ์ อาการโรคพอทเลาไปได้บ้าง
 แต่ก็ต้องทำการผ่าตัดอีกเป็นครั้งที่สองในเดือนมิถุนายน โรคนี้แต่ทรงกั
 ทรุด ในที่สุดก็สัดความสามารถแพทย์จะเยียวยาได้ ครูเจอถึงแก่กรรม
 เมื่อวันที่ ๒๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๖ อายุได้ ๗๐ ปีเศษ
 ชีวิตของครูเจอนี้ ไม่ว่าจะมองกันในด้านใด ก็ระพบแต่คุณงามความดี
 ในทุกแง่และทุกมุม แต่ถ้าหากจะดูในด้านความเด่นแล้ว หาได้ยาก
 เพราะความดีทว่ ๆ ไปกลบรัศมีความเด่นเสียหมดสิ้น การเขียนชีวประวัติ
 ของคนเด่นนั้นสามารถหยิบยกขึ้นมาเขียนได้ง่ายและเห็นได้ชัด แต่โลกที่ยัง
 คงเป็นโลกอยู่ได้ทุกวันนี้ ย่อมอาศัยความดีเป็นเครื่องจรรโลงให้คงอยู่
 หาใช่อาศัยความเด่นไม่ ในฐานะที่ผู้เขียนเป็นครุคนหนึ่ง ย่อมเวนเสียที่จะ

แสดงความชื่นชมยินดีต่อชีวิตของครุเจมิได้ เพราะครุเจมิ ฌวประยูร
เป็นครุทเพียงพร้อมด้วยคุณงามความดี สมดังกถาทว่า

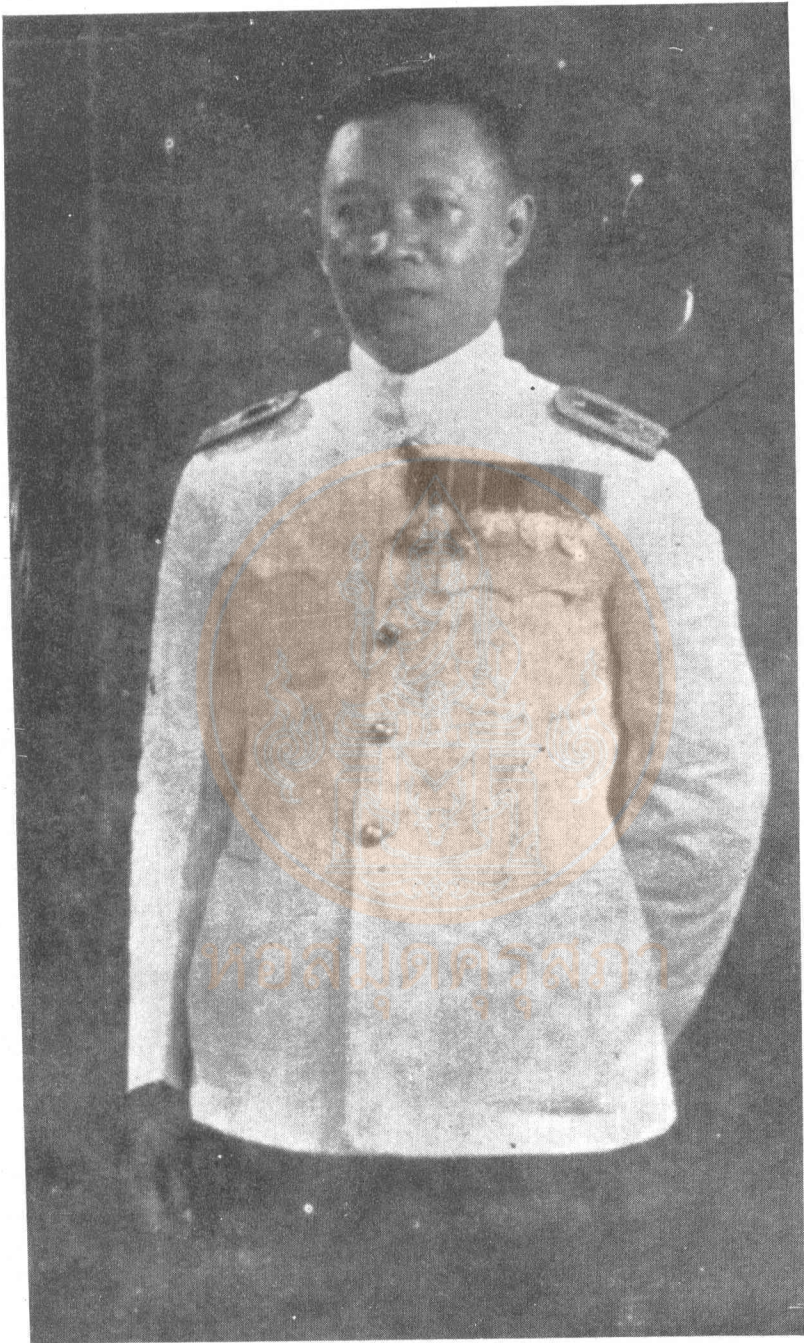
ปิโย ครุ ภวานีโย วตฺตา จ วจนกขโม
คมภีรณฺจ กถํ กตฺตา โนจฺญ ช เน นีโยชติ

ครุผู้ทศควรยกย่อง ย่อมเป็นที่รัก มีมรรยาท อุดหนุนต่อการสอ
พุดลกซง และไม่ชักชวนในทางต่ำเสียหาย.

(ในการเรียบเรียง ผู้เขียนได้อาศัยหนังสือประวัติ ของนายเจมิ ฌวประยูร
ซึ่งนายสลกษณ ศีวรภย เป็นผู้แต่ง และพิมพ์แจกในงานฌาปนกิจศพ
ของนายเจมิ ฌวประยูร เมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๗ จึงขอ
ขอบคุนไว้ ณ ทนควย)

หงศ์อินทร์ ศุขขจร

หอสมุดคุรุสภา

หลวงศัลปานุการภวี่

หลวงศิลาอนุการกิจ

(บุญเหลือ นิงสานนท์)

พ.ศ. ๒๔๓๘—๒๕๐๗

ด้วย นายสิทธิ นิงสานนท์ ได้เขียนประวัติของหลวงศิลาอนุการกิจ
ผู้เป็นบิดา ไว้ดังต่อไปนี้

“คุณพ่อผมมีชื่อและบรรดาศักดิ์เป็นหมื่นแพรว หลวงศิลาอนุการกิจ เกิด
วันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๘ ตรงกับวันศุกร์ ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๑๒
ปีมะแม เป็นบุตรของ รองอำมาตย์เอก หลวงพินิจโกศา (เง็ก นิงสานนท์)
ข้าราชการอยู่กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ และนางเพ็ญ นิงสานนท์

เมื่อคุณพ่ออายุได้ ๑๐ ขวบ เข้าศึกษาที่โรงเรียนข้าราชการ
ศึกษาเป็นโรงเรียนเสาวภา ภายหลังได้ย้ายไปเรียนที่โรงเรียนประถม
วัดพลับ เมื่อเรียนจบชั้นประถมแล้ว ได้เข้าเรียนต่อที่โรงเรียนมัธยม
วัดนวลนรดิศ จากนั้นใน พ.ศ. ๒๔๕๔ ได้เข้าศึกษาที่โรงเรียนฝึกหัด
อาจารย์ชานสมเด็จเจ้าพระยา ศึกษาอยู่ ๒ ปี ก็สอบได้ ประกาศนียบัตร
ประโยคครูประถม (ป.ป.)

ใน พ.ศ. ๒๔๕๖ คุณพ่อได้เข้ารับราชการในกรมศึกษาธิการ
ตำแหน่งครูรองโรงเรียนมัธยมวัดสุทธิวราราม ต่อมาเมื่อสอบได้ประกาศ
ประโยคครูมัธยม (ป.ม.) แล้ว ได้ไปรับราชการอยู่ที่โรงเรียนมหาดเล็ก

หลวง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นครูและครูผู้ช่วยกำกับคณะ จนกระทั่งทาง
 ราชการได้ยุบเลิกโรงเรียนมหาดเล็กหลวง เชียงใหม่ คุณพ่อจึงได้เดินทางไป
 กลัยกรงเทพฯ และเข้าสอนโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนชื่อ
 เป็นโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย ตลอดมาจนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๘๓ ได้ลา
 ออกมาประกอบอาชีพส่วนตัว ระหว่างนี้ได้แต่งหนังสือเรขาคณิตภาคปฏิบัติ
 สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมปีที่ ๑ ถึง ๓ (ปัจจุบันชั้นประถมศึกษา ๕ ถึง ๗)
 ผลงานที่เกิดจากความคิด ความวิริยะอุตสาหะของคุณพ่อได้แก่ ทำยาสัพัน
 ชื่อ "ชาวสะอาก" จำหน่ายได้แต่เป็นทนายเสียตายมาก คุณพ่อต้องเลิก
 กิจการนี้ในเวลาต่อมา งานชิ้นสุดท้ายของคุณพ่อคือได้พยายามคิดทำดิน
 นามันจนเป็นผลสำเร็จ ชื่อตรา "ขวยนาง" และตรา "ผึ้ง" ผลงาน
 ดังกล่าวนี้กว่าจะสำเร็จขึ้นมาได้ คุณพ่อต้องใช้เวลาในการค้นคว้าเป็นเวลา
 แรมยี่สิบเคียว คุณภาพไม้แพะของคนอื่นที่จำหน่ายอยู่ นอกจากการค้าแล้ว
 คุณพ่อชอบเขียนความเห็นและบทความ วิचारณ เกยวกับการบริหารของ
 ประเทศอย่างตรงไปตรงมา เมื่อใครเขียนข้อความเรื่องใดที่ไม่ตรงตาม
 ความคิดเห็นของคุณพ่อแล้วคุณพ่อเป็นต้องเขียนลงในหนังสือพิมพ์เป็นประจำ
 ในสมัยนั้นโต้ตอบอย่างไม่ลดละ ไม่เกรงใจใคร แต่น่าเสียดายที่คุณพ่อ
 ไม่เคยเขียนนามปากกาให้ใคร ๆ ทรายเลย

เนื่องจากคุณพ่อทำงานแต่อายุยังน้อย ในระยะแรกจึงได้รับความ
 ลำบากมาก คุณพ่อได้เล่าให้ลูก ๆ ฟังว่า ตอนที่คุณพ่อสอนอยู่ที่โรงเรียน
 วัดสถิตวิวรารามนั้น คุณพ่อเพิ่งได้เงินเดือนเพียง ๔๕ บาท คุณพ่อไม่ได้
 ตั้งใจทำงานเพื่อเกบเงิน แต่ทำงานเพื่อเป็นรายได้มาให้เล่าเรียนต่อไป

เวลากลางวันสอนหนังสือ เลิกจากทำการสอนก็ไปเรียน ครั้งนั้นคุณพ่อ
 ลำบากมาก ต้องตนแต่เช้า เพราะโรงเรียนอยู่ไกลบ้าน เลิกสอนในห้อง
 เรียนบ่ายโมง ก็ต้องหัดนักเรียนในสนาม มีหัดฟุตบอล หัดลูกเสือ
 บางวันต้องไปรับการฝึกหัดเสือป่า บางวันต้องไปเรียนวิชาศตวรรษนิยมที่
 สามัคยาจารย์สมาคม บางวันต้องรีบไปแต่วัน เพื่อเรียนวิชาวาทเขียนที่
 โรงเรียนเพาะช่างเป็นพิเศษ แล้วมาเรียนพันคาบที่โรงเรียนพลศึกษากลาง
 เวลาค่ำมาเรียนภาษาอังกฤษที่สามัคยาจารย์สมาคม เลิกเรียน ๒ ทุ่ม
 กลับถึงบ้านกลางคืนต้องเตรียมการสอนเพื่อจะได้สอนในวันรุ่งขึ้น และยัง
 ต้องทบทวนและท่องวิชาที่ได้อ่านมาแล้วอีกด้วย นับว่าคุณพ่อได้ทำงาน
 หนักมาก ตลอดเวลาหลายปี ด้วยหวังสับายเมื่อปลายมือ คุณพ่อก็มีมานะ
 ไม่ขอขอรบกวนเรื่องเงินทองจากผู้ใหญ่ พยายามใช้จ่ายไม่สร้อยสร้าย ด้วย
 ความอดศรัทธาหะหมั่นเพียร ทำการสอนในโรงเรียนเป็นอย่างดี จึงได้เงินเดือน
 ขึ้นทุกปี จนเต็มขั้นของครูประถม และทุก ๆ ปี คุณพ่อสอบได้วิชาศตวรรษ
 นิยมได้วิชาสองวิชาจนครบ ๔ วิชา จึงได้ประกาศนียบัตรประโยคครู
 นิยม ได้เงินเดือน ๘๐ บาท นับเป็นผลงานลงทุนลงแรงของท่านอย่าง
 เห็นชอบยกที่เดียว คุณพ่อได้สอนลูก ๆ ว่า เราจะต้องจำไว้อย่างหนึ่งว่า
 การออกทำงานแต่เล็ก ๆ ย่อมไม่ได้ สู้เรียนให้สำเร็จก่อนไม่ได้
 เปรียบเหมือนการก้าวขงบันไดทีละขั้น จะสู้คนท้าวขงบันไดทีละ
 ๒ ขั้นไม่ได้ เพราะฉะนั้น ต่อไปภายหน้าเราต้องเรียนให้มากที่สุด
 ที่จะเรียนได้ ถ้าไม่จำเป็นจริงๆ แล้วก็ไม่ควรด่วนรีบออกทำงาน

อย่างพ่อเป็นตัวอย่าง และต้องไม่ลืมว่าความรู้ที่จะเรียนยังมีอีก
มากมายกายกอง แม้จะทำงานก็ต้องเรียนและปรับปรุงตัวอยู่เสมอ
การงานจึงจะเจริญ เจ้าจะทิ้งการเรียนเสียมิได้

คุณพ่อเป็นผู้สนใจคอโอบอ้อมอารี ภิรมยามรยาทอ่อนโยนแก่
ทุก ๆ คน ไม่เลือกชนวรรณะ คัดผู้ยู่ได้บังคับบัญชาหรือผู้ร่วมงานด้วยกัน
แต่คุณพ่อเป็นคนที่มีความคิดเห็นเป็นของตัวเอง เมื่อคุณพ่อจะทำอะไรแล้ว
ก็ต้องลงมือทำเหมือนที่ใดคิดไว้ทุกอย่าง คุณพ่อไม่เคยเขารัดเขาเปรียบใคร
แม้แต่ยอมเสียเปรียบเพื่อไม่ตรึงใจ เมื่อมีใครเดือดร้อนมาหา คุณพ่อก็มช่วย
เหลือไป แม้กระทั่งคนที่เคยอยุ่ชานและไปใครออกไปไม่ใครอยุ่ครวแล้วกลับมา
ขอความช่วยเหลือคุณพ่อก็มช่วยเหลือไปตามสมควร คุณพ่อจึงเป็นทั้งพวงของ
ครอบครัวและของชนชั้นที่มาชกรอง คุณพ่อเป็นผู้ที่รักชาติรักเอกราช แม้แต่
จะต้องเสียเงินเสียทองเป็นจำนวนมาก คุณพ่อก็มยอมเพื่อที่จะรักษาเอกราช
เอาไว้

ในระยะหลัง คุณพ่อไม่ค่อยแข็งแรง ก่อนถึงแก่กรรม ๒ เดือน
ท่านต้องเข้ารักษาตัวที่โรงพยาบาลศิริราช เนื่องจากโรคเบาหวานกำเริบ
มากขึ้น อาการของท่านมีแต่ทรึงทรุด ที่สุดคุณพ่อถึงแก่กรรมด้วยความ
สงบ นัยอายุได้ ๖๘ ปีเศษ

ตำแหน่งหน้าที่และความชอบ

พ.ศ. ๒๔๕๖ รัชราชการในกระทรวงศึกษาธิการ ตำแหน่งครู
โรงเรียนมัธยมวัดสุทัศนวิวราราม ได้รับพระราชทานเงิน
เดือน ๔๕ บาท

- พ.ศ. ๒๔๕๗ ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๕๐ บาท
- พ.ศ. ๒๔๕๘ ใ้รับพระยศเป็นเสนาบดีชั้น ๖ แล้ววิเศษหลวง ในกอง
เสนาชั้นอัยการ และได้รับพระราชทานเงินเดือน
๕๕ บาท
- พ.ศ. ๒๔๕๙ ได้รับพระราชทานยศเป็นราชขรรค์
- พ.ศ. ๒๔๖๐ สืบได้ ประกาศนียบัตรประโยคครูมัธยม ได้รับ
พระราชทานเงินเดือน ๘๐ บาท
- พ.ศ. ๒๔๖๑ ย้ายไปรับราชการที่โรงเรียนมหาดเล็กหลวง จังหวัด
เชียงใหม่ ได้รับพระราชทานยศเสนาบดี เป็นนายหมู่โท
ตำแหน่งจ่ากองร้อย ก็ได้รับพระราชทานยศเป็น
มหาดเล็กพิเศษ ได้รับพระราชทานเสมาทองคำ ร. ๖
ก็ เหนียวราชวิถีทอง
- พ.ศ. ๒๔๖๒ ได้รับพระราชทานยศเสนาบดี เป็นนายหมู่เอก ตำแหน่ง
ผบ.กองมหาด ก็ได้รับพระราชทานเข้าโรงเรียนและ
ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นขุนศิลปานุการกิจ
ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๑๐๐ บาท
- พ.ศ. ๒๔๖๓ ได้รับพระราชทานยศเป็นรองหมู่แพรร และได้รับพระ-
ราชทานเงินเดือน ๑๒๐ บาท
- พ.ศ. ๒๔๖๔ ได้รับพระราชทานยศเป็นหมู่แพรร
- พ.ศ. ๒๔๖๕ ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๑๒๙ บาท

พ.ศ. ๒๔๖๖ ได้รับพระราชทานเบญจมาภรณ์มงกุฎไทย ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๑๓๕ บาท

พ.ศ. ๒๔๖๗ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงในนามเดิม ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๑๔๑ บาท กษัตริย์ยศเงินเดือนละ ๑๒ บาท

พ.ศ. ๒๔๖๘ ได้รับพระราชทานเบญจมาภรณ์ช้างเผือก ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๑๔๖ บาท

หลวงคิดยานการกวมยตร์และธิดาทงหมศ ๑๐ คน เกิดกับนางทองคำ ๒ คน คือ

๑. นายศรีสุเทพ นิงสานนท์ รัชการแผนกสินค้าขาออก กรมศุลกากร
๒. นางสาวกิติ มระเกตุ

เกิดกับนางสุวรรณ ๗ คน คือ

๑. นายสิทธิ นิงสานนท์ ผู้ช่วยสมุหบัญชี ธนาคารกรุงเทพ สาขาสะพานขาว
๒. นายสวิวัฒน์ นิงสานนท์ นักศึกษาล้านกอบรม เนติบัณฑิตยสภา
๓. นายสวิทย์ นิงสานนท์ กรมการบินพาณิชย์
๔. นายสมัทธ นิงสานนท์ กรมการบินพาณิชย์
๕. ท.ช. สรพล นิงสานนท์ กำลังเรียน ม.ศ. ๒ โรงเรียนวัดราชบพิตร

๖. ค.ศ. สุเวทย์ นิงสานนท์ กำลังเรียน ป. ๗ โรงเรียนวัดสังข์

๗. ค.ศ. สกล นิงสานนท์ กำลังเรียน ป. ๕ โรงเรียนวัดสังข์

บุตรบุญธรรม ๑ คน คือ

นางสุธีรรมา ทิพยมนตรี

นายสุธี นิงสานนท์ และ นายสวตมน์ นิงสานนท์ บุตรหลวงศิลา-
ปานการกว ได้ไปหาผู้เขียนที่บ้าน แล้วปรารภว่า “ตามทศรฐภาขอให้
ผมเขียนประวัติของคุณพ่อนั้น ผมยินดีเขียนด้วยความชอบพระคุณ แต่
เขียนได้ไม่สมกับความดีของคุณพ่อที่ได้ทำไว้ ผมได้คนมาจากสมัยคนตก
เพียงเท่าที่ปรากฏอยู่เท่านั้น ในระยะตอนต้น ๆ ของชีวิตท่าน ผมไม่ทราบ
เรื่องราวเลย และขณะนี้ผมก็ยังเป็นเด็กอยู่ ขอคุณอา (ขุนวิรุฬห์จรรยา)
ช่วยกรุณาเขียนเพิ่มเติมและตรวจแก้ให้ด้วย จะเป็นพระคุณมาก ผู้เขียน
ได้ตรวจแก้แล้ว และเพิ่มเติมเท่าที่ทราบมาอาจากพระองค์และคลาดเคลื่อนบ้าง
เพราะเรื่องราวผ่านไปเป็นเวลานาน ๕๐ ปีเศษมาแล้ว

หลวงศิลาปานการกว รู้จักสนิทสนมกับผมเขียนมานาน แต่ครั้งท่าน
ยังเป็นนักเรียนโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์บ้านส้มเต็เจ้าพระยา เขาเรียนเมื่อ
พ.ศ. ๒๔๕๔ ท่านเกิดขมมะแม พ.ศ. ๒๔๓๘ ผู้เขียนเขาเรียนสถาน
ศึกษาแห่งเดียวกัน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ ผู้เขียนเกิดปีระกา พ.ศ. ๒๔๕๐
จึงนับถือหลวงศิลาปานการกว และเรียกพี่เสมอ เพราะอายุแก่กว่า ๒ ปี
ชั้นเรียนสูงกว่า ความสันตติภักดีเงินในเรืองความรู้ ความสามารถดี

ไม่มทก ทงทวณเชยเนองตลอคจนเพอนผงทจรจกคนเคย จะทรวบไตค
 วาคณหลวงคิลปานการกวิ เชนผทสมควรจะไครบควมยกยองเป็นอยางค
 ยง ทงในคานการเข็นคร ในคานการคนควารเรม ในคานการค้ำขาย
 ในคานชตสาทรกรรม และในคานอน ๆ ทไคร ๆ ไม่นกกว่าจะทไคกทำไตค
 มคตยมากทคนอนไม่ม ยางกรณทไคร ๆ ทำไมไคหรือไมกล่าทำ แต่
 หลวงคิลปานการกวิ กล่าทไค นยลอคควมคคทของทนเป็นควมคคท
 ลุกตอง ปรวตทของทานจ้งนำคศึกษาเป็นอยางยง

โรงเรียนผกทคอาจาร์ยในสมยณนมหลกลศตร ๒ ปี สำเรจแล้วชก
 รับราชการไต การเรยนมกำหนค ๒ ปี กจรง แต่ตองเรยนกนอยางจรงจ
 เมอเขาเรยน กเทากบเรมเรยนวชาครทเคยว ไมเรยนกจกรรมนอก
 หลกศตร ไมเคยไปคศึกษานอกสถานท การเรยนกเซมจวงคเวลลาคชยไลก
 เซมจวงคเป็นอยางยง การทมผลชยไลไคชอกมารับราชการ จงไตผทม
 ควมรัควมสำมารถในการสอนจรง ๆ ใน พ.ศ. ๒๔๕๕ เป็นขทหลวง
 คิลปานการกวิ สอยไลไคประกาศนยบศรประโยคครุประดมจากโรงเรียน
 ผกทคอาจาร์ย และเขารับราชการใน พ.ศ. ๒๔๕๖ เป็นขทผเชยน
 เขาเรยนหรือจะพคว่า “ไมเห็นหลงกน” กวไต จงไม่นำจระจกน แต่
 ในสมยณนนกรเรยนร่นก่อน เมอมเวลลาว่างกมาเยยเมเยยนนกรเรยนร่นหลง
 มาส่นทนามถมถกชลชและควมเป็นอยชงกนและกน นคแซงชนฟตชอล
 กนบาง มควมมรกนยลอสำมคคเห็นยวงจค ใจ ไคคคถง โรงเรียนทไต
 ประลทชประสาทควมเป็นครและภมใจทไตเรยนสำเรจ ไคกลยมาเยยม
 โรงเรียนและเยยมนกรเรยนร่นหลง นกรเรยนบจจุบนผทเป็นเจาของสถานท

หอสมุดคุรุสภา

หลวงศิลปนาการกรวี
แต่งเครื่องนักเรียนผูกหัดอาจารย์

ก็มีใจยินดีต้อนรับสนทนสนม ไม่ได้แสดงกริยามนตงหรือเฉื่อยชา ซึ่งอาจ
 เป็นช่องทางให้ผีทมาเกิดความเขื่อนหน้ายตรงข้ามต่างแสดง ความยินดี
 การระต่ออาคันตการด้วยอารมณ์ขันขานและอิมเอียงใจ ในสมัยก่อนยังไม่มี
 สยามคัมภีร์เก่า และไม่มีการรับขังใหม่อย่างเดี๋ยวนี้ มีแต่เข้าใจไมตรี
 ตอกัน ขอมรบนเปลือซงกันและกัน มีมิตรจิตมิตรใจต่อกัน เห็นยววังใจ
 ให้มาเยี่ยมโรงเรียนได้บ่อย ๆ

หลวงศัลยานการกว เป็นนักเรียนที่มีความรู้ ขยันขันแข็ง รูปร่าง
 หน้าตาดี มีความประพฤติเรียบร้อย น่ารัก มีสามัคคีธรรมเป็นທတง ทาง
 พุทธศาสนาว่าคนอย่างนี้ เพราะมีตนอกดีใน เรียกว่า ดี ๒ ชั้น มีบุชธรรม
 หรือวัตถุธรรม คือ มีรูปร่างดี ผิวพรรณ ทางทำสง่างามมีเส้นหัดมเป็นคร
 มนามธรรมคือ มีความรู้ มีนาใจสูง มีคุณธรรมประจำใจ จึงนับว่ามีโชค
 กว่าคนอื่น เพราะหลวงศัลยานการกว มีขามารตาทดี ฉะเขียนรจกดี มี
 พนองดี ๆ ทงนน เช่น นางผน นยมเหตุ พสาวหลวงศัลยานการกว ซึ่ง
 เป็นภริยาหลวงแจ่มวิชาสอนก็เป็นคนใจดี โดยชอบอรวาญาติทุกคน อธิยาคัย
 คนานยถอ พ ๆ ผู้ชายยกทำราชการทงนน หลวงศัลยานการกวเรียนหนังสือ
 ที่โรงเรียนมัธยมวัดนวลนรดิศ โรงเรียนนี้สมัยนั้นมรระเบียบวินยเคร่งครตมาก
 ครุเข้มแข็ง นักเรียนมีความรัก ความประพฤติดี หลวงศัลยานการกวมี
 ความรู้และความประพฤติดีอยู่แล้ว เมื่อโตเข้ามาอยู่ในสถายนทศกยอสมจร
 ษนไปอีก ใน พ.ศ. ๒๔๕๔ หลวงศัลยานการกวโตเข้าเรียนโรงเรียน
 ผศกอาจารย์ชานส่มเตจเจ้าพระยา ฉะเขียนจะชอกกล่าวนามของครในสมัยนั้น
 ทยนนักเรียนให้เป็นครุดี วางรากฐานงานครมาจนปัจจุบัน ครุลวนแต่เป็น

ผู้ใหญ่ ศึกษาวาจาสภาพอ่อนโยน แต่ไม่อ่อนแอ โอภาปราศรัย น่านับถือ
 เขมรแดง ครุวัคคิษยกิจบิคารการกยตร ครูในครั้ง กระนั้นเท่าทำไทม
 ครุคว่ำ ๆ แทวศาความริ และ วินย เยี่ยมมาก เช่นทนาเคารพและย้าเกรง
 จริง ๆ เป็นครุทไคถกเลอกเพนมาแลวทงสน ขอยกย่องท่านเป็นการบูชา
 คุณครุรายนามทงต่อไปน

๑. นายเอ.พี. เทรศ เป็นอาจารย์ใหญ่ และทำการสอนวิชาภาษาอังกฤษและคำนวณ
 ๒. พระพิสดรพิทยากน เป็นอาจารย์ผู้ปกครองและสอนคำนวณด้วย
 ๓. พระวิธานครุณกิจ สอนภาษาไทย
 ๔. พระยาผดุงวิทยาเสริม สอนวิชาครุและภาษาอังกฤษ
 ๕. พระยาประมวญวิชาพล สอนวิชาภูมิศาสตร์ ฯลฯ
 ๖. พระยาวิทยาปริชามาตย์ สอนวิชาพฤษศาสตร์ ฯลฯ
 ๗. หลวงพิลาศวรรณสาร เป็นผู้ช่วยอาจารย์ผู้ปกครองและสอนภาษาไทยด้วย
 ๘. ชุนสุนทรภาษิต เป็นผู้ช่วย อาจารย์ผู้ปกครองและสอนภาษาไทยด้วย
 ๙. นายประยูร (นามสกุลจำไม่ได้) สอนวิชาวาทเขียน
 ๑๐. นายทาบ ชุนชาญพลเสช (แสง) สอนวิชาทหารและวิชาลูกเสือ
- นอกจากนี้ยังมีท่านผู้ใหญ่ในกระทรวงธรรมการ ไปช่วยทำการสอนอีก
 หลายท่านนักเรียนไคริยความริ โหมและไคทำความริจก และค้นเคยกกับท่าน
 เหล่าน ทำไคนักเรียนรุสภากาภูมิใจ นับว่าเป็นนโยบายทคยอย่างหนง

หลวงศิลาปานการกวี เป็นศิษย์ที่ครูเทวศรีรักใคร่มาก ไว้เนื้อเชื่อใจ
 ใค้แต่งตั้งให้เป็นเลขานการ ใน พ.ศ. ๒๔๕๕ หนาทนเป็นหนาทสำคญ
 ถอว่าเป็นหนาทอนมเกียรตทสค ใครใครบเลอกกเป็นการภาคภูมิเหลือเกิน
 นกเรียนเกาทมาเขยมน้องและมาเขยมโรงเรียน กอนทจะสนทนาเรื่อง
 อะไรก็ตาม มกจะถามว่า บนโครมเกียรตใครบเลอกเป็นเลขานการ การท
 หารยใหญ่ต้องเป็นผู้เลอกเองมีเหตุผลหลายประการ ท่านใ้พยายาม
 สังกตคคตามคฝทเหมาะสมเป็นเวลาตงขทเคยว คอ ตงแต่เขาเรียนขท ๑
 หนาทเลขานการน หารยใหญ่เลอกใ้ไม่เคยฝค เพราะเทาทเป็นอยุ่แต่
 กอนมาไม่เคยถอดถอนและเปลยนตัวหาคคนใหม่มาแทนเลย ทงน เพราะ
 หารยใหญ่ใ้เพนคฝทมลกษณะทาทางค นสยค ออนโยน ฉลาคเฉลยว
 คลองแคล้ว หนาทาหมตจค แต่งกายเรยบรอย สะอาด เป็นฝทอคทน
 หนักแน่น รจกกาลระ เทศะ ไม่พคในสิ่งทไม่ควรพค วิชาควมรือยในขันค
 มควมขยนหมนเพยร ไม่เคยเรยขวย มควมรือ ภาษอังกฤษพอใ้ใ้ใ้
 การทหารยใหญ่เลอกฝทรภาษองอังกฤษคค เพราะวาคองอยุ่ไกลขคกข ท่าน
 เวลาฝคมาตองคอยคองบขก คองคาคคเนใ้ควาขกทมานนเป็นคน
 ขันไหน คนเคยกขหารยฝยงไร จงจะจคการคองบฝคมาใ้คคคอง
 ขางคร่งท่านใ้ใ้ใ้ไปคคคองนอกสสถานจจะตอง รบวรคอง เรองททาน สงพอ
 สมควร ขางคร่งกมจคหมายไปควย ขางคร่งตองใ้ข้ฎฎาณไหวพริบควย
 เพราะขางเรองไม่ตรงตามททานสงไว้ม งานทเกยวคคานโรงเรียน ขาง
 เรองท่านจะสงใ้ททาเป็นเรองลข กคองจคทาแต่ฝคเคยว ขางวันใ้เรียน

หนังสือเพียงครึ่งวัน บางวันเรียน ๒-๓ ชั่วโมง บางวันไม่ได้เรียนเลย
 แต่ไม่สัปดาห์ละวัน เวลาเรียนอยู่ในห้องเรียน ถ้าท่านมีงานต้องทักถามมาแล้ว
 ท่านจะกรอกครึ่งเรียก จะต้องรีบไปในเวลานั้นเมื่อท่านส่งเรื่องอะไร ก็ต้องจัด
 ทำไปตามความประสงค์ของท่านให้เรียบร้อยด้วย ความยากลำบากของผุ้
 รับผิดชอบเลขานุการ มัตถน แต่ผุ้ที่ใครรับผิดชอบไม่เคยแสดง ความเห็นอ
 หนายหรือไม่เต็มใจ กลบปรสิภมิจำว่าเป็นเกียรติอย่างยง เมื่อบรรยายมาถ
 ตอนนั้นแล้วจะเห็นว่าหน้าที่ สำหรับหลวงศิลปานการกวเขาเรียนปี ๒๔๕๔
 เป็นนักเรียนใหม่ อาจารย์ใหญ่ได้หมายตาไว้ตั้งแต่เข้าเป็นนักเรียนใหม่
 เพราะเห็นว่ามีความสมบคอย่างที่ท่านกำหนดไว้ ในปี ๒๔๕๕ ก็ใครบเลอก
 เป็นเลขานุการ ได้ปฏิบัติงานเป็นที่เรียบร้อยตลอดมา หน้าที่ของคคเลือก
 ทกข เมื่อหลวงศิลปานการกวออกจากโรงเรียนแล้วใน พ.ศ. ๒๔๕๖
 อาจารย์ใหญ่ได้เลือกผุ้เหมาะสม คือ นายเจ จงณนียะ (นายเจตน) เป็น
 เลขานุการ และในปี ๒๔๕๗ ผุ้เขียนก็ใครบเลอกเป็นยสิคททายกอนทโรงเรียน
 ผุ้หตอาจารย์ขานสมเด็จ เจ้าพระยาจะย้ายไปสังกัดโรงเรียนข้าราชการ
 พลเรือน (หอวัง) ตำบลปทุมวัน

เรื่องที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนและเรื่องราวในสมัยนั้นนายเอฟ.บี. เทอร์ค
 อาจารย์ใหญ่ ได้ปฏิบัติมาด้วยความเป็นระเบียบ พร้อมทั้งครุทกท่านได้รวม
 แรงผลิตครุทค แมแต่มีความรไม่มากนัก ก็มีความขยันหมั่นเพียรตั้งใจ
 เป็นครุ เป็นกรจกเงาให้แกคศิษยได้เป็นอย่างดี เรื่องต่าง ๆ ที่ไม่ได้เกี่ยวข้อง
 หลวงศิลปานการกวแล้ว ผุ้เขียนจะขอคเลอ แต่มีอกเรื่องหนึ่งทอาจารย์
 ใหญ่เป็นผู้เลอก คือ หน้าที่ตระหนง ผุ้ใครบเลอกต้องมลกษณะพิเศษเช่น

เกยวกัน แต่ผู้ทรงหนาทนจะต้องแข็งแรงตรงต่อเวลา ไม่อืดอาด ไม่ขี้เซา
 หาวนอน เพราะการให้สัญญาไม่ตรงต่อเวลาแล้ว ท่านถือว่าการงานที่
 ต้องใช้เวลาจะเสียหมด ท่านต้องเลือกนักเรียนมีลักษณะดังกล่าวแล้ว
 เพราะผู้ทรงธรรมจะต้องทนคงแต่เวลา ๕.๐๐ น. ธรรมสัญญาณตนนอน
 แต่งตัวเตรียมลงฝึกในสนาม ๖.๐๐ น. ๗.๐๐ น. เลิกฝึกหัด ๘.๐๐ น.
 รับประทานอาหาร ๘.๐๐ น. ชนห้องเรียนนอกจากนี้ต้อง ธรรมเปลี่ยนแปลง
 ชั่วโมง ธรรมหยดพิภพกลางวัน รับประทานอาหารกลางวัน ธรรมเลิกเรียน
 ธรรมให้นักเรียนลงสนามเล่นกีฬาทุกคน ใครจะอยู่บนห้องนอนไม่ได้เลย
 ต่อจากนั้นกัธรรมรับประทานอาหารเย็น ธรรมให้นักเรียนชนห้องเรียน
 ธรรมเรียนตามลำพัง ธรรมประชุม สวดมนต์ ธรรมสัญญาณนอน การทศแจง
 ให้ทราบโดยละเอียดเพื่อจะโคทรายหน้าทศธรรมงานหนักไม่น้อยเลย
 นักเรียนทุกคนจะต้องท่องจำให้ได้ว่า ธรรมสัญญาณสั่งให้ทำอะไร จะได
 ปฏิบัติใดก็ต้อง ฝ่าหน้าทศเลขานการ กยฝ่าหน้าทศธรรม อาจารย์ใหญ่
 ต้องเป็นผู้เลือกเพราะว่า นักเรียนขี้สันทายทุกคนจะต้องไปทำการฝึกสอนที่
 โรงเรียนสขมาลัย (วัดพิชยญาติ) คนละเคอนเป็นอันน้อย อาจารย์ใหญ่
 จะต้องผลัดเปลี่ยนให้นักเรียน ๒ หน้าทศ ไปฝึกสอนคนละคราว จะต้อง
 แทนกันใดทศทศ คิงนทศลวง ศิลปานการกว ซึ่งเป็นเลขานการกตองรบ
 หน้าทศธรรมทศวยและถาหลวงศิลปานการกวไปทำการฝึกสอน ผู้ทรงหนาทศ
 ธรรมกตองมาทศหน้าทศเลขานการ แทน เช่นเกยวกัน ฉะนุน หน้าทศทศองน
 มีความสัมพันธ์กันอยู่ อาจารย์ใหญ่จึงเป็นผู้เลือกแต่ผู้เดียว เพื่องานจะได้
 ล่วงไปตามเจตนารมณ์ของท่าน

หลวงคิดปานการกวีแต่งกายเป็นระเบียบเรียบร้อย ใจคอดี รักสวย
 รังงาม พลัดผันในเครื่องแต่งกาย ไม่ว่าจะไปราชการทกระทรวงศึกษาธิการ
 หรือไปโรงเรียน จะไปไหนก็ตาม จะไม่ปล่อยตัวไปตามยถากรรม ที่บน
 ingtonคงจะเข็นควายนกรเรียนร่นพและครออาจารย์ทำตนเป็นตัวอย่างให้นักเรียน
 ร่นองไต่จกจำไว้ และที่สำคัญออกชอหนงกคงจะไต่รับวัฒนธรรมในการ
 แต่งกายให้มระเบียบ คือ เครื่องแบบในสมัยนั้น ตามโรงเรียนใหญ่ ๆ เช่น
 โรงเรียนมหาเด็กลหลวง โรงเรียนราชวิทยาลัย โรงเรียนราชแพทยาลัย
 โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย (ชั้นมัธยมสูง)
 มชอบงคยเครื่องแบบประจำโรงเรียน ซงในทนจะชอกล่าวเฉพาะเครื่องแบบ
 โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ยานสมเด็จเจ้าพระยาเท่านั้น คือ

๑. หมวกกะโล่ สีขาว และมีผ้าแพรสีเหลืองแดงข้างล่างของผ้า
 พนมหมวก มีครุฑคดทหน้าหมวก
๒. เสื้อขาว แบบราชการ อย่างที่เรียกว่า ราชประแตน (Raj Pattern)
 มีลูกศมทองเกลยง ๕ เม็ด
๓. อินทรธนูสีเหลือง มีแถบทองเดินพาดกลาง ทิศอักษร "อ"
 กลางอินทรธนู ทิศอินทรธนูขวางข่า
๔. กางเกงขมาสีน้ำเงิน
๕. สนับแข้งสีน้ำตาล
๖. รองเท้าบูทแบบไม่ผูกเชือก

(โปรดครุปรหลวงคิดปานการกวี ถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ แต่ง
 เครื่องแบบนักเรียนฝึกหัดอาจารย์)

ใน พ.ศ. ๒๔๕๗ เปลี่ยนอินทรีหนไม้ไตคึกท๋ำ ̵เปลี่ยนมาคิกทักคอก ̵
 แทนทย่า ̵เรียกว่า ̵แฝงคอก ̵มีอักษร "อ" ̵คิกคอกอยู่กลาง ̵แถบทองตามเคิม ̵
 ̵นอกจากนี้ไม่มีเปลี่ยนแปลง ̵ใน พ.ศ. ๒๔๕๘ ̵เมื่อนักเรียนโรงเรียน ̵
 ̵ผลัดอาจารย์ย้ายมาเรียนที่โรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระ ̵
 ̵พระเจ้าอยู่หัว (หอวัง) ̵ก็ยังคงใช้ ̵แฝงคอกสีเหลืองมีแถบทอง ̵
 ̵ตามเคิม แต่เอาอักษร "อ" ̵ออก และเปลี่ยนจากหมวกกระโลเป็นหมวกหญ ̵
 ̵สีดำ ̵เสื้อมแบบราชการตามเคิม ̵มีลูกศรของตราพระเกี้ยว ๕ ̵เม็ด ̵กางเกงสีดำ ̵
 ̵แต่เข้า สวมรองเท้าขาวสีดำ รองเท้าหุ้มสันสีดำ ̵ผูกเชือกสีดำ ̵
 ̵นักเรียนทุกคน เมื่อนั้น ̵ห้องเรียน จะตั้งแต่ง เครื่องแบบให้ เรียบร้อย ̵
 ̵ตามขอบของคิยทไตตราวิน ̵มีฉะนั้นจะไม่ยอมให้เรียนเป็นอินชาติ ̵นอกจาก ̵
 ̵จะใคร่ขออนุญาตเป็นกรณีพิเศษเท่านั้น ̵มีอยู่วันหนึ่ง ̵ทักเรียนไม่ ̵ต้องแต่ง ̵
 ̵เครื่องแบบ คิอ วันพระ ̵นักเรียนจะต้องไปพึ่งเทศน์ในโบสถ์วัดของนงคาราม ̵
 ̵ทุกคน ตลอดจนครู ̵ยกเว้นอาจารย์ใหญ่ ̵เพราะท่านเป็นชาวต่างประเทศ ̵
 ̵ในวันนั้นนักเรียนต้องนั่งฝาใจกระเบน สวมเสื้อนอก เพื่อสะดวกแก่การนั่ง ̵
 ̵กราบพระ ̵นักเรียนจะต้องสวมมนต์ทำวัดเข้าไปทุกคน ̵และนั่งฟังพระเทศน์ ̵
 ̵จนจบแล้วจึงกลับโรงเรียน ̵แต่ไม่ต้องเรียนหนังสือ ̵ให้หยกอย่างสงบเสีย ̵
 ̵วันหนึ่ง ̵ปฏิบัตเป็นกิจวัตรอยู่อย่าง ̵นี้โดยไม่เปลี่ยนแปลงเลย ̵การทักเรียน ̵
 ̵ไตเชาดังพระ ̵ร่วมกับครู ตลอดจนการแต่งกายอย่างเป็นระเบียบ ̵ยอมช่วย ̵
 ̵ให้นักเรียนมีโอกาสจักทำสังกัศกรและความเหมาะสมไว้ ̵เมื่อดังครวอออก ̵
 ̵รัชการก็ไม่ชลกขล็กหนักใจ

ตามทีไ้กล่าวมาแล้วว่า หลวงศิลปิน การกว มาจากสถาบันศก
 กอปรทั้งตัวของตัวเองก็ด้วย ไ้จำแนบอย่างทคไ้ไว้ แมแต่ในชั้นปลายของชวค
 ทุกสิ่งทุกอย่างก็ยังมีควมสม่เสมอไม่เปลียนแปลง กล่าวคือ ยังมีคลล-
 ลักษณะสมเป็นครแท เป็นผม่วาจาก ควมประพฤตเวยบรือย แต่งกายสะอาด
 เป็นกระจกเงาหรือแมพมพทไ้ให้ศษยเอาอย่าง สอนถ่าย ทอวิชาไ้ค
 นกเรียนรคไ้ใครนชลต มีมานระชนหมนเพยรคมาก ระหว่างทหลวงศลิป-
 นการกวสอนอยู่โรงเรียนมีขยมวคศทลวรารวม ผู้เขียนไปหาเวลาเล็เรียน
 แล้ว ยังพขเล่นฟตบอลอยู่กชนนักเรียน ท่านเป็นนคฟตบอลมชอเสยงคนหนง
 เล่นในตำแหน่งชกซ้าย บางวันไม่ไ้คเล่นฟตบอล ก็สอนเด็กอ่อนๆ พยายาม
 ปลุกปล่าพคไ้เด็กเหล่านั้นเกิดมานะเรียนจนทนนักเรียนทเก่งๆไ้ ทงนต้อง
 ใช้วาทศลิปด้วย แมแต่บุคครของท่านไม่ว่าหญิงหรือชาย ต้องแต่งกายเวยบรือ
 ท่านไม่ยอมไ้ให้บุคครของท่านประพฤตคนเหลวไ้หล ผู้เขียนไปหาหลวงศลิป-
 นการกวครังไ้ค กลับมาแล้วกรู้สึกว่าใจคอสขบาย เพราะเรื่องทสนทนากันกลฉน
 แต่เป็นเรื่องทมสาร์ คนในบ้านมีระเบยบ มีบรรยากาศแจ่มไ้ส บุคครทุกคน
 เมอพบศทมาหา จะทำควมเคารพอย่างนอยน้อม ไม่กระค้าง กรียาวาจา
 เวยบรือย พุดกบผไ้ใหญ่ไ้เพราะ ทนัสรรเสรวญอุกเรื่องหนงกคศ การแต่งกาย
 ของบุคครชาย หามสวมเสื่อชววยอยอย่างเก้คชาก เพราะท่านไม่ประสงคจะไ้
 บุคครของท่านแต่งกายแบบนคเลง บุคครของท่านต่างกลอดคแบบไ้เกอยทุกอย่าง
 เมอหลวงศลิปนการกวถึงแกกรรมแล้ว บุคครไ้คเขียนคำไว้อาลัย ไ้คค
 มาทอนหนง บุคครเขียนไ้คคมาก ฟังแล้วขยใจว่า “คุณพ่อเปรียบประศุ

พ่อพระของลูก นอกจากจะมีพระคุณแก่ลูกในฐานะผู้ให้กำเนิดแล้ว ยังมี
 ความเมตตากรุณาปกป้องรักษาลูกประจักษ์ร่วมโพธิ์ร่วมไทร เมื่อคุณพ่อจากไป
 ไม่มีวันกลีบ ทำให้ลูกเศร้าใจมาก ตลอดชีวิตของคุณพ่อประกอบแต่คุณงาม
 ความดี มีธัญชาติย์อ่อนโยน และสุภาพต่อชนทุกชนทุกวัย ให้ความรัก
 และความอบอุ่น ให้การอบรมกล่อมเกลาคความดีงามทั้งปวงแก่ลูกตลอดมา
 ยากที่จะหาใครเสมอเหมือน สิ่งเหล่านี้คือความภูมิใจที่ลูกได้เกิดมาเป็นลูก
 ของคุณพ่อ” หลวงศิลาอนุการกวีมีคุณธรรมประจำใจอยู่เสมอ ตั้งใจช่วย
 เหลือเฟือทุกทุกซ์โดยยาก โดยไม่หวังการตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น เมื่อใคร
 มาขอพึ่งพาอาศัย ไม่ว่าหญิงหรือชาย จะพึ่งเงินทองหรือขอที่พักพิง เห็นว่า
 สมควรจะช่วยเหลือทันที ท่านถือว่าเท่าที่ท่านทำไปนั้นเช่น การ ถูกต้อง แล้ว
 ใครจะคิดค้านไม่ได้ทั้งนั้น เมื่อว่าจะทำอะไรแล้วต้องลงมือทำเหมือนอย่าง
 ทักทไวท์เคียว ใจคอมันคงและแน่วแน่ ไม่ใคร่ยอมแพ้ใคร แม้ผู้บังคับ
 บัญชาไม่มีความเห็นไม่ตรงกับท่าน ท่านต้องค้าน ไม่ชอบการสอพลอ ท่าน
 เป็นคนตรง ไปตรงมา ผู้เขียนได้พบกับหลวง สนิธราช ท่านผู้นั้นเป็น
 ผู้ใหญ่ มีคนนับถือมาก ในโรงเรียนมหาดเล็กหลวง กล่าวชมเชย
 หลวงศิลาอนุการกวีว่า “คนอย่างหลวงศิลาฯ เป็นคนดีเหลือเกิน คนที่
 ใครเขาไม่คบแล้ว คุณหลวงก็คบได้ ถ้าใครไม่ชอบท่าน ผู้นั้นก็เป็นคน
 เต็มที่ที่สุด” พระประทีปสุนทรสาร ท่านผู้นั้นเคยชอบพอกับคุณหลวงศิลา-
 อนุการกวีมาเป็นเวลานาน แต่ครั้งเป็นครูร่วมโรงเรียนมัธยมวัดสุทธิวาราม
 โรงเรียนมหาดเล็กหลวงเชียงใหม่ และโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัยมาด้วย

กัน กล่าวว่ “คุณหลวงศิลปานการกว่เป็นครทชยชนนแ่ง ล่านกในหนาท
 มระเขยวณยท การงานประณท พยายามล่งสอนนกรเอนโดยมไคเห็นแ
 เห็นทเห็นอข เวลาสอนกมไคไคคำพททรนแ่งแก่นกรเอน ยงกวานน ถ
 คยัคคนไคไปออกปากเล้าความล้ายากยากแค้นของทวให้พงแล้ว คุณหลวง
 ศิลปานการกว่กอดทระช่วยเหลือไมไค นกรเอนจงทงรททงเกรงใจ ครทม
 ลักษณะเช่นนหาไคยาก

ในทางส่วนทว คุณหลวงศิลปานการกว่มนสยใจคอดท กรยามรรยท
 อ่อนโยน ไม่ว่คำอผยงคขมยชาหรือเพื่อนร่วมงานทวยกน แต่คุณหลวง
 ศิลปานการกว่กยงเขนผมความเห็นเขนของตนเอง ล่งแม่ว่ความเห็นน
 จะไม่สอดคล้องตองกันกับของผใหญ่”

หลวงศิลปานการกว่เป็นผทเห็นการไกล ชอบการวริเริ่ม ไม่ชอบ
 อยนง สมองของท่านคทการงานทเป็นประโยชน์แก่ครอบครว และคนอน
 ทมาขอให้ช่วยเหลือไมเว้นแต่ละวัน ผเขยชนนกรเลมอว่ คนอย่างหลวง
 ศิลปานการกว่หาผเลมอเหมือนไคยาก ไม่เคยพบใครทมจิตใจสูง เขอเพ
 ผอแผ่ควขความไมคทหวังตอบแทน ท่านคทจะช่วยคนทว่างงาน จงไคตง
 โรงพิมพ์ชนทถนนเฟองนคร ให้ชอว่ โรงพิมพ์ครสเทพ รมทการพิมพ์
 งานทวไป ให้หลานชายเป็นผจกการ การตงชอโรงพิมพ์ว ครสเทพ กโพ
 ให้ตรงกขชอขทรชายคนทว และตรงขมกขโรงพิมพ์ครสเทพ เป็นรำน
 เดิมของท่าน ชออรานสุวาวณช ตามชอของบทรสาว มอขให้ภรรยาคนแรก

ของท่านเป็นผู้จัดการ ร้านมี ๓ คูหา จัดเป็นทนายหนังสือและเครื่องเขียน
 ทักษิณิก ๒ คูหา ออกคูหาหนึ่งขายผ้าไหมไทย เพื่อส่งเสริมสินค้าไทย
 ต่อจากนั้นท่านเปิดร้านอาหารชื่อผลผลิตชนอกร้านหนึ่ง อยู่หน้าโรงพยาบาลนคร
 เฉลิมกรุง ท่านให้ภรรยาคนที่สองเป็นผู้จัดการ ท่านปลื้มใจที่เห็นคนงานมี
 งานทำ มีเงินใช้ ท่านอบรมคนงานของท่านให้มีความซื่อสัตย์ มีภรรยา
 วาจาเรียบร้อย

ตามที่ไต่ถามมาแล้วว่า หลวงศิลาพานการกวีจะทำอะไรแล้ว จะต้อง
 ทำอะไร และทำอะไรเสียด้วย แต่ถ้ายิ่งเล็กก็เล็กเอง ไม่ต้องให้ใครมา
 สั่งสอน วันหนึ่งผู้เขียนไปเที่ยว เห็นทางค้าราคาต่างประเทศหลายเล่ม และ
 มีเครื่องจักรด้วย จึงถามว่า “พลวงทำอะไร” ตอบว่า “ทำยาสูบ หา
 ทูยา หาสูตร หาส่วนผสม ทำเป็นผงต้องใส่เครื่องจักร แล้วต่อไป
 จะทำเป็นหลอดอย่างของนอก ในขณะจะทำเป็นผงบรรจุของไปก่อน” ผู้เขียน
 ไต่ถามว่าขายดี ออกจำหน่ายเท่าไรไม่พอขาย ผู้เขียนก็ชอบใช้ด้วยคนหนึ่ง
 และเข้าใจว่า การทำยาสูบขายดีเพราะคุณภาพดีไม่แพ้ของนอก ประการ
 แห่งความดี เพราะท่านเป็นครูภาษาไทย การใช้คำพูดต้องสละสลวยกินใจ
 พูดแต่สั้นๆ ไต่ความชัด ช่างช่างใจผู้ใช้ หลวงศิลาพานการกวีทวงช้อยาสัพ
 ภา “ชาวสะอาด” ฟังก็รู้สึกดีใจ ยิ่งกว่านั้นยังเป็นผู้อำนวยการโฆษณา
 และเป็นจิตรกร โดยเป็นศิษย์นายแฮร์รี่ อาจารย์ชาวต่างประเทศที่โรงเรียน
 เพาะช่าง และเคยสอบไล่ได้วิชาวาดเขียนไต่กระแสนนรัถยล ๙๕ ในห้อง

หลวงบานมีภาพโฆษณาหลายแผ่นโดยฝีมือของท่านเองทงนน เมือเป็นเช่นนี้แล้ว การจำหน่ายยาเสพติดขงเพิ่มจำนวนมากขึ้นเป็นธรรมดา แต่แล้วเมื่อผู้เขียนไปเยี่ยมชอกในระยะเวลาข้เศษ ในห้องไม่มีเครื่องจักรแม่แต่ขงคนเดียว ผู้เขียนสงสัยถามว่า “พหลวงทำไมเลิกกิจการยาเสพติดแล้ว” ท่านตอบว่า “ผมไม่ประสงค์จะให้เป็นการกระทบกระเทือนใจผู้ใหญ่”

ต่อมาหลวงคิดป่านการกว่ คิดผลสมคินน่านันชายตามโรงเรียน แต่ไม่ได้ทำอย่างทเรียกว่า “สูกเอาเผากิน” ได้ส่งตำราหลายเล่มจากต่างประเทศมาใช้ ตลอดจนเครื่องมือทระทำและลองผลสมสูตรต่าง ๆ กัน หลายวิธ ผลงานกว่าจะสำเร็จต้องใช้ความพยายามทดลองค้นคว้าเป็นเวลาแรมย้งได้คินน่านามทนคณภาพสูงไม่แพคินน่านามอนทำจำหน่ายอยู่ในห้องตลาด คินน่านันขงหลวงคิดป่านการกว่มตรา “ขวยขาน” และตรา “รวงฝง” เมือท่านถึงแก่กรรมแล้วนางสาวเพทาย ภัทรภิมย์ ขงเคยร่วมงานกับท่าน และเป็นผู้ท่านให้ความไว้วางใจเป็นผู้ช่วยผลสมทำคินน่านามัน วัสดุและวิธทำแต่ผู้เดียว ได้ส่งแรงลงทุนกยนางสาววดี มระเกศ จักทำคินน่านามันออกจำหน่ายในห้องตลาด และยังมิผู้นิยมใช้ใ้จนทุกวันนี้

หลวงคิดป่านการกว่ไม่เคยมีชื่อเสียงไปในทางไม่ค้ รักษาเกียรติขงตัวขวต ท่านถือว่าการเงินเป็นเรื่องสำคัญ ไม่ยอมมีหนี้สินกับใครทงสน เพราะท่านถือหลักพุทธภาษิตว่า “อนาทานํ ทกขํ โลกเ” ความเป็นหนี้เป็นทกขํในโลก ใครจะมาให้ช่วยเหลืออะไร ถ้าเป็นทางทวัติจะ

ไม่ยอมร่วมมือด้วยเป็นอันขาด เมื่อคราวสงครามโลกครั้งที่ ๒ ราว ๆ พ.ศ. ๒๔๘๗ กรุงเทพฯ กำลังถูกภัยทางอากาศอย่างหนัก ทั้งกลางวันและกลางคืน หลวงศิลปานการกวี่เป็นคนรอบคอบ ไปซื้อที่ไว้ทึบวงใหญ่ จังหวัดนนทบุรีฝั่งตะวันตก เพื่อเตรียมจะอพยพไป จึงได้ขอย้ายโรงพิมพ์ศรีสเทพเป็นเงินห้าหมื่นบาทถ้วน มีผู้มาตกลงซื้อ แต่ขอให้เขียนใบรับเงินเป็นเช็คหมื่นบาท พอได้เงินตั้งนั้นหลวงศิลปานการกวี่ก็ปฏิเสธทันที

หลวงศิลปานการกวี่ใช้สมองเครื่องเครียดในการทำงาน คิดริเริ่มทำการงานให้เป็นประโยชน์และไม่ยอมมอญึ่ง ทำเช่นนี้มาตั้งแต่เด็กจนเป็นผู้ใหญ่ สมองน่าจะทนต่อเหตุการณ์ที่ประสพมาไม่ได้ แต่ท่านก็มีเวลาพักผ่อนเป็นของตัวเองในตอนค่ำ ท่านมักปล่อยอารมณ์ให้ว่าง แล้วเขียนบทความเป็นร้อยแก้ว หรือร้อยกรองตามแต่จะนึกได้ ชอบเขียนบทความหรือความเห็นโต้ตอบอย่างตรงไปตรงมาลงในหนังสือพิมพ์รายวัน หรือรายสัปดาห์อย่างไม่เกรงใจใคร บางครั้งก็แต่งเป็นร้อยกรองลงในหนังสือพิมพ์บ้าง ถึงเพื่อนฝูงบ้างตามแต่อัธยาศัย ครั้งหนึ่งท่านแต่งโคลงสี่สุภาพมาลงผู้เขียนใช้ถ้อยคำง่าย ๆ มีการถ่อมตัว ฟังไพเราะจับใจ ขอยกมาสัก ๒ บท ดังนี้

การแต่งไข่อวดโอ้

แต่งเล่นหวังเป็นการ

คุณก็เขี้ยวเชิงสาร

ผมแต่งยังเยาว์พร้อม

โวหาร

ฝึกซ้อม

กลอนกาพย์ กระทั่งนา

จึงได้ริเรียน

ขอโทษโปรดอย่าได้ โกรธา
 ใดผิดเชิงฉิวจนา คอบถ้อย
 หวังฝึกชงภาษา สยามพากย์
 ประพันธ์พจน์ฤาเรียบร้อย เช่นเชื้อชาวกี
 ผู้เขียนอ่านแล้ว จะไม่ตอบก็เกรงใจ จะหาว่าไม่เคารพนขลอรूप
 จึงได้ตอบไปว่า

ได้รับสารพืแล้ว ละลานใจ
 ฟังเพราะเสนาะเป็นนัย วากย์เว้า
 จิตระทักนิกทวนไป หลายกลับ
 ขอขอบคุณค่าเข้า นอบน้อมบูชา
 หาใครดั่งพิน ฤามี
 ทวพิภพพนปถพี ห่อนใด
 ผู้มีจิตเจตนาดี สอนสั่ง
 จงสัจจตรพรให้ เกียรติกองสรรเสริญ

การทบทวนในครั้งนั้นได้พยายามแต่งกัน ใต้ก็เพราะครูช่วยให้นักเรียนแต่ง ผู้เขียนยังจำได้ว่า พระวิธานครูฝึกหัดให้นักเรียนแต่งความขึ้นโคลงขึ้นกลอนก็มี แม้แต่ท่านเห็นนักเรียนประพจน์มารยาทไม่ดี ท่านแต่งโคลงลงบนกระดานดำให้นักเรียนลอกไว้ ผู้เขียนจำได้ว่าครูนักเรียนรุ่นเก่า ๆ แต่ง ๆ หลายคน เช่น ขุนสุนทรภาศิต (ฉนวน เกษานนท์) ซึ่งใช้นามปากกาว่า "ทักม้วยปากนำ" มีชื่อเสียงในการประพันธ์

มาก และรุ่นหลังปี ๒๕๕๖ นายสันติ ศตะกัรณะ ซึ่งต่อมาเป็นขุนนางจิต
นิสต์ย เป็นนักประพันธ์ที่มีชื่อเสียง ได้เขียนอาหารยลือนววิชาภาษาไทยใน
โรงเรียนหลายแห่ง

หลวงศิลป์านการกวมคณธรรมคหลาย อย่างตามทีได้กล่าวมาแล้ว
โดยสังเขป แต่มีคณธรรมคอกออย่างหนงทคนอนบงคนอาจไม่นกดง คอ
ความสนใจในธรรมะ หลวงศิลป์านการกวัรคณธรรมค มีใจสูง เทรียมตัว
เตรียมใจมานานแล้ว นับว่าเป็นบุคคลตัวอย่าง เห็นว่าธรรมะเป็นหนทาง
เดียวเท่านั้นททำใหเกิดสุขทงใจ มีเกิดแล้วกมคย จะหนกฎแห่งกรรมท
ได้ไม่ พออายุได้ ๖๐ ปีทงนไปอยู่บงนชองทงนทชงวคตงคห จงหวคคณบร
คยคองการทวเวทเพอทำใจให้สงบและม่งทจะเขียนเรองคณธรรมคแทนการ
เขียนเรองอนคดงแต่กอน มีเรองหนงททงนเขียนกล่วถงสภากวัรคณ การ
เปลยนเปลงของสังขาร ชาคี ชรภ พยาคี และมรณะในทสค ให้ชอ
เรองว่ สงเวชนยกถภ เมอชอนจบแล้วจะพบควมจรง ควมกล่วทจะเป็น
อย่างนอย่างนค้หมคไปเอง ชอคค้มาถงไวบงทอน คงน

“ควมมรสคในการเปลยนเปลงของสังขารนนั้น เริ่มตนทวควม
นำสงลาร แล้วก้นำรัก นำค้เร เป็นชนสูงสคทงฝ่ายอญฐารมณ ต่อจาก
นค้เหลอแต่ฝ่ายอนญฐารมณ ไม่มีอะไรเป็นทนำฟงพอใจ มีแต่ควม
นำเกลยค นำกล่ว และลงททคยควมมรสคเค้ร่าสคคสังเวช”

“ครนเจริณวัยใหญ่กล่ว เป็นหนุ่มเป็นสวชน ร่างกายก้สมบรูณ
เปล่งปลง วัจกประคย ใหรูปโมมโนมพรรณสวสคคตงทงม เป็นทฟงพอใจ

ของผูกโคพยเห็น มีเส้นทงคคนำใจคน ให้ยังเกิดความปรารถนาที่จะรอย
ไกลซดสนิทสนม ซึ่งเข็นตนเหตุแห่งความใคร่ในกามารมณ อันเข็นชน
สูงศักดิ์ทางฝ่ายอิฏฐารมณ

ครนย่างเข้าในวัยชรา ร่างกายกลยทรคโทรมลง ผิวพรรณเหี่ยว
แห้ง ฟันหัก หูดง ทาฟาง ผมหคากเปลี่ยนสีเข็นขาว กำลังวงซำก
หมคไป ต้องอาศัยไม้เท้าช่วยคำจน จะไปไหนมาไหนก็เห็นคเห็นอย
เมื่อยลำนำนาลายาก มีสภาพเข็นทนากลยคคนำซึ่ง ไม่เข็นทเจริญใจเจริญตา
แก่ผูกโคพยเห็นเลย การมีชีวิตอยในวัยน คเหมือน เข็นการทรมานอย่างยง

ครนอยคควยความทรมานจนลงทล็ดแล้ว ชีวิตคคย ร่างกายกเขยอย
เนาเข็นทนารงเกยจ ไม่มีใครอยากพขอยากเห็น แมแต่เพียงเข้าไกลก
แสดงคความไม่พอใจ คความเกลยคและคความกลวิระคนกัน ยงกว่านนแทย
ทกคนคคเห็นไปนแ่งร้าย เหมือนเข็นเข็นคคทรแล้วมาแสดงหลอนมาให้ร้าย
ไม่ปรารถนาให้เข้ามำไกล แมแต่ควงวิญญูณกถูกขบไล้ไล้ส่ง ค้วยการ
ชคชวสาร เมอคศพออกจกขำน ข้องกนมีให้เข้ามำค้วยการวงสายสิญจน
เข็นรว กลยจกการส่งศพหรือเผาศพแล้วกคองดางหนาล่างตา เพค
ไม่ให้อะสยพบเห็นอีก เข็นการลำคองให้เห็นคความเกลยคและคความกลวิ
อยาลกซง ไม่สมกกับคความรู้สึกแต่คองคิมเลย”

“จงจำไว้เสมอว่า สิ่งชวรไม่เที่ยง คความแก่ทำให้สูญเสยคความ
น่ำรัก กลายเข็นคความน่ำรังเกยจ คคความคคอย่างคเดียวเทานนทจะมำ
แทนส่งทสูญเสยไปคใด ฉะนั้น จงขำเพญตนให้เข็นผุใหญ่ทกทศุคจนตลอด
อายุขยเถค”

หลวงศิลป์ยานการกวัดไคถึงแก่กรรมแล้วตั้งแต่วันที่ ๒๕๐๗ บทร
 ภาววิญญูชาตมีคร ตลอดจนผู้ททานให้ความอุปการะเกอทนนมา ยังกวงระลก
 ถึงขญคุณททานไคช่วยเหลือไว้แต่ทนหลังอย่างไม่มวนลิมเดือน สมตั้ง
 หนงสอกฤณณาสอนนองทกล้าวไวคอนหนงว่า

“นรชาติวางวาย มลายสินทงอินทรีย์
 สถิตทั่วแต่ชีวิต ประดับไว้ในโลกา” ฉะนี้

“หลวงศิลป์” สิ้นชีพแล้ว อนิจจา
 ครูเก่าตัวอย่างหา ยากได้
 ความดีสุดพรรณนา อเนกนับ
 “ครูสภา” จารึกไว้ โลกรู้สรรเสริญ

บุญวิรุทธหัจจรรยา
 หอสมุดคุรุสภา

หลวงประวัตวิรัชการ

(หม่อมหลวงประวดี อิศรางกูร)

พ.ศ. ๒๔๔๑ — ๒๔๕๒

ในบรรดาผู้ดำรงตำแหน่งคณบดีคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หลวงประวัตวิรัชการได้โดยเกียรติพิเศษ
ด้วยเหตุว่าได้เป็นคนแรกที่ดำรงตำแหน่งคณบดีของคณะพระมหากษัตริย์
คณบดีคณะอักษรศาสตร์ และคณบดีคณะวิทยาศาสตร์

เมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ มีพระบรมราชโองการใน
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สถาปนาโรงเรียนข้าราชการ-
พลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย ขึ้นอยู่ในกระทรวงธรรมการและให้เสนาบดีกระทรวงนั้นซึ่ง
มีหน้าที่ดูแลการศึกษาอยู่แล้วเป็นผู้รับผิดชอบโดยมีกรมมหาวิทยาลัย
ซึ่งสังกัดกระทรวงบังคับบัญชาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยโดยตรง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเมื่อแรกตั้งแบ่งออกเป็น ๔ คณะ คือ
๑. คณะแพทยศาสตร์รวมโรงเรียนราชแพทยาลัยเดิม ตั้งอยู่ที่ศิริราช
พยาบาล ๒. คณะรัฐประศาสนศาสตร์ ตั้งอยู่ที่ตึกอักษรศาสตร์ปัจจุบัน
๓. คณะวิศวกรรมศาสตร์ รวมโรงเรียนยंत्रศึกษา ตั้งอยู่ที่ตึกเคหะวิทย

หลวงประวัตรวิษุการี
(หม่อมหลวงประวัตี อิศรางกูร)

คณะรัฐประศาสนศาสตร์ และ ๔. คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์
 ตั้งอยู่ที่วังใหม่ ซึ่งปัจจุบันเป็นกระทรวงมหาดไทย ตามพระราชบัญญัติ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๔๗๗ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 ประกอบด้วยคณะแพทยศาสตร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์
 และวิทยาศาสตร์ แผนกสถาปัตยกรรมศาสตร์ แผนกปรังยา (ต่อมาเปลี่ยน
 ชื่อเป็นแผนกเภสัชกรรมศาสตร์) ครั้นถึงพ.ศ. ๒๔๘๖ พระราชบัญญัติ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๔๗๗ ได้รับความปรับปรุงใหม่
 เพราะว่าได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติจุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๔๘๖ ขึ้นแทน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึง
 แบ่งออกเป็นคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี คณะวิทยาศาสตร์ คณะวิศวกรรม
 ศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ และคณะอักษรศาสตร์ สภาจุฬาลง
 กรณ์มหาวิทยาลัยจึงแต่งตั้งหลวงประวิตรวิเศษการ ซึ่งดำรงตำแหน่ง
 คณบดีคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ อยู่แล้ว เป็นคณบดีคณะอักษร
 ศาสตร์และคณบดีคณะวิทยาศาสตร์สืบต่อไป

หลวงประวิตรวิเศษการ เกิดเมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๑ ที่
 บ้านตำบลวังหลัง อำเภอบางกอกน้อย จังหวัดธนบุรี เป็นบุตรคนสุดท้ายของ
 พระศักดิ์เสนี (ม.ร.ว. เนตร อิศรางกูร) และนางนวม ศักดิ์เสนี บุตรีพระ
 จันทนายัตร์บริหาร (อยู่ ยุกตะนันท์) เมื่อหลวงประวิตรวิเศษการมีอายุเข้า
 วิทยาลัยหนังสือ บิดาได้ส่งท่านไปเรียนที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย
 ตลอดมา จนสอบไล่ได้ชั้นมัธยมที่ ๘ และทำคะแนนได้ดีมาก จึงได้รับทุน
 กระทรวงธรรมการไปศึกษาวิชาต่อ ณ สหรัฐอเมริกา เมื่อพ.ศ. ๒๔๕๘

ระหว่างที่เรียนอยู่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ท่านมิใช่แค่แสดงว่า
เป็นนักเรียนที่เรียนเก่งมาก แต่ยังใฝ่สนใจทางกีฬาของโรงเรียนด้วย
มีความสามารถเด่นในการเล่นฟุตบอลจนได้รับเหรียญรางวัลทองในการ
แข่งขันฟุตบอลรุ่นกลาง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ และเป็นหัวหน้าชุดฟุตบอล
รุ่นกลางในการแข่งขันชิงโล่ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ ท่านมักเล่นเป็น Centre Half

ครั้นหลวงประวิตรวิรัชการ ได้เดินทางไปถึงสหรัฐอเมริกาแล้ว
ทางสถานทูตไทย ณ กรุงวอชิงตันก็ใคร่จะให้เขาเรียนที่โรงเรียนวิลบราแฮม
(Wilbraham Academy) ในรัฐแมสซาชูเซตส์ เพื่อเตรียมตัวเข้าศึกษา
ในมหาวิทยาลัย โรงเรียนแห่งนี้มีชื่อเสียงในการสอนและการอบรม โดยมี
นักเรียนหลายสิบคนไ้เรียน ณ โรงเรียนแห่งนี้ และขณะดำรงตำแหน่ง
สำคัญจนถึงเป็นรัฐมนตรีก็มี การที่หลวงประวิตรวิรัชการได้มีโอกาส
เข้าเรียนที่โรงเรียนวิลบราแฮมย่อมเป็นประโยชน์อย่างมาก ด้วยเหตุว่า
ท่านได้คลุกคลีอยู่กับนักเรียนอเมริกันและรู้จักนักเรียนแบบอเมริกัน ยังผลให้
ท่านได้เปลี่ยนแปลงความมีรสนิยมทางศิลปะกับอาจารย์ชาวอังกฤษที่โรงเรียน
สวนกุหลาบวิทยาลัย ให้เขาแบบอเมริกัน ทั้งนี้ให้ความสะดวกแก่ท่าน
ที่จะเรียนต่อในมหาวิทยาลัย ท่านเรียนอยู่ที่โรงเรียนราวหนึ่งปีก็สอบได้
ประกาศนียบัตรเตรียมอุดมศึกษาใน พ.ศ. ๒๔๖๐ และในปีนั้นเองก็ไปเข้า
ศึกษาในมหาวิทยาลัยเพนซิลวาเนียอยู่สามปี ซึ่งเป็นการศึกษาวชิราวุธ
เพื่อจะเรียนวิชาวิศวกรรมศาสตร์ต่อไป ครั้น พ.ศ. ๒๔๖๓ หลวงประวิตร
วิรัชการ ได้สอบเทียบความรู้เข้าศึกษาวิชาวิศวกรรมศาสตร์สาขาไฟฟ้า
ณ วิทยาลัยวิชาลัยของ มหาวิทยาลัยปรีนซ์ตัน ภายหลังจากศึกษาอยู่เป็น

เวลาสองปีครึ่ง ไล่ได้ปริญญาวิศวกรรมศาสตร์ทางไฟฟ้า (E.E หรือ Electrical Engineer) ซึ่งเทียบเท่าปริญญาโท และแต่งวิทยานิพนธ์เรื่องโรงไฟฟ้า (Electric Power Plants) ประกอบการสอบไล่ในครั้งนั้นด้วย นับว่าการศึกษาของท่านเป็นไปอย่างราบรื่นตรงตามความประสงค์ของทางราชการทุกประการ

ในพ.ศ. ๒๔๖๕ หลวงประวดีทวีวิชชการ ได้เดินทางกลับประเทศไทย เริ่มเข้ารับราชการเป็นอาจารย์คณะวิศวกรรมศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเมื่อวันที่ ๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ และได้รับเงินเดือนเดือนละ ๒๔๐ บาท ต่อมาเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๖๗ ได้ย้ายไปเป็นอาจารย์แผนกวิชาฟิสิกส์คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ เพราะว่าการศึกษากำลังขยายกิจการของแผนกวิชาเพื่อให้สอดคล้องกับเงื่อนไขของความตกลงกับมูลนิธิร็อกกเฟลเลอร์ ต้องการบรรจุอาจารย์ที่มีความรู้วิชาฟิสิกส์สาขาไฟฟ้า หลวงประวดีทวีวิชชการ ก็เป็นผู้ที่มีความเหมาะสมตามความต้องการของแผนกวิชาฟิสิกส์ ในเวลานั้นกระทรวงศึกษาธิการได้ทำความตกลงกับมูลนิธิร็อกกเฟลเลอร์ที่จะปรับปรุงการสอนคณะแพทยศาสตร์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยให้ถึงขั้นปริญญาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๖ เป็นต้นไป ความตกลงฉบับนี้กำหนดเวลา ๕ ปี และมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้คือ

๑. ส่งศาสตราจารย์ชาวต่างประเทศมาช่วยจัดและสอนชั่วคราวในแผนกวิชาที่สำคัญ

๒. กำหนดการสร้างตึกโดยมูลนิธิออกเงินช่วยเหลือเป็นจำนวน ๑๒๕,๐๐๐ ดอลลาร์อเมริกัน

๓. มุลนิธิให้ทุนส่งอาจารย์ไปศึกษาต่อ ณ ต่างประเทศ เพื่อกลับมา
รับตำแหน่งแทนศาสตราจารย์ชาวต่างประเทศ

คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ได้รับความช่วยเหลือจากมูลนิธิ
ร็อกกเฟลเลอร์ด้วยเหมือนกัน เนื่องจากมีหน้าที่สอนวิชาฟิสิกส์ เคมี ชีววิทยา
และภาษาอังกฤษ สำหรับชั้นเตรียมแพทยหลักสูตร๒๒ปี เพื่อส่งนสิตไปเรียนต่อ
ในคณะแพทยศาสตร์ มุลนิธิร็อกกเฟลเลอร์จึงส่งศาสตราจารย์
ชาวต่างประเทศมาช่วยปรัยปรังกิจการของคณะอักษรศาสตร์และวิทยา-
ศาสตร์โดยจัดและสอนวิชาต่าง ๆ ในคณะก็ให้ทุนส่งอาจารย์ไปศึกษาต่อ
ณ ต่างประเทศ อนึ่งในการเจรจาทำความตกลงกับร็อกกเฟลเลอร์มุลนิธิ
สมเด็จพระเจ้านองยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์ (สมเด็จพระราช
บิดา เจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์) ทรงรับเป็นพระธุระติดต่อแทน
กระทรวงศึกษาธิการ จนบรรลุผลสำเร็จและมุลนิธิก็ได้ให้ความช่วยเหลือแก่
คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์และคณะแพทยศาสตร์สืบต่อมาจนได้
สนับสนุนเมื่อพ.ศ. ๒๔๗๗

เมื่อวันที่ ๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๑ หลวงประวิตรวิเศษการ
ได้รับทุนของมูลนิธิร็อกกเฟลเลอร์ไปศึกษาวิชาฟิสิกส์เพิ่มเติมเป็นเวลา ๒ ปี
ณ Imperial College of Science and Technology แห่งมหาวิทยาลัยลอนดอน
ประเทศอังกฤษ แล้วได้กลับมารับราชการตามเดิมในคณะอักษรศาสตร์
และวิทยาศาสตร์เมื่อวันที่ ๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๓ ท่านได้ปฏิบัติ
ราชการทั้งด้านวิชาการและการสอนได้ผลดียิ่งจึงได้เลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็นลำดับ
คือ เป็นหัวหน้าแผนกวิชาฟิสิกส์เมื่อวันที่ ๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๓ และเป็น

ผู้รักษาการคณบดีคณะศึกษาศาสตร์และวิทยาศาสตร์เมื่อวันที่ ๒๗ เมษายน
 พ.ศ. ๒๔๘๕ ครั้นวันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๗ ได้รับแต่งตั้งเป็น
 คณบดีคณะศึกษาศาสตร์และคณบดีคณะวิทยาศาสตร์ ขณะนั้นท่านเป็น
 ข้าราชการพลเรือนสามัญชั้นเอกกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งมีพำลางกรม
 มหาวิทยาลัยสังกัดคืออยู่และกระทรวงศึกษาธิการขอปฏิบัติว่า คณบดีมีฐานะ
 เทียบเท่าข้าราชการชั้นพิเศษจึงได้เลื่อนหลวงประวิตรวิษุการเป็น
 ข้าราชการพลเรือนสามัญชั้นพิเศษเมื่อวันที่ ๑๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๗
 ทั้งนี้ต่อมาได้สอดคล้องกับมาตรา ๑๒ (๑๑) แห่งพระราชบัญญัติ
 พำลางกรมมหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๔๘๖ ซึ่งได้แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราช
 บัญญัติพำลางกรมมหาวิทยาลัย (ฉบับที่ ๕) พ.ศ. ๒๔๘๗ ระบุว่า สภามหา
 วิทยาลัยทำหน้าที่ อ.ก.พ. กระทรวงตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการ
 พลเรือน เว้นแต่การให้ความเห็นชอบในการลงโทษ ไล่ออก ปลดออก
 และให้ออก คณะต่างๆ ซึ่งประกอบกันเป็น พำลางกรมมหาวิทยาลัยมีฐานะ
 เป็นกรม เพราะทำตามมาตรา ๒๒ (๗) คณะกรรมการประจำคณะทำหน้าที่
 อ.ก.พ. กรมตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการพลเรือน คณบดีซึ่งเป็น
 หัวหน้าคณะ ก็คืออธิบดี ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๘
 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งหลวงประวิตรวิษุการเป็น คาสตราจารย์
 วิชาฟิสิกส์ใน พำลางกรมมหาวิทยาลัย อีกตำแหน่งหนึ่ง

ในบรรดาผู้พบการศึกษาจากโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย รุ่งราว
 คราวเดียวกันนี้อาจกล่าวได้ว่า หลวงประวิตรวิษุการ ได้รับพระราชทาน
 บรรดาศักดิ์คอนชาง รวดเร็วคือได้เป็นหลวงประวิตรวิษุการภายหลังที่

เข้ารับราชการเพียงปีเศษ ในพ.ศ. ๒๔๘๕ ได้มีการเลิกบรรดาศักดิ์
 หลวงประวดีวรวิเศษการฤๅมศิริมาใช้นามเดิม คือ ม.ล. ประวดี อิศรางกร
 ครนสนสมัยรัฐบาลครั้งแรกของจอมพล แปลก พิบูลสงคราม เมื่อปลายเดือน
 กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ ท่านขอใช้ราชทินนามตามเดิมเป็นหลวง
 ประวดีวรวิเศษการ ภายหลังเรื่องนี้ ท่านบอกกับผู้เขียนหลายครั้งว่า
 ท่านพิจารณาว่าได้รับพระราชทานพระมหากรุณาธิคุณที่ได้มีบรรดาศักดิ์ซึ่ง
 เป็นเกียรติแก่ตระกูลและทำให้ท่านภาคภูมิใจอย่างยิ่ง จึงสมัครใจเป็นหลวง
 ตามเดิม ท่านได้รับพระราชทานยศในระยะเวลาได้เพียงบรรดาศักดิ์เป็น
 รองอำมาตย์เอก เมื่อวันที่ ๒๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ แล้วเลื่อนเป็น
 อำมาตย์ตรี เมื่อวันที่ ๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๘ ส่วนเครื่องราชอิสริยาภรณ์
 นั้น ท่านได้รับพระราชทานเหรียญบรมราชาภิเศกรัชกาลที่ ๗ ตรีการณ
 ช่างเผือก และทวติยาภรณ์มงกุฎไทย เงินเดือนที่ได้รับเมื่อแรกเข้ารับ
 ราชการ เป็นเดือนละ ๒๔๐ บาท แล้วท่านก็ได้เลื่อนขึ้นเป็นลำดับเป็น
 เดือนละ ๗๐๐ บาท ซึ่งเมื่อรวมกับเงินเพิ่มพิเศษ เป็นจำนวนรวมทั้งสิ้น
 เป็นเดือนละ ๑,๘๐๐ บาท ในพ.ศ. ๒๔๘๑ เป็นที่สุด

หลวงประวดีวรวิเศษการทำการสมรสกับนางสาวแพ ไชยศิริภักดิ์
 บุตรีพระยาไชยภูกราชเศรษฐี (ผู้อง ไชยศิริภักดิ์) และคุณหญิงไชยภัก
 ราชเศรษฐี (นามเดิมคือ เสงี่ยม เทพหัสดิน ณ อยุธยา) ซึ่งในงานนี้
 สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสงขลานครินทร์ (สมเด็จพระราชบิดา เจ้าฟ้า
 กรมหลวงสงขลานครินทร์) ทรงพระกรุณาจัดประทานที่วังสระประทุม
 เมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๘ ท่านมีบุตรธิดา คือ นายแพทย์

สุพิพัฑฒ อิศรางกูร ณ อยุธยา นายเชียรประวต อิศรางกูร ณ อยุธยา และนางประภาวดี ทุมมานนท์ ภายหลังกรรยาของหลวงประวตวรวิษษการ ใคเปลี่ยนชื่อเป็น แพประวต เพื่อให้ออกคคองกับคความนิยมโดยทั่วไป

หลวงประวตวรวิษษการ ใคเป็นโรคคเมเร็งทคอง ใคไปรักษาตัวที่ ศิริราชพยาบาลอยู่ ๖ คราว แพทย์ใคพยายามทุกวิถีทางเพื่อเอาชนะต่อ โรคครายนี้ เพราะส่วนมากก็เป็นผู้มีทรสหายและบางคก็เป็นผู้ศิษย์หลวงประวต วรวิษษการมาก่อน แม้จะใคช่วยกันข้ายคกรักษาลงปานันแต่ก็ไม่ใช่ผลสำเร็จ เพราะโรคครายอย่างนี้ เมื่อเกิดขึ้นแก่ใคใค โอกาสที่จะรักษาให้อายชาคใค ได้ก็ชาคคมีน้อยเต็มท หรือจะไม่มีเลยก็ว่าใค ในที่สุด หลวงประวตวรวิษษการ ก็ถึงแก่กรรมด้วยอาการสงข ท่ามกลางบุตรภรรยา ญาติสนิทและ มิตรสหาย เมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๒ เวลา ๑๑.๔๕ น. สิริรวมอายุใค ๕๑ ปีเศษ

ไม่ว่าจะดำรงตำแหน่งหัวหน้าแผนกวิชาฟิสิกส์ คณบดี คณะอักษรศาสตร์ หรือคณบดีคณะวิทยาศาสตร์ค หลวงประวตวรวิษษการ ถอหลัก ทว่า งานบริหารและงานการสอนมีความสำคัญทคเทียบกัน ถางานคานหนึ่ง คานใคยิ่งหย่อนกว่ากัน จะทำให้กิจการของคณะอักษรศาสตร์และคณะวิทยาศาสตร์ก้าวหน้าไปไม่เท่าทควร ตามปรกติ หลกทอาจารย์มหาวิทยาลัยพงษค ถอมีความสำคัญลดหล่นลงไปตามลำดับ คคือ การสอน (Instruction) การวิจัย (Research) และการให้บริการ (Service) แก่องค์การต่างๆ ไม่วาจะเป็นของรัฐบาลหรือเอกชน แต่ถาอาจารย์มีหน้าที่บริหารงานอยู่ด้วย ก็จำเป็นต้องปฏิบัติงานคานนี้ไปพร้อมกัน ในฐานะที่ผู้เขียนเคยเป็นเลขานการ

คณะกรรมการประจำคณะอักษรศาสตร์และคณะวิทยาศาสตร์อยู่เป็นเวลาหกปี และเป็นอาจารย์อยู่ไต่บังคับบัญชาของท่านอยู่แปดปี ใครก็กล่าวถึงคุณงามความดีของท่านทั้งในค่านับการและค่านับวิชาการ

ในค่านับการ หลวงประวิตรวิเศษการ เป็นผู้ที่ปฏิบัติราชการด้วยความละเอียดลออ เช่น ในการพิจารณาความดีความชอบของผู้ไต่บังคับบัญชา ท่านขอรายงานผลการปฏิบัติราชการในรอบปีมาตรวจดู แล้วเสียดเงินเดือนหนึ่งให้ชนหนึ่งหรือสองชนแล้วแต่กรณี ด้วยเหตุว่า ในเวลานั้นเงินที่ใส่ปรังปรังเดือนชนเงินเดือนไม่มีไว้ให้สำหรับทุกคน ๆ ละหนึ่งชนเหมือนกษัตริย์ ชาวราชการคนใดใคร่เงินเดือนชนก็ยอมถือว่า เป็นความดีความชอบอย่างแท้จริง อนึ่ง เมื่อได้สั่งการงานใด ๆ ไปแล้ว ท่านก็ติดตามขอทราบผลงานจนเสร็จลงจนสุดท้ายโดยมิเห็นแก่เหน็ดเหนื่อย บางที่ท่านก็ทำงานอยู่ทศวรรษเป็นจนค่างมี ในขณะที่เดียวกันท่านปกครองผู้ไต่บังคับบัญชาด้วยความเห็นใจ ถ้าใครมีเรื่องอะไรก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องส่วนตัว หรือเรื่องราชการ จะปรึกษาขอความเห็นหรือความช่วยเหลือจากท่าน ท่านก็รับฟัง และให้ความเห็นคำปรึกษาด้วยดี และกตัญญูด้วย เพราะฉะนั้น ผู้ที่อยู่ไต่บังคับบัญชาจึงเคารพรักท่าน และรู้สึกเศร้าสลดอย่างยิ่งเมื่อได้ทราบข่าวมรณกรรมของท่าน

ในค่านับวิชาการ ท่านได้สอนวิชาฟิสิกส์ หลายสาขาเกี่ยวกับไฟฟ้า และทำการวิจัยเรื่องสถานะของกระแสไฟฟ้า สลับค้างอยู่เมื่อท่านช่วยครั้งสุดท้าย ท่านได้รับยกย่องว่าเป็นผู้ทรงคุณวุฒิสูงผู้หนึ่งในวิชาวิทยาศาสตร์ครั้งปรากฏว่า ในตอนต้น พ.ศ. ๒๔๘๔ ท่านได้รับแต่งตั้ง

เป็นกรรมการของกนภัยทางอากาศ มีหน้าที่ตรวจสอบไฟฉายท้องฟ้า ขณะนั้น สงครามในทวีปยุโรปได้เกิดขึ้นแล้ว และในทวีปเอเชีย ญี่ปุ่นซึ่งทำการรุกราน คุกคามอยู่ในประเทศจีน กำลังเตรียมการแผ่อำนาจลงมาทางภูมิภาคเอเชีย ทวีปออกเฉียงใต้ ประเทศไทยในสมัยที่จอมพล แปลก พิบูลสงคราม เป็น นายกรัฐมนตรี จึงต้องดำเนินการป้องกันตนเอง การป้องกันภัยทางอากาศ นี้ถือว่าเป็นงานสำคัญอย่างหนึ่งของ การป้องกันประเทศ

รัฐบาลได้ปรับปรุงการงานของราชบัณฑิตยสถานเสียใหม่เพื่อให้ สอดคล้องกับวิวัฒนาการของวิทยาการสาขาต่าง ๆ ทั้งปรากฏอยู่ในพระราชนิพนธ์ที่ว่าด้วยราชบัณฑิตยสถาน หลวงประวิทย์วิเศษการ ได้รับแต่งตั้งเป็น ราชบัณฑิต ในวิชาวิทยาศาสตร์สาขากายภาพเมื่อ วันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๕ อันที่จริงท่านได้ปฏิบัติราชการสมกับที่ท่านได้เป็นศาสตราจารย์ วิชาฟิสิกส์ หัวหน้าแผนกวิชาฟิสิกส์ คณะศึกษาศาสตร์ และคณะศึกษาศาสตร์ ในทันชอกกล่าวซ้ำอีกครั้งหนึ่งว่า นอกจากท่าน ได้ทำการสอนและวิจัยได้ผลเป็นที่พอใจแล้วยังได้ให้บริการพิเศษอีกด้วย เช่น ใน พ.ศ. ๒๔๖๗ ท่านได้ช่วยแก่ระบบไฟฟ้าหลายแห่งเป็นต้นว่า ทหกลใหม่ หอวัง และศิริราชพยาบาล ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๖๘-๒๔๗๐ ท่านจัดการติดตั้งเครื่องกำเนิดไฟฟ้าในพระราชวัง ไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

อนึ่ง เนื่องจากท่านมีภาระงานอยู่มาก จึงไม่มีเวลาเขียนหนังสือ ใดๆไว้ยกย่องท่านก็เข้ใจเวลามาแต่งหนังสือขอชื่อแรงปฏิบัติราชการฟิสิกส์บท ๑

สำหรับนิสิตคณะวิทยาศาสตร์และคณะวิศวกรรมศาสตร์เป็นภาษาอังกฤษ ซึ่งแผนกวิชาฟิสิกส์จัดพิมพ์ขึ้นเป็นภาษาไทยเมื่อวันที่ ๒๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๙๖ ดังปรากฏอยู่ในคำนำต่อไปนี้

“วิชาฟิสิกส์ เป็นหน่วยวิชาประกอบการปฐกถา เพื่อส่งเสริมให้นิสิตมีความเข้าใจ ทฤษฎีต่าง ๆ ที่ได้ให้ในปฐกถาค้นขง วัตถุประสงค์ของการปฏิบัติคือให้นิสิตทำการทดลองให้เห็นว่าทฤษฎีต่าง ๆ นั้น มีความจริงและมีความคลาดเคลื่อนในสถานการณ์ใด ๆ และมากน้อยเท่าใด อีกอย่างหนึ่งก็เพื่อจะฝึกให้นิสิตมีความชำนาญในการใช้เครื่องมือ ในการทดลองต่าง ๆ ในห้องปฏิบัติการ

“ต้นฉบับเดิมของหนังสือเล่มนี้แผนกฟิสิกส์ได้ให้ ม.ล. ประวดี อิศรางกูร รวบรวมและแต่งขึ้นเป็นภาษาอังกฤษ แต่ พ.ศ. ๒๔๙๐ เพื่อใช้สอนนิสิตเตรียมสัตวแพทยศาสตร์ ในครั้งแรกที่เปิดการสอนวิชาสัตวแพทยศาสตร์ขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐ และต่อมาได้แก้ไขและปรับปรุงอีกใน พ.ศ. ๒๔๙๔ เพื่อใช้สอนนิสิตแผนกวิทยาศาสตร์และวิศวกรรมศาสตร์ บัดนี้เป็นการสมควรที่จะใช้ตำราภาษาไทยและอาจารย์เพ็ง โสมนะพันธ์ ปฐกถาในแผนกฟิสิกส์ ได้รับไปแปลและเรียบเรียงเป็นภาษาไทยขึ้นจนทันให้นิสิตใช้เป็นตำราในต้นปีการศึกษา พ.ศ. ๒๔๙๖

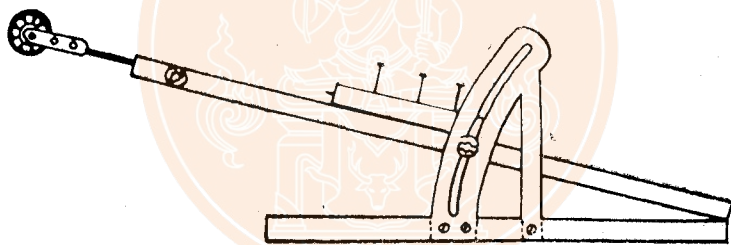
แผนกฟิสิกส์ขอแสดงความขอบใจท่านอาจารย์ที่ร่วมมอในเรื่องนี้

งาน ขอยกข้อความบางตอนจากหนังสือ วิชา

การทดลองที่ ๖

เสียดทาน

ตอน ๑ จัดกระดานทั้งสองแผ่นให้อยู่ในระนาบระดับ ทดลองด้วย
ระกบนาวางวัตถุที่ระทดลองลงบนแผ่นกระดาน จงหาค่าของแรงซึ่งจะทำให้
วัตถุเริ่มเคลื่อนที่จากอาการหยุดนิ่งโดยใช้นาหนักถ่วงเชือกให้ถึงวัตถุใน
แนวระดับอัตราส่วนของแรงนี้ ต่อความดันทั้งหมดเรียกว่าสัมประสิทธิ์ของ
เสียดทานสถิต

รูปเครื่องทดลองความเสียดทาน

ครึ่งแรกหาค่าของแรง ซึ่งจะทำให้แผ่นเลื่อนเปล่า ๆ เริ่มเคลื่อนที่
จากอาการหยุดนิ่ง เติมนานหนักบนแผ่นเลื่อน ๒๐๐ กรัม แล้วหาค่าของ
แรง F อย่างเต็มที่ จงเติมนานหนักจนครึ่งละ ๒๐๐ กรัม และหาค่า
ต่าง ๆ ของ F ให้ครบ ๘ ชุด

ตอนที่ ๒ ใช้แผ่นเลื่อนอื่นเก่าและเติมนานหนักบนแผ่นเลื่อนเช่นเดียว
กับคราวก่อน จงหาค่าของแรงคึง F ซึ่งจะทำให้แผ่นเคลื่อนที่ไต่
ขึ้นมาเสมอภายหลังที่ไต่เคลื่อนที่จากอาการหยุดนิ่งแล้ว อัตราส่วนของแรงคึง
หาค่าใดนี้คือความคันทงทั้งหมดเรียกว่าสัมประสิทธิ์ของเสียดทานจลน์

ตารางรายการสำหรับข้อ ๑ และข้อ ๒

ความดันทั้งหมด W กรัม	แรง F กรัม	$U = \frac{F}{W}$

ข้อ ๓ ใช้แผ่นเลอนและนาหนักเช่นเดียวกับในข้อ ๒ เอียงแผ่น
กระดานแผ่นบนให้ชันจนทลระน้อย จนแผ่นเลอนเริ่มเคลื่อนที่จากอาการ
หยุดนิ่ง วัดแทนเจนต์ของมุมเอียงโดยวัดส่วนสูงของพืนเอียงจากระนาบ
ระดับสองแห่งห่างกันพอสมควร ถ้า H_1 และ H_2 เป็นส่วนสูงที่วัดได้ และ
 D เป็นระยะในแนวระดับระหว่างส่วนสูงทั้งสองนั้น

$$\text{คัตงน} \quad \tan \theta = \frac{H_1 - H_2}{D}$$

ข้อ ๔ ปฏิบัติเช่นเดียวกับข้อ ๓ วัดแทนเจนต์ของมุมเอียงเมื่อ
แผ่นเลอนเคลื่อนตกลงมาเรื่อยๆ

ตารางรายการสำหรับข้อ ๓ และข้อ ๔

ความดันทั้งหมด W กรัม	$\frac{H_1 - H_2}{D} = \tan \theta$	ค่าเฉลี่ยของ $\tan \theta$

สำหรับข้อ ๒ จงเขียนกราฟให้ F เป็นออร์ดิเนต และ W เป็น
แอบซิสสา หาค่าของ F เมื่อ $W=0$ จากกราฟ ทำไมจึงมีแรงถึงเมื่อ
ความดันเท่ากับศูนย์?

จงหาค่าของ U จากกราฟ

การทดลองที่ ๒๓

เทอร์โมมิเตอร์อากาศชนิดปริมาตรคงตัว

ท่อกระเปาะบรรจุอากาศแห้งเข้าที่ปลายข้างหนึ่งของหลอดแก้วรูป U ซึ่งมีปรอทบรรจุอยู่และหลอดแก้วข้างที่ปลายเปิดอาจเลื่อนขึ้นลงได้ รักษา รัศมีของปรอทในหลอดที่ต่อกับกระเปาะให้คงที่ ดังนั้นอากาศในกระเปาะและหลอดที่ต่อจะมีปริมาตรคงตัว ความดันสัมบูรณ์ของอากาศนั้นอาจหาได้จาก ส่วนสูงของบาโรมิเตอร์บวกหรือลบด้วยผลต่างของระดับปรอทในหลอดแก้ว ทั้งสองแล้วแต่กรณี

ถ้า $P_0 =$ ความดันที่ 0° ซ. $P_t =$ ความดันที่ t° ซ.

$\gamma v =$ สัมประสิทธิ์ของการเพิ่มความดันเมื่อปริมาตรคงที่

$$\text{ดังนั้น } P_t = P_0 (1 + \gamma v t)$$

ตอนที่ ๑

การหาค่าของความดันที่ทุกสถานะของน้ำแข็ง และที่ทุกเค็ดของน้ำ บรรจุในอ่างชุกและน้ำกลั่นลงในภาชนะอื่นหนึ่ง ๆ กระเปาะ และหลอดแก้วที่ต่อกับกระเปาะ ลงในภาชนะนี้ให้มากที่สุดจึกระดับปรอทในหลอดแก้ว ทั้งสองเมื่อเสร็จแล้ว จึงอ่านบาโรมิเตอร์ทันที

ต่อไปให้กระเปาะลงในหม้อไอน้ำเดือดให้หลอดแก้วที่ต่อกับมันลงไปเท่าครั้งแรก และปฏิบัติอย่างข้างบนอีก จึงปฏิบัติที่ทุกน้ำแข็งละลายอีกครั้งหนึ่งในการปฏิบัติ

เหล่านี้ จำเป็นต้องปล่อยเครื่องทดลองทิ้งไว้ให้นานพอ เพื่อให้อากาศ
 ในกระเปาะมีอุณหภูมิเท่ากับวัตถุแวดล้อมและระดับปรอทจะต้องอยู่คงที่ จริงๆ
 ก่อนอ่านระดับปรอททรงใช้นิวเคลียร์ข้างหลอดแก้ว ขณะที่ปล่อยให้กระเปาะ
 เย็นระวังอย่าให้ปรอทไหลลงในกระเปาะ

บันทึกการทดลองตัวอย่างต่อไปนี้

ระดับคงที่ของปรอทในหลอดที่ติดกับกระเปาะอยู่ที่	๕๐.๐๐ ซม.ม.	บนสเกล
กระเปาะในน้ำแข็ง	ครั้งที่ ๑	ครั้งที่ ๒
ระดับปรอทในหลอดปลายเปิดอยู่ที่	๔๔.๕๒	๔๔.๕๐ ซม.ม.
ความสูงของบาโรมิเตอร์	= ๗๖.๕๐	๗๖.๑๕ ซม.ม.
อุณหภูมิของบาโรมิเตอร์	= ๒๘° ซ.	๒๘° ซ.
ความสูงของบาร์โรมิเตอร์ที่แก้แล้ว	= ๗๕.๗๒	๗๕.๘๒ ซม.ม.
ความดันของอากาศในกระเปาะที่ ๐° ซ.	= ๗๕.๗๒ +	๗๕.๘๒ +
	(๔๔.๕๒ - ๕๐.๐๐)(๔๔.๕๐ - ๕๐.๐๐)	
	= ๗๒.๒๔ ซม.ม.	= ๗๐.๓๒ ซม.ม.
ความดันเฉลี่ย	๗๐.๒๘ ซม.ม.	

กระเปาะในไอน้ำเดือด

ระดับของปรอทในหลอดปลายเปิดอยู่ที่	๗๐.๕๗ ซม.ม.
ความสูงของบาโรมิเตอร์	= ๗๖.๑๐ ซม.ม.
อุณหภูมิของบาโรมิเตอร์	= ๒๘° ซ.
ความสูงของบาโรมิเตอร์ที่แก้แล้ว	= ๗๕.๗๗ ซม.ม.

๑๓๗

ทุกเทอิกของนำ

$$= ๙๙.๙๙ \text{ ๗.}$$

ความคั้นของอากาศในกระเปาะที่ ๙๙.๙๙ ๗.

$$= ๙๕.๙๙ + (๙๐.๕๙ - ๕๐.๐๐)$$

$$= ๙๖.๓๔ \text{ ๗.ม.}$$

จงเขียนกราฟสำหรับหาคความคั้นระหว่างอุณหภูมิ ๐° ๗. ถึง ๑๐๐° ๗. ใช้แกน X เป็นอุณหภูมิและแกน Y เป็นความคั้น เส้นตรงระหว่างจุด (๐° ๗., ๙๐.๕๙ ๗.ม.) และ (๙๙.๙๙ ๗., ๙๖.๓๔ ๗.ม.) คือกราฟที่ต้องการ

จงคำนวณหาค่า γ จากรายการและเปรียบเทียบกับค่าในตำราเพื่อเป็นการสอบความถูกต้องของผลลัพธ์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

$$P_0 = ๙๐.๕๙ \text{ ๗.ม.} \quad P_t = ๙๖.๓๔ \text{ ๗.ม.} \quad t = ๙๙.๙๙ \text{ ๗.}$$

$$\therefore ๙๖.๓๔ = ๙๐.๕๙ (1 + \gamma \times ๙๙.๙๙)$$

$$\gamma = \frac{๑}{๙๙.๐} \text{ เทียบกับ } \frac{๑}{๙๙.๕} \text{ จากตำรา}$$

ตอนที่ ๒

การแก้เทอร์โมมิเตอร์ของปรอท

จุดกระเปาะของเทอร์โมมิเตอร์อากาศลงในถ้วยน้ำซึ่งมีอุณหภูมิของห้องและจุดเทอร์โมมิเตอร์ที่กำหนดให้ลงในถ้วยเดียวกัน ให้กระเปาะทั้งสองอยู่ใกล้กัน เมื่อระดับปรอทของเทอร์โมมิเตอร์อากาศอยู่คงที่แล้ว จงอ่านเทอร์โมมิเตอร์ทั้งสองและเปรียบเทียบผลที่อ่านได้

รอง คยามานนท์

หลวงศรีภาษาะเวทิน

(สิริ ภาษาะเวทิน)

พ.ศ. ๒๔๔๔ — ๒๕๐๖

รองอำมาตย์เอก หลวงศรีภาษาะเวทิน นามเดิมว่า นายไล่เต็ก สิริสิงห
เป็นบุตรนายอากร เฮง กับนางเจม สิริสิงห เกิดเมื่อวันศุกร์ ขึ้น ๙ ค่ำ
เดือน ๙ ปีฉลู ตรงกับวันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๔๔๔ ณ บ้านเลขที่ ๒๖๙๓
หลังตลาดคนอย อำเภอสามพันวงษ์ จังหวัดพระนคร

อาจารย์หลวงศรีฯ เริ่มเข้าเรียนในโรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์
เป็นแห่งแรกและเรียนในโรงเรียนนจนจขณมัธยมที่ ๖ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙
แล้วไปเรียนต่อที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย จขณมัธยมที่ ๘ เมื่อ
พ.ศ. ๒๔๖๑ ต่อมา พ.ศ. ๒๔๖๓ ได้รับทุนของกระทรวงศึกษา-
ธิการ ไปศึกษาต่อ ณ ประเทศอังกฤษ ได้เข้าเรียนที่วิทยาลัยเทคนิคที่
เมืองปอร์ธสมัธ วิทยาลัยลัฟเบอร์ธ วิทยาลัยโกลด์สมิธแห่งมหาวิทยาลัย
ลอนดอน สอบได้อนุปริญญาการสอน (Diploma in Teaching) และประกาศ-
นียบัตร (M.I.H.) จากสถาบันสุขศาสตร์ (Royal Institute of Hygiene)
แห่งกรุงลอนดอน

ผู้คัดค้านนักเรียนไทยประจำประเทศอังกฤษ ได้เขียนทักเกี่ยวกับหลวงศรี
ภาษาะเวทินไว้ว่า "During the Summer Term he has been regular in
attendance and has applied himself in satisfactory manner to his
studies. He should, I think prove a useful teacher in his own country."

พลวาศรีภายะเวทิน

ก่อนที่จะได้เข้าศึกษาในโรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ ซึ่งเป็น
 โรงเรียนแห่งแรกนั้น อาจารย์หลวงศรีฯ มีแว่นตาเป็นครกอยู่ข้างแล้ว
 กล่าวคือเป็นเด็กฉลาด รักความสวยงามและความเรียบร้อยเรียบร้อย ชอบ
 คบหาสมาคม ทำงานประณีต แต่งกายสะอาดหมดจด พุดจาฉะฉาน ชอบ
 ให้ความคุ้มครองช่วยเหลือเด็กเล็กกว่า ใจคอกว้างขวางในหมู่เด็กรุ่นราว
 คราวเดียวกัน คุณลักษณะดังกล่าวนี้เป็นส่วนหนึ่งของลักษณะครกดี แว
 ของความเป็นครกดีของอาจารย์หลวงศรีฯ เห็นในศิษย์คนเมืออาจารย์หลวงศรีฯ
 ได้เข้ารับราชการในตำแหน่งครูฝึกหัดในโรงเรียนวัดปทุมคงคา เมื่อวันที่ ๑
 มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๒ นายเย. เชศ. เสถชวิกอาจารย์ใหญ่ และอำมาตย์โท
 หลวงประพนธ์ในควม อาจารย์ผู้ปกครอง มีความเห็นร่วมกันว่าอาจารย์
 หลวงศรีฯ ในฐานะครูใหม่วัย ๑๘ ปีหย่อน คงจะสอนนักเรียนไม่ได้ดี
 เท่าใดนัก เช่นเดียวกับครูใหม่อายุน้อยทั้งหลายจึงส่งอาจารย์หลวงศรีฯ เข้า
 ทดลองสอนเพียงชั้นมัธยม ๒ ก. ดูก่อน ผลของการทดลองสอนของอาจารย์
 หลวงศรีฯ ครูฝึกหัดใหม่ วัย ๑๘ ปีนั้น เมือ ๑ ภาคเรียนผ่านไป ทั้ง
 อาจารย์ใหญ่ และอาจารย์ผู้ปกครอง ต่างมีความเห็นพ้องต้องกันว่า มีความ
 สามารถทั้งในการสอนและปกครองนักเรียนได้ดีเท่ากับครูใหม่อายุน้อย
 ทั้งหลายเช่นนั้น ทางโรงเรียนจึงให้อาจารย์หลวงศรีฯ เลื่อนชั้นไปสอน
 นักเรียนชั้นมัธยม ๕ นักเรียนชั้นมัธยม ๕ ไม่ได้จากคตอายุจึงมีทั้ง
 เด็กเล็กเด็กโตเรียนปนกัน ฉะนั้น การสอนการปกครองจึงยากกว่าชั้น
 มัธยม ๒ มาก โดยเฉพาะครูใหม่ วัย ๑๘ ปี อายุและรูปร่างก็ไม่

ต่างก็แตกโต ๆ ของชั้นเรียนชั้นนี้ ย่อมจะทำความหนักอกหนักใจให้
 ไม่น้อยทีเดียว ครูใหม่อายุน้อยเป็นจำนวนมาก จึงไม่อาจสอนและปกครอง
 นักเรียนชั้นมัธยมปีที่ ๕ ได้เรียบร้อย ยิ่งเป็นเพียงครูฝึกสอนด้วยแล้ว ถ้า
 ไม่สามารถจริง ๆ ก็ไม่มีทางที่จะสอนและปกครองนักเรียนชั้นมัธยมปีที่ ๕
 ให้เรียบร้อยได้เลย แต่สำหรับอาจารย์หลวงศรี ๆ มีความรู้และความ
 สามารถดีอยู่แล้ว จึงสามารถสอนชั้นมัธยมปีที่ ๕ ได้ผลดี อาจารย์ใหญ่
 และอาจารย์ผู้ปกครอง ซึ่งเผ่าตักการสอนของอาจารย์หลวงศรี ๆ อย่าง
 ใกล้ชิด ได้เขียนรายงานเสนออำมาตย์โท พระนพนรัตนสิทธิ พนักงาน
 ตรวจการศึกษาประจำแขวงพระนครไว้ ดังต่อไปนี้

“ด้วย นายไล่เต็ก สิริสิงห์ นักเรียนโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย
 ซึ่งสอบไล่ประโยคมัธยมบริบูรณ์ได้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑ และได้ส่งมาเป็น
 นักเรียนสอนโรงเรียนนแตคนคก ๒๔๖๒ นั้น เมื่อเทอมต้นมาสอนใหม่ ๆ
 ขาพเจ้ายังไม่แน่ใจว่าเขาจะเป็นครุฑหรือไม้ จึงส่งเขาไปสอนชั้นมัธยม ๒ ก.
 ซึ่งเป็นชั้นต่ำ ๆ และปกครองเด็กเล็ก ๆ ก่อน ภายหลังเขาได้ส่งสอน
 นักเรียนแสดงความสามารถให้แลเห็นว่า เขาเป็นคนมีความรัก สอน
 นักเรียนปกครองนักเรียนดี พอถึงเทอมที่ ๒ ขาพเจ้าก็ให้เลื่อนไปสอนชั้น
 มัธยม ๕ ซึ่งมีจำนวนนักเรียน ๓๒ คน มีทั้งเด็กเล็กโตปนกัน เขาได้
 ส่งสอนนักเรียนแสดงความสามารถให้เห็นว่าเขาปกครองนักเรียนได้ดี
 และส่งสอนนักเรียนโตคอก นายไล่เต็กเป็นคนฉลาดว่องไว ใจหิวพรวิตทั้ง
 การสอนและการปกครองนักเรียน นับว่ามีนิสัยเป็นครูมาแต่กำเนิดทีเดียว
 เป็นคนประพฤติตัวเรียบร้อย เมื่อเขาเป็นครูชั้นไหนเขาก็ตั้งใจสอน ทั้งนักเรียน

มีความรักใคร่นับถือ และตั้งใจเล่าเรียนโดยความเคารพ งานที่เขา
ทำนั้นว่าดีผลอย่างดี มีค่ามาก ข้าพเจ้าขอรับรองยืนยันโดยความจริง
อย่างมั่นใจว่า เขาเป็นคนที่มีความสามารถในทางครูอย่างดีคนหนึ่ง'

อาจารย์หลวงศรีฯ เริ่มสอนนักเรียน ด้วยความคึกคักแน่นแน้อยู่
“ธรรมศาลกศิษย์ จะโตโตยอมอาศัยครูเป็นพึ่ง” ฉะนั้น จึงโตโตมเทก่าลง
กาย กำลังใจ ส่งสอนอบรม ศิษย์อย่าง ตั้งอกตั้งใจ และทวอง นิสัย
ที่ชอຍให้มีความคุ้มครองและช่วยเหลือเกื้อกูลกว่าในเขาวัวย เป็นแรงผลักดัน
ให้อาจารย์หลวงศรีฯ ส่งสอนศิษย์โดยยังไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย
และเบอหน่าย คึกคักหวังจะให้ตนเป็นพึ่งของศิษย์อย่างดีที่สุดเท่าที่จะทำได้
ฉะนั้น เมื่อแรกเข้ารับราชการเป็นครูใหม่ ๆ อาจารย์หลวงศรีฯ จึงได้ยก
สภานิติบัญญัติแห่งไว้เป็นอุดมคติประจำใจ สภานิติบัญญัติคือ “A good
name is better than riches” คิดน้อาจารย์หลวงศรีฯ ทราบดีว่าจะให้
ลาภผลประโยชน์แก่ตนน้อย แต่จะให้ประโยชน์แก่สังคม ชาคิยานเมือง
โตมาก จึงเป็นคคทออาจารย์หลวงศรีฯ พอใจชอຍเป็นแนวปฏิบัติมาเป็น
ประจำจนตรายเท่าอายุชย

อาจารย์หลวงศรีฯ ได้รับทุนของกระทรวงศึกษาธิการไปศึกษาที่
ประเทศอังกฤษ เป็นเวลา ๕ ปี กลับมาดงประเทศไทยและได้รับการบรรจุ
แต่งตั้งให้เป็นอาจารย์โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ เมื่อวันที่ ๒๓ กันยายน
พ.ศ. ๒๔๖๘ จึงนับไถวว่าวันที่ได้รับการบรรจุเป็นวันแรกที่อาจารย์
หลวงศรีฯ ได้เริ่มเป็นครูอย่างสมบูรณ์แบบจริง ๆ ความหวังที่จะบำเพ็ญ

คนให้เขียนทวงแก้คดีขก ไคเรมตจนชนอกในวนน พรอม ๆ กยคคทหมมา
 แต่ก่อนจะไครบทนไปเรียนต่างประเทศว่า “ขอเสียงดยอหมกกว่าความ
 มงคิง” อาจารย์หลวงศรี ฯ ย้ายจากโรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ไป
 ดำรงตำแหน่งอาจารย์โรงเรียนฝึกหัดครูวัดบวรนิเวศ ตั้งแต่ ๑๐ มกราคม
 พ.ศ. ๒๔๖๘ จนถึง พ.ศ. ๒๔๗๕ ในระหว่างที่ดำรงตำแหน่งอาจารย์
 โรงเรียนฝึกหัดครูวัดบวรนิเวศนั้น กระทรวงศึกษาธิการแต่งตั้งให้เป็น
 อาจารย์อบรมวิชาภาษาอังกฤษแก่กระทรวงราชอาณาจักทเขามารับการอบรม
 ที่สามัคยาจารย์สมาคมอีกด้วย

ในการสอนภาษาอังกฤษให้แก่ นักเรียนโรงเรียนโรงเรียนฝึกหัดครูวัดบวร
 นิเวศในขณะนั้น หรือโรงเรียนฝึกหัดครูประถม พระราชวังสนามจันทร์
 และโรงเรียนฝึกหัดครูประถมพระนครในเวลาต่อมาก็ อาจารย์หลวงศรีฯ
 ใช้ความพยายามอย่างมากเพื่อให้ นักเรียนอ่านถูก เขียนดี พกคล้อง
 เมื่อสอนจบชั่วโมงแล้วอาจารย์ก็นำคำสอนนั้นไปพิมพ์โรงพิมพ์ เป็นรูปเล่ม
 หนังสือชื่อ “ในศหลักภาษาอังกฤษ” รวม ๗ เล่ม หนังสือนี้ได้นำมาแจก
 นักเรียนเมื่อเวลาทบทวนเรื่องที่เรียนไปแล้ว นับว่าเป็นการช่วยเพิ่มพูนความรู
 ความเข้าใจและความจำได้ดียิ่ง การจัดทำพิมพ์นี้คำสอนจากโรงพิมพ์เพื่อ
 แจกนักเรียนนั้นชื่อว่าอาจารย์หลวงศรีฯ เป็นผู้ริเริ่มจัดทำขึ้นเป็นครั้งแรก
 ก่อนหน้าหรือหลังจากนั้นจะมี ย่างก็เช่นไป ในรูปพิมพ์ด้วยกระดาษโรเนียว
 และก็มีใคให้เปล่า ต่อมามีการพิมพ์นี้จากโรงพิมพ์กันมากขึ้น แต่ก็จ
 ทำไปในรูปลักษณะขาย หรือช่วยออกค่าพิมพ์แล้วแต่กรณี การจัดทำพิมพ์

ในதாகโรงพิมพ์แจกให้นักเรียนก็เพื่อสนองความคิดที่แนบแน่นอยู่ในใจว่า
 “ธรรมศาลกคัมภีระโคตติยอปอาศัปปกรเขณฑง” นั่นเอง นักเรียนฝึกหัดครู
 ที่โรงเรียนภาษาอังกฤษกับอาจารย์หลวงศรีฯ ต่างยอมรับว่าเรียนกับอาจารย์
 หลวงศรีฯ ถูกอกถูกใจ เข้าใจแจ่มแจ้งได้ผลดีเหลือเกิน เขาเหล่านั้นสรรยผล
 การเรียนจากอาจารย์หลวงศรีฯ ไว้ว่า “เรียนรู้ได้ไว เข้าใจได้ง่าย ใช้การ
 ได้แน่”

อาจารย์หลวงศรีฯ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้สอนภาษาอังกฤษแก่ครู
 ทหารอากาศและตำรวจที่เข้ามารับการอบรมที่สามัคยาจารย์สมาคม เริ่มแต่
 พ.ศ. ๒๔๖๙-๒๔๗๔ การสอนภาษาอังกฤษแก่ครูทั่วประเทศเช่นนี้เป็น
 ทพอใจของอาจารย์หลวงศรีฯ อย่างมาก เพราะอาจารย์หลวงศรีฯ มีความ
 ปรารถนาที่จะเป็นครูผสมชื่อเสียงมานานแล้ว เมื่อได้โอกาสสอนครูทั่วประเทศ
 จึงเทกองเผยแพร่ชื่อเสียงของตนไปทั่วประเทศออกทางหนึ่ง การดำรง
 ตำแหน่งอาจารย์ในโรงเรียนฝึกหัดครูก็เป็นอีกทางหนึ่งที่ช่วยให้ชื่อเสียงของ
 อาจารย์หลวงศรีฯ โด่งดังไปทุกจังหวัด เพราะนักเรียนครูส่วนใหญ่มาจาก
 จังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศไทย เมื่อจบแล้วส่วนมากก็กลับไปสอนในต่างจังหวัด
 ทั้งสิ้น ฉะนั้นกับอาจารย์หลวงศรีฯ แล้ว ก็กล่าวได้ว่าอาจารย์หลวงศรีฯ
 มีศิษย์อยู่ทั่วทุกมุมของประเทศไทย ไม่ว่าอาจารย์หลวงศรีฯ จะไปแห่งหน
 ตำบลไหนในเมืองไทย สิ่งหนึ่งที่อาจารย์หลวงศรีฯ จะพบก็คือศิษย์ของท่าน
 และท่านจะจิตใจเป็นพิเศษได้เห็นลูกศิษย์ของท่านก้าวหน้าในราชการ หรือ
 อาชีพอื่น

การอบรมภาษาอังกฤษแก่ครูที่สามศึกษาจารย์สมาคมนั้น อาจารย์ หลวงศรี ฯ นำเอาวิชาศัพทศาสตร์ (Phonetic) มาสอนด้วย วิชาศัพทศาสตร์นั้น อาจารย์หลวงศรี ฯ เห็นว่ามีความสำคัญสำหรับครูเป็นอันมาก เพราะจะช่วยให้ครูอ่านคำภาษาอังกฤษได้ถูกต้อง และเมื่อครูทั่วประเทศเรียนวิชาศัพทศาสตร์แล้ว การอ่านภาษาอังกฤษของนักเรียนทั่วประเทศก็จะอ่านได้เหมือนกัน เพราะครูใช้ศัพทศาสตร์เป็นหลักในการอบรมภาษาอังกฤษนั้นเป็นทพโอใจของบรรดาครูที่เขารับการอบรมทุกคน พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ซึ่งขณะนั้นดำรงพระยศเป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าชานนวัต เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ทรงนำพลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ขณะนั้นดำรงพระยศเป็นหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรัตนประจักษ์ทรงวงศกษัตริย์การ ทรงร่วมฟังอาจารย์หลวงศรี ฯ สอนภาษาอังกฤษแก่ครูด้วย ทั้ง ๒ พระองค์ทรงชมเชยความสามารถในการสอนของอาจารย์หลวงศรี ฯ เป็นอันมาก อย่างไรก็ตาม การสอนภาษาอังกฤษแก่ครูที่เขารับการอบรมนั้นเวลานั้นน้อย อาจารย์หลวงศรี ฯ เกรงว่าครูบางคนอาจจะไม่เข้าใจ จึงได้เขียนคำอธิบายลงพิมพ์ในหนังสือวิทยาทารย์ ในชื่อเรื่อง “หลักของการพูด (The Art of speaking)” “หลักของการเขียน” และ “รากเง้าของภาษาอังกฤษ” ทั้งรวมเรื่องที่เป็นข้อเขียนอธิบายภาษาอังกฤษที่อาจารย์หลวงศรี ฯ สอนไปแล้วทั้งสิ้น นับว่าเป็นประโยชน์แก่ครูที่เขารับการอบรมเป็นอันมาก

อาจารย์หลวงศรี ฯ ได้ย้ายไปเป็นอาจารย์โรงเรียนฝึกหัดครูพระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม เมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๕

และเลื่อนขึ้นเป็น อาจารย์ใหญ่โรงเรียนฝึกหัดครูประถม เมื่อนัก ๒๔
กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๕ และต่อมาเมื่อโรงเรียนฝึกหัดครูพระราชวังสนาม
จันทร์มาตั้งที่ในพระนครก็เปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนฝึกหัดครูประถมพระนคร
อาจารย์หลวงศรี ฯ ก็ยังดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่อยู่เช่นเดิม ในระหว่าง
ที่ท่านดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่โรงเรียนฝึกหัดครูนั้น ได้ปรับปรุงโรงเรียน
ให้เจริญก้าวหน้าทั้งในด้านการสอน การกีฬา การดนตรี และห้องสมุด

ในด้านการสอนที่โรงเรียนฝึกหัดครู อาจารย์หลวงศรี ฯ ได้จัดหาครู
อาจารย์ที่มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ส่งมาสอนนักเรียน ทั้งใน
เวลาปกติและเวลาพิเศษ อาจารย์หลวงศรี ฯ สนใจในเรื่องครูอาจารย์ที่จะ
เข้ามาสอนในโรงเรียนฝึกหัดครูมาก บุคลิกลักษณะ ความรู้ วิทยุวิ เป็น
หลักพิจารณาครุฑครุฑจะเข้ามาสอนในโรงเรียนฝึกหัดครู ย่อมโดยเหตุ
ที่อาจารย์หลวงศรี ฯ ได้รับการศึกษาจากประเทศอังกฤษเป็นเวลาถึง ๕ ปี
จึงนิยมความเป็นประชาธิปไตยยิ่งนัก อาจารย์หลวงศรี ฯ เห็นว่าการสอน
ในที่ประชุมซึ่งเป็นที่สำคัญและเป็นส่วนหนึ่งของการฝึกหัดครู เป็นส่วน
หนึ่งที่จะช่วยให้นักเรียนเข้าใจวิถีทางของประชาธิปไตย จึงได้สนใจและ
สนับสนุนการสอนในที่ประชุมอย่างกว้างขวาง ได้เข้าร่วมฟังและอภิปราย
เกือบทุกครั้ง พยายามชี้ให้นักเรียนรู้จักการวิจารณ์อย่าง ตรงไปตรงมา
และปราศจากอคติ การพดพิมจึงหระระโคน มีเหตุมีผล มีสาระ มีความ
อดทนที่จะฟังคำติของผู้อื่น คิดหาเหตุผลหักล้างคำติของผู้วิจารณ์ ๆ
สนับสนุนส่วนดีของผู้สอนในที่ประชุม อาจารย์หลวงศรี ฯ อนุญาตให้มีการ
วิจารณ์การสอนในที่ประชุมอย่างกว้างขวาง พยายามให้นักเรียนวิจารณ์

การสอนอย่างทั่วถึงทุกคน นักเรียนคนไหนพกคัมภีร์มคมคายสมัครใจ
จะวิจารณ์ ก็อนุญาตให้วิจารณ์ได้เต็มที่ นักเรียนคนไหนไม่ชอบวิจารณ์
ใครโดยปรกตินิสัย อาจารย์หลวงศรีฯ ก็จะขอร้องให้เลิกขนามาวิจารณ์ เมื่อ
วิจารณ์ผิดพลาด ชาติเทศมผล ไม่ตรงเข้าหมายทวิจารณ์ อาจารย์หลวงศรีฯ
และคณะครูก็จะสรุปให้เห็นข้อบกพร่องต่าง ๆ ในการวิจารณ์ และให้ไป
เตรียมตัววิจารณ์บทเรียนอื่น ๆ ต่อไป การสอนในทประชุมของนักเรียนครู
สมัยนั้น จึงเป็นบทเรียนทมิชวตชว เป็นที่สยฮารมณของนักเรียนอย่างยิ่ง
ทุกคนจะต้องเตรียมตัวเพื่อวิจารณ์ไวททุกครั้ง ทุกคนไม่ทรายงานว่า จะถกชท
ให้วิจารณ์ในบทเรียนไหน วันไหน ทุกคนจะต้องเตรียมคันทว่าหาความรู้
ไวเพื่อวิจารณ์

การเรียนลาพงของนักเรียนผกหคทศรชงกำหนดเวลา ๑๕.๐๐ ถึง
๒๑.๐๐ น. ทุกวัน เว้นวันอาทิตย์และวันหยุดราชการ อาจารย์หลวงศรีฯ
เข้มงวดกวคช้นมาก ใต้คยยตรวจคแลอย่างใกล้ชิด การศึกษาหาความรู้
ด้วยตนเองในขณะทมิชวตชว (หนังสือในทงสมค) ใวให้อย่างพอเพียง
เช่นนเป็นสังทจาเป็นจะต้องทำอย่างยง ถ้าทำข้อย ๆ เขาก็จะใคกลายเป็น
นิสัยรักการอ่านและการคันทว่าด้วยตนเอง เมื่อออกไปเป็นครในทงถัน
ห่างไกลจากอาจารย์ผทรงคณวคทจะคคคตสอยถามใคแล้ว ทางทจะหา
ความรู้เพิ่มเติมทางหนังสือ การศึกษาหาความรู้จากตำรับตำราด้วย
ตนเองเท่านั้น การเรียนด้วยตนเองแต่ลาพงจะช่วยให้รู้จักปกครองตนเอง
รู้จักแบ่งเวลาและหาความรู้เพิ่มเติมใคอย่างไม่จำกัด

นอกจากจะได้ปรับปรุงกิจการภายในโรงเรียน ในด้านการเรียนและการสอนแล้ว ยังได้จัดหาครุอาจารย์ที่มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์สูง มาสอน นักเรียน นอกจากเวลาเรียน ปักคอกหลายท่าน ก็สามารถติดต่ออาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิมาสอนได้ หลาย คน เช่น นั้น ก็เพราะอาจารย์หลวงศรี ฯ เป็นบุคคลที่กว้างขวางมากนั่นเอง บรรดาอาจารย์ที่มาช่วยสอนเป็นพิเศษ เช่น

๑. นายเฮน. แอล. เซลล์
๒. พระยาอภัยกิติยสาร
๓. พระยาวิเศษศกาวตร
๔. พระพรหมพยุหกิจ
๕. หลวงสำเริงวรรณกิจ
๖. หลวงบำเหน็จวรรณ
๗. หลวงสุนทรสารสาร
๘. นายบรรณทั สิมพะลัง
๙. พระประมวชิราเพ็ญ
๑๐. หม่อมเจ้าวงศ์มหิษยางกูร
๑๑. ขุนจิตรการชำนาญ
๑๒. นายนลสัน
๑๓. นาย จ.ว. แมทธิวส์
๑๔. หลวงประเสริฐวิทยาศาสตร์
๑๕. หลวงชาติตระการโกศล

อาจารย์พิเศษทักถามมาแล้วทุกท่าน แต่ทุกท่านก็มุ่งมาสอนด้วย
 อุดมคติ เล็งเห็นความสำคัญของนักเรียนผุ้ออกไปเป็นครู จึงตั้งใจสอน
 อย่างจริงจัง แต่ทุกท่านล้วนแต่ทรงความรู้ และมีประสบการณ์ในการสอน
 ในด้านวิชาการมามาก นักเรียนจึงได้รับความรู้ และประโยชน์จากท่าน
 อาจารย์เหล่านั้นเป็นอย่างมาก

ในด้านกีฬาของโรงเรียน อาจารย์หลวงศรี ฯ ได้จัดหาเครื่องกีฬา
 ต่าง ๆ มาไว้ให้นักเรียนฝึกเล่นหลายอย่าง ได้จัดหาห้องกีฬาไว้ให้ห้องหนึ่ง
 สำหรับเล่นห่วง รวาคู รวาคีฬว กีฬาที่จัดขึ้นล้วนใหญ่เป็นกีฬามุ่งให้
 การออกกำลังกายในโรงเรียน และมุ่งให้นักเรียนเล่นกีฬาประเภทนั้น ๆ
 เพื่อว่าถ้ามีโอกาสออกไปสอนนักเรียนในคราวต่อไปจะได้สอนได้ถูกต้อง
 กีฬาบางอย่างก็ได้เชิญผู้สนับสนุนที่ใจดีเงินมาสอนเป็นพิเศษ เช่น ขาสเกตบอล
 เป็นต้น ก็ได้เชิญหลวงชาติ ตระการ โกลด์มาสอนฝึกหัดให้ เพื่อให้
 วิชาการเล่นทศและลูกตอง หลวงชาติตระการ โกลด์มาสอนได้ไม่นานนัก
 ก็มี ราชการ มากจนจน ปลีกตัวมาไม่ได้ อาจารย์หลวงศรี ฯ จึงขอให้
 นาย จ.ว. แมททริสช่วยสอนต่อไป นาย จ.ว. แมททริส ได้สอนขาสเกตบอล
 และฟุตบอลด้วย กีฬาหลายอย่างต้องอาศัยสนามหรือสถานที่กว้างขวาง
 พอควร บางอย่างก็สิ้นเปลืองเงินทองมาก ไม่สะดวกที่จะจัดหาเครื่องอุปกรณ์
 มาสอนนักเรียนได้ อาจารย์หลวงศรี ฯ ยายอยู่เสมอว่า "A sound mind in
 a sound body" หนทางง่าย ๆ ที่จะนำไปสู่ A sound mind in a sound body
 ก็คือ กายบริหาร เพราะกายบริหารไม่ต้องการสถานที่มาก จะบริหารเป็น
 หมู่ละก็คนก็ได้ หรือจะบริหารคนเดียวก็ได้ ไม่จำกัดเวลา อายุ และเพศ

โดยเฉพาะเวลาเข้าตัวร่างกายบริหารจะช่วยให้มีจิตใจเข้มแข็งอยู่ในเรือนกายที่แข็งแรง ในสมัยอาจารย์หลวงศรีฯ เป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนฝึกหัดครูพระนครได้จัดให้นักเรียนฝึกหัดกายบริหารตั้งแต่เวลา ๐๕.๐๐-๖.๓๐ น. ทุกวัน เว้นวันอาทิตย์และวันหยุดราชการ การฝึกหัดกายบริหาร อาจารย์หลวงศรีฯ มุ่งหวังจะให้เด็กเรียนนำไปสอนเด็กอีกทอดหนึ่ง อาจารย์หลวงศรีฯ เห็นว่านักเรียนชั้นประถมทุกคนควรจะเริ่มฝึกกายบริหารท่าอย่างๆ โดยท่วงถื่น เมื่อจะไปเรียนชั้นมัธยมก็ควรจะได้อีกกายบริหารท่าอย่างๆ ขนไป กายบริหารจะเป็นกำลังสำคัญที่จะช่วยให้เด็กเรียนทวิชาตรของอุปการณการกีฬาสามารถจะเป็นผลอนามยได้ ถ้าได้ฝึกกายบริหารอย่างสม่ำเสมอ อาจารย์หลวงศรีฯ ได้ร่วมกับนาย จ.ว. แมทธิวส์ เรียบเรียงหนังสือเกี่ยวกับกายบริหารเป็นภาษาอังกฤษจนเล่มหนึ่งชื่อ "Physical Training" หนังสือนี้แนะนำการฝึกหัดกายบริหารไว้อย่างหนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือเล่มขนาดเล็ก จัดพิมพ์ขึ้นเช่นจำนวนน้อย ไม่แพร่หลายนัก แต่กจัดไว้ว่าเป็นหนังสือที่ให้ประโยชน์ได้มากสำหรับนักเรียนฝึกหัดครูและผู้ใ้เอนในสมัยเมื่อ ๓๐ ปีมาแล้ว เพราะขณะนั้นหนังสือความรู้ประเภทกายบริหารแทบจะไม่มีเลยในตลาดหนังสือเมืองไทย นอกจากจะใ้กายบริหารเพื่อให้เกิด "A sound mind in a sound body" แล้วจึงใ้เข้มงวดกวดขันการลัดเล็ดควยคักันไปก้วย การส่งเสริมกิจกรรมลัดเล็ดสมัยนั้นใ้เอนทางทฤษฎีและปฏิบัติ เฉพาะทางปฏิบัติใ้เอนการแปรชววนการเอนแล้วใ้เอนอย่างซ้ำของ

การปรยปร่งใ้เอนนักเรียนเรียนกัน อย่างคร่ำเคร่ง และฝึกการออกกำลัง อย่างหนักเช่นนั้น ทำให้อาจารย์หลวงศรีฯ เกิดความเป็นห่วงใ้เอน

นักเรียนเขียนอนมาก เกรงจะเกิดการเจ็บไข้ไม่สบายจนเสื่อม ฉะนั้นเพอ
 ความเจ็บไข้เกิดขึ้น และเมื่อเกิดขึ้นก็จะได้รับบาดเจ็บแต่ต้นมือ จึงได้
 พยายามขอให้โรงเรียนได้มีแพทย์หรือพยาบาลประจำโรงเรียนขึ้น อาจารย์
 หลวงศรีฯ ได้พยายามขอตำแหน่งนี้ให้แก่โรงเรียนเป็นเวลาถึง
 ๒ ปีเศษ ในที่สุดโรงเรียนก็ได้ขรมพยาบาลมาอยู่ประจำโรงเรียนคนหนึ่ง
 ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๗ ขรมพยาบาลได้ช่วยรักษาพยาบาลนักเรียนได้ผลเป็น
 อย่างดี ปัจจุบันโรงเรียนสหศึกษาศรีนครปฐมยังมีขรมพยาบาลช่วยดูแลรักษา
 นักเรียนที่เจ็บป่วยเล็กน้อยเป็นประจำ

ในด้านห้องสมุด ห้องสมุดของโรงเรียนมีหนังสือเป็นจำนวนน้อย
 ไม่เหมาะกับฐานะของโรงเรียน อาจารย์หลวงศรีฯ จึงได้ดำเนินการจัดซื้อ
 หนังสือเพิ่มขึ้นทั้งหนังสือภาษาไทยและภาษาอังกฤษ แม้จำนวนหนังสือของ
 ห้องสมุดจะมีหนังสือ ๆ อยู่มาก แต่จำนวนผู้อ่านและผู้ยืมอ่านก็ยังไม่มากพอ
 อาจารย์หลวงศรีฯ จึงได้พยายามชี้แจงแนะนำให้นักเรียนหาประโยชน์จาก
 การอ่านหนังสือของห้องสมุด ให้ความสะดวกในการยืมอ่าน เริ่มจัดทำ
 สถิตินักเรียนยืมหนังสือไปอ่าน เวลาที่จะได้ประโยชน์จากการอ่านหนังสือ
 ของห้องสมุดคือเวลาเรียนลำพัง เวลาสอนภาษาอังกฤษ อาจารย์ก็มักจะ
 อ้างข้อความสำคัญจากหนังสือห้องสมุดเล็ก ๆ น้อย ๆ ให้นักเรียนฟังแล้ว
 แนะนำให้ไปอ่านเพิ่มเติม

ผลของการปรับปรุงกิจการต่าง ๆ ในโรงเรียนสหศึกษาศรีนครปฐม
 สมัยอาจารย์หลวงศรีฯ ปรากฏเห็นได้ว่านักเรียนสหศึกษาศรีนครปฐมได้ก้าวหน้าขึ้น

ทุกท ขาง บ่ ไม้มีผลสอบไล่ตกเลยก็มี และเมื่อออกจากโรงเรียนไปแล้ว ก็ออกไปสอนนักเรียนชั้นมัธยมปีที่ ๔-๖ ใคอย่างสบาย เป็นการแบ่งเบา การขาดแคลนครุทสามารถสอนนักเรียนชั้นมัธยมปีที่ ๔-๖ ใคอย่างกั วิชาการปรับปรุงของอาจารย์หลวงศรี ฯ สมัยนั้น ตามความเห็นของศาสตราจารย์ ดร. สโรช บัวศรี อธิการวิทยาลัยวิชาการศึกษา กล่าวว่า “การททำ เช่นนี้ทำให้นักเรียน ผกหัดคร ใคซึมซาบในเรื่องการ เป็นครตั้งแต่ต้น และ เข้าใจในปัญหาภาระและหน้าที่ของการเป็นคร อยู่ตลอดเวลา และฝังลึก ในจิตใจ” ผลของการปรับปรุงโรงเรียนทกล่าวมาแล้ว สอดคล้องกับ ถ้อยคำของศาสตราจารย์ ดร. สโรช บัวศรีว่า “ท่านอาจารย์ใคช่วยวาง รากฐานอันคเขยมิให้แก่กระผมในการศึกษาเพื่อที่จะเป็นคร และเพื่อจะ ดำเนินการผกหัดคร”

ครนั้นจึงกล่าวใไว้ว่า อาจารย์หลวงศรี ฯ เป็นครทมีชื่อเสียงคเคิน คนหนึ่ง เป็นผทมีความสามารถในการสอน และการปกครอง อย่างคียง ความสามารถในการสอนภาษาอังกฤษของท่านนั้นเป็นทขอมรบกนว่ายอดเยี่ยม ริง ๆ ตั้งแต่เสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการ นักการทคชนเขยมิ ลงมาจน กระทรวงนักเรียน คร อาจารย์ทเคยเรียนกับอาจารย์หลวงศรี ฯ มาแล้ว ประจักษ์พยานส่วนหนึ่งทเห็น ไคกคคือ บรรดา คักค “ศรีภาษาะเวทิน” อาจารย์หลวงศรี ฯ มีใไซ่แต่จะเขยวิชาญการสอนวิชาภาษาอังกฤษท่านนั้น ยัง สามารถสอนวิชาคร เช่น หลักการศึกษา จิตวิทยา สุขศาสตร์ และวิชา ภูมิศาสตร์ ไคคอกคควย มีความมุ่งมั่นแน่วในวิชาทสอน มีความรับผิดชอบ

นานาประการ ซึ่งนำมาแทรกเข้ากับบทเรียนที่สอนไม่ว่าจะเป็นบทเรียนอะไร
 ชั้นอะไร ชั่วโมงไหน เวลาไหน จึงทำให้การสอนมีชีวิตชีวา ถูกอกถูกใจ
 นักเรียน นักเรียนที่เคยเรียนกับอาจารย์หลวงศรี ฯ เมื่อ ๔๐ ปีที่แล้ว
 หรือนักเรียนที่เรียนชั่วโมงสุดท้ายของการสอนของอาจารย์หลวงศรี ฯ ก่อนถึง
 แก่กรรม ๒๘ ชั่วโมง ต่างยอมรับกันว่า เรียนกับอาจารย์หลวงศรี ฯ ถูกอก
 ถูกใจ เข้าใจแจ่มแจ้ง ได้ผลดีเหลือเกิน นักเรียนผูกพันศรัทธาเป็นจำนวนมาก
 สรุปผลที่ได้รยจากการสอนของอาจารย์หลวงศรี ฯ ว่า “เรียนรู้อะไรก็ได้ เข้าใจ
 ได้ง่าย ใช้การได้นั่น”

อาจารย์หลวงศรี ฯ ใช้เวลา ๓๘ ปี สอนและอบรมศิษย์อย่างไม่
 หยตียง เกิดมาเพื่อสอน เพื่ออบรม มีความเขื่ออาว มีความเป็นกันเอง
 กับศิษย์ ส่งเสริมศิษย์ให้มีความเจริญก้าวหน้า ปรณาศิษย์ที่มีอุปสรรค
 ในการศึกษา ช่วยเหลือศิษย์ที่ประสบปัญหาการทำงาน เป็นผู้ปกครองศิษย์
 ในทิศทั้งปวง มีความพอใจที่จะได้อยู่ในท่ามกลางของศิษย์ มีความพอใจ
 ที่คบศิษย์ไว้เป็นมิตรสนิท แม่อาวยมากจนกยงคบหากับศิษย์ เป็นกันเอง
 กับศิษย์ ไปเที่ยวกับศิษย์ได้อย่างสนิทสนม ศิษย์ที่กร่นทกวัยเป็นมิตรกับ
 อาจารย์หลวงศรี ฯ ได้เสมอ ท่านเกิดมาเพื่อศิษย์อย่างแท้จริง ไม่ทอดทิ้ง
 ศิษย์ แม้ในยามเจ็บไข้ได้ป่วยต้องพักรักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลศิริราชก็ไม่
 เคยลืมศิษย์ ยงนั่งรถเข็นนั่งเรือข้ามฟากมาสอนที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ในด้านการปกครอง อาจารย์หลวงศรี ฯ ภาชนะเวทิน ได้ชื่อว่าเป็นผู้
 ปกครองนักเรียนใคร่เรียนบรชยที่สุด ตลอดเวลาที่ปกครองนักเรียน ไม่เคย

ปรากฏว่ามีอะไรร้ายแรงเสียหายเกิดขึ้น เขาถึงศิษย์อย่างแท้จริง เริ่มแต่
 วิชาข้อ วิชาทวิ วิชาอุปนิสัยใจคออย่างละเอียด วิชาประวัติโดยย่อ วิชา
 ระเบียบการเรียนของนักเรียนทุกคน สิ่งเหล่านี้อยู่ใน "หัว" อาจารย์หลวงศรีฯ
 ทั้งสิ้นไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้น ท่านมักจะคาดคะเนได้อย่างแม่นยำว่าเหตุเกิดจาก
 นักเรียนคนไหน ชื่อนั้น อยู่ชั้นนั้น เมื่อนักเรียนออกจากโรงเรียนไปแล้วก็
 พยายามติดตามผลอยู่อย่างเงียบ ๆ เรื่องของศิษย์ทุกคนจึงอยู่ใน "หัว"
 ของท่านเสมอมา ประกอบกับท่านมีความทรงจำที่ยิ่ง ฉะนั้นเมื่อศิษย์ออก
 จากโรงเรียนไปแล้ว ไม่ว่าจะนานสักกี่ปี เมื่อมาพบกันเป็นครั้งแรก
 ท่านก็ยังเรียกชื่อศิษย์คนนั้นได้ถูกต้อง มีหน้าชาอย่างถามถึงสารทุกข์สุขดิบ
 ของศิษย์นั้น ๆ ในวันเดียวกันต่อไปอีกโตด้วย

ในด้านการแนะนำให้รู้จักปฏิบัติงาน ให้ได้นานและทำงานให้ได้ดี
 ท่านก็ใช้คติต่าง ๆ เช่น "ไหว้พระก่อนนอน" "คิมนารอน" "นอนกางมุ้ง"
 "สวมรองเท้า" คตินักเรียนหลวงศรีฯ บอกว่าถ้าปฏิบัติได้เคร่งครัดแล้ว
 จะทำให้มีอายุยืนนาน ปฏิบัติราชการได้มาก การปฏิบัติงานได้มากถ้าจะ
 ให้ได้ผลดีมีความก้าวหน้า จะต้องทำงานดังภาษิตที่ว่า:—

- Do all the good you can,
- By all the means you can,
- In all the ways you can,
- In all the places you can,
- To all the people you can,
- As long as ever you can.

นักเรียนโรงเรียนฝึกหัดครูส่วนใหญ่มาจากจังหวัดต่าง ๆ เมื่อมารวมกันเข้าความคิดความเห็นมักจะไม่ลงรอยกัน ทำให้เกิดความไม่เข้าใจกัน เป็นชนวนให้เกิดลอบคอกกันขึ้น ทำความยุ่งยากให้โรงเรียนเสมอ นักเรียนบางคนเมื่อมาอยู่โรงเรียนใหม่ก็คิดว่าเป็นคนเก่งไม่กลัวผี บางคนก็คิดว่าไม่กลัว บางคนก็คิดว่าเรียนเก่งมาก ฯลฯ นักเรียนเหล่านี้มักจะลอบคอกไม่เหมือนนักเรียนที่เขาคิดคนเดียว ๆ ไม่ค่อยอะไรมากนัก นักเรียนที่ไม่กลัวผีมักจะลอบคอก นักเรียนไม่กลัวผีมักจะมุ่งเข้าไปอยู่ในโต๊ะ นักเรียนที่คิดว่าเรียนเก่งมักจะโต๊ะแน่นน้อยในเวลาสอบข้อสอบ เรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องเล็กน้อยสำหรับนักเรียนฝึกหัดครูที่อยากรวมกัน แต่เป็นเรื่องใหญ่ของโรงเรียน อันตรายอาจเกิดขึ้นได้ถ้านักเรียนที่ลอบคอก ความจริงก็เป็นเช่นโรงเรียนคาทอลิกไว้ เพราะนักเรียนไม่กลัวผีลอบคอกเพื่อน ทดสอบเขากกลายเป็นคนกลัวผีและเส้นประสาทอ่อนไปก็มี ฉะนั้นอาจารย์หลวง ศรี ฯ จึงได้จัดสร้างพระพิฆเนศวร์ขึ้นเพื่อให้นักเรียนได้ยึดเอาเป็นสิ่งที่เคารพบูชาของนักเรียนทุก ๆ คน เมื่อนักเรียนเข้ามาใน โรงเรียนฝึกหัดครู ครั้งแรก และได้มีโอกาสสักการะพระพิฆเนศวร์แล้ว จะใคร่รู้สึกว่าทุก ๆ คนเป็นลูกพระพิฆเนศวร์ด้วยกัน ความคิดเห็นทนมมาแต่เดิมไม่ตรงกัน จะใคร่เริ่มเป็นแนวเดียวกัน ในฐานะลูกพระพิฆเนศวร์ อาจารย์หลวง ศรี ฯ จึงได้จัดสร้างพระพิฆเนศวร์ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ โดยอาจารย์หลวง ศรี ฯ เป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายและควบคุม ออกแบบก่อสร้าง การนั้นได้อาศัยนักเรียนที่มามีฝีมือในการปั้นช่วยกันปั้น ตกแต่ง นักเรียนที่มีส่วนช่วยกันปั้น พระพิฆเนศวร์ไว้ ขุนค้อ นายพนง

ภวังกฤต นายเฉลิม นาคีรักษ์ นายแก้ว เปลี่ยนคารม เป็นต้น การยื่น
 ได้แล้วเสร็จและฉลองกันภายในโรงเรียนเมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม
 ๒๔๘๑ พระพิพนเนศวรจึงเกิดชนด้วยความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กษิษย์
 อาจารย์หลวงศรี ฯ เองก็มุ่งที่จะให้พระพิพนเนศวรทูลสร้างขนนเป็นใจรวม
 ของความสัมพันธ์ของนักเรียนที่เข้ามาศึกษาในโรงเรียนฝึกหัดครู และ
 นักเรียนเก่าที่จบการศึกษาจากโรงเรียนฝึกหัดครูไปแล้ว อย่างไรก็ตาม อาจารย์
 หลวงศรี ฯ นั้นท่านมีความนิยมในความเป็นประชาธิปไตยอยู่มาก ฉะนั้น
 จึงได้สนับสนุนนักเรียนฝึกหัดครูที่สมัครใจจะไปรับราชการในกระทรวงทรวง
 กรมอื่น ๆ ในเมื่อสามารถจะไปได้ แต่ในขณะที่เวลานั้นนักเรียนฝึกหัดครูที่
 สมัครใจจะไปรับราชการในกระทรวงศึกษาธิการแล้ว ท่านก็กำชับกำชาให้สมัคร
 ใจรักภักดีต่อกระทรวงศึกษาธิการเป็นตง เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจนักเรียน
 ในชั้น อาจารย์หลวงศรี ฯ จึงได้ทรงรูปพระพิพนเนศวรไว้ด้านหน้าโรงเรียน
 หนึ่งหน้ามาตั้งทางกระทรวงศึกษาธิการ เป็นเครื่องหมายเตือนให้นักเรียน
 นกถงกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อสร้างและฉลองพระพิพนเนศวรเสร็จแล้ว
 อาจารย์หลวงศรี ฯ มีความภูมิใจในรูปพระพิพนเนศวรอย่างยิ่ง ได้แสดงความ
 ตั้งใจไว้ว่าจะให้พระพิพนเนศวรบนอยู่ที่ กยโรงเรียนฝึกหัดครูประถมพระนคร
 ตลอดกาล แม้ว่าต่อมาเมื่อท่านมาดำรงตำแหน่ง อาจารย์ใหญ่โรงเรียน
 มัชยมวคยวรวินเวศแล้วก็ยังยึดถืออยู่เสมอว่า รูปพระพิพนเนศวรเป็น
 อนุสาวรีย์ชนเล็ก ๆ ของอาจารย์ชนหนึ่ง ซึ่งอาจารย์มีเรื่องราวชีวิตคดีค่านัง
 ดงอาจารย์หลวงศรี ฯ บ้างก็ได้ในเวลาต่อไป แต่ก็เป็นที่น่าเสียใจอย่างยิ่ง

ที่พระพิณเนศวร์ไม่ได้ย้ายติดตามไปคุ้มครองรักษาโรงเรียนฝึกหัดครูประถม
เสียแล้ว เพราะเมื่อโรงเรียนฝึกหัดครูประถมได้ย้ายไปอยู่ที่อื่น ได้ขึ้นทรัพย์สิน
สมบัติของโรงเรียนไปหมดทุกอย่าง มีอย่างเดียวกับที่ไม่ได้ขึ้นไปคือ พระ
พิณเนศวร์ของอาจารย์หลวงศรีฯ พระพิณเนศวร์จึงยังคงติดอยู่ที่ ซ่งข่าขุ่น
ใต้เขนทองของกองพลท ๑ ทางกองพลกึ่งเคาทัพและรักษารูปพระพิณเนศวร์
ไว้เป็นอย่างดี แต่ได้ย้ายพระพิณเนศวร์มาตั้งไว้ทางด้านหลัง และหันหน้า
พระพิณเนศวร์ไปสู่หอประชุมกองทัพก อย่างไรก็ดี พระพิณเนศวร์ก็คงได้
รับความเคารพสักการะเป็นอย่างดี จากทหาร ทสังกัดกองพลท ๑ จนกระทั่ง
ทุกวันนี้

นอกจากการสอนวิชาความรู้ต่าง ๆ แล้ว อาจารย์หลวงศรีฯ ได้เขียน
หนังสือไว้หลายเล่ม เช่น

๑. แบบหัดอ่านภาษาอังกฤษ กระดาษศึกษาดิการอนุญาตให้ใช้
เขียนแบบเรียนอยู่หลายเล่ม
๒. ไน้ตหลักภาษาอังกฤษ
๓. แบบเรียนจดหมายอังกฤษ ชั้น ม. ๕ ม. ๖
๔. แบบสันทนาภาษาอังกฤษ
๕. คิมช Direct Method English Course เล่ม 3
๖. คิมช New Method Reader เล่ม 5
๗. คิมช The Invisible Man

๙. หลักสูตรสอนภาษาอังกฤษ

๑๐. ในที่หลักสูตร การปกครอง และวิชาสอนสำหรับนักเรียน
ฝึกหัดครู

๑๐. ตำราวิชาक्रमล (ยังไม่ได้พิมพ์)

๑๑. รวมนายจันชนเขยม

นอกจากจะได้เขียนหนังสือด้วยตนเองแล้ว ตลอดเวลาที่ดำรง
ตำแหน่งอาจารย์และอาจารย์ใหญ่โรงเรียนฝึกหัดครูประถมขึ้น อาจารย์-
หลวงศรีฯ ได้แนะนำและสนับสนุนให้นักเรียนฝึกหัดครูช่วยกันคิดแต่ง
แบบเรียนขึ้นเพื่อพิมพ์ให้แพร่หลาย ขณะนั้นแบบเรียนกระทรวงศึกษาธิการ
ยังมีไม่มากนัก ถ้านักเรียนคร้อออกไปรับราชการแล้วช่วยกันเรียบเรียง
แบบเรียนขึ้นพิมพ์จำหน่าย แบบเรียนนี้จะได้มีมากจน ปัญหาการขาดแคลน
แบบเรียนก็จะค่อย ๆ หดหายไป ปรากฏว่าศิษย์อาจารย์หลวงศรีฯ หลายคนออกไป
ไปเขียนแบบเรียนขึ้นได้หลายเล่ม

ภายหลังที่ได้ดำรงตำแหน่ง อาจารย์ประจำกรมสามัญศึกษา (เดิม)
อาจารย์หลวงศรีฯ ก็ย้ายมาเป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนมัธยมวัดเขยวณิเวศ
เมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๔๙๑ ดำรงตำแหน่งนี้จนกระทั่งครบเกษียณ
อายุราชการ เมื่อวันที่ ๑ มกราคม ๒๕๐๕ ตลอดเวลาที่ดำรงตำแหน่ง
อาจารย์ใหญ่โรงเรียนมัธยมวัดเขยวณิเวศ ได้บริหารงานของโรงเรียนให้
เจริญก้าวหน้าขึ้นเป็นลำดับ เป็นที่นิยมของวัด ครู อาจารย์ ผู้ปกครองและ
นักเรียนทั่วไป และได้ทำหน้าที่สามประจำพระองค์สมเด็จพระสังฆราชเจ้า

กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ในเวลาแขกเมืองมาเยี่ยมถวายสักการะ และทำ
หน้าที่ตบธำสนัสนส่วนพระองค์เป็นภาษาอังกฤษ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า
กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ได้มีพระกรุณาถึงชนที่เรียกว่า "โปรก" อาจารย์
หลวงศรี ฯ มาก

อาจารย์หลวงศรี ฯ มีบุตรกับนางเชอริ สิริสิงห ภรรยาคนแรก
๔ คน คือ

๑. นางวนัส บัญ-หลง
๒. นางวิไล ลอสวัสดิ์
๓. นายสมใจ สิริสิงห
๔. นายไพศาล สิริสิงห

มีธิดากับนางเชอริมา สิริสิงห ๔ คน คือ

๑. นางวนิดา ไพฑูแกว
๒. นางสาวมารศรี สิริสิงห
๓. นางสาวจิรภา สิริสิงห
๔. นางสาวลาภณฉวี สิริสิงห

และมีบุตรกับนางอโร สิริสิงห คือ

๑. นายขยะ สิริสิงห

อาจารย์หลวงศรี ฯ มีนิสัยรักสัตว์ โดยเฉพาะสุนัข ได้เลี้ยงสุนัขพันธุ์
ชิลเซเชียนไว้หลายตัว เริ่มเลี้ยงตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๗ และเลิกเลี้ยงสุนัข
เหล่านี้นานเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๕ ซึ่งเป็นเวลาในระยะสงครามโลกครั้งที่ ๒ นอก

จากเสียงสุนัขแล้ว อาจารย์หลวงศรีฯ ยังนิยมการปลูกกุหลาบเป็นอันมาก
ไต่ปลูกกุหลาบพันธุ์ต่างประเทสไว้กว่า ๑๐๐ ต้น แต่ต่อมาก็ต้องเลิกปลูก
กุหลาบเช่นเดียวกับการเลี้ยงสุนัข

ในค้ำนักฟ้า อาจารย์หลวงศรีฯ ชอบเล่นเทนนิสมาก เมื่อครั้งกำลัง
ศึกษาอยู่ในประเทศอังกฤษ ไต่เคยเป็นผู้แทนของโรงเรียนเข้าแข่งขันเทนนิส
กับโรงเรียนอื่น ก็ฟ้าในร่มท่านชอบขึงป้อมมากกว่าอย่างอื่น ในค้ำสังคม
อาจารย์หลวงศรีฯ ชอบคบหาสมาคมกับคนทั่วไป เข้ากับคนไต่ทุกชั้นทุก
อาชีพ จึงมีเพื่อนฝูงมากมาย ไต่ปรกติอาจารย์หลวงศรีฯ มีรูปร่างสง่า
ผ่าเผย ภาคภูมิ รักสวยรักงาม แต่งกายประณีตเรียบร้อยมาแต่เยาววัย
แม้กระทั่งวาระสุดท้ายเมื่อเจ็บหนัก ก็ยังอดคำส่ำส่ำลุกไว้ว่า “ถ้าข้าตาย
ขอให้แต่งตัวข้าให้เรียบร้อยด้วย”

อาจารย์หลวงศรีฯ เจ็บหนักครั้งแรกด้วยโรคตับ ต้องเข้ารับการรักษ
ณ โรงพยาบาลศิริราช แต่ด้วยความสามารถของแพทย์และพยาบาลทไต่ให้
การรักษาคัดแลอย่างคิจึงหายเป็นปรกติ นับแต่นั้นมาสุขภาพของ อาจารย์
หลวงศรีฯ ก็เริ่มทรุดโทรมลง เมื่อออกจากโรงพยาบาลกลับมาอยู่บ้านไม่นาน
ก็ไม้ส่ำขยอก เมื่อไม้ส่ำขยอกก็เข้าพักรักษาตัวที่โรงพยาบาล อีกอาจารย์
หลวงศรีฯ เวียนเข้าเวียนออกโรงพยาบาลตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๓ ถึง ๒๕๐๖
นับไต่ถึง ๓๕ ครั้ง ในจำนวน ๓๕ ครั้งนี้ไต่รับการผ่าตัดถึง ๔ ครั้ง
นับว่าอาจารย์หลวงศรีฯ เป็นบุคคลที่อดทนเป็นเยี่ยมที่สุด ทงนก็เพราะ

อาจารย์หลวงศรี ฯ เห็นว่าความตายเป็นของธรรมดาไม่น่ากลัวอะไร
 เมื่อมีชีวิตอยู่มีกำลังกายก็ขยันทำงานและหาความ อภิรมย์เป็นกำไรชีวิตไป
 งานที่ชอบของอาจารย์ก็คืองานสอน อาจารย์หลวงศรี ฯ เกิดมาเพื่อสอน
 เพื่อยุติความทุกข์อย่างแท้จริง สถาปนาอาจารย์หลวงศรี ฯ ไปได้สอน ล้วน
 เป็นสถาบันที่มีความสำคัญทั้งสิ้น เช่น สอนภาษาอังกฤษที่จุฬาลงกรณ์มหา
 วิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ นายทหาร
 มาที่ ๑ ร.๑. พยายามจะไปศึกษาต่อต่างประเทศที่โรงพยาบาลศิริราช และ
 สอนวิชาตรรกวิทยาที่โรงเรียนปกครอง (กระทรวงมหาดไทย) สอนวิชาครู
 แก่บรรดานายทหาร นายสิบ กรมยุวชน การสอนในสถาบันต่าง ๆ เช่นนั้น
 ทำให้อาจารย์หลวงศรี ฯ กลายเป็นผู้ขอเสียงในการสอนได้อย่างกว้างขวาง
 บรรลุถึงคติประจำใจที่ว่า "A good name is better than riches"

อาจารย์หลวงศรี ฯ ได้รับพระราชทานยศเป็นรองอำมาตย์เอก เมื่อ
 วันที่ ๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๘ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ เป็น
 "หลวงศรีภาชนะเวทิน" เมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๔ ได้รับ
 พระราชทานเหรียญจักรพรรดิมาลา เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๘
 และได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ตริตราภรณ์ช้างเผือก เมื่อวันที่
 ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๑ ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ทางราชการ
 ได้ประกาศเลิกบรรดาศักดิ์อยู่ชั่วระยะหนึ่ง อาจารย์หลวงศรี ฯ ต้องเปลี่ยน
 มาใช้ชื่อว่า "นายสิริ ภาชนะเวทิน"

อาจารย์หลวงศรี ฯ เกิดมาเพื่อสอน เพื่อศิษย์อย่างสมบูรณ์ อาจารย์
 หลวงศรี ฯ สอนตรง สดท่ายทมหาวทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ ๑๖
 กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๖ เข้าวันรุ่งขึ้นคือวันที่ ๑๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๖
 เรมรู้สึกแน่นหน้าอกและอาเจียน อาจารย์หลวงศรี ฯ คิดว่าไม่เป็นอะไร
 มากนัก ตอนบ่ายตั้งใจว่าจะไปสอนเช่นเคย แต่แทนที่จะได้ไปสอนในตอน
 บ่ายตั้งที่ตั้งใจไว้ อาจารย์หลวงศรี ฯ จากไปแล้ว จากไปด้วยอาการอันสงบ
 เมื่อเวลา ๑๖.๐๐ น. ของวันที่ ๑๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๖ บัดนี้
 อาจารย์หลวงศรี ฯ ไม่ต้องสอนอีกแล้ว เพราะสอนมานานพอเพียงแล้ว
 ระยะเวลา ๒๘ ชั่วโมงสุดท้ายที่อาจารย์สอนกับเวลาที่อาจารย์ถึงแก่กรรมห่างกันเพียง
 ๒๘ ชั่วโมงเท่านั้น อาจารย์หลวงศรี ฯ ขบขิวตครุด้วย "เป็น คนมีความ
 สามารถใน ทาง ครู อย่างดีแท้คนหนึ่ง" สัมกับท่านาย เย. เอช. เสถิวิ
 อาจารย์ใหญ่โรงเรียนวัดคฤทรมงคล และอำมาตย์โท หลวงประพนธ์ในทวี
 อาจารย์ผู้ปกครอง รั้งรองบยนิยน์โดยความจริงอย่างมั่นใจไว้เมื่อวันที่ ๑๘
 มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒

อนึ่ง ผู้เขียนใคร่ขอเพิ่มเติมว่า อาจารย์หลวงศรี ฯ เป็นผู้ประสยการณ
 ทางการศึกษาหลายด้าน นอกจากเป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนผกหคครูประถม
 และโรงเรียนวัดขวรนิเวศแล้ว ท่านยังเคยดำรงตำแหน่งข้าหลวงตรวจการ
 แผนกกรรมการ และ อาจารย์ใหญ่โรงเรียนประจำจังหวัดนครราชสีมา

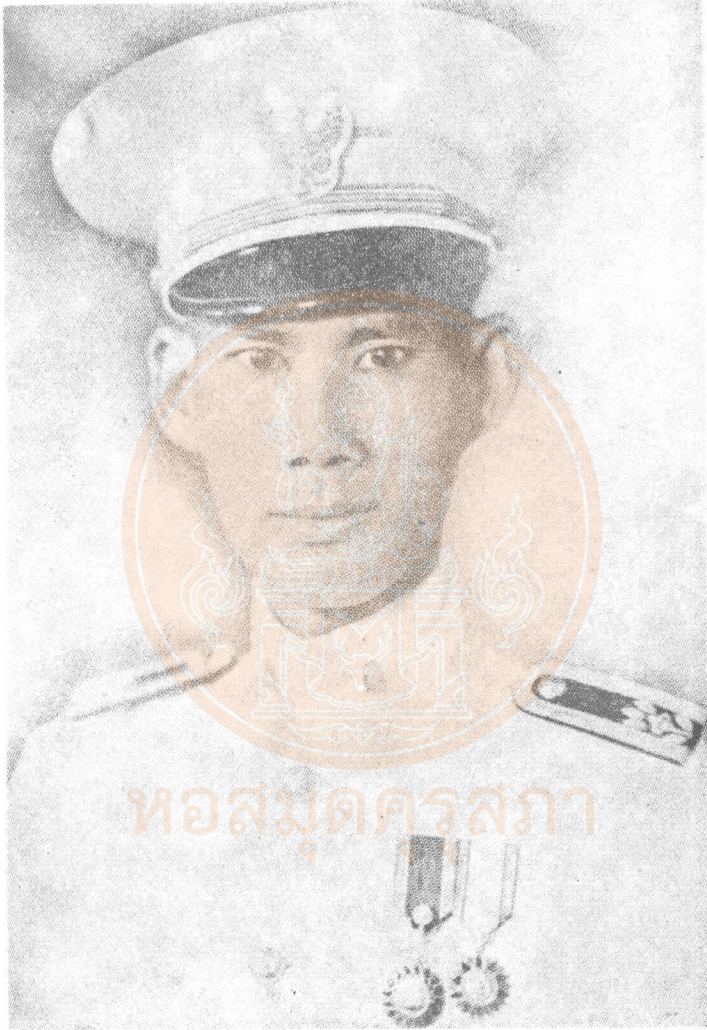
คณาจารย์โรงเรียนวชิรเบญจมภพพิตร และกรรมการสอบไล่วิชาครูระดับต่าง ๆ
ของกระทรวงศึกษาธิการอภัย

(ในการเรียบเรียงประวัติ ผู้เขียนได้รับความช่วยเหลือจาก
นายสุวรรณ บุญชู คศึกษานเทศก์เอก กรมวิสามัญศึกษา จึงขอขอบคุณไว้
ณ โอกาสนี้ด้วย)

อุทัย สิงห์ศักดิ์

หอสมุดคุรุสภา

หอสมุดคุรุสภา

ขุนประสาทคุรุกรรม
(แม่ัน วุฒิดา)

ขุนประสาทक्रम (แม่ัน วุฒิดา)

พ.ศ. ๒๔๔๔ — ๒๕๐๕

ในการเขียนชีวประวัติของครูแม่ัน วุฒิดา หรือขุนประสาทक्रम
ผู้เขียนขอใช้คำว่า นาย ครู และขุนประสาทक्रम ไปตามลำดับแห่ง
क्रमเป็นอยู่ของท่าน แม้ว่าท่านจะเป็นครูของนักเรียนฝึกหัดครู ก่อนรับ
ผู้เขียนและหลังผู้เขียนมาหลายต่อหลายวัน ครูจะเรียกท่านว่า “อาจารย์”
แต่สมัยนั้นเราเรียกกันว่า “ครู” ทั้งนั้น อาทิ ครุสันท จัทรพร ครุณิทย
นาครทรรพ ครูฝ่าย บุญเลี้ยง เราไม่เรียกว่า “อาจารย์” เลย
ย้อนหลังไปราว พ.ศ. ๒๔๖๑ ขณะนั้นโรงเรียนฝึกหัดครูประถม
มัธยมโรงเรียนสามัญยังรวมกันอยู่ทวศวนวิเวศ ฝ่ายสามัญมีแต่ชั้นประถม
ไปจนถึงมัธยมที่ ๖ ฝ่ายฝึกหัดครูประถมมีที่ ๑ และที่ ๒ ทั้ง ๒ ฝ่าย
อยู่ในความปกครองของ พระยาผดุงวิทยาเสริมอาจารย์ใหญ่ ในโรงเรียนที่
เรียกกันทั่วไปว่า “โรงเรียนทวศวนวิเวศ” นั้นมีครูปร่างสงไพร่ง หน้าตาขรึม
แต่งกายเรียบร้อย นุ่งผ้าม่วงสีน้ำเงินรัดกลีบพองาม สวมเสื้อนอกผาดน
ขาวสะอาด ขี่ครุฑมกรมหาเมศเกยวขอคอคอบ ย่นนิจ เดินเห็นพดจา
เย็นสง่าภาคภูมิ ไม่โอ้อ่าเกินฐานะ ครูผู้นี้ คือ ครูแม่ัน วุฒิดา เจ้าของ
ชีวประวัติที่จักได้กล่าวต่อไป

นามสกุล วุฒิกานันท์ ซึ่งเป็นนามสกุลอันสมเกียรติยศแก่เจ้าของ
 นามสกุลโดยแท้เพราะ “วุฒ” ก็คือ “วุฒ” ซึ่งเขียนเต็มตามรูปภาษา
 ขาล มีความหมายว่า “ความเจริญ, ความงอกงาม และความเป็นผู้ใหญ่”,
 ส่วน “กาน” ก็คือ “กาน” อันเป็นคำขจรแปลว่า “ความ” เช่น
 สหยาต กาน คือ ความเป็นสหยาตกันตงน ผู้เขียนจึงเห็นว่านามสกุล วุฒิกาน
 สมกับครูแมน ซึ่งครองความเป็นผู้ใหญ่จริง ๆ ทั้งนักเรียน, ผอ. ศึกษานิเทศก์ และ
 นักเรียนสามัญกเศรพและเกรงใจ พยานในเรื่องนี้ยังเขียนจดจากในใต้
 และแจ่มกระจ่างเหมือนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวันสองวัน คือ มีนักเรียน
 สามัญคนหนึ่งทำความผิดจนครูประจำชั้นต้องให้ออกไปนอกห้อง นักเรียน
 คนนั้นไม่ปฏิบัติตามคำสั่ง ผอ. ศึกษานิเทศก์ วุฒิกาน เดินผ่านมา เมื่อได้ยิน
 เสียงโตเถียงกันก็หยุดยั้งดู นักเรียนคนนั้นพอเห็นครูแมน วุฒิกาน เท่านั้น
 ก็รีบยกหนังสือเดินออกจากห้องทันที

ทบทวนเวลาขึ้นไปถึงวันที่ ๑๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๔ อันเป็น
 วันเดือนขบ นายแมน วุฒิกาน ได้ธอกำเนิกจากนายกว และนางอม
 วุฒิกาน ท้อภอกกระทุมแบน จังหวัดสมุทรสาคร อาชีพพิตามารตาในตรง
 นั้น คือ คาขาย ตามประวัติกล่าวว่า นายแมน วุฒิกาน เริ่มเข้าโรงเรียน
 ประถมวัดจักรวรรดิราชาวาส (วัดสามปล้ม) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ คือ
 เข้าโรงเรียนเมื่ออายุได้ ๑๐ ขวบ แต่เข้าใจว่าคงได้เล่าเรียนมาจากโรงเรียน
 หรือวัดใดวัดหนึ่งในจังหวัดสมุทรสาครนั้นมาบ้างแล้วก็ได้ แต่ไม่มีประวัติ
 ให้คนใด เมื่อเรียนอยู่เพียง ๒ ปี ก็สอบไล่ได้ชั้นประถมปีที่ ๓ แล้วย้ายไป

เรียนต่อที่โรงเรียนมัธยมวัดพิทักษ์ศิรินทร์ใน พ.ศ. ๒๔๕๖ สอบไล่ได้
ชั้นมัธยมที่ ๕

โรงเรียนฝึกหัดครูสมทบนักเรียนที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์

ท่าน นายแม่ วัฒนา จึงสมัครเข้าเป็นนักเรียนฝึกหัดครู แผนกครู-
ศาสตร์ของโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า-
เจ้าอยู่หัว ซึ่งตั้งอยู่ที่ใหม่ ตำบลปทุมวัน (เคยวนไถ่ขอคืนเสียแล้ว
สร้างที่ทำการกรมพลศึกษาและกรีฑาสถานแห่งชาติขึ้นแทน) นายแม่
วัฒนา ได้เข้าเรียนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙ เรียนอยู่ ๒ ปี ก็หยุดพักสัก
และสอบไล่ได้ประโยคครูประถม (ป.ป.) เป็นหน่อเนื้อเชื้อไขของโรงเรียน
ฝึกหัดครูที่อายุน้อยมาก เพียง ๑๖ ปี ๘ เดือน ๙ วัน นายแม่ วัฒนา
จึงเข้ารับราชการเป็นครูของโรงเรียนฝึกหัดครูวัดบวรนิเวศ ในวันที่ ๒๗
พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๑ (ระหว่างนั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้
สถาปนากรมมหาวิทยาลัยขึ้น ซึ่งได้รวมแผนกครูศึกษาไว้ด้วย ครั้นถึง
พ.ศ. ๒๔๖๑ แผนกครูศึกษาย้ายจากสังกัดกรมมหาวิทยาลัยไปขึ้นกับ
กรมศึกษาธิการ และเปิดทำการสอนที่โรงเรียนมัธยมวัดบวรนิเวศ เรียกว่า
โรงเรียนฝึกหัดครูวัดบวรนิเวศ)

การศึกษาขั้นต่อไปของครูแม่ วัฒนา คือ เข้าเรียนวิชาชุดประโยค
ครูมัธยม (ป.ม.) ในปีที่หกที่เขารับราชการ ณ สำนักอาจารย์สมาคม
การสอบวิชาชุดครูมัธยม ในสมัยนั้น อนุญาตยกขยประมาณของกระทรวง
ศึกษาธิการมากที่สุด เพราะเมื่อครูผู้ใดสอบได้ ป.ม. แล้วก็ต้องให้เงินเดือน

ตามวุฒิพนท ควบคุมคน ควบคุม ควบคุม วุฒิตา จึงของศึกษาอยู่ ๖ ปี จึงสอบ
ได้ประโยคครุมัธยมคามความต้องการของกระทรวงศึกษาธิการ

ใน พ.ศ. ๒๔๖๗ ควบคุม วุฒิตา ใ้รับพระราชทานยศเป็นรอง
อำมาตย์ตรีและได้เลื่อนตำแหน่งเป็นครูผู้ช่วยครูผู้ปกครองนักเรียนฝึกหัดครู
ประจำ ก็นอยู่หลับนอนที่โรงเรียนเพราะสมัยนั้นได้แบ่งนักเรียนฝึกหัดครู
เป็น ๒ ประเภท คือประเภทในบารุงและนอกบารุง พวกนอกบารุงเป็น
นักเรียนไปเข้าเย็นกลับ พวกในบารุงคือนักเรียนทงจังหวัดต่าง ๆ ได้คัดเลือก
ส่งมาเรียน ทางโรงเรียนจึงจัดตักตวงธรรม ให้เป็นเทพกนักเรียนครู
ประเภทในบารุง นักเรียนครูประเภทนมาจากที่ต่างกั้นมันเสียใจคือผิดแผก
แตกต่างกันตามพนเพ ลางคนก็อยู่ในกรอบ ลางคนก็พยายามจะอยู่นอก
กรอบ นอกกระเชียบของโรงเรียน จึงทำความหนักใจให้แก่ครูผู้ช่วยและ
ครูผู้ปกครองเป็นอย่างยิ่ง แต่จะอย่างไรก็ตาม นักเรียนฝึกหัดครูทงในและ
นอกบารุงต่างก็เคารพและเกรงควบคุม วุฒิตา โดยทงกัน

ควบคุมความสามารถทงคานการสอนและการปกครอง ใน พ.ศ. ๒๔๖๘
โรงเรียนจึงได้ตั้งให้ควบคุม วุฒิตา เป็นครูผู้ปกครองนักเรียนครูประจำ
โดยเด็ดขาด และได้ดำรงตำแหน่งนมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๗๔ โรงเรียน
ฝึกหัดครูจึงได้ย้ายไปอยู่ที่สนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม ควบคุม วุฒิตา
มิได้ย้ายไปด้วย จึงคงอยู่ที่โรงเรียนมัธยมวัดบวรนิเวศสืบไป

ควบคุมเหตุทงดำรงตำแหน่งครูผู้ปกครองนักเรียนฝึกหัดครูในบารุง ควบคุม
ควบคุม วุฒิตา จำเป็นต้องอยู่ไกลโรงเรียนทงสุด แต่โรงเรียนฝึกหัดครูทง

อยู่ในวัด จะไปอาคารขานเรือนไปได้ ครุแมน วุฒิกา จึงต้องเช่าตึกแถว
 ชั้นเดียวห้องสี่ติดกับคอกของวัดขจรวิเวศริมถนนพระสุเมรุ เยื้องสะพาน
 เถลิงฆราวาสตึกเดียวเป็นที่อยู่ ครุแมน วุฒิกา มีโรคประจำตัว คือ โรค
 หลอดลมอักเสบและลมบ้าหมู แต่โรคภัยไข้เจ็บไม่อาจากกันความตั้งใจ
 ทำงานจริงจังของครุแมน วุฒิกา ได้ แม้มักกินยาอะไรตั้งไปตรวจดู
 ความเรียบร้อยของนักเรียนอยู่เสมอ ตอนเช้ามาตรวจตงเดินตรวจเตียงนอน
 นักเรียน เคียงใจจุดงผ้าห่มนอน เตียงนอน ทุนอน และเครื่องใช้ไม่
 เรียบร้อย เจ้าชงเตียงนอนต้องไต่รับโทษทันที ห้องนอนตลอดจนบริเวณ
 ทพภักต้องเรียบร้อย จุดเวรนักเรียนถูกวาดให้สะอาดสะอาดอันอยู่เสมอ การ
 ปกครองแบบไม่เห็นแก่หน้า ครุแมน นอกจากจะสร้างนิสัยให้นักเรียนครู
 เป็นคนรักระเบียบแล้ว ยังได้ทำความพอใจให้กับพระยาผดุงวิทยาเสริมอาจารย์
 ใหญ่ด้วย ถึงนั้น ใน พ.ศ. ๒๔๗๑ ตรงกับวันที่ ๘ พฤศจิกายน ครุแมน
 วุฒิกา ก็ได้เลื่อนยศเป็นรองอำมาตย์โท และได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์
 เป็นชนประสาทรกรมเมือ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๒

ในขณะที่ยังประสาทรกรมดำรงตำแหน่งครูฝึกปกครองนักเรียนครู
 ประจำ เวลากลางวันต้องสอนวิชาทฤษฎี สอนคือ สุขวิทยา
 ให้แก่นักเรียนฝึกหัดครู นักเรียนครูที่เป็นศิษย์ชนประสาทรกรม ย่อม
 ตระหนักแก่ใจที่ว่า ชนประสาทรกรมมีความรักทางสุขวิทยาคือเท่ากับแพทย์
 คนหนึ่งทีเดียว ปฏิบัติตนตามหลักอนามัยเคร่งครัด บุหร สุธาเมธียนัน

ไม่แต่ต้องเลยจนตลอดชีวิต เรียกว่า “สอนเขาอย่างไร ทำได้อย่างนั้น” สมเป็น “ครู” โดยแท้ เฉพาะการสอนเรื่อง “อวัยวะเพศ” นั้น ถ้าครูสอน ไม่ดีจะกลายเป็น “หยาบโลน” ไปได้ง่าย ทั้งวิชาเป็นช่องทางให้นักเรียน ไต่ๆ ออกนอกทางได้ง่าย แต่ด้วยความเคร่งขมึนเอาจริงเอาจัง ของชน- ประสาทกรรมไม่เปิดทางให้นักเรียนทำเช่นนั้น แม้จะหิวเวระก็ถูกมองหน้า หรือดูเอา การนั่งเรียนก็ตองนั่งฟังพนักเก้าอี้ จะก้มหน้าหรือเอาศีรษะพาดกับ โต๊ะก็ไม่ได้ ตาต้องมองหน้าครุหรือกระดานดำ ก่อนเขาห้องสอนดานนักเรียน ยังไม่เตรียมตัวให้เรียบร้อยเป็นระเบียบแล้ว ชนประสาทกรรมเป็นไม่ยอม เขาห้องสอนเลย จึงนับได้ว่าเป็นครุที่ระเบียบวินยดพิศด

มิใช่แต่เพียงการสอนเท่านั้นที่เป็นระเบียบเรียบร้อย โต๊ะเรียนต้องตั้ง ให้เป็นแถวตรงตามยาว และเส้มอกันตามขวาง เคียงกระตาศจะตคตามพนล็ก ชนก็ไม่ได้ กระดานดำต้องลยไว้ให้เรียบร้อยก่อนครุเข้าห้อง เป็นการสอน ระเบียบให้แก่นักเรียนครุจริงจัง จนมีคากล่าวกันตคปากว่า “ชนประสาท- กรรมควยคมไปจนถึงห้องส้วม” เพราะสมัยนั้นเริ่มใช้ส้วมชักโครก ชน ประสาทกรรมเขย้นคำอธิบายวิธีใช้ส้วมชักโครกอย่างละเอียดลลลล ล้อนลลย เป็นคนเจ้าระเบียบชคชคน และกัปลกฝ่งนลลยฝใช้ส้วมโตคด้วย

ตามระเบียบโรงเรียนฝกหคครุ จะตองมการฝกนนักเรียนครุให้สอนในท ประชม ใช้ห้องประชมตคกมณชยนาควทยาทาน เป็นทสอน และลลยให้คระนน ไปพรอมกน ทประชมมาจารย์ใหญ่เป็นประธาน นอกนกมครุทสอนนักเรียน ฝกหคครุเขาตคการสอน และนักเรียนฝกหคครุอื่น ๆ เข้าตคการสอน ล้วน

นักเรียนที่จะนำมาวิชาการสอนนักเรียนสามัญ ทั้งแคชเชียน ประถมปีที่ ๑
 ลงมีขยับปีที่ ๒ ซึ่งแล้วแต่วิชาที่สอนนั้นจะเหมาะกะนักเรียนชั้นใด เมื่อบริการ
 จบไปแล้วก็ปล่อยให้เด็กนักเรียนสามัญกลับไปห้องของตน คราวนี้เป็นวาระที่ครู
 และนักเรียนฝึกหัดครู จะได้ออกไปหาวิชาวิชาการสอนของผู้สอน ในที่ประชุมกัน
 อย่างเต็มที่ ขุนประสาธตกรรมแทบจะพาเอาหนังสือระเบียบการปกครอง
 และการสอนมาหมด คำนวณเงินจืดเหลือเกิน ก็ไปสอนไปอย่างละเอียดลออ ผู้
 เขียนเป็นนักเรียนครุศึกษานักเรียนสามัญ เพราะนอกจากการฝึกสอนแล้ว
 ยังแสดงละครบ่อย ๆ ด้วย ถึงนั้น เมื่อนักเรียนเห็นหน้าผู้เขียนเข้าโดยทง
 ไม่ได้สอนอะไรเลยก็หัวเราะกันครัน จึงถูกขุนประสาธตกรรมตีว่า "ครูไม่
 ได้สอนหนังสือ ครามาเล่นละครให้เด็กดู" แต่ผู้เขียนก็มิได้สะท้อใจอย่าง
 ไรเพราะสวดทางแก้

ขุนประสาธตกรรมได้เข้าอุปสมบท ณ วัดไชยชนะสงคราม (วัดตก)
 ในจังหวัดพระนคร เมื่อวันที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๔ แล้วได้ไปจำ
 พรรษาอยู่ที่วัดมหาธาตุราช จังหวัดเพชรบุรี จนครบ ๑ พรรษา ก็ได้ลา
 ลิกขาบทกลับไปเข้ารับราชการต่อไป

ขุนประสาธตกรรมได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ คือ เบญจมา
 ภรณ์ชั้นเอก เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย เหรียญจักรพรรดิมาลา เหรียญ
 ยมราชากีจักรรัชกาลที่ ๗ เหรียญสมโภชพระนครครบรอบ ๑๕๐ ปี และ
 เหรียญพิทักษ์รัฐธรรมนูญ

ขุนประสาธตกรรมได้สมรสกับนางสาวนัม ประกอบผล มีบุตรธิดา
 ด้วยกันรวม ๗ คน แต่เป็นทนายเสียดายทนายและธิดารวม ๖ คน ได้เสียชีวิต

ตั้งแต่อายุในเยาว์วัยทางสัน คางเหลือเพียง น.ส.กนยา วุฒิตา ซึ่งปัจจุบันเป็น พนักงานของธนาคารแห่งอเมริกา

ในชีวิตของขุนประสาทรุกรมมีเรื่องเศร้าสลดใจที่น่าขนลุกไว้ดังนี้ ปกติขุนประสาทรุกรม เป็นคนมีนิสัยไม่มอมขามขี้โต ๆ เข้าใจของโดย สันเชิง ระหว่างรัชชการรักใคร่ซอสลากสากลอมสินตลอดมา คราวหนึ่ง นี้เป็นโชครมหาศาล ขุนประสาทรุกรมถูกรางวัลได้ เงิน ๓๐,๐๐๐ บาท เศษ แม้จะเป็นคนมีนิสัย แต่ก็มีนิสัยในทางทศวรร ครึ่งนั้นได้พาครู โรงเรียนขรรนิเวศไปเลี้ยงที่โรงแรมพญาไท (ปัจจุบันเป็นโรงพยาบาล พระมงกุฎเกล้า ฯ) การถูกสลากสากลอมสินกลับสร้าง ความสลดใจอัน ใหญ่หลวงให้แก่ขุนประสาทรุกรม ภรรยา และครอบครัวเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือภรรยาได้เลิกเตกชายกระจากหรือเงิน วุฒิตา ซึ่งเป็นบุตรคนแรกไปจาก ย่าของเด็กเพื่อเรียกค่าไถ่ เมื่อไม่ได้ล้มความต้องการเข้ามาเด็กชายกระจาก เสีย ทำให้บิดามารดาและญาติของเด็กเสียใจอย่างสุดซึ้ง

ความมียศของขุนประสาทรุกรมทพอจะเล่าให้ฟัง ได้อีกเรื่องหนึ่ง คือ เมื่อโรงเรียนฝึกหัดครู ได้ย้ายไปแล้ว ขุนประสาทรุกรมได้ทำหน้าที่ เป็นสมุหบัญชของโรงเรียนมัธยมวัดขรรนิเวศต่อไป ในตอนนั้น ได้ไปปลูก บ้านอยู่ทลแยกบ้านแขก ผังฉนวนบุรี แม้จะไกลจากขุนประสาทรุกรมก็ยังเดินจาก บ้านมาโรงเรียน และคืนกลับจากโรงเรียนไปบ้านเป็นเนืองนิจ ในระยะนั้น ขุนประสาทรุกรมเป็นโรคล้มขามอยู่เสมอ แต่ก็ไม่ละการเดิน ผู้เขียนถาม ท่าน ๆ ตอบว่า "การเดินเป็นการบริหารร่างกายที่สุด"

นอกจากทำหน้าที่สมทบอยู่ชั่ว เว้นงานประจำแล้ว ขนประสาทรกรรม
 ก็ยังอาสาสอนภาษาไทยในหมวดวรรณคดี ให้แก่นักเรียนชั้นมัธยมบท ๖ อีก
 ด้วย วิธสอนวรรณคดีไทยของขนประสาทรกรรมละเอียดลออ อาศัยการ
 ค้นคว้าอย่างแท้จริงจนแยกย่อยแยกฝัเช่นนามนทกวนน จากกล่าวไว้ว่า
 ขนประสาทรกรรมลงมือสอนวิชาใด นักเรียนก็ใ้เรียนรู้อ่านอย่างแตก
 ฉานทโดยว

ในคราวที่ครูเจริญ ไชยชนะ และครูชุนห์ อรุณโรจน์และผู้เขียนได้
 นำลูกเสือโรงเรียนยวรวินเวศ์ไปทัศนารและแสดงละครทางภาคเหนือไปจน
 ถึงจังหวัดเชียงใหม่ ผู้เขียนได้ขอให้ขนประสาทรกรรม ออกเงินส่วนตัวท
 รองค่าเดินทางให้คณะลูกเสือจำนวน ๓๕ คนไปก่อน ท่านก็ไม่ขัดข้องเต็มใจ
 ช่วยเหลือทุกอย่าง โอกาสที่ขนประสาทรกรรม ได้ท่องเที่ยวทัศนาร
 ไปกับคณะลูกเสือด้วย นับว่าได้ช่วยให้ชื่อเสียงของคณะลูกเสือโรงเรียนยว
 วินเวศ์ขจรขยายไป ผู้เขียนจึงขอชื่นทกลงไว้ในชีวประวัติของท่านด้วย

เมื่อพ.ศ. ๒๔๘๗ ขนประสาทรกรรมได้ย้ายไปเป็นครูโรงเรียนสวน
 กหลายวิทยาลัย และเป็นครโทอยู่จนถึงพ.ศ. ๒๔๘๘ ขนประสาทรกรรมก็ช่วย
 เนื่องจากเส้นโลหิตฝอยในสมองแตก และกลายเป็นอัมพาตจนไม่สามารถจะ
 ปฏิบัติราชการได้ ทางราชการจึงได้ขุมนัติให้ลาออกใน พ.ศ. ๒๔๘๘
 ขนระสาทรกรรมช่วยด้วยโรคร้ายเป็นเวลานานย เพราะปกติมีสุขภาพไม่ค
 ดยแล้วเมื่อมีโรคอัมพาตเข้าแทรกซ้อน ซ้ำมีโรคหัวใจ เขาเสริมอีก
 ขนประสาทรกรรมก็ถึงแก่กรรม เมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๘ รวม

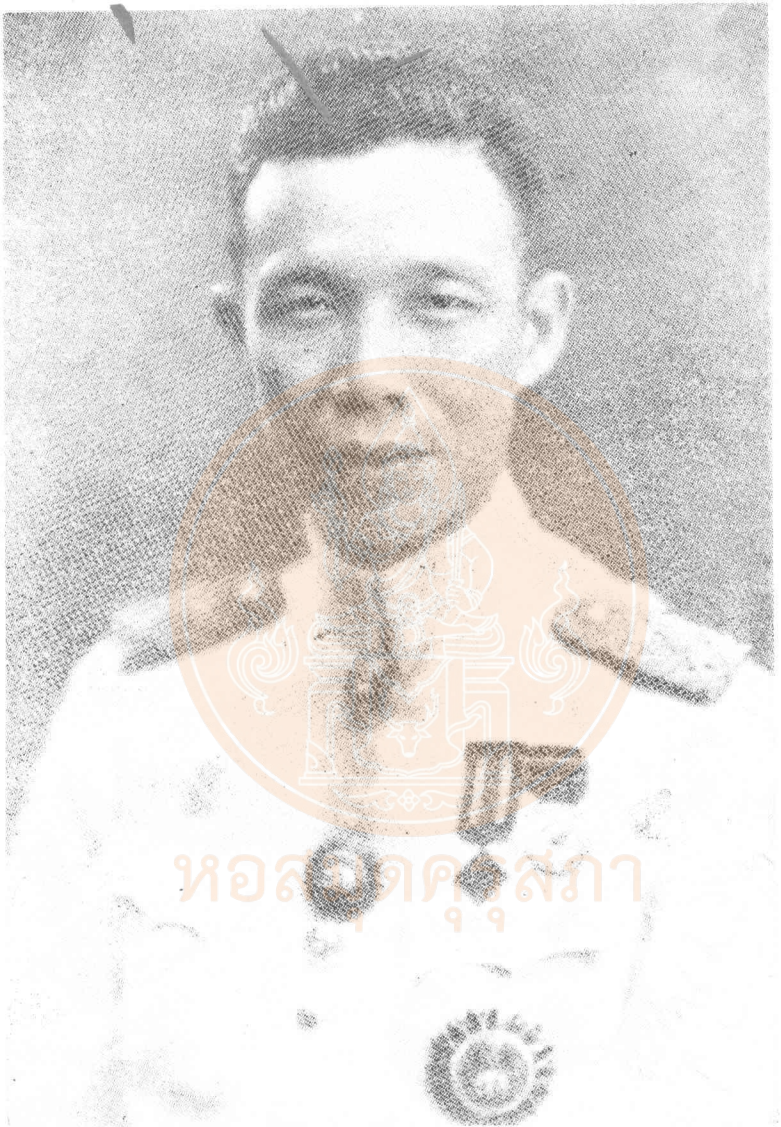
อายุได้ ๖๕ ปี

จริงอยุ่ความตายเ็นของท่ไม่มีใครหลักเตียงพน มีเกิดกมตายเ็น
กรรมคาเหมือนมมตคตของมสว่างเ็นของค้กน แม้กระน่นพวกเรากยงไม่
อยากให้ครค้อย่างชนประสาทรกรรมทอ้งจากไป แต่เมอมาค้ันงในมมกถึ
ความตายเ็นทางเตยวทช้วยให้ทานปลคเปลอ้งจากความทกช้ทรมาน ก้
เ็นประโยชน์แก่ทานแล้ว แต่อย่างไร ๆ กยงมวายทชระรลถงความค้ ผล
ของการสอชน ผลของการปกครอ้งของทานเสยไค้เลย

แบน รัตนสาสน์

หอสมุดคุรุสภา

ขุนสฤษดิ์วิทยศึกษาร

ขุนสึคนธวิทศึกษากร

(สึคนธ สึคนธวิท)

(พ.ศ. ๒๔๔๕-๒๕๐๕)

ขุนสึคนธวิทศึกษากร ได้มีชื่อต่ออารักษ์ ชุตติกุล ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑ ขณะมีศัคลเสื่อเป็นรองผู้กำกับตรตามเสด็จประหลดของยทอเสื่อขาท พระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม ก็ไต่รบพระราชทานนามสกลใหม่ ว่า "สึคนธวิท" ครนเมื่อสมัยททางราชการ ให้มีการเปลยนชอชบุคคล อนุญาตให้ใช้ราชทินนามเป็นนามและนามสกลได้ จึงใช้ชอชว่า สึคนธ สึคนธวิท ขุนสึคนธวิทศึกษากร เกิดเมื่อวันท ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๔๕ ณ บ้านตลาดเก่า อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม เป็นบุตรคนเดี่ยวของ นายเจริญ ชุตติกุล และนางฉ่า ชุตติกุล

ขุนสึคนธวิทศึกษากร กำพรายตามารคามากตั้งแต่อายุไต่ ๒ ขวยเศษ จึงอยู่ในความอุปการะของคณยาย และคณน้าตลอดมา ไต่เข้าเรียนใน โรงเรียนพระปฐมวิทยาลัยและเรียนจบจากโรงเรียนนนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ ต่อมาไต่เข้าศึกษาในโรงเรียนฝึกหัดครูมลต่อ สอຍไต่ประกาศนียบัตรครมล (ป.) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑ และไต่เป็นครูสอนอยู่ที่โรงเรียนพระปฐมวิทยาลัย เป็นแห่งแรก

ใน พ.ศ. ๒๔๖๒ ขุนสึคนธวิทศึกษากร ไต่ย้ายไปรับราชการเป็น ครมช่วยโรงเรียนประจำจังหวัดสมุทรสาคร และใน พ.ศ. ๒๔๖๓ ก็สอຍ

ได้ประกาศนียบัตรประโยคครูประถมสามัญ (ป.ป.) ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕
 ทางราชการส่งให้ย้ายไปเป็นตำแหน่งกรรมการอำเภอกระทุ่มแบน ในจังหวัด
 เพชรบุรี ระหว่างนั้นได้รับยศเป็นราชบริพาร เป็นפקากษลกลเสื่อโท และเป็น
 จาตรเสื่อป่า ต่อมา ครั้น พ.ศ. ๒๔๖๗ ได้รับบรรดาศักดิ์ เป็นชนชั้นคุณวิท-
 ศักษากร ทรงได้เลื่อนยศเป็นפקากษลกลเสื่อเอกด้วย ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๗๑
 ก็ได้เป็นผุ้รักษากรแทนกรรมการอำเภอชานแพวอกตำแหน่งหนึ่ง

ในขณะที่ชนชั้นคุณวิทศักษากรรับราชการในตำแหน่งครูและกรรมการ
 อำเภอ นั้นปรากฏว่าเป็นผุ้ที่เขาใจใส่ในหน้าที่การงาน และมีความขยัน
 หมั่นเพียรเป็นอันมาก มีขลุ้คลลกลักษณะสง่างาม มีสติปัญญาเฉียบแหลม
 ปฏิบัติการงานได้คล่องแคล่ว รวดเร็ว เป็นผุ้มีระเบียบวินัยดี ไม่ว่าจะทำ
 อะไร มีหลักการเหตุผลและวชิการทดและรทกม มีความคิดเห็นทันสมัย
 ทนต่อเหตุการณ์ทกกระยะ เมื่อเป็นครูก็เป็นครูทก มีความโอบอ้อมอารีต่อศิษย์
 เอาใจใส่ในการสอนศิษย์ มีวชิสนันติ มีความตั้งใจสอนจริงจริง จึงเป็นที่
 เคารพนับถือของบรรดาศักษย์เป็นอันมาก

เมื่อได้ย้ายจากตำแหน่งครูมาเป็นกรรมการอำเภอ ซึ่งมีหน้าที่ของคช
 บัญชาครทงอำเภอ ชนชั้นคุณวิทศักษากรก็เอาใจใส่ในการตรวจงานตาม
 โรงเรียนต่าง ๆ ทงนี้ เพอจะไ้วิสาสะกัศกรใหญ่ครัน้อยทวไป ให้ข้อ
 คิดเห็นเพอความเจริญก้าวหน้าทางโรงเรียนและเป็นผลดีแก่เด็กในสมัยนั้น
 บรรดาศครส่วนมากในอำเภอกระทุ่มแบนให้ความรักใคร่นับถืออย่างจริงใจ
 สมัยนั้นยังมีโรงเรียนไม่กี่แห่ง ชนชั้นคุณวิทศักษากรเป็นผุ้ริเริ่มให้ตั้ง
 โรงเรียนเพิ่มชนอีกหลายแห่ง โดยศาคัยศาลาวัดในเขตอำเภอกระทุ่มแบน

ชนแรกก็มาแต่मारองเขยงเตกนงกยพน ต่อมาเมื่อขามารดาของเตกนยม
ส่งเตกมาเข้าเรียนมากชน ทางวัดและทางอำเภอก็ขอรับช่าวบ้านตลอดจน
บิคารามารดาฝากครองเตก ให้จัดหาโต๊ะเรียนม้านงให้เตก กิจการของ
โรงเรียนนั้น ๆ ก็เจริญก้าวหน้า เตกนิยมเข้าโรงเรียนมากชนทุก

การคมนาคมในหนานาหน้าฝน สมัยนั้นลำบากมาก การ
ไปตรวจโรงเรียนต้องนั่งเรือแจว ไปกว่าจะถึง ทหมายบางแห่งก็เป็นเวลา
๓-๔ ชั่วโมง บางแห่งก็เสียเวลาทั้งวัน และต้องไปค้างคืนตามบ้าน
กำนันผู้ใหญ่บ้าน ขนสคนฉวิศึกษากร ก็มิได้ขอต้อความยากลำบาก
คงไปตรวจโรงเรียนในอำเภอจนทั่วถึง ที่ใดที่ใดของการความสะดวกรและ
รวดเร็ว ก็ต้องยอมมาของกำนันผู้ใหญ่บ้าน นับว่าต้องอาศัยความมานะ
อดทนเป็นอย่างยิ่ง จึงจะปฏิบัติหน้าที่ให้ ไคผลดี

นอกจากหน้าที่ธรรมการอำเภอโดยตรงแล้ว ขนสคนฉวิศึกษากร
ยังร่วมมกยทางราชการแผนกอื่น ๆ เช่น แผนกมหาดไทย และสรรพากร
เป็นต้น มีการยกกำลังไปปรายฝรายท ทำการปล้นสะดม ชงช่าวบ้านเรียก
กันว่า "เสื่อ" บ่อย ๆ ในการไปนั้นต้องมีอาวุธขบง ต้องลุยน้ำลุยโคลนค่างวัน
ค่างคืน กว่าจะกลับก็เหน็ดเหนื่อยมากมมาย สำหรับงานทางคานสรรพากรก็
ช่วยเจ้าหน้าที่สรรพากรเร่งรัดเก็บเงินภาษีอากร และทำขญชงนคกกว่าจะได้
กลับบ้าน บรรดาข้าราชการที่อยู่รวมกันจึงรักใคร่เหมือนญาติสนิท

ระหว่างนการศึกษาได้เจริญรุ่งเรืองจนเป็นลำดับ โรงเรียนมีครูและ
นักเรียนเพิ่มขึ้น แต่โต๊ะเรียนและม้านงยังมีไม่พอ ทางราชการต้องให้
วิทยชอกขญข่าง ทารายไตควยวจชอน เช่น การแสดคงละครข่าง ขณะท

ขุนสาคูนักศึกษากร เป็นกรรมการอำเภอกระทุ่มแบนอยู่นั้น ก็ได้จัดให้มีการแสดงละครเก็บเงินช่วยการศึกษาด้วย ละครที่แสดงนั้นได้แก่เรื่อง "เพื่อนบ้านใหม่" ซึ่ง "กลักร" อันเป็นนามปากกาของพระยาเทพศาสตร์สถิต เป็นผู้แต่ง ละครเรื่องนี้ขุนสาคูนักศึกษากรแสดงเป็นพระเอก นางสาคูนักศึกษากร (ลออ) เป็นนางเอก ครูใหญ่ ครูน้อย โรงเรียนวัดคอนไก่ดี และโรงเรียนวัดใหม่ประสานราษฎร์ เป็นพระรอง ตัวตลก และตัวประกอบอื่น ๆ เก็บเงินได้มากพอสมควร เงินรายได้นี้ได้นำไปซื้ออุปกรณ์การศึกษาให้แก่โรงเรียน เช่น โต๊ะ เก้าอี้ กระดานดำ และซ่อมแซมสิ่งของเครื่องใช้อันชำรุดแก่เต็มแล้วให้ดีขึ้น

เกี่ยวกับชีวิตส่วนตัว ขุนสาคูนักศึกษากร ปฏิบัติได้เรียบร้อยไม่มากไม่น้อย เสมอต้นเสมอปลายตลอดชีวิต แต่งตัวสะอาดเรียบร้อย ไม่เคยใช้เสื้อผ้าสกปรก ไม่เคยแต่งกายให้ผิดธรรมดา เสื้อผ้าต่างๆ ไม่เคยใช้ใส่เสื้อผ้าคาวหรือสกปรก ค่อนข้างเปลี่ยนเป็นเสื้อเซตขาว ตลอดเวลารับประทานอาหารเพียงจานเดียว (ไม่พูน) เสมอกันทุกมื้อ ไม่ว่าจะร่อยหรือไม่ร่อย นับว่าเป็นผู้รับประทานอาหารขำน้อย การนอนก็นอนแต่หัวคางตั้งแต่เข้ามาคเป็นปกติวิสัย ไม่ว่าจะไปช่วยราชการงานด่วนเร่งรัด ไปงานรื่นเริง ไปเที่ยวกับเพื่อนฝูงก็คนเดียวคนเดียวเพียง โดดคนเดียวเข้ามาคเสมอ ไม่เคยนอนคนเดียว ททนาประตูห้องนอนมีโคลงอยู่บทหนึ่งว่า

“คานอนตรู่ลูกเดียว เกิดสุขทรัพย์สินมากแท้
 อิกทั้งปัญญา ยงเสีย”

ชนชั้นนักศึกษามหาวิทยาลัยปริญญาตรี ปฏิกิริยาที่งานสม่ำเสมอไม่เปลี่ยนแปลงตลอดชีวิต
 เป็นนักอ่านหนังสือที่เรียกได้ว่า “หนอนหนังสือ” สะสมหนังสือไว้แทบทุก
 ประเภท มีความแม่นยำ ชอบเขียนหนังสือประเภทสารคดี เกษียวกับความรู้อย่าง
 ปรากฏชัด ส่วนโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอนนั้น ชนชั้นนักศึกษามหาวิทยาลัยมีความ
 สามารถพอใช้ได้ทีเดียว

กรรมการอำเภอสมัยนมนเงินเดือน ๖๐ บาทเท่านั้นเอง และความ
 ก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่ราชการก็ขึ้นไปอย่างเชื่องช้า เมื่อเปรียบกับ
 ราชการส่วนอื่น หรืองานอย่างอื่นในสมัยเดียวกัน ชนชั้นนักศึกษามหาวิทยาลัย
 เป็นผู้ขยันขันแข็งในการทำงานและสนใจในการศึกษา คงจะคำนึงถึงในเรื่องนี้
 ด้วย จึงได้เข้าสอบวิชาสำรองปลัดอำเภอมณฑลนครชัยศรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘
 ปรากฏว่าสอบได้ แต่ก็หาได้ขอโอนตำแหน่งหน้าที่ราชการแต่อย่างใดไม่คง
 รับราชการเป็นกรรมการอำเภอ ต่อมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๗๑ จึงสอบได้วิชา
 ทนายความที่มณฑลนครชัยศรี ทั้งได้คดีไต่รับเหรัญญางวัลที่ ๑ ในการ
 ประกวดพฤกษ์ชาติ ในงานชุมนุมลูกเสือแห่งชาติในยุ้น และยังได้รับ
 แต่งตั้งจากทางราชการให้เป็นผู้รักษาราชการแทนกรรมการอำเภอย่านแพ้ว
 อีกตำแหน่งหนึ่งถึงได้กล่าวมาแล้ว เมื่อสอบได้วิชาทนายความแล้ว ชน
 ชั้นนักศึกษามหาวิทยาลัยคงจะเห็นว่าการเป็นทนายความเป็นอาชีพอิสระ ประกอบ
 กับตนเองก็เป็นผู้ว่างขวาง มีคนรู้จักใคร่ชอบพอมากพอสมควร ฉะนั้นใน
 พ.ศ. ๒๔๗๒ จึงได้ลาออกจากราชการมาประกอบอาชีพทนายความ

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรครั้งแรกในประเทศไทย
 การเลือกตั้งครั้งนี้เป็นการเลือกตั้งทางอ้อม คือประชาชนเลือกผู้แทนตำบล

ชนชั้นหนึ่งก่อน แล้วผู้แทนตำบลจึงเลือกผู้แทนราษฎรอีกชนหนึ่ง ชนชั้นธ-
วศึกษากรสมัครเป็นผู้แทนตำบลในอำเภอกระทุ่มแบน ก็ได้รับเลือกเป็น
ผู้แทนตำบลด้วยคนหนึ่ง ครั้นเมื่อสมัครเข้ารับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรประจำ
จังหวัดสมุทรสาคร ก็ได้รับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรประจำจังหวัดคน

ชนชั้นธวศึกษากรเป็นผู้แทนราษฎรทมิฬวาศิลป์ มีปฏิภาณไหวพริบค
ทำทางองอาจ ไม่สะทกสะท้านหวั่นเกรงต่อสิ่งใด การอภิปรายโต้ตอบ
ในสภาผู้แทนราษฎร มีเหตุผลเข้คเผยตรงไปตรงมา ในสมัยแรกที่มีผู้แทน
ราษฎรนั้นยังไม่มีการเมือง คำอภิปรายของผู้ใดผู้นั้นต้องรับผิดชอบเอง
ชนชั้นธวศึกษากรมีความรู้ทางกฎหมาย จะเสนอหรือค้านเรื่องใดก็มี
น้ำหนักเป็นหลักฐานแน่นแฟ้นมั่นคง ผู้ใหญ่ในวงราชการสมัยนั้นจับตาฟัง
มองด้วยความสนใจ ชนชั้นธวศึกษากรมาจากตำแหน่งครูเล็ก ๆ และ
กรรมการอำเภอเท่านั้น ไม่ได้ไปศึกษาต่างประเทศ แต่ท่วงท่ามีสง่า
เฉลียวฉลาด มีปฏิภาณเฉียบแหลม การอภิปรายโต้ตอบ ชัดแจ้งในสภา
นอกสภาและที่ประชุมใด ๆ ก็มีเหตุผลหลักเกณฑ์ถูกต้อง พลเอก พระยา
พหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีในสมัยนั้นมองเห็นความสามารถ ฉะนั้น
ในการแต่งตั้งคณะรัฐมนตรี เมื่อพ.ศ. ๒๔๗๗ ชนชั้นธวศึกษากรจึงได้รับ
แต่งตั้งให้เข็นรัฐมนตรีสั่งราชการกระทรวงเศรษฐกิจ ชนชั้นธวศึกษากร
ได้ปฏิบัติหน้าที่ราชการในกระทรวงเศรษฐกิจด้วยความมานะอดทนเรียบร้อย
ลดความสับสนวุ่นวายเป็นทาง ต่อมาไม่ช้าก็เดินทางไปราชการประเทศญูน
เพื่อร่วมงานการแสดงพิพิธภัณฑ์สันค้ำ และอุตสาหกรรม กับงานด้าน
การศึกษา การพาณิชย์ และการอุตสาหกรรมด้วย เมื่อกลับจากราชการ

ประเทศญี่ปุ่น ใน พ.ศ. ๒๔๗๘ ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นผู้รักษาราชการแทนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรธิการอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง และเป็นรัฐมนตรีช่วยราชการกระทรวงธรรมการด้วย ครั้น พ.ศ. ๒๔๗๘ ก็ได้เป็นรัฐมนตรีสังฆการกระทรวงธรรมการ

ใน พ.ศ. ๒๔๘๐ มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรตามวาระ ชนสคนวิทศึกษากรไครบเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรประจำจังหวัดสมุทรสาครยกวาระหนึ่งในปีเดียวกันนั้น ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรี และคณะรัฐมนตรีได้มีมติให้ท่านเป็นรัฐมนตรีสังฆการกระทรวงธรรมการ ชนสคนวิทศึกษากรไคบปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเรียบร้อยด้วยเป็นผู้มีความสามารถ และมีประสบการณ์ในด้านการศึกษามาก ชนสคนวิทศึกษากรดำรงตำแหน่งดังกล่าวจนกระทั่งมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ยุบสภาผู้แทนราษฎรเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑

ระหว่างที่เข็นรัฐมนตรีสังฆการกระทรวงธรรมการ ท่านได้มีส่วนในการวางหลักสูตรวิชาหน้าที่พลเมือง ซึ่งเข็นวิชาที่นำเข้ามาในหลักสูตรชั้นมัธยมศึกษาใหม่ด้วย หลักสูตรวิชาหน้าที่พลเมืองครั้งนั้น หนักไปในทางที่ใหนักเรียนต้องเรียนรู้หลักกฎหมายหลายอย่าง เช่น กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กฎหมายอาญา พระราชบัญญัติประถมศึกษา พระราชบัญญัติการจรรยา พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พระราชบัญญัติเทศบาลและพระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร เป็นต้น ชนสคนวิทศึกษากรไคบเข็นหัวข้อวิชาหน้าที่พลเมืองตามหลักสูตรดังกล่าวลงไว้ในหนังสือพิมพ์วิทยากรยทำให้ครูไครบมีความสะดวกเข็นอันมาก และยังได้ปรับปรุงระเบียบ

ทาง ๆ ของสามัคยาจารย์สมาคม ซึ่งเป็นสมาคมของครู แต่มีรัฐมนตรี
ว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นสถานายกโดยตำแหน่ง เช่น ระเบียบเกี่ยว
กับการจัดทำงบประมาณ เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นผู้ริเริ่มให้กระทรวง
ศึกษาธิการตั้งงบประมาณขอรับหนังสือพิมพ์วิทยาศาสตร์ แจกแก่โรงเรียน
ประชาบาลทั่วประเทศอีกด้วย

อนึ่ง พระรัตนสารวิศิษฏ์ ปลัดกระทรวงธรรมการในสมัยนั้น
ก็ได้เขียนคำไว้อาลัยว่า “ท่านชนชั้นนักศึกษามาเป็นรัฐมนตรีใน
กระทรวงศึกษาธิการ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๗ ในสมัยนั้นประเทศไทยเปลี่ยนแปลง
การปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชมาได้ไม่นานนัก บุคคลทั่วไปยัง
รู้สึกว่ามีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการคนใดในสมัยก่อนตนเอง และเสนาบดี
นั้นไม่ใช่เชื้อพระวงศ์มียศฐาบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยาหรือพระยาเป็น
อย่างน้อยจริงอยู่หลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. ๒๔๗๕
และก่อนที่ชนชั้นนักศึกษามาเป็นรัฐมนตรี มีผู้เป็นรัฐมนตรีแต่ไม่มี
ยศศักดิ์เลยเหมือนกัน แต่ท่านเหล่านั้นมักเป็นผู้เคยศึกษาในต่างประเทศ
และที่สำคัญที่สุด ก็คือเป็นผู้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งเรียก
กันว่าปฏิวัติ ๑ กันถงนั้น ฉะนั้น เมื่อท่านชนชั้นนักศึกษามาเป็น
เป็นเพียงชน ไม่เคยศึกษาในต่างประเทศ และไม่ปฏิวัติ ๑ มาเป็น
รัฐมนตรี จึงเป็นที่ประหลาดใจกันไม่น้อย ข้าพเจ้าน่าจะเรียนมากแล้วเพื่อ
แสดงให้เห็นว่า ท่านชนชั้นนักศึกษามาเป็นรัฐมนตรีในกระทรวง
ศึกษาธิการในลักษณะอย่างไร และที่ท่านปฏิบัติหน้าที่ของท่านได้ตลอดเวลา
๓ ปีกว่า ย่อมแสดงให้เห็นความสามารถของท่านเกินชั้น

ที่ท่านขุนสกลนวิเทศศึกษากรได้เป็นรัฐมนตรีนั้น ความจริงไม่น่าจะเป็น
 ของแปลก เพราะเป็นไปตามวิถีทางแห่งระบอบประชาธิปไตย ท่านได้
 รับผิดชอบให้เป็นตัวแทนราษฎร ย่อมมีสิทธิที่จะอยู่ในคณะรัฐบาลบริหาร
 ประเทศ แต่โดยที่เป็นเรื่องใหม่ของเรา จึงทำให้มีความรู้สึกกังวลแล้ว
 ฉะนั้นจึงนับได้ว่าท่านมีส่วนในการสร้างบทเรียนประชาธิปไตยในเมืองเรา
 ยิ่งกว่านั้น ท่านขุนสกลนวิเทศศึกษากรเป็นนักประชาธิปไตย และรhetorician ของ
 ท่านดี ท่านจึงไม่กล่าวรายงานประจำจนเกินควร ไม่เรียกร้องขอสิทธิพิเศษ
 ให้จังหวัดที่เลือกตั้งท่านเข้ามา และไม่ใช้ตำแหน่งหน้าที่หาประโยชน์ส่วน
 ตัวแม้แต่หน่อย ไม่ได้ถือว่าตัวเองรอบรู้วิชาการศึกษาเป็นพิเศษ เพราะความ
 จริงรัฐมนตรีในระบอบประชาธิปไตยในกระทรวงใดก็ตามก็ต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญ
 ในวิชาการของกระทรวงนั้น ๆ ท่านขุนสกลนวิเทศศึกษากรไม่ถ่วงงานหนัก
 ครอบงำใคร คงจะเห็นได้ที่เรียนวิชากฎหมายจนสำเร็จ ได้ประกอบอาชีพเป็น
 ทนายความมีชื่อเสียง แม้จะเป็นผลที่ความเคียดความแค้นของตัวเองก็ตาม
 แต่กฟงความเห็นของเจ้าหน้าที่ประจำอยู่เป็นนิจ และเมื่อตัดสินใจสั่งการ
 อย่างไม่ลังเลแล้วก็กล่าวรับผลชอบ ทดถาทำกล่าวพูดเช่นนั้นเข้าใจว่าเพราะ
 ท่านไม่เป็นห่วงตำแหน่งหน้าที่จนเกินไป รวมความว่าท่านขุนสกลนวิเทศศึกษากร
 เป็นผู้มีส่วนช่วยสร้างประชาธิปไตยที่ถูกต้องให้แก่ประเทศไทยไม่น้อยคนหนึ่ง
 เป็นเกียรติคุณที่ญาติมิตรควรภูมิใจ

ในค่านิสภาพัฒนราษฎรนั้นเล่า ขุนสกลนวิเทศศึกษากรได้เคยเป็น
 กรรมการและกรรมมาธิการในเรื่องต่าง ๆ หลายเรื่อง คือ เป็นกรรมมาธิการ
 พิจารณางบประมาณของแผ่นดิน เป็นกรรมมาธิการพิจารณาร่างพระราช-

บัญญัติต่าง ๆ ในสมัยนั้น เป็นกรรมาธิการพิจารณาร่างข้อบังคับการประชุม และการปรึกษาของสภาผู้แทนราษฎร เป็นกรรมาธิการวิสามัญพิจารณา ร่างกฎหมายที่ค้างพิจารณาอยู่นอกสมัยประชุม พ.ศ. ๒๔๗๗ เป็นกรรมาธิการร่างข้อบังคับ ญัติน-สยามสมาคม เป็นกรรมาธิการในคณะกรรมการคลัง เป็นกรรมาธิการพิจารณายำเห็นความชอบในการปราบชบด เป็นกรรมาธิการพิจารณางบประมาณแผ่นดิน เป็นประธานกรรมาธิการพิจารณาและศึกษาเรื่องหนี้สินของชาวนา เป็นกรรมาธิการตรวจทำคำอธิบายพระราชบัญญัติกระทรวงมหาดไทย เป็นกรรมาธิการพิจารณาคดีเลิกสหอาชีพศึกษาเทศบาล เป็นกรรมาธิการพิจารณาแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. ๒๔๗๘ และเป็นกรรมาธิการหลักสูตรด้วย

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ ขนสคนวิชาศึกษากรไทรยเลือกตั้งเป็นผแทนราษฎรจังหวัดสมุทรสาครติดต่อกันเป็นครั้งที่ ๓ แต่ครั้งนั้นขนสคนวิชาศึกษากรมิไทรยแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี คงเป็น แต่ผแทนราษฎรสืบต่อมาจนสิ้นสงครามโลกครั้งที่ ๒ ใน พ.ศ. ๒๔๘๘ อย่างไรก็ตาม ขนสคนวิชาศึกษากรไไไปมขทบพทในงานการปกครองท้องถิ่นเป็นอันมาก กล่าวคือ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒ ไทรยเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาเทศบาล ตำบลกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาคร และได้เป็น นายกเทศมนตรี เทศบาลตำบลกระทุ่มแบน ตั้งแต่วันที่ ๑๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ จนถึงวันที่ ๒๙ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๑ เมื่อพ้นจากตำแหน่งนี้ไทรยเลือกตั้งเป็นประธานสภาเทศบาลตำบลกระทุ่มแบน ตั้งแต่วันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๐๑ จนถึงแก่กรรม และขเคยवनนนนถไทรยเลือกตั้งเป็นประธานสภาจังหวัดสมุทรสาครด้วย นอกจากนั้น เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ ยังได้ดำรงตำแหน่งประธานกรรมการโรงพยาบาล

สมัครสาคร ออกตำแหน่งหนึ่ง ระยะเวลาใ้สร้างความสำเร็จให้แก่ทองถิ่นไว้เป็น
อนสรณเป็นอันมาก

เนื่องจากชนสัคนวิทศึกษากรมีความสนใจในงานด้านหนังสือไม่น้อย
คงกล่าวมาแล้ว จึงใ้เขียนหนังสือไว้หลายเล่ม คือ

๑. คม่อศครองเรือน
๒. ส้ารวจทวเอง
๓. ขรรพปริยาย
๔. หนาทพลเมือง
๕. เตอนใจเพอน
๖. ส้ามขใ้ในระบอบรัฐขรรพมนูญ

๗. ค้าอธิบายพระราชบัญญัติกระทรวงเกษตร พ.ศ. ๒๔๗๖
เกียรติประวัติชน ๆ ทควรกล่าวอกกคือ ไ้รับพระราชทานเข็มศิลป-
วิทยา รัชกาล๓๖ เมอ พ.ศ. ๒๔๖๑ เหริขญเงินบรมราชาภิเศก รัชกาล๓๗
เมอ พ.ศ. ๒๔๖๘ เกรองราชอิสริยาภณทวติยาภณช้างเผือก และ
เหริขญพทกษรรัฐขรรพมนูญ เมอ พ.ศ. ๒๔๘๐ และเป็นสมาชิกพิเศษแห่ง
เนตขญชาติสภา เมอ พ.ศ. ๒๔๘๒

ชนสัคนวิทศึกษากร ไ้ปฏิบัติหนาทท ไ้รับอย่าง ไม่เห็นแก่
เหน็ดเหนื่อย ไม่เห็นแก่ใ้ แมแต่ส่นเปลือง เเฮเพอเผอแผ่ช่วยเหลือโดย
ท่ว ๆ ไป เช่นทรกไ้รณขลของผู้อยใ้ขังคขบขญชา ฉญาติมิตร และชาว
กระท่มแขนทวไป เช่นฝั้ความซ้อสัตยสจริต ขติขรรพ ประกอบคณงาม
ความคไ้แกทางราชการและส่วนทองถิ่นเป็นอันมาก ยากทจะหาฝั้หน่งใ้ใ้
เล้มอเหมอน นขว่าเป็นฝั้ทควรแก่การขยกข์องสรวเสริขญ ไ้จระนินทว่า
กล่าวหรือทำให้เจ็ข้าน่าใจ ไม่เคยไ้กรจทอยใ้ใครเลย ถ้อมันในพระรัตนตรัย

เช่นสวณะ และยกมโนยถลอคชวต ยางคนใสรายบายสกลนแกลงควย
ประการต่าง ๆ แต่แล้วผนนักแพทยตัวเองทำนอง "ให้ทกซ์แก่ท่าน ทกษน
ลงคว" ทนตาเห็นทเคยว โดยไม่ต้องรอใหลงชาติหนา ท่านถอภายควา
"ใครโกรธ ไม่โกรธตอบ" มิตรสหายจึงรูงน้ำใจขุนสคนชวตคักษากรมาก
ขุนสคนชวตคักษากรมีบุตร ธิดา รวม ๗ คน คือ

๑. พ.ต.ท. ชวลิต สคนชวต
๒. นางวนิดา เจริญชาศรี
๓. นางจินตนา ศิริประภัสสร
๔. นางสาวสนม ศิริสวัสดิ์
๕. ร.ต.ท. เจริญวิทย์ สคนชวต
๖. ร.ต.ท. กิตติศักดิ์ สคนชวต
๗. น.ส. ลักษณา สคนชวต

ในตอนปลายแห่งชวิต ประมาณปี ๒๕๐๓ ขุนสคนชวตคักษากร
ได้ช่วยเป็นโรคมะเร็งทลอคตลม แพทยไทเขยวยารักษาทลอคตมา ระยะแรก
ไปไหนไปไต้ รวาคือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๕ อากาการหนกชน บตร
ภรรยาจึงนำไปรักษาทโรงพยาบาลศิริราช อากาการไม่ดีขึ้น จึงรบกลยขาน
ในทสคกกลงแกกรรรมควยความสงข ณ บ้านตำบตลลาคกรรุ่มแบน อำเภอ
กรรุ่มแบน จังหวัดสมทรสาคร เมอวonth ๒๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๕
ตรงกขวนจนทร ขน ๒ คำ เดือน ๑๒ ขษาล เวลา ๒๐.๒๐ น.
นัยอายุไต้ ๕๗ ปี ๑๑ เดือน ๒๓ วัน

ขนสัคนวิเทศศึกษากรได้เริ่มชีวิตตั้งแต่การมีวามเพียงประกาศนียบัตร
 ประโยคक्रमล (ป.) แต่มีความสามารถในด้านการบริหารการการศึกษา การ
 เป็นทนายความมีชื่อ และเมื่อเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็ได้ดำรง
 ตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการ และรัฐมนตรีสังฆการ กระทรวง
 ๒ กระทรวง ในที่สุดได้เขียนใคร่ขอยกคำไว้อาลัยของ พล.ต.ท. จำเนียร
 วาสนะสมสิทธิ์ มาเสริมเกียรติคุณ จึงมีข้อความต่อไปนี้

“อดีต ฯ พณ ฯ รัฐมนตรี - ขนสัคนวิเทศศึกษากรเป็นนักเรียน ผก หค
 क्रमล โรงเรียนพระปฐมวิทยาลัย ในสมัยซึ่งเป็นการเริ่มเข้าสู่วิชาชีพ
 ในเบื้องต้น แต่ในเบื้องสุดท้ายท่านก็ได้เห็นพวกเราไปเสียแล้ว ขนวิกรม
 แห่งคุณงามความดีอย่างมากมายของท่าน มีใช้แต่จะสร้างความสำเร็จ
 ให้เฉพาะครอบครัวเท่านั้น แม้มิตรสหายชาวเกลือกพลอยความสำเร็จ
 อารมณ์ไปตาม ๆ กัน โดยเฉพาะข้าพเจ้าเองนั้นมีความรู้สึกนอกเหนือจากที่
 ว่างไปอีกอย่างหนึ่ง กล่าวคือท่าน ขนเป็นนักเรียนผกหคक्रमลแห่งโรงเรียน
 ผกหคक्रमลพระปฐมวิทยาลัยในสมัยก่อน ซึ่งเป็นรุ่นของ ข้าพเจ้าเป็นรุ่น
 ความคุ้นเคยและความรักในฐานะร่วมโรงเรียนจึงมีมาช้านาน และเมื่อต่าง
 ฝ่ายมาประกอบอาชีพตามความประสงค์ของตนแล้ว ก็ยังวนเวียนชวนชวน
 อยู่ไม่ห่างไกลกัน ท่านขนมาเป็นครู ณ โรงเรียนในจังหวัดสมุทรสาครอันเป็น
 บ้านเกิดเมืองนอนของข้าพเจ้าหลายแห่ง จนเลื่อนฐานะจากครูเป็นศึกษานิกร
 อีกบางตำแหน่ง และต่อมาสอบเป็นทนายความได้ ได้ละอาชีพครูมาเป็นทนาย
 ความ และต่อมาเป็นผู้แทนราษฎรในสมัยประชาธิปไตย เป็นอยู่หลายสมัยใน

จังหวัดสมุทรสาคร และลงขันดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีอยู่หลายกระทรวง
ถึงสองสมัย คือรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ รัฐมนตรี
ราชการแทนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรธิการ รัฐมนตรี
กระทรวงศึกษาธิการ

ระหว่างท่านขนดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และตำแหน่ง
รัฐมนตรีนั้น ท่านเป็นกรรมาธิการสามัญและวิสามัญของสภาผู้แทนราษฎร
มากมายหลายสมัย ข้าพเจ้าก็ไต่รับการแต่งตั้งจากสภาผู้แทนราษฎรเป็น
กรรมาธิการ วิสามัญ ในหลาย สมัย และมาก เรือง จนผู้แทนบาง คนเรียก
ข้าพเจ้าในฐานะลัทธิยกว่า กรรมาธิการวิสามัญอาชีพ ด้วยเหตุนี้เองข้าพเจ้า
จึงมีโอกาสได้พบปะกับท่านขนบ่อยมาก และหลายครั้งที่ไต่เป็นกรรมาธิการ
วิสามัญคณะเดียวกันร่วมพิจารณาพระราชบัญญัติด้วยกัน ข้าพเจ้าจึงทราบ
ซึ่งถึงความสามารถของท่านขนคียงขนว่าเป็นนักกฎหมายที่คนหนึ่งเหมือน
กัน ข้าพเจ้าไม่ประหลาดใจเลยที่ว่าเหตุไต่ท่านขนจึงมีวาทีอันน่าชมเชย ทั้งนี้
ก็เพราะวิชาครสอนให้มีความรู้ ความเข้าใจ ในวิชาอักษรศาสตร์น้อยไม่บ่อย
เหมือนกัน และวิชากฎหมายหรือนิติศาสตร์ก็ย่อมอาศัยวิชาอักษรศาสตร์เป็น
มูลฐานด้วยเช่นกัน ความรู้ความสามารถของท่านขนจึงเหมาะสมแก่หน้าที่
อย่างยิ่ง ทั้งนี้อาจจะเนื่องจากท่านขนไต่รับการศึกษาอบรมเป็นมูลฐาน
ของตนจากครบาอาจารย์ที่สอนนักเรียนฝึกหัดครู ซึ่งล้วนแต่เป็นผู้สำเร็จ
หลักสูตรจากโรงเรียนฝึกหัดครบาที่กรุงเทพฯ ทั้งนี้ ครบาอาจารย์ทุก
คนมีความรัก มีวิสัยทัศน์มาก และมีความตั้งใจสอนจริงจัง ประกอบด้วย
หลักจิตวิทยา มุ่งที่จะให้นักเรียนเข้าใจและจดจำวิชาที่เรียนไต่ทุกสาขา วิชา

อักษรศาสตร์ทรงเป็นวิชาสำคัญด้วยเช่นกัน ทั้งมวณศาสตร์และแทรกซึมศีลธรรม
ให้เขาจิตใจนึกเรียนเป็นนิสัย และประพฤติตามได้เป็นส่วนมาก ตลอดจนวาง
ตัวเป็นครุฑและเป็นที่รักใคร่ของเด็ก ๆ เพื่อให้เด็กประพฤติตนเป็นคนดีต่อไป
ท่านชุนจึงเป็น “ครูดี”

สิ่งที่ระงคกล่าวเสียดสีในข้อ ท่านชุน ได้มีส่วนร่วมพิจารณาร่าง
พระราชบัญญัติเทศบาลอันเกื้อก้านในการปกครอง ท้อง ถนด้วยผู้หนึ่งเหมือน
กัน ฉะนั้นท่านชุนดำรงตำแหน่งนายกเทศมนตรี ครอบคลุมแนบในสมัย
ต้น ๆ และสมัยต่อมาจนกระทั่งวาระสุดท้ายแห่งชีวิตตน นับว่าเป็นการเหมาะ
สมที่สุด และท่านก็ได้ทำความเจริญให้ของถนไว้มากมายเช่นกัน คุณงาม
ความดีที่ท่านชุนได้ประกอบวีรกรรมไว้ด้วยดีในชีวิตของท่านนั้น มีมากมาย
เหลือที่จะกล่าวในถน และนอกจากกิจการในถนแล้ว แม้ส่วนตัวถน
ว่าท่านชุนมีใจโอบอ้อมอารีเป็นอย่างดียิ่ง เพื่อนฝูงบางคนได้รยขอการ
ทั้งทางการเงินและทอย ตลอดจนทถนยังยอมยกให้เพื่อนฝูงปลุกยานเรือน
อยู่ทั้งครอบครัวไว้”

หอสมุดคุรุสภา

เจริญ ไชยชนะ

(ในการเรียบเรียงครั้งนี้ ผู้เขียนได้รับความเอื้อเฟื้อจากนายแก้ว นิภารัตน์
จึงขอขอบคุณไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย)

หม่อมราชวงศ์ สุ่มนชาติ สวัสดิ์กุล

พ.ศ. ๒๔๕๓ - ๒๕๐๗

ศาสตราจารย์ หม่อมราชวงศ์สุมนชาติ สวัสดิ์กุล เป็นบุตรหม่อม
เจ้ามงคลประวดี สวัสดิ์กุล กับ หม่อมราชวงศ์บัว สันทวงศ์ เกิดเมื่อวันที่ ๒๕
พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๓ ในวังกรมพระสุมมตอมรพันธุ์ ถนนบำรุงเมือง
พระนคร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ใต้ ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ พระราชทานสมรสกับนางสาวสมโรจน์ ผลชื่น (คุณหญิงสมโรจน์
สวัสดิ์กุล ณ อยุธยา ปัจจุบันเป็นหัวหน้ากองวิทยาลัยเทคนิค กรมอาชีวศึกษา
กระทรวงศึกษาธิการ) เมื่อวันที่ ๒๔ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๘ มีบุตรและ
ธิดา ๒ คน คือ หม่อมหลวงสรวิทย์ และ แพทย์หญิง หม่อมหลวงคารัตน์
ได้อุปสมบท ณ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เมื่อวันที่ ๑๑ กรกฎาคม
พ.ศ. ๒๔๘๘ โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์เป็น
พระอุปัชฌาย์

ม.ร.ว. สุ่มนชาติ เรียนจบชั้นมัธยมที่ ๘ จากโรงเรียนอัสสัมชัญ
ใน พ.ศ. ๒๔๗๑ และมาเรียนชาตุนนอกกรุงที่โรงเรียนมัธยม
วัดเทพศิรินทร์เพื่อรับประกาศนียบัตรประโยคมัธยมบริบูรณ์ (ชาย) ของ
กระทรวงศึกษาธิการ แล้วเข้าศึกษาต่อในคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ประกาศนียบัตรครุมัธยม (ป.ม.) ทางอักษร

หม่อมราชวงศ์สุนนชาติ สวัสดิ์กุล

ศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ และได้เริ่มอาชีพครูครั้งแรกในชั้นต่อมาที่
โรงเรียนมัธยมวัดเบญจมบพิตร ใน พ.ศ. ๒๔๗๗ ก็ได้กลับเข้ามาศึกษาต่อ
เพื่อรับปริญญาในคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
อีก และได้รับพระราชทานปริญญาอักษรศาสตร์บัณฑิต ในปลาย พ.ศ. ๒๔๗๘
ตำแหน่งหน้าที่ในราชการของท่านหลังจากได้รับปริญญาแล้วมีดังนี้

พ.ศ. ๒๔๗๘ เป็นครูแผนกวิชาสามัญ กรมยุทธศึกษาทหารบก
สอนที่ โรงเรียนนายร้อยและโรงเรียนเทคนิคทหารบก

พ.ศ. ๒๔๘๓—๒๔๘๕ เป็นครูสอนวิชาครู วิชาภูมิศาสตร์และ
ประวัติศาสตร์ในโรงเรียนนายทหารในกระทรวงกลาโหม

พ.ศ. ๒๔๘๕ เป็นอาจารย์แผนกวิชาสามัญ กรมยุทธศึกษาทหารบก
สอนโรงเรียนนายร้อย โรงเรียนเทคนิคทหารบก โรงเรียนนายร้อยตำรวจ
และโรงเรียนเตรียมทหารบก

พ.ศ. ๒๔๘๕ เป็นอาจารย์พิเศษสอนวิชาภาษาไทยและประวัติศาสตร์
ในคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์และคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๔๘๘ เข้าเป็นอาจารย์ประจำในแผนกวิชาภูมิศาสตร์และ
ประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๔๙๑ เป็นอาจารย์พิเศษสอนวิชาภาษาไทยในคณะรัฐศาสตร์
ทบวงชนใหม่ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๔๙๒ เป็นอาจารย์สอนภาษาไทยในแผนกวิชาการ
หนังสือพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๔๙๕ เป็นอาจารย์พิเศษสอนวิชาภูมิศาสตร์ โรงเรียนสอน
สวนสปีชวณ กรมตำรวจ

พ.ศ. ๒๔๙๖ เลื่อนขึ้นเป็นอาจารย์เอกในแผนกวิชาภูมิศาสตร์และ
ประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๐๒ เป็นผู้ช่วยศาสตราจารย์ในแผนกวิชาภูมิศาสตร์และ
ประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนอกจากนี้ยัง
ทำหน้าที่เป็นอาจารย์ที่ปรึกษานิสิตชั้นปริญญาโทในวิชาภาษาไทย
และประวัติศาสตร์ไทยคณะอักษรศาสตร์ด้วย

พ.ศ. ๒๕๐๔ ได้เลื่อนขึ้นเป็นข้าราชการพลเรือนสามัญชั้นพิเศษ
ด้วย และนับต่อมาเป็นหัวหน้าแผนกวิชาภาษาไทย

พ.ศ. ๒๕๐๖ เป็นศาสตราจารย์ในคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย

หอสมุดครุสภา

ระหว่างที่บรรณาธิการอยู่นั้น ม.ร.ว. สมนชาติ ได้ปฏิบัติราชการ
เดินทางไปต่างประเทศและดูงานในต่างประเทศหลายครั้ง คือ

พ.ศ. ๒๔๙๒ ศึกษาดูงานหนังสือพิมพ์ในประเทศสวีต ฝรั่งเศส อังกฤษ
และอิตาลี ตามคำสั่งของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ขณะนั้น
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับอยู่ ณ พระตำหนักโถงชาน ประเทศสวีต
จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ถวายพระอักษรภาษาไทย ถวายรายงาน
พระราชกิจเกี่ยวกับพระราชพิธีต่าง ๆ ที่จะต้องทรงปฏิบัติเมื่อเสด็จนิวัติสู่

พระมหากษัตริย์ มังงานพระบรมศัพพะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล
รัชกาลที่ ๘ งานพระราชพิธีอภิเษกสมรส และงานพระราชพิธีบรมราชา
ภิเษก เป็นต้น กับทำหน้าทราบดีงานการส่วนพระองค์ ในการเสด็จพระราช
ดำเนินประพาสประเทศต่าง ๆ มีประเทศฝรั่งเศส เป็นต้น

พ.ศ. ๒๔๘๓ ทรงงานเกี่ยวกับการศึกษาในโรงเรียนและมหาวิทยาลัย
ในประเทศสวีต ฝรั่งเศส อังกฤษ และทรงงานพิพัตการณ์ในประเทศอังกฤษ
และฝรั่งเศส ตามคำสั่งของรัฐบาลมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

พ.ศ. ๒๔๘๔ หลังจากเกิดขบถแมนฮัตตันเมื่อเดือนมิถุนายน
๗ พ.ศ. ๒๔๘๔ รัฐบาลมนตรีมอบหมายให้ไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ นครโลซาน
ประเทศสวีต เพื่อกำหนดข้อมติทูลถวายรายงานเกี่ยวกับการขบถแมนฮัตตัน
ที่เกิดขึ้น เมื่อวันที่ ๒๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๔ และได้รับคำสั่งให้ทำหน้าที่
เลขาธิการอธิบดีกรมตำรวจไปปฏิบัติราชการในประเทศฝรั่งเศส เนเธอร์แลนด์
อังกฤษ สหรัฐอเมริกา และฟิลิปปินส์นอกจากนี้ยังทรงงานเกี่ยวกับมหาวิทยาลัย
ในประเทศสหรัฐอเมริกา ฟิลิปปินส์และฮ่องกงด้วย

พ.ศ. ๒๔๘๕ ได้รับคำสั่งจากมหาวิทยาลัยให้ไปร่วมปฏิบัติราชการ
พิเศษ นอกเวลาราชการกับอธิบดีกรมตำรวจ เพื่อติดต่อกับผู้เชี่ยวชาญของ
สหรัฐอเมริกาที่มาปฏิบัติราชการลับ ในการเตรียมงานในด้านสงคราม
จิตวิทยา และงานในกรมประมวลราชการแผ่นดิน ทั้งยังได้รับคำสั่งให้ร่วม
มอัครราชการตำรวจรักษาความสงบเรียบร้อยในกรณีเกี่ยวกับการต่อต้าน
การแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ ในมหาวิทยาลัย ม.ร.ว. สุนทรชาติ ได้รับคำสั่ง

พิเศษให้ไปร่วมปฏิบัติราชการ ณ กองบัญชาการวังสวนกุหลาบ เมื่อคราว
ประกาศเหตุฉุกเฉิน นำรัฐธรรมนูญฉบับวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕
กลับมาใช้ และได้รับคำสั่งจากนายกรัฐมนตรีให้ออกไปรับเสด็จวิหิต
พระนครร่วมกับบัญชาการทหารเรือ กับถวายรายละเอียดเกี่ยวกับความ
จำเป็นที่ของนำรัฐธรรมนูญฉบับนั้นกลับมาใช้อีกครั้งหนึ่ง

พ.ศ. ๒๔๘๘ ได้รับคำสั่งจากมหาวิทยาลัยให้ไปร่วมปฏิบัติราชการ
พิเศษกับกรมประมวลราชการแผ่นดิน ในตำแหน่งประจำสำนักงาน
หนังสือพิมพ์ และแสดงปาฐกถาเกี่ยวกับเมืองไทยประจำอยู่ ณ นครนิวยอร์ก
และกรุงวอชิงตัน สหรัฐอเมริกา กับได้ปฏิบัติราชการพิเศษ ในหน้าที่
เลขานุการประจำสถานเอกอัครราชทูตไทยในกรุงวอชิงตันอีกตำแหน่ง
หนึ่ง ในโอกาสนี้ ม.ร.ว. สุนชชาติ ได้ปฏิบัติงานมหาวิทยาลัยในรัฐต่าง ๆ ใน
สหรัฐอเมริกา ปฏิบัติงานในหอสมุดรัฐสภา (Library of Congress) และ
ที่สำนักงานเก็บเอกสารแห่งชาติอเมริกัน (National Archives) อีกด้วย

ม.ร.ว. สุนชชาติ มีความรู้อย่างกว้างขวาง ในวิชาประวัติศาสตร์
ไทย และวิชาภาษาไทย ได้ทำการค้นคว้าในวิชาดังกล่าว และเขียนบทความ
ลงในวารสารสยามสมาคม หนังสือดวงวรรณคดี หนังสืออักษรานุกรณ
วารสารอักษรศาสตร์และวารสารอื่น ๆ นอกจากนี้ยังได้รับเชิญให้ไปแสดง
ปาฐกถาถึงสถานศึกษาและสมาคมต่างๆ หลายครั้ง ทั้งในและนอกประเทศ
ได้เป็นผู้แทนฯ ฟ้าลงกรณมหาวิทยาลัยไปร่วมประชุมทางค่านวิชาการศึกษาในต่าง
ประเทศหลายครั้ง คือ

พ.ศ. ๒๔๙๘ ได้ไปร่วมประชุมองค์การศึกษาศาสตร์และ
วัฒนธรรมของสหประชาชาติแห่งชาติอเมริกา ณ นครซินซินนати สหรัฐ
อเมริกาในฐานะผู้แทนเอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงวอชิงตัน

พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นผู้แทนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยไปร่วมประชุมการ
ริเริ่มจัดตั้งตำราประวัติศาสตร์ของชาติต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
ณ เมืองบัง กาลัง อัมลามา

พ.ศ. ๒๕๐๓ เป็นผู้แทนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ไปร่วมประชุม
สมาคมนักประวัติศาสตร์แห่งเอเชีย ณ กรุงมนิลา ประเทศฟิลิปปินส์

พ.ศ. ๒๕๐๕ เป็นผู้แทนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยไปร่วมประชุม
สมาคมนักประวัติศาสตร์แห่งเอเชีย ณ กรุงไทเป สาธารณรัฐจีน

นอกจากนี้ยังได้ปฏิบัติราชการ ในหน้าที่กรรมการ ในงาน ของ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและส่วนราชการอื่น ๆ อันเป็นประโยชน์ในทางวิชา
การออกหลายแห่ง คือ

๑. กรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย

๒. กรรมการพิจารณาแบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์ ของกระทรวง
ศึกษาธิการ

๓. กรรมการตรวจแบบเรียนวิชาภาษาไทย และประวัติศาสตร์ ของ
กระทรวงศึกษาธิการ

๔. กรรมการบูรณะและฟื้นฟูจังหวัดสุโขทัย

๕. กรรมการสอบคัดเลือกผู้ที่จะไปศึกษาวิชา ณ ต่างประเทศตาม
ความต้องการ ของ ก.พ. ในวิชาภาษาไทย และประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์

๖. กรรมการสอบคัดเลือกผู้ที่จะไปศึกษาวิชา ณ ต่างประเทศตาม
ความต้องการของกระทรวงศึกษาธิการ

๗. กรรมการสอบคัดเลือกผู้ที่จะไปศึกษาวิชา ณ ต่างประเทศตาม
ความต้องการของธนาคารแห่งประเทศไทย

๘. กรรมการสำนักวัฒนธรรมทางวรรณกรรม สภาวัฒนธรรม
แห่งชาติ

๙. กรรมการฝ่ายวัฒนธรรมองค์การศึกษาศาสตราจารย์และ
วัฒนธรรมของสหประชาชาติ

๑๐. กรรมการบริหารวิเทศศึกษาตั้งแต่เริ่มตั้งจนถึงพ.ศ. ๒๕๐๑

๑๑. ประธานกรรมการดำเนินงานชุมนุมภาษาไทย คณะอักษร-
ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๑๒. ประธานกรรมการดำเนินงานวิจัยปรุงระเบียบสโมสรมนัสิต
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๑๓. ประธานกรรมการจัดการท่องเที่ยวของสยามสมาคมในพระบรม-
ราชูปถัมภ์

๑๔. กรรมการบริหารสยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์

๑๕. กรรมการการเงินของคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหา-
วิทยาลัย

๑๖. กรรมการมูลนิธิอานันทมหิดล สาขาอักษรศาสตร์
การเปิดอบรมวิชามัคคุเทศก์ในคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหา-
วิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ นั้น ม.ร.ว. สมนชาติ ใ้รับแต่งตั้ง

จากมหาวิทยาลัยให้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสอนและอบรมตามความต้องการขององค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

พ.ศ. ๒๔๙๑ ได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ เป็น

เลขานุการคณะกรรมการพิจารณาการฟังความเห็นประชาชนในสภาร่างรัฐธรรมนูญ
งานที่ ม.ร.ว. สมนชาติ ได้ค้นคว้าและแต่งพิมพ์ขึ้น เกี่ยวกับวิชา
ประวัติศาสตร์ชาติไทย วิชาครู วิชาภาษาไทย และ พระพุทธศาสนา
มีอาทิเช่น

๑. แนวสอนวิชาครูในโรงเรียนนายร้อยทหารบก โรงพิมพ์กรม-
มณฑลศึกษาทหารบก

๒. แนวสอนวิชาภูมิศาสตร์ไทยในโรงเรียนนายร้อยทหารบก
โรงพิมพ์กรมมณฑลศึกษาทหารบก

๓. เรื่อง "สยาม หมายความว่าอะไร" พิมพ์ในวารสารของ
สยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์

๔. เรื่อง "กามนิตสยเนองมาแต่พระสุทรโหน" พิมพ์ในวารสาร
ของสยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์

๕. เรื่อง "สอยสวนเรื่องการแต่งลิลิตพระลอ" พิมพ์ในวารสาร
ของสยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์

๖. ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น (ฉบับร่าง) ของ
กรมศิลปากร

๗. เรื่องพระพุทธศาสนาและคนไทยนับถือพระพุทธศาสนาอย่างไร
แสดง ณ คริสต์สมาคมแห่งกรุงวอชิงตัน สหรัฐอเมริกา

๙. เรื่องความเชื่อดนในเรอองศาสนาของชาวไทย แลตอง ฅ คริสต์-
สมาคมแห่งกรงวอซิงตัน สหรัฐอเมริกา

๑๙. เรื่องราชอาณาจักรสวโขทัย แลตอง ฅ สยามสมาคม ในพระ-
บรมราชูปถัมภ์

๑๐. เรื่องราชอาณาจักรอยุธยา แลตอง ฅ สยามสมาคม ในพระบรม-
ราชูปถัมภ์

๑๑. เรื่อง พระราชประวัตินวมเต็จพระนเรศวรมหาราช แลตอง ฅ
สยามสมาคม ในพระบรมราชูปถัมภ์

๑๒. เรื่องมหาวิทยาลัยในประเทศไทย แลตอง ฅ ประชุมคณะกรรมการ
องคการศึกษาวชิชาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ประจำสหรัฐ-
อเมริกา ฅ นครชินซินนาติ

นอกจากนยงใต้อการวิจัยเรอองราวต่าง ๆ ในวรรณคดี ไทยและ
ประวัติศาสตร์ไทยออกหลายเรออง โดยเฉพาตำราวิชาประวัติศาสตร์ไทย
สำหรับนิตยพัลลงกรณมหาวิทยาลัย ตงแต่สมัยเรมต้นจนปัจจุบัน ชงกาลัง
อยู่ในระหว่างคนควาและเขียนอยู่

ม.ร.ว. สมนชาติ สวัสดิทกล เป็นนทรกรการศึกษาค้นควาและขค-
เขียน งานของทานทเป็นสาธารณประโยชน์แก่การศึกษาวชิชาอยู่หลายเรออง
หลายวด ทงทางตำนานวัฒนธรรม วรรณคดี และประวัติศาสตร์ บางเรออง
ยงไม่สัพเพรหลายนค แต่กเป็นนทรภาพทรงคุณค่าอย่างยง ตงททานใดรวบรวม
บนทรกรบสงขณเรอองพระเจาบรมวงศ์เรออง กรมพระยาตำรงราชานภาพ

ที่ประธานแก้ตัวท่าน ทรงอธิบายปัญหาต่าง ๆ ไว้ บนทกรบสงฆ์ ไทพิมพ์
แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ ม.ร.ว. บัว สนิทวงศ์ จ.จ. ผู้เป็นมารดา
และ ม.ร.ว. ฉันทวาท สวัสดิภักดิ์ น้องชายของท่าน นั้นเป็นต้น หนังสือ
นี้ให้ชื่อว่า "บัว เญญุพรรณ" ม.ร.ว. สมนชาติ อธิบายทศกัณฑ์
หนังสือนี้ไว้ว่า

"บนทกรบสงฆ์ สมนชาติ กรมพระยาตำราจรรยาภาพใต้ทรงคอบ
ปัญหาต่าง ๆ ทห่ม่อมราชวงศ์สมนชาติ กรายกตุลถาม โดยทเมอเสด็จกลับ
จากบงมาประทยทวงวรคค เมอ พ.ศ. ๒๔๘๖ ไทไปรคฯ ให้เข้าชก
ถามปัญหาต่าง ๆ ในทางภาษาวรรณคดีประวัติศาสตร์และโบราณคดีในเวลา
เย็น ๆ ตั้งแต่ ๑๖.๐๐ ถึง ๑๘.๐๐ นาฬิกาทุกวัน ปัญหาเหล่านี้เมื่อ
ถามแล้วทรงคอบ โดยให้ชนทกไว้แล้วถวายทรงตรวจแก้ ทำโดยสมาเสมอ
จนสนพระชนม บางคราวมีเจ้านายพระองค์อนมาเฝ้า หรือมีบุคคลอนมา
ทูลถามปัญหาอน ๆ ก็ไปรคให้จตไว้ บางคราวเมอมบนทกประธานผอนก
ประธานสำเนาให้"

จะขอนำบนทกรบสงฆ์บางคนมาเป็นตัวอย่าง

"โลหปราสาทวตราชนัดดา"

เหตุ ทระเกทปัญหาเรองนเนองจาก ไทอ่านพบ ในหนังสือตำนาน
เรองวตถสถานต่าง ๆ ทพระบาทสมเด็จพรนงเกล้าเจ้าอัยหัวทรงสถาปนา
มเรองโลหปราสาทอู่ทวยแต่ไม่เข้าใจเรองนละเออยคคพอจิงไททูลถาม

ถาม มูลเดิมของโลหปราสาทมีมาอย่างไร ทสร้างชนในกรุงเทพฯ
นี้ ชคนมีประสงค์อย่างไร

ตอบ มูลเดิมของโลหปราสาทนั้น ประเพณีมาแต่ครั้งพุทธกาล
เวลาเจ้าพรหมท้าวเหตทราษฏรทำไร่ไถนา เมื่อถึงฤดูฝนให้พระสงฆ์หุยก
อัย ๓ แห่งใดแห่งหนึ่งเพื่อส่งสอนศาสนาชาวเวลา ๓ เดือน ระหว่าง
ที่พอกอยู่ ๓ เดือนนั้น มีโอกาสเกิดชนแกพวกถอพระพุทธศาสนาที่จะทำ
บุญหลายอย่าง เปรียบอย่างในกรุงเทพฯ นี้ ถาถึงฤดูแล้ง แต่ก่อนนานๆ
จะได้พบพระสงฆ์สักองค์เพราะไปเที่ยวสอนศาสนา ถาพระสงฆ์มารวมกัน
อยู่ตามวัดชาวบ้านก็จะไปทำบุญถวายอุปัชฌาย์เพื่อใช้ในพรรษาคักบาตรและ
ฟังธรรม และยังมโอกาสสักอย่างหนึ่งด้วยเหตว่าเวลาที่พระอยู่ในที่แห่ง
เดียวกัน ๓ เดือนนั้น พระมักทำเวลาล่วงไปด้วยการเรียน วิยัสสนาธรรม
พวกพุทธศาสนิกชนหาที่ส่งศิษย์ให้พระสำหรับนงกรรมฐานเป็นองค์ๆ ไม่
เกวของกัน มีตัวอย่างพงเห็นตามหัวเมืองปลูกเป็นเพิงสูง ให้พระอาศัยกัม
ในกรุงเทพฯ เช่นตึกที่เรียกว่า คณะกฎ ทงวัดสระเกศและวัดโพธิ์ เป็น
ที่สำหรับพระนงเรียนวิยัสสนากรรมฐานแต่มีพวกทมกากลางมาก เพราะเหตุที่
พระชอบอัยที่ส่งไปจดตาสักทันทาห้องให้พระอัยกัม ในสมัยเมอพระศาสนา
ไปดงลงกาทวี่ มีพระเจ้าแผ่นดินพระองค์หนึ่งจำชื่อไม่ได้ (พระเจ้าอภัย-
ทฤษฎ์คามิน) อยู่ในหนังสือสมทวองคักแล้วกัน พระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้น
สร้างโลหปราสาทชนในเมืองอนราชบุรี ถวายเป็นทพระนงกรรมฐานเป็น
หลายชั้น เรียกว่าโลหปราสาท ที่เรียกว่าปราสาทกทหมายดงหลายชั้น
สองชั้นอย่างตึกที่เราอยู่บนตามศัพท์เรียกว่าปราสาท โลหปราสาททกล่าวดง

ในอินเดียเคยยวดยิ่งเหลืออยู่แต่เสาคิน ส่วนตัวปราสาทนั้นเป็นอย่างไรไม่เคยเห็น กล่าวกันแต่ว่าเป็นชวน ๆ

ในรัชกาลที่ ๓ กรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวสร้างวัดขึ้นในพระนครสองวัด คือวัดเทพธิดาราม พระราชทานพระราชธิดา พระองค์เจ้าหญิงลักขมาธมาเป็นกรมหมื่นอยู่พระสุทนต์อภิศวตทนต์คฤหาสน์คฤหาสน์คฤหาสน์ ทรงสร้างพระราชทานพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าโสมนัสวัฒนาวดี พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นนักเขียนสมัยเก่า ทรงสร้างวัดแปลก ๆ เช่นวัดยานนาวา เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้คนรู้จักสำเกาจนซึ่งกำลังจะคืบคลานไปเสีย ทวดคราชนคคานทรงพระราชดำริว่าพระเจ้ายนนสร้างกันมากแล้ว อธิบายจะสร้างทเขาไม่เคยสร้างกัน จึงโปรดให้สร้างโลหปราสาทขึ้น และทรงคาคว่าทลงกาคงทำเป็นรูปอย่างนั้น จึงทำเป็นห้อง ๆ การสร้างโลหปราสาทนั้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ทรงมีเจตนาไปอีกอย่างหนึ่ง คือจะให้ไว้รปลกษณ ให้หล่อรูปปลกษณชน หล่อแล้วยังคงอยู่ในวิหารวัดนั้น ทาทนใดเอา ชนตงชนโลหปราสาทไม

“ จพาลงกรณมหาวิทยาลัย ”

ปัญหา เมื่อออกฤกษ์จพาลงกรณมหาวิทยาลัยขคนน เคยเห็นในรูปว่าไคเสคจไปงานนค้วย ทรงจำไคหรือไม่วาศิลาฤกษ์นผ่งไว้ตรงไหน
ตอบ มหาวิทยาลัยแห่งแรกในเมืองไทยคือวัดโพธิ์ ซอนไม่ควรลุ่มเสีย จพาลงกรณมหาวิทยาลัยนเคมมีแต่ตคทเรียกว่า “ วงกลางทุ่ง ” ซึ่งสร้างชนหวังจะให้เป็นวงทประทยของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ผรงมก

เรียกกันว่า “วินเซอร์คาสเซิล” เพราะเขาแยกตึกโกธิคมาสร้างอย่างวิ้ง
 วินเซอร์ทเมืององกฤษ ตกนคางอยู่ถึงรัชกาลที่ ๖ สมเด็จพระมงกุฎเกล้า
 ไซร์ให้ย้ายโรงเรียนมหาดเล็กออกไปตั้งที่ตึกกลางทุ่งโดยมีพระราชประสงค์
 จะให้เป็นโรงเรียนใหญ่ ก่อนนั้นมาขยายพระราชดำริให้จัดเป็นมหาวิทยาลัย
 สร้างตึกใหม่หลังแรกทางริมถนนสนามม้า ใช้เงินที่เหลือจากสร้างพระ-
 บรมรูป สมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ เสด็จไปก่ออุษยศิลาฤกษ์อยู่ในตึกหลังนั้น
 แต่อยู่ตรงไหนไม่รู้”

งานในระยะหลัง ๆ ที่ ม.ร.ว. สุนชาติ สวัสดิ์ทิกุล ทำอยู่ก่อนถึง
 แก่กรรม คือ

๑. แสดงปาฐกถาวิชาประวัติศาสตร์ชาติไทยแก่นิสิตในคณะอักษร-
 ศาสตร์ ชั้นปีที่ ๑ ปีที่ ๒ ปีที่ ๓ และปีที่ ๔

๒. แสดงปาฐกถาวิชาวรรณคดีไทยเปรียบเทียบกับวรรณคดีต่าง-
 ประเทศ และวิจารณ์วิจารณ์วรรณคดีแก่นิสิตในคณะอักษรศาสตร์ชั้นปีที่ ๔

๓. เป็นอาจารย์ทปรกษาและควบคุม นิสิตชั้น ปริญญาอักษรศาสตร์
 มหาลัยที่ที่เขียนวิทยานิพนธ์ในวิชาประวัติศาสตร์ชาติไทย และวิชา
 ภาษาไทย

๔. เป็นกรรมการประจำคณะอักษรศาสตร์ซึ่งทำหน้าที่ อ.ก.พ. กรม
 มาจนประกาศพระราชบัญญัติให้โอนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมาขึ้นกับสำนัก
 นายกรัฐมนตรี แต่ก็ยังดำรงตำแหน่ง กรรมการประจำคณะ อักษรศาสตร์
 ซึ่งเป็นคณะกรรมการทปรกษาของคณะอักษรศาสตร์

๕. เป็นประธานกรรมการดำเนินงานปรับปรุงสโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๖. เป็นกรรมการการเงินของคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ ม.ร.ว. สมุนชาติ สวัสดิ์ทิกุล ใ้รับ

พระราชทาน คือ

- ๑. ทริตาภรณ์มงกุฎไทย
- ๒. จิตรถาภรณ์ช้างเผือก
- ๓. เหรียญรัตนาภรณ์ในรัชกาลที่ ๙ ชั้นที่ ๓
- ๔. เหรียญบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ ๙
- ๕. เหรียญช่วยราชการ เขตภายใน
- ๖. เหรียญพทกษัตริย์บรมมณูญ

เนื่องจาก ม.ร.ว. สมุนชาติ ใ้เป็นอาจารย์ในสถาบันการศึกษามาก

หลายแห่ง จึงปรากฏว่าท่านมีศิษย์อยู่ทั่วไปในวงการแทบทุกแขนง ทั้งในทางทหารและพลเรือน ในด้านการสอนนั้น ท่านมีวิธีการสอนที่ไม่ซ้ำแบบใคร สอนใ้สนุก ใ้ความรั้ความเข้าใจ ในวิชาของท่านใ้ได้อย่างละเอียดแจ่มแจ้ง อาจกล่าวใ้ได้ว่า ผู้ที่มีความรู้ในเรื่องเมืองไทยอย่างกว้างขวางและลึกซึ้งทั้งในด้านประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และวรรณคดี อย่าง ม.ร.ว. สมุนชาติ นั้นเห็นจะหาใ้ยากมาก ท่านเคยปรารภอยู่เสมอว่า

คนไทยทุกวันนี้ที่มีความรู้ความสามารถในวิชาการด้านต่าง ๆ นั้น มีอยู่มาก
 มายไปว่าเรียนมาจากต่างประเทศได้ปริญญากันมาสูง ๆ งามเรื่องเกี่ยวกับต่าง
 ประเทศก็ตอบได้อย่างคล่องแคล่ว แต่เรื่องเกี่ยวกับบ้านเกิดเมืองนอนของตน
 เองรักน้อยกกว่าที่ควร ทั้งนั้นท่านจึงพยายามที่จะให้ศิษย์ได้รับความรู้เกี่ยว
 กับบ้านเมืองของเราให้มากที่สุดที่จะมากได้ มักจะพานิสิตไปศึกษาวิชา
 ประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ตามจังหวัดต่าง ๆ แทบทุกขั้วเสมอมา

เท่าที่กล่าวมาข้างต้นเป็นงานของ ม.ร.ว. สมนชาติ ทางด้าน
 ประวัติศาสตร์เป็นส่วนมาก ในด้านวิชาภาษาไทยซึ่งแม้เป็นวิชาที่ท่านเคยอ้าง
 ว่าเป็นวิชาสมัครเล่น แต่ก็มีความรู้ความสามารถมากจนได้ดำรงตำแหน่ง
 หัวหน้าแผนกวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 วิชาที่ท่านสอนก็เช่นวิชาที่เกี่ยวกับวิชาภาษาไทย ทั้งวรรณคดีและหลัก
 ภาษา ปรากฏว่าผู้มีวิสัยทัศน์ทำให้รู้สึกเกิดความสนใจและรักที่จะเรียนวิชา
 ที่เขาละเลยและไม่เห็นความสำคัญมาก่อน ท่านเป็นผู้หนึ่งที่ก่อตั้งชุมนุม
 ภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ พยายามสนับสนุนและส่งเสริมการใช้ภาษา
 ไทยให้ถูกต้อง สอนให้รู้สึกที่จะเรียนภาษาไทยให้ได้ดี หาทางส่งเสริม
 ผู้สนใจศึกษาวิชาภาษาไทยเพื่อให้ไปเรียนวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบหรือวิชา
 ภาษาศาสตร์ ณ ต่างประเทศเพื่อนำเอาหลักการของวิชานั้นมาปรับปรุงวิชา
 ภาษาไทยให้ศิษย์คน ล้วนเป็นเรื่องที่น่าสนใจ น่าคิด น่าค้นคว้า จึงนับว่า
 เป็นประโยชน์แก่การศึกษาวรรณคดีในชั้นมหาวิทยาลัย ซึ่งมุ่งให้รู้สึกใช้

ความคิด รู้จักคนควหาเหตุผลแตกต่างจากการศึกษาชั้นต้น งานของท่าน
ที่ใดคนควหาไว้ทางท่านวรรณคดีก็มีอยู่หลายเรื่อง เช่น วนพิชัยศรีปราชญ์
สอพลว เรื่องการแต่งลิลิตพระลอ เป็นต้น

ในค่านอภยาศัยส่วนตัวนั้น ม.ร.ว. สุมณฑาติ เป็นผู้นำใจดี โอบอ้อม
อารี มีเมตตากรุณาเป็นกันเองก็ศิษย์และมีความเข้าใจในคตศศิษย์โดยทั่ว
หน้า ถานสศศศ โคมเรื่องเคอตรอนและตองการ ความช่วยเหลือจากอาจารย์
สักท่านหนึ่งแล้ว ก็เข็นทแนใจไว้ว่าอาจารย์ทนนสศจะเข้าไปขอความช่วยเหลือ
คต อาจารย์สุมณฑาติ เมอนสศเรียนจบเป็นขดทิตแล้ว บางคนไม่ม้งานทำ
มาหาท่าน ท่านก็ช่วยฝากฝังให้ทำงานในสสถานทรราชการ องคการ หรือ
สสถาบันอื่น ๆ บุคคคภาพของท่านมีได้เพียงแต่เรียก้องความเชอถอเคอพร
ย้าเกรงแต่ในขรรคาศศศในคณระอภษรศศศท่ ท่านนั้น แม้ในหมู่สศศคณระอน
ท่านก็เข็นทนขดออยู่ทไป

ในค่านการท้งานของท่าน ศาสตรจารย์ขรอง ศยามานนท่ คณขค
คณระอภษรศศศท่ได้เข็นไว้ ในค้ำอาลยัวว่า “ ศาสตรจารย์ ม.ร.ว. สุมณฑาติ
สวสศศศศ ได้ขอทศคนเพอการสอนของคณระอภษรศศศท่ และของจุพำ
ลงกรณมหาวททยาลยออย่างแท้จริง มาท้งานแต่เข้ำ และกศขย้านจนกระทั่ง
เข็นค้ำ ท้งานท่ได้ขบขมขหมายโดยไม่เข็นแก่ความยากล้ายากเข็นคเข็นขย
แม้ว่าจะมีสขสภาพไม่ใครจะลสมขุรณในระะหลังก็ตาม” ค้ำกล่าวของท่าน
คณขคทคคขยขนท้งอาจารย์และขบขคขขขขขขขขขขขขขขขขขขขขขขขขขขข
ม.ร.ว. สุมณฑาติ เป็นผทศสมคขจะได้ขบขค้ำยกยอขงสขรเสลขญโดยแท้

ม.ร.ว. สมนชาติ เริ่มมีสุขภาพไม่สมบูรณ์ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นต้นมา ได้เข้าโรงพยาบาลเพื่อรับการผ่าตัด และรักษาพยาบาลหลายครั้ง แต่เนื่องจากท่านเป็นสมาชิกสนใจเข็มแข็งจึงหายจากโรคภัยไข้เจ็บและกลับมาปฏิบัติหน้าที่ตามเดิม จนกระทั่งท่านเข้าโรงพยาบาลครั้งสุดท้ายเพื่อผ่าตัดกระเพาะปัสสาวะ และเนื่องจากมีโรคแทรกเหลือกำลังแพทย์จะรักษาได้ จึงถึงแก่กรรมในวันที่ ๒๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๗

อนึ่ง ม.ร.ว. สมนชาติ เป็นผู้ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงไว้วางพระราชหฤทัยโปรดให้ปฏิบัติราชการส่วนพระองค์อยู่เนือง ๆ ทั้งยังทรงมีพระมหากรุณาธิคุณแก่ ม.ร.ว. สมนชาติ ตลอดมา คุณหญิง สมโรจน์ สวัสดิติกุล ณ อยุธยา ภริยาของท่านได้เขียนไว้ในหนังสือ สมนชาตินิพนธ์ พิมพ์แจกเป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพศาสตราจารย์หม่อมราชวงศ์ สมนชาติ สวัสดิติกุล ว่า “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณแก่ ม.ร.ว. สมนชาติ สวัสดิติกุล ผู้ล่วงลับไปแล้วอย่างสิ้นเกล้าฯ หากเปรียบมิได้ ตลอดเวลาที่ยังมีชีวิตอยู่ และยังมีช่วยลงจนต้องรับการผ่าตัด ณ โรงพยาบาลศิริราชในครั้งนั้น ก็ได้รับพระราชทานกระเช้าดอกไม้ ผลไม้ และ อาหาร ตลอดจนค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล ครั้นถึงแก่กรรมลง ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนาอาบศพ พระราชทานเลื่อนชั้นเกียรติยศศพ หีบทองลายสลัก ฉัตรเบญจา บัญชิ่ง กลองชนะประโคม และมีพระพิธีธรรม

สวดพระอภิธรรม กับพระราชทานพระบรมราชาภิเษกเกล้าทูลเกล้าฯ เมื่อดวงพระราชาทานเพลิงกัณฑ์พระมหากรุณาธิคุณเสด็จพระราชดำเนิน นับเป็นเกียรติอันสูงส่งแก่วงศ์สกุล ม.ร.ว. สมนชาติ และครอบครัว”

(ในการเขียนประวัติของศาสตราจารย์ ม.ร.ว. สมนชาติ สวัสดิ์กุล นี้ได้รับความร่วมมือจากอาจารย์วุฒิ พงศ์พัฒน์ ซึ่งเป็นศิษย์ของท่านคนหนึ่ง ขอขอบคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วย).

วัชร รมะนันท์

หอสมุดคุรุสภา

นางพวงเพชร เอี่ยมสกุล

พ.ศ. ๒๔๕๕—๒๕๐๑

อาจารย์พวงเพชร เอี่ยมสกุล เกิดเมื่อวันที่ ๒๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๕ ณ บ้านถนนในบริเวณลำเพ็ญตอนราชวงศ์ อำเภอสามพันวงค์ เป็นบุตรคนที่ ๒ ในจำนวน ๖ คนของนายประจักษ์และนางเพ็ญ ทนต์เจริญ ตระกูลเดิมเป็นพ่อค้าคหบดีทหมลภูฐานมาแต่บรรพบุรุษ ท่านผู้ใหญ่มีความคิดว่า วิชาความรู้เป็นเรื่องสำคัญกว่าทรัพย์สิน จึงได้ส่งบุตรเล่าเรียนถึงชั้นอุดมศึกษา ได้รับปริญญาวิชาศึกษาศาสตร์ทุก ๆ คน

อาจารย์พวงเพชร เอี่ยมสกุล ได้รับการศึกษาเบื้องต้นในโรงเรียนราษฎรเจริญ ซึ่งอยู่ใกล้บ้าน แล้วย้ายไปเรียนต่อ ณ โรงเรียนสตรีวัดมหาพฤฒาราม สำเร็จชั้นประถมศึกษา ๓ (ประโยคประถมบริบูรณ์) ต่อมาเข้าเรียนที่โรงเรียนสตรีเสาวภา เมื่อสำเร็จชั้นมัธยมปีที่ ๕ จากโรงเรียนนี้แล้วก็เข้าศึกษาต่อชั้นมัธยมปีที่ ๖ ที่โรงเรียนราชินี สำเร็จชั้นประโยคมัธยมบริบูรณ์ชาย (ชั้นมัธยมปีที่ ๘) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ และศึกษาต่อในคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับประกาศนียบัตรประโยคครูมัธยม (ป.ม.) พ.ศ. ๒๔๗๕ และปริญญาอักษรศาสตร์บัณฑิต เมื่อปลาย พ.ศ. ๒๔๗๘ ใน พ.ศ. ๒๔๘๕ ได้รับทุนขององค์การศึกษาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือยูเนสโกไปปฏิบัติงาน

หอสมุดคุรุสภา

นางพวงเพชร เอี่ยมสกุล

ศึกษา ณ ประเทศนิวซีแลนด์ และต่อมาได้รับทุนขององค์การร่วมมิตรระหว่าง
ประเทศ (I. C. A.) ไปศึกษาต่อ ณ สหรัฐอเมริกา ได้รับปริญญาโททาง
การศึกษา (M.S.ED.) จาก Bank Street College เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๘

ชีวิตของอาจารย์พวงเพชรขณะพักกลางศึกษาเล่าเรียนอยู่ ปรากฏว่า
เป็นที่รักใคร่ของเพื่อน ๆ มาก เพราะเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์และมีความใจเอื้อเฟื้อ
เผื่อแผ่ต่อเพื่อน ๆ เสมอ เมื่อเพื่อน ๆ จะล้อเลียนอย่างใด ก็ไม่เคยโกรธ
และงานอื่นใดที่เพื่อน ๆ ออกปากขอร้องแล้ว ก็ไม่เคยปฏิเสธเลย และเมือ
รับปากอย่างใดแล้วก็ไม่เคยทำให้เพื่อน ๆ ผิดหวัง เป็นผู้ที่มีมานะอดทน
ในการเรียนเป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากค่ากลางตอนหนึ่งทีเพื่อน ๆ ของ
ท่านเขียนไว้ในคำไว้อาลัย "พวงเพชรรัก" ดังนี้

"เมื่อพวงเพชรมาเข้าโรงเรียนราชนิกูล การเรียนของเธอดีกว่าพวก
เพื่อน ๆ หลายคน แต่พอชนชั้นมัธยม ๗ การเรียนของเธอตกชั้น ตกชั้น เป็น
ลำดับ เล่นเอาเพื่อนทงทีเคยล้อหรือ ไม่เคยล้อเลียนเธอ สอข ไททต่ำลง
เป็นแถว พอชนชั้นมัธยม ๘ คราวใดที่มัสกวินคร ภาษาอังกฤษถามคำแปล
เธอเปิดคอคอลลินส์ ดิกชันนารี ฉบับกระเป๋าสองของเธอหยิบได้ในมือทีเดียว
เธอเปิดดิกชันนารีของเธอคล่องแคล่วราวกับว่ารู้หมดว่าอะไรอยู่หน้าไหน
มีเพื่อนบางคนกระซิบว่าเธอท่องแมคฟาแลนด์ดิกชันนารีได้ทั้งเล่ม ในการ
เรียนภาษาฝรั่งเศสก็เช่นเดียวกัน เธอเก่งและสนใจถามครูผู้สอนในข้อที่เธอ
สงสัยบ่อย ๆ จนครูเข้าใจว่าเธอหลงภูมิคร"

อาจารย์ฟวงเพ็ชรเป็นนักเรียนที่เอาใจใส่ต่อการเล่าเรียน และ
 เชอพิงครุเสมอ ทั้งเป็นผลของความเรียบร้อยด้วย จึงเป็นที่รักของครูและ
 อาจารย์ใหญ่มาก เมื่อสำเร็จชั้นมัธยมที่ ๘ แล้วก็ได้เข้าเรียนต่อในคณะ
 อักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์(แผนกอักษรศาสตร์)จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ ในชั้นนั้นสนิทหญิงเพียง ๖ คนเท่านั้น และต่างก็
 มาจากโรงเรียนราชินี ทั้ง ๖ คนนั้นต้องเรียนรวมกับนิสิตชาย ๓๐ คน
 นิสิตหญิงเหล่านั้นจึงรักกันมากและไปไหนไปด้วยกันเสมอ การเรียนใน
 มหาวิทยาลัยนี้ไม่มีใครเล่าเรื่องใดที่เท่ากับเพื่อน ๆ ที่กล่าวมาแล้ว จึงขอ
 ยกมากล่าวไว้ในตอนนอกคอกหนึ่งว่า

“พวกเราเริ่มยอมแพ้วางเพ็ชร ในวันแรกที่เรียนภาษาฝรั่งเศส ใน
 มหาวิทยาลัย อาจารย์นิโคลาสให้เราเล่านิทานอีสป เรื่อง สิงโตกับหนู เรา
 เล่าไม่ได้ เพราะเราลืมหมดระหว่างโรงเรียนปีตกาศปลาย และไหนจะ
 รู้สึกไม่สบายใจที่เรียนปนกับนักเรียนชายด้วย แม้อาจารย์จะพูดให้เราว่า
 ตาม เราก็ดูว่าไม่ได้ เหน้อแตกไปตาม ๆ กัน แต่ฟวงเพ็ชร ฟวงเพ็ชรคน
 เดียวในหมู่พวกเราสามารถเล่าได้ พวกเราพากันแปลกใจว่าเธอไปเรียน
 พิเศษมาจากไหน เพราะสมัยนั้นไม่มีโรงเรียนกวดวิชาเลย เธอบอกว่า
 ระหว่างปีตกาศ เธอต้องอยู่ทุกวัน ในโอกาสต่อมา เธอสามารถพูดภาษา
 อังกฤษและภาษาฝรั่งเศสกับอาจารย์ได้คล่องราวกับว่าเป็นภาษาของเธอเอง
 เธอ คยได้รางวัลสำหรับการเรียนภาษาทั้งสองนี้จากสถานทูตทั้งสอง
 นี้แหละคือผลของความพากเพียรโดยแท้

“ยังเรียนไป ๆ พวกเราทุกคนต่างยอมรับว่าพวกเราเพชรมากจนทุกที ผลการสอบในข้อ ๑, ๒, ๓ และ ๔ ไม่ต้องพูดถึงการเข้าหรือเข้าชั้นเลย พวกเพชรใครจะแน่นอนอยู่ในกรพเอ หรือ ย (ซึ่งสมัยนั้นเรียกว่า เกรค) ทุกวิชา และทุกข มออยู่ตรงเคียวที่เราพลอยใจเสียไปด้วย เมื่อเข้าคุณูปกิตอาจารย์ ภาษาไทยพูดว่า แม่พวกเพชร นั้นเกือบจะให้คะแนนภาษาไทย ตกเสียแล้ว เพราะอ่านหลายมอไม่ออก ต้องพยายามอ่านเสีย แทบแย้ พวกเพชรหนาเสีย เธอผิดหวงมาก เพราะความจริงเธอจำ คำว่าไทเกือบทุกตัวอักษร แม้ว่าเธอเรียนเก่ง เธอก็มีไคหวงวิชาเลย เพื่อน ผังคนไคถามอะไร เธอก็บอกและช่วยอธิบายให้โดยมีไคขี้ขิงเลย เช่นนี้ ย่อมเป็นการช่วยเพื่อนมิให้เข้าหรือเข้าชั้นไปด้วย เธอเป็นทรกของอาจารย์ ทุกคน และด้วยความเป็นทรกของอาจารย์เอง เธอจึงช่วยเพื่อนผู้ชายไว้ หลายคน ไม่ให้ถลไคออกจากมหาวิทยาลัยเพราะความคะนอง ชกชนไป แกล้งอาจารย์ ผัง ผังหนึ่งเขา เมื่ออาจารย์เควส์อาจารย์ หวหนาผายภาษา อังกฤษเรียกเธอไปชกถาม เพชรขอเทจจริงถึงเรื่องชกชนของเพื่อนผู้ชาย เหล่านั้น เธอก็สามารถให้การให้เพื่อนผู้ชายผู้ชกชนเหล่านั้น ฟันข้อหา ไปไค ทำให้เพื่อน ๆ ผู้ชายเหล่านั้นรู้สึกขอบใจเธออยู่จนทุกวันนี้ และพากันตงขอเธอว่า ลูกสาวอาจารย์เควส์”

เพื่อน ๆ พวกกันคิดว่า อาจารย์พวกเพชรเก่งแต่เรียนเท่านั้น แต่ไคได้ พิสูจน์ให้เพื่อน ๆ เห็นแล้วว่า มีความสามารถเพียงไค เมื่อท่านเขียนนิสิต แผนกฝึกหัดครมัยมในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยไคออกฝึกสอนและสอบ

ไต่กรพเอ ครนเป็นครจริง ๆ ก็สามารรถสอนให้ศิษย์เข้าใจวิชาได้อย่าง
แจ่มแจ้ง ทำตนเป็นตัวอย่างที่ดีของนักเรียนเสมอ จึงเป็นที่รักและเคารพ
ของนักเรียนทุกคน รวมทั้งตัวของผุ้เขียนเองด้วย

เมื่อสำเร็จการศึกษาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รบประกาศนียบ-
ัตรประโยคครมมัธยม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ แล้ว ก็ได้เข้ารับราชการเป็นคร
สอนนักเรียนชั้นมัธยมปีที่ ๗-๘ โรงเรียนสายปัญญา เมื่อวันที่ ๑๗
พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ ผู้เขียนยังจำภาพได้ว่า อาจารย์เป็นคนมีรูปร่าง
สูงโปร่ง แต่งตัวเก่ง เก๋ และเรียบร้อย พูดเร็ว ทำทางคล่องแคล่ว
มีความรู้ภาษาอังกฤษดีมาก ความรทผุ้เขียนถ่ายทอดให้แก่ศิษย์นั้น เป็น
ส่วนที่ผุ้เขียนได้จากท่าน ผู้เขียนยังจำวิธีสอน ทำทางและสำเนียงภาษา
อังกฤษของอาจารย์ได้เสมอ และจะไม่มวนลมใด ท่านเป็นกันเองกับศิษย์
ไม่ถือตัว ไม่คว่ำ สิ่งใดที่ศิษย์ไม่เข้าใจก็อนุญาตให้ไต่ถามนอกเวลา
เรียนได้ จึงทำให้ศิษย์ทั้งหลายรักและเคารพมาก ผู้เขียนชอบเรียนภาษา
อังกฤษ เพราะอาจารย์มีความรท สอนดี และให้กำลังใจแก่ศิษย์เป็นอย่างดี
ครนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเข้ตสอนชั้นปริญญาอักษรศาสตร์บัณฑิตเมื่อ
พ.ศ. ๒๔๗๗ อาจารย์พวงเพ็ชรก็ได้กลบเข้ศึกษาต่อในคณะอักษรศาสตร์
และวิทยาศาสตร์ ภายหลังเมื่อได้รบปริญญาอักษรศาสตร์บัณฑิตแล้ว ทาง
กรมศึกษาธิการก็ได้บรรจุเป็นข้าราชการชั้นโท เมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม
พ.ศ. ๒๔๗๘ และทำการสอนที่โรงเรียนเดิมต่อไป

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๘๔ กองฝึกหัดครู ซึ่งสมัยนั้นสังกัดกรมสามัญ
ศึกษา (เดิม) ได้คัดเลือกบรรดาอาจารย์ที่มีฝีมือในเชิงการสอนและมีความ
ความรักไปเพื่อสอนนักเรียนฝึกหัดครู อาจารย์พวกนี้เพื่อกันได้รับการคัดเลือก
ไปด้วยผู้หนึ่ง โดยให้ไปทำการสอนที่โรงเรียนสวนสุนันทาวิทยาลัย (ปัจจุบัน
เป็นวิทยาลัยครูสวนสุนันทา) เมื่อวันที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๔
ณ ตนเองผู้เขียนซึ่งสำเร็จการศึกษาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแล้ว ได้
บรรจุเป็นครูในโรงเรียนนี้เหมือนกัน จึงมีโอกาสใกล้ชิดกับอาจารย์ทรกอก
ถึงที่ประทับใจผู้เขียนก็คือ อาจารย์มีไต่ทำตัวเป็นครูของผู้เขียน แต่ปฏิบัติ
ต่อผู้เขียนในฐานะเพื่อนร่วมงานและให้ความสนิทสนม มิได้ถือตัวว่าเคย
สอนผู้เขียนมาก่อน ส่งนทำให้ผู้เขียนทวความรักและความนับถือยิ่งขึ้น

ครั้นสงครามโลกครั้งที่ ๒ อุบัติขึ้น กรุงเทพฯ ก็อยู่ในข่ายที่ประสบ
ภัยทางอากาศเช่นกัน ทางราชการจึงอพยพโรงเรียนสวนสุนันทาวิทยาลัย
รวมทั้งนักเรียนด้วย ไปเปิดทำการสอนที่จังหวัดฉะเชิงเทรา อาจารย์ได้
รับมอบหมายให้ไปประจำเพื่อควบคุมงานวิชาการของ โรงเรียน ณ จังหวัด
นั้น ใน พ.ศ. ๒๔๘๗ ต่อมาอาจารย์และเพื่อนรุ่นเดียวกันซึ่งเป็นครูอยู่
ด้วยกันอีก ๒ คนได้สมัครมารับราชการในกรมอาชีวศึกษา เป็นอาจารย์
ในโรงเรียนพลศึกษาพระนคร เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๗
โรงเรียนพลศึกษาพระนครเป็นโรงเรียนสหศึกษาสอนเด็กวัยรุ่น รับ
นักเรียนทั้งชายและหญิงมีขอมยบท ๒ แล้วเข้าเรียนตามหลักสูตรอาชีวศึกษาชั้นสูง
อาจารย์เป็นทรกอกของเด็กทั้งชายและหญิง แม้นักเรียนในระยะนั้นบางคนจะ

มีความประพฤติไม่เหมาะสมหรือมีปัญหาสักเพียงไร อาจารย์ก็เอาศิษย์ไว้
 อยู่ ทงนโดยถือหลักทำตนเป็นทพงของเต็ก บางคราวก็ให้ความอุปการะ
 แก่เต็กเหมือนญาติผู้ใหญ่ บางคราวก็ทำเสมปนหรือเพื่อนผู้ใหญ่ทหวงค
 ทอศิษย์ ศิษย์จึงรักอาจารย์อย่างมาก

ใน พ.ศ. ๒๔๙๔ อาจารย์สอบแข่งขันได้รับทุนรัฐบาลนิวซีแลนด์
 ให้ไปศึกษาในคานฝึกหัดครู ณ ประเทศนิวซีแลนด์ ครั้นกลับจากค
 งานแล้วทางราชการ กรมอาชีวศึกษาจึงคัดเลือกให้ไปเป็นผู้ก่อสร้าง
 โรงเรียนฝึกหัดครูอาชีวศึกษาณบริ โดยแต่งตั้งให้เป็นผู้รักษาการใน
 ตำแหน่งอาจารย์ใหญ่โรงเรียนฝึกหัดครูอาชีวศึกษาณบริ กองวิทยาลัย
 เทคนิค ทงแควนท ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๖ ได้รับเงินเดือน ๒๔๐ บาท
 นับเป็นโรงเรียนฝึกหัดครูสตรีอาชีวศึกษาแห่งแรกในจังหวัดณบริ สังกค
 กรมอาชีวศึกษา โรงเรียนนตงอยู่ริมถนนอิสราฟ ตำบลวคกิลยาณ
 อำเภอนนบริ จังหวัดณบริ เดิมทงทคนและอาคารเป็นของเจ้าพระยา
 พลเทพ. (เฉลิม โกมารกุล ณ นคร) ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้ซอมา
 เป็นกรรมสิทธิ์ เมื่อวันที่ ๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๙๕ และได้มอบกรม
 อาชีวศึกษาให้จัดตั้งเป็นโรงเรียนฝึกหัดครูสตรีอาชีวศึกษา เพราะเดิม
 นกเรียนฝึกหัดครูสตรีอาชีวศึกษาเรียนปนกับนักเรียนฝึกหัดครูอาชีวศึกษา
 ชาย โรงเรียนนตงเป็นประเภทฝึกหัดครูประถมทงช่งสตรี (ป.ป.ช.) ตาม
 โครงการช่นต้น มีวัตถุประสงค์จะผลิตครูทงช่งสตรีสำหรับกรมอาชีวศึกษา

ไต่ถามเกี่ยวกับการสอนเมื่อวันที่ ๑๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๖ โดยรับ
 โอนนักเรียนฝึกหัดครุศาสตร์ประถมศึกษาช่างศิลป์ ไต่ชนปีที่ ๒ และชน
 ปีที่ ๑ จากโรงเรียนฝึกหัดครุอาชีวศึกษา (ชาย) ซึ่งเดิมอาศัยอยู่ประจำ
 และศึกษาที่โรงเรียนเสาวภาจำนวน ๗๒ คน และรับนักเรียนช่างสำเร็จ
 ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายจากโรงเรียนอาชีวศึกษาส่วนกลางและต่าง
 จังหวัดอีก ๕๙ คน รวม ๑๓๑ คน แต่เนื่องจากสถานการณ์คับแคบและอยู่
 ในระหว่างการปรับปรุงสถานทีและก่อสร้างอาคารเรียน จึงรับแต่เฉพาะ
 นักเรียนต่างจังหวัดเขาอยู่ประจำ ส่วนนักเรียนที่มีภูมิลำเนาอยู่ในส่วน
 กลางนั้นให้คืนเรียนเป็นการชั่วคราว สิ้นย่นนั้นจัดแบ่งเป็น ๓ ชั้น มี
 ๕ ห้องเรียน มีครูอาจารย์ประจำ ๑๐ คน และครูพิเศษ ๖ คน ผลแห่ง
 ความอดทนของอาจารย์พวงเพชรและคณะครูอาจารย์ในสมัยนั้น จึงทำ
 ให้การเรียนของนักเรียนได้ผลดี ในการศึกษา ๒๔๙๖ มีนักเรียน
 เรียนจบหลักสูตร ๒๖ คน นับเป็นรุ่นแรกของโรงเรียนนี้ ในการก่อสร้าง
 โรงเรียนฝึกหัดครุศาสตร์อาชีวศึกษา ซึ่งเดิมเป็นบ้านเก่าๆ ซ้ำรตทรคโทรม
 ทรุดและต้นไม้รกกรัง มีอาคารบ้านเรือนชาวบ้านปลูกอาศัยอยู่ในที่ดิน
 ยังไม่ได้ย้ายออกไปเหล่านี้ อาจารย์ต้องใช้ความวิริยะอุตสาหะด้วยการโอภา-
 ปราศรัยเพื่อให้นักเรียนซึ่งจะต้องอยู่ประจำไต่รับความปลอดภัยและสะดวก
 สบาย ในการขนย้ายเครื่อง เเยมสกล สามี ไต่เขียนไว้ในประวัติของ
 อาจารย์พวงเพชรตอนหนึ่งว่า “ไต่รักษาการ ในตำแหน่งอาจารย์ใหญ่
 ดำเนินการก่อสร้างอาคารและจัดกิจการภายในของโรงเรียนจนเป็นรูปเป็น
 ร้าง” และอีกตอนหนึ่งว่า “คุณพวงเพชรจะไม่ยอมพักผ่อน หนักเอา

เขาสู้ทำงานจะต้องเอาให้ที พยายามทำทุกอย่างด้วยตนเอง ทำงานหนัก
 ทเรียกว่าสายตัวแทบขาด หน้าดำคร่ำเครียด ในสมัยก่อสร้างโรงเรียน
 ผลึกหัตถครูสตรวิชาชีวศึกษา” อาจารย์พวงเพชร ไทวางรากฐานที่ไวหลาย
 ประการ นางนุช สุวรรณธัญ อาจารย์โรงเรียนผลึกหัตถครูอินบุรี เช่น
 ไวทั้งต่อไป

“เมื่ออาจารย์พวงเพชร เอยมสกล ปฏิบัติงานในตำแหน่งรักษาการ
 อาจารย์ใหญ่โรงเรียนผลึกหัตถครูสตรวิชาชีวศึกษา ซึ่งปัจจุบันนี้ ไทเปลี่ยนชื่อ
 เป็นโรงเรียนผลึกหัตถครูอินบุรี ไปแล้วนั้น ก็เป็นอาจารย์ใหญ่ที่บรรดาคครู
 อาจารย์ที่ร่วมงานและนักเรียน ตลอดจนคนงานภารโรง ให้ความเคารพ
 นับถือและรักใคร่ด้วยความจริงใจ เพราะนอกจากท่านจะได้ปกครองบังคับ
 บัญชาโดยมีความเที่ยงตรงเสมอหน้ากัน ไม่มีความลำเอียงด้วยอคติใด ๆ
 ต่อผู้ที่อยู่บังคับบัญชาคนใดเป็นพิเศษแล้ว ยังมีความห่วงใยและอาทรใน
 ทกขสขของบรรดาคครูอาจารย์ นักเรียนและคนงานภารโรงโดยทั่วไป อย่าง
 ทจะหาผู้ใดเปรียบเสมอเหมือนได้ยากยิ่ง ไม่มีใครเลยที่ได้ร่วมงานอยู่กับ
 อาจารย์พวงเพชรในระยะนั้น จะลืมท่านและเหตุการณ์ต่าง ๆ ในครั้งนั้นได้
 ทกคนยังจำได้คงภาพที่ไทเห็นท่านเดินเข้าประตูโรงเรียนมาตั้งแต่ราวๆ
 ๗.๐๐ น. และเมื่ออย่างเข้าประตูโรงเรียนก็จะตรวจตราดูแลความสะอาด
 ความเรียบร้อยเรียบร้อยของโรงเรียนเรื่อยมา เมื่อพบข้อบกพร่องก็จะบอก
 กล่าวแก่ผู้ทมีหน้าที่รับผิดชอบให้แก้ไขเสียใหม่แต่โดยดีและอย่าง อ่อน โยน
 ตลอดเวลาที่ทำงานร่วมกับอาจารย์ไม่เคยเห็นท่านเกรี้ยวกราดเอาด้วยโทษ

แก่ผู้ใดเลย มีเรื่องซงซงจากนไคจนถงขจขยบนนอยูเรื่องหนงคอ เรองการ
 มาทำงานสาย ในขณะนโรงเรียนเข้าคอนเข้า ๘.๓๐ น. แต่กำหนด
 เข้าแถวตั้งแต่ ๘.๑๕ น. จึงถอว่า ถาครหรือนกรเรียนมาช้ากว่า ๘.๑๕ น.
 ถอเขนสาย อาจารย์ไนยคนนคนหน่งบ้านอยุไกลและในคอนนการจวจร
 ไม่สะดวกเหมือนขจขยบนน มีรถเมลผ่านหน้าโรงเรียนสายเคียว เป็นเหตุให้
 อาจารย์ณนมาถงกว่า ๘.๑๕ น. ไปเส็กนอย ๒-๓ ครั้ง วันหน่งโดย
 ไม่มีใครสังเกทว่าอาจารย์พวงเพชรไปนงคยอยทไต่อาจารย์ณนแต่เมอใด
 มาทวยเขาเมออาจารย์ณนมาเล่าให้พงกนในหมู่เพอน ๆ ว่า ท่านไปนงคย
 เรองว่า เราตกลงกันว่าถามาถงโรงเรียนช้ากว่า ๘.๑๕ น. ถอว่า
 มาทำงานสาย ใช้ใหม่คะ อาจารย์ณนพคถงควมรู้สึกว่ ไม่ใคร่รัก
 โกรธเคืองหรือไม่พอใจในการเทอนนนเลย เพราะเหตุที่ลักษณะการเทอน
 นนสภาพอ่นโยนแต่ในขณะเคียวกนนนเองทำให้เขารู้สึกผิดในข้อบกพร่อง
 ของตนเองจริง ๆ และหลังจากที่ไคเลาส์กนพงแล้ว ตั้งแต่นั้นไม่มีใครมา
 ทำงานสายอีกเลย ยงมีเหตุการณ์ชกหลายอย่าง ในช่วงระยะเวลาที่ท่าน
 รัักษาการอาหารยไหญ่อยทโรงเรียนแห่งนี้ เป็นที่ประทับใจแก่ผู้ร่วมงานทุก
 คนอย่างไม่มีวันลม นักเรียนรักและเคารพท่านประตจมารดา และในทำนอง
 เคียวกนก็ไครับความรักและเอาใจใส่จากท่านเหมือนหน่งท่าน เป็นมารดา
 จริง ๆ เวลาที่พานักเรียนไปทัศนจรรต่างจังหวัดซงท่านมักจะไปค้วยไม่ได้
 ค้วยติดธุระและภาระอ่น ๆ มากมาย ท่านจะเผ่ากาชยกาชวครูอาจารย์
 ผู้ควยคุมไให้ระวังเรื่องความปลอดภยของนักเรียนให้มาก ๆ และวันออก

เดินทางไม่ว่าจะกำหนดเวลาเข้าตัวเพียงใด ท่านจะต้องมาโรงเรียนก่อน
เวลาออกเดินทางเพื่อส่งคุณแลความเรียบร้อย พร้อมด้วยของฝากเป็นขนม
หรือผลไม้สำหรับให้ผู้ไปรับประทานระหว่างทาง ทุกครั้งที่มาโรงเรียน
เดินทาง โดยเหตุที่ไต่กล่าวแล้วว่า การจราจรในสมัยนี้มีรถเมลล์ผ่าน
หน้าโรงเรียนสายเดียว การเดินทางของครูค่อนข้างลำบาก สำหรับ
นักเรียนนั้นส่วนใหญ่เป็นนักเรียนประจำ เวลาฝนตกหนัก ๆ ท่านจะอนุญาต
ให้ใช้รถโรงเรียนเพื่อส่งครูตามจุดต่าง ๆ ที่ชนรถต่อกลับบ้านได้สะดวกโดย
ทั่วถึงกัน โดยที่ตัวท่านเองไม่ได้ใช้รถโรงเรียนเลย

“การทำงานในระยะนี้มีความร่วมมือร่วมใจกันเป็นอย่างดี ทั้ง ๆ ที่
ทุกคนทุกฝ่ายต้องทำงานหนักเพราะโรงเรียนเพิ่งเปิดใหม่ และกรมไม่ได้
จัดงบประมาณค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ไว้ให้ ต้องอาศัยเงินยืมมรดกจ่ายจากกรม
มาก่อน จำนวนครูก็มีน้อย คนงานภารโรงก็มีน้อย แต่ถึงกระนั้น
ทุกคนทั้งครู นักเรียน คนงานภารโรง ก็มีความร่วมมือร่วมใจเป็นอย่างดี
เพื่อที่จะให้โรงเรียนของเราเจริญชนบททั่วถึง ไม่มีใครบ่นเหนื่อย ไม่มี
ใครหลีกเลี่ยงงาน หรือทำงานแต่เพียงเพื่อเอาหน้าหรือให้ผ่านไปวันหนึ่ง ๆ
ถ้าไม่มีผู้บังคับบัญชาอย่างอาจารย์พวงเพ็ชร ก็คงจะหาความร่วมมือร่วมใจ
เช่นนั้นได้ยาก เมื่อทราบข่าวอาจารย์ถึงแก่กรรมโดยกะทันหัน ในครั้งนั้น
ไม่มีใครเลยที่จะไม่ตกใจและเสียใจ ไม่มีใครเลยที่จะกลืนน้ำตาแห่งความ
อาลัยรักไว้ได้”

อาจารย์พวงเพชร ไทรบ หนาท ศึกษาการ ในตำแหน่งอาจารย์ใหญ่
 โรงเรียนผกหัตถ์ครุศาสตร์อาชีวศึกษาได้ประมาณ ๑ ปี กับ ๖ เดือนเศษ
 จ้างดำรงณมหาวิทยาลัยซึ่งสมัยนั้นยังสังกัดกรมมหาวิทยาลัย กระทรวง
 ศึกษาธิการอยู่ มีนโยบายที่จะยกฐานะวิชาแผนกครุศาสตร์ (แผนกผกหัตถ์
 ครุมัธยม) ซึ่งเดิมรวมอยู่กับคณะศึกษาศาสตร์และครุศาสตร์ ขึ้นเป็น
 คณะหนึ่ง โดยเฉพาะ คือ คณะครุศาสตร์ จึงได้แสวงหาอาจารย์ที่มีการ
 สอนและวิชาความรู้ดีไปเป็นกำลังเพื่อความเหมาะสมในราชการดังกล่าว
 อาจารย์พวงเพชร เขียมสกุล จึงไต่รบคำสั่งให้โอนจากกรมอาชีวศึกษา
 ไปสังกัดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยตั้งแต่วันที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๗
 ไต่รบเงินเดือน ๒๖๐ บาท ยังความอาลัยอาวรณ์ให้แก่คณะครุอาจารย์
 โรงเรียนผกหัตถ์ครุศาสตร์อาชีวศึกษาเป็นอย่างยิ่ง แต่โรงเรียนนั้นต่อมาก็คือ
 โอนไปสังกัดกรมการผกหัตถ์ครุเมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๘ เมื่อ
 ท่านไต่รบหนาทเป็นอาจารย์ในคณะครุศาสตร์แล้ว ท่านยังคงเป็นอาจารย์
 พวงเพชรคนเดิม มีความขยันขันแข็ง สักวาอ่อนโยนอยู่เสมอ มีผู้เล่า
 ว่า เมื่อคราวที่อาจารย์ไปติดต่อขอโรงเรียนวัดชนระสังคราม เพื่อขอให้
 นิสิตครุศาสตร์ไปฝึกสอน เมื่ออาจารย์กลับไปแล้ว ครู่หนึ่งหลายทีได้
 สันทนาการอาจารย์ เมื่อไต่รบว่าท่านเป็นอาจารย์จากสถาบันศึกษาชั้นสูง
 และเป็นภรรยา นายเกรียง เขียมสกุล อธิบดีกรมสามัญศึกษา ซึ่งสมัย
 นั้นดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการกองการประถมศึกษา ต่างพากันชื่นชมใน
 ความสักวาอ่อนโยน และความไม่ถือตัวของอาจารย์เป็นอย่างดี พากัน
 ยืนยันว่าเสียค่ายที่ไม่ได้ต้อนรับให้สมเกียรติ

แต่ก็เป็นที่น่าสลดใจอย่างยิ่ง ที่ในชั้นปลายของชีวิตอันยังสดชื่น
 และกำลังเข้มแข็ง ในหน้าที่การงานของอาจารย์ผู้รักศิษย์อย่างชีวิตจิตใจ
 มหาวิทยาลัยยุคภาคปลายของการศึกษา อาจารย์ได้มีเวลาพักผ่อนไปพักผ่อน
 ภาคเหนือเป็นเวลาเพียง ๒๐ วัน เพราะนอกจากพักผ่อนอยู่กับงานอัน
 เป็นหน้าที่โดยใครขมอมให้เป็นผู้จัดการ ในเรื่องเตรียมงานเข้าโรงเรียน
 ประถมสาธิต ของคณะกรรมการศาลเจ้าพ่อหลวงมหาวิทยาลัย ให้เสร็จก่อน
 ที่จะเป็นผู้แทนมหาวิทยาลัยไปร่วมประชุมสัมมนาหลักสูตร ๗ ปี ณ จังหวัด
 ฉะเชิงเทรา กลางวันไปทำงานหมดเวลาพักผ่อนยามเช้าทำที่บ้าน เป็น
 เช่นนตลอดเวลานี้แต่ปลายเดือนเมษายนถึงต้นเดือนมิถุนายน
 พ.ศ. ๒๕๐๑ ในวันที่ ๘ มิถุนายน อาจารย์พ่วงเพชรก็ลงไปทำงานตาม
 ประเพณีที่ยังขบถยนต์ตระเวนไปติดต่อการงานหลายแห่ง ตอนเย็น
 กลับบ้านทำความสะอาดรถยนต์ของอาจารย์แล้วเดินคลุกหาดนรดิชา
 พรวนคืนตนไม่สนใจเป็นกิจกรรม ตอนค่ำได้ลอมวงกันรับประทานอาหารกับ
 ครอบครัว หลังจากนั้นก็โทรทัศนอยู่พักหนึ่ง แล้วก็ตั้งตนทำงานต่อไป
 โดยนั่งเขียนคำบรรยายเรื่อง "น้แหละเต็ก" ซึ่งเป็นต้นฉบับที่จะนำไปพูด
 ในที่ประชุมของสมาคมศึกษาศาสตร์แห่งประเทศไทยไว้ ไม่ช้าแฉว่าช่วย
 เป็นโรคอะไรมาก่อนเลย นอกจากจะบ่นว่าเพลยและเหนื่อย ซึ่งเขาใจว่า
 เป็นเรื่องของผู้ทำงานมาก รุ่งขึ้นวันที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๑
 อาจารย์คนนอนแต่เช้าตรู่ตามปกติ เขาห้องนอนไม่ทันลงกลอนประตูก็กลิ้ม
 หมกสติ ชั่วระยะเวลา ๒๐ นาที เท่านั้น ก็ถึงแก่กรรม สิริรวมอายุได้
 ๔๕ ปี ๕ เดือนเศษ

สมาคมศึกษาศาสตร์ซึ่งเป็นสมาคมหนึ่งของครู โรงเรียนราษฎร์ได้
เขียนคำไว้อาลัยในฐานะที่อาจารย์พวงเพชรได้ทำงานจนสุดท้ายเพื่อ
สมาคมนี้ไว้ดังต่อไปนี้

“การจากไปของอาจารย์ มิใช่เป็นการสูญเสียอย่างใหญ่หลวงของ
ครอบครัวหรือวงมิตรสหายเท่านั้น แต่เป็นการสูญเสียของแผนกครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และวงการศึกษาดุเรชาอย่างยิ่งของบรรดาผู้
สนใจในปัญหาเด็กแห่งประเทศไทยอีกด้วย ไม่มีมรดกกรรมใดๆ ที่จะสื
สละทอดความรู้สึก ยิ่งความเศร้าสลดทศให้แก่มิตรสหายที่เกี่ยวกับการสูญเสีย
อาจารย์ที่เคารพรักในครั้งนั้น เมื่อนึกไปถึงความจริงที่ว่า อาจารย์ได้ฟัน
ฝ่าอุปสรรคต่างๆ อย่างยอมเสียสละ มานะอดทนในการศึกษาค้นคว้าหา
ความรู้ ทำงานหาเงินหาเงินหาเงินไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย ไม่คำนึงถึง
ความสุขส่วนตัว เห็นประโยชน์ส่วนรวมเหนือสิ่งใด ๆ อาจารย์ได้ริบภารกิจการ
อย่างหนักมาตลอด ในขั้นปลายก็คึกคัการร่วมสร้างรากฐานความเป็น
เอกภาพให้แก่คณะครุศาสตร์และตั้งโรงเรียนประถมสาธิต ซึ่งได้ริบมอบหมาย
ไว้ว่าควรดำรงโครงการไว้เรียบร้อย และเริ่มจะบริหารงานไปตามแผนการ
อย่างจริงจัง แต่แล้วโรงเรียนประถมสาธิตและเด็กไทยส่วนหนึ่งช่างอาภัพ
มฤตยูกลับพรากอาจารย์ไปเสียจากพวกเราอย่างไม่มีแว้วมาก่อนเลย

เราได้รับทราบข่าว อาจารย์จะเป็นตัวแทนของมหาวิทยาลัยไปร่วมประชุม
สัมมนาเรื่องหลักสูตร ๗ ปี ซึ่งเป็นราชการพิเศษ อาจารย์จึงเร่งงานใน
หน้าที่เกี่ยวข้องกับการเปิดโรงเรียนสาธิตเตรียมเรียบร้อย ในวันที่ ๘ มิถุนายน

๒๕๐๑ ในวันนั้น มีคนเห็นอาจารย์ชัชวรดไปติดต่อกองานการหลายแห่ง ในตอนกลางคืนอาจารย์นั่งเขียนคำบรรยายเรื่อง 'น้แหละเต็ก' เสรีเช่นเดียวกัน ไม่มีใครรู้ว่าอาจารย์จะต้องลงแก่กรรมในเช้าวันที ๑๐ มิถุนายน ไม่มีใครคิดว่ 'น้แหละเต็ก' จะเป็นงานชิ้นสุดท้ายของอาจารย์ แต่มีนักเขียนความจริง และเป็นอาตมแต่แสดงจิตใจที่อาจารย์ทงไว้

นักเขียนหนังสือหนึ่งเขียนไว้ว่า 'A jewel may be lost in the sea, but it is still existent as a jewel' ในลักษณะเดียวกัน อาจารย์เปรียบเสมือนเพชรนาหนงของแผนกครศาสตร์ แม้จะกลายกลับเป็นธาตุดินน้ำลมไฟไปแล้ว แต่แสงประกายพรายแพรวเมื่อยังเป็นเพชรก็คงจะส่งแสงอยู่ในความทรงจำของพวกเราตลอดกาล ขอให้ดวงวิญญาณของอาจารย์จงสิ่งสถิตอยู่ในห้วงแห่งความสขสงข่วนิรันดร"

คณงามความคชของอาจารย์ชงมตอการศึกษาและมีตอ นักเรียนและเพื่อนครเขนทประจกษคงโคพรรณามาแลวอนนเขนแต่เพยงในประเทศไทย ส่วนความคชของอาจารย์ทไปปรากฏในต่างประเทศคือ สหรัฐอเมริกาและประเทศนิวซีแลนด์ ก็ใคมีหนังสือแสดงควมอาลัยของบุคคลสำคัญในวงการคชษาของประเทศตงกล่าวมายังสำมิของอาจารย์หลายฉบับ เช่น จากเลขาธิการคณะกรรมการคชษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติของประเทศนิวซีแลนด์ จากปลัดกระทรวงคชษาธิการประเทศนิวซีแลนด์ และจากผู้ประสานงานมหาวิทยาลัยอินเดียนา ซึ่งของรายสุดท้ายมควมว่

๒๒๑

Indiana University
School of Education
Bloomington, Indiana

June 20, 1958

Mr. Kriang Iamsakul
Department of Elementary Education
Ministry of Education
Bangkok, Thailand

Dear Kriang:

We have just learned of the great tragedy that has come to your family. Mrs. Porter and I would like to extend our sincere sympathy to all of you. The news was a real shock to us and to our participants on the campus. They feel as we do that we have not only suffered a great personal loss, but Thailand has lost a wonderful spirit.

Sincerely,

Willis P. Porter

Coordinator

ชาวราชการของอาจารย์พวงเพชรเป็นเวลา ๒๕ ปีเต็ม นับเป็นชีวิต
ครุแท้มิได้เปลี่ยนแปลงไปสู่อาชีพอื่น ใฝ่ฝันส่งลูกหลานใคร่บ่ก่อกความชื่นชมยินดี
ทนนักเรียนของท่านได้สำเร็จการศึกษาไปแล้วนับเป็นจำนวนพัน ในด้าน
ราชการอาจารย์พวงเพชรก็ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์และ
เหรียญดุษฎีมาลา

พ.ศ. ๒๔๘๔ จตุรดาภรณ์มงกุฎไทย

พ.ศ. ๒๔๘๖ จตุรดาภรณ์ช้างเผือก

พ.ศ. ๒๔๘๓ เหยี่ยวบรมราชาภิเษกรัชกาลปัจจุบัน (เงิน)

อาทนายพวงเพชรได้ทำการสมรสกับนายเกรียง เอยมสกล เมื่อ

วันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ มีบุตร ๒ คน คือ :

๑. นางสาวกิงเพชร เอยมสกล อ.บ. ขณะนี้กำลังไปศึกษาอยู่ใน
สหรัฐอเมริกา

๒. นายกฤษณพงศ์ เอยมสกล กำลังไปศึกษาอยู่ในประเทศอังกฤษ
นายเกรียง เอยมสกล ได้กล่าวคำอาลัยอาวรายพวงเพชรเกี่ยวกับ

ครอบครัวไว้ดังต่อไปนี้

“ในฐานะที่เป็นภรรยา ตลอดเวลา ๑๗ ปีคุณพวงเพชรเป็นภรรยา
และแม่บ้านที่คอยประเสริฐ แม่จะต้องมีภาระออกจากบ้านไปทำงานทุกวัน
ทุก ๆ วัน แต่กิจการภายในบ้านอันเป็นหน้าที่ คุณพวงเพชรพยายามจัดและ
ดูแลมิได้ขาดตกบกพร่อง เมื่ออยากมีทศคนคุณพวงเพชรก็พยายามสะสม
และขายของเก่าจตุชอ เมื่ออยากมีบ้าน คุณพวงเพชรก็ยอมผูกพันกับ
กรมประชาสัมพันธ์เพราะหวังเงินจตุชและควมคุมการก่อสร้างเงินตำเร็ว ใคร ๆ
ได้เห็นบ้านเป็นหลักฐาน มีหญ้า มีไม้ผล ไม่ประคิบ จะต้องชม นั้นเป็น
ความดีงามของคุณพวงเพชรทั้งสิ้น คุณพวงเพชรพบกับลูกหลานเสมอว่า
มหาวิทยาลัยเล็ก แม่หัวตะกั่วไปจ่ายตลาด ไม่อายใคร ให้ลูกหลาน
เอาเยี่ยงอย่าง ทั้งลูกทั้งหลานใคร่รับการดูแลช่วยเหลือจากคุณพวงเพชร

เสมอเหมือนกันหมด คุณพวงเพชรเป็นห่วงคนอื่นมากกว่าตัวเอง ทุกคน
สบายใจ

“ในฐานะที่เป็นแม่ คุณพวงเพชรรักและทำทุกอย่างเพื่อลูกโดยแท้
นอกจากการทะนุบำรุงลูกในเรื่องการกินการอยู่ เครื่องเล่น เครื่องใช้ เครื่อง
นุ่งห่มตามควรแก่ศักราชแล้ว การปลูกฝังนิสัยที่ดีให้แก่ลูก การให้ความรู้
แก่ลูก และการสร้างหลักฐานไว้ให้ลูก เป็นเรื่องที่คุณพวงเพชรสนใจ
เป็นพิเศษ เมื่อเลิกงานกลับบ้านในตอนเย็น ๆ คุณพวงเพชรจะชวนลูกลง
สนาม ทำหญ้า รดน้ำ หรือตกแต่งต้นไม้ ตอนค่ำๆ ในวงอาหารหรือหลัง
อาหาร คุณพวงเพชรจะเรียกลูกมานั่งใกล้ๆ สนทนาด้วย หรือไม่เช่นนั้น
ก็พยายามแก้ไขข้อข้องใจของลูกในทางวิชาการ คุณพวงเพชรต้องการให้ลูก
เรียนดีเหมือนคุณพวงเพชร ต้องการให้ลูกอยู่ในโอวาทของพ่อแม่ครูอาจารย์
เหมือนคุณพวงเพชร ต้องการให้ลูกมีมานะอดทนและดีต่อเพื่อนต่อญาติพี่น้อง
เหมือนคุณพวงเพชร”

อาจารย์พวงเพชรเป็นผมนิสัยอ่อนโยน โอบอ้อมอารี มีเมตตาจิต
มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด มีชีวิตเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น จึงเป็นที่รักของคน
ทั่วไป ถึงคำไว้อาลัยของนายเกรียง เข็มสกล ว่า “ในฐานะที่เป็นเพื่อน
คุณพวงเพชรเป็นคนดีต่อเพื่อน เห็นใจเพื่อนและเกรงใจเพื่อน ไม่ว่าจะ
เป็นเพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมชน หรือเพื่อนร่วมงาน เจ็บไข้ได้ป่วยคุณพวงเพชรเป็น
ต้องลงขัน ตกทุกข์ได้ยากคุณพวงเพชรเป็นต้องไปหา ใครออกปาก ใคร
ขอแรง คุณพวงเพชรเต็มใจช่วยทั้งนั้น ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนหรือทำอะไร

คุณพวงเพชรไม่กินแรงเพื่อน ตรงกันข้าม พยายามทำงานให้เพื่อน
เพื่อน ๆ ห้าม เพื่อน ๆ ออกปาก และเพื่อน ๆ สงสาร” ความรักระหว่าง
เพื่อนฝูงสนิทกันอย่างชายชังเพียงใด ก็ระพบอกในคำรำพันของใครหญิง
สมโรจน์ สวัสดิ์กกุล ณ ออยุธยา ผู้เป็นเพื่อนรักของอาจารย์ดังต่อไปนี้

“ฉันคิดถึงพวงเพชรเมื่อพิเศษ มาลับหน้าลับเนตรไม่เคยเห็น
ทั้งให้ฉันผันหน้าตากระเด็น ใครรักเร้นหลอกลวงพวงเพชรไป
เพชรพวงนมค่าถ้าจะนับ หรือเปรียบกับเพชรมณีสิ่งที่ใหญ่
เพชรในดินหินแก้วอันแว่วไว ถ้าแม่หายหาใหม่หากมีเงิน
แต่พวงเพชรเมื่อก่อนของฉันหรือ แสงส่องที่ไหนไม่มีที่
มิใช่เพชรหาได้ในธรณี เพชรพวงนี้ฉันประทับใจ
เป็นเพชรพวงร่วงหล่นจากบนฟ้า ลอยลงมาเป็นมนุษย์ในโลกใต้
พอพี่น้องญาติมิตรติดหทัย รักอาลัยเพชรก็กลายสลายพวง
ผู้อยู่ไกลเธอจึงจะชังค่า ว่าราคาเธอใจช่างใหญ่หลวง
ฉันมีเธอเป็นมิตรสนิททรวง ก็ลุ่มหลงเรียกว่าสามสิบปี
เคยร่วมทุกข์สุขสนิทกันมาหนัก เคยทงรักและทงเกลียดก็ตรงที่
เธอขยันฉันเกียจคร้านทงพาลรี พาลขวางเธอเธอก็มีแต่เอาใจ
เธอฉลาดส่วนฉันเล่าโง่งงาเหลือ เธอสู้เอ้ออ้านวยช่วยบอกให้
เธอเป็นน้ำจ๋าเย็นฉันเป็นไฟ แต่ไม่เคยเลยจะไกลกัน นานวัน

ร่วมโรงเรียนร่วมงานร่วมฐานถิ่น ทั้งร่วมกันร่วมนอนเชอผอนผัน
 อยู่เมืองไทยไปเมืองเทศนอกเขตคั่น ก็พบกัณอยู่ข้างข้างไม่ห่างกาย
 ณ บดินบักว่าลวงมาแล้ว ไยเพื่อนแก้วพวงเพ็ชร์มาแต่ศตหาย
 ช่างกระไรไม่เห็นหน้ามาเยี่ยมกราย ทั้งฉันทไวให้มิวายอวอร์ดเธอ
 อยู่ที่ไหนใครรู้ด้วยช่วยบอกเขา ว่าฉันทเฝ้าคิดคะนึ่งถึงเสมอ
 แม้วนโคฉันทไปใจจะเจอ จะบ้ำเรอแต่เพ็ชร์ร่วงพวงนอเอย”

ก่อนที่จะจบชีวิตของอาจารย์พวงเพ็ชร์ ผู้เขียนขอ นำความ ขาดตอน
 ในคำบรรยายเรื่อง “น้แหละเท็ก” ของท่านชงเขียนเขียนต้นฉบับไว้อย่าง
 ละเอียดถถถถ ชงสีมาคมศึกษาสมพนธ์ไทพมพเพนเล่มปรากฏว่าเป็นหนังสือ
 ขนาด ๘ หน้ายกหน้าถึง ๕๖ หน้า มากล่าวไว้ดังต่อไปนี้

“...ประโยชน์ที่เด็กจะได้รับตามทักล่าวมานคนนมาความว่า เท็ก
 ไตรรับความเข้าใจจากท่านในฐานะที่เป็นครู หรือเป็นผู้ปกครองศิษย์ ถ้าการพูด
 ของคุณช่วยให้อุญใหญ่เข้าใจเท็ก คุณจะช่วยบดบยบดบด เพราะถื่อว่าไต่
 ทำหน้าทอนแต่จริง คือ เป็นโฆษกของเท็กอันเป็นงานที่คณนรกแล้ว คณนคิด
 ว่าถ้าผู้ใหญ่เราพยายามเข้าใจเท็ก พยายามเป็นโฆษกให้ใคร ๆ เห็นความ
 สำคัญของเท็ก สิทธิของเท็ก หน้าทของเท็ก กนอย่างจริงจัง เท็กของเรา
 จะคชชช เราจะไม่ต้องวุ่นวายเรื่องแกงกวนเมอง อินทราว อินทรวา หรือ
 อินทรวาง อินทรวาย ที่จะเกิดตามมา และแม้แต่กรรมการต่าง ๆ เช่น
 ศ. ป. อ. หรือกรรมการเรื่องเท็กว้รูน ก็ไม่จำเป็นต้องยุ่งยากใจ
 ดังทเป็นออย...”

“.....คณนไม่ใช่ผู้เชียวชาญในเรื่องเท็ก แต่การที่ส่มศรใจมาพูด
 เรื่องเท็ก เพราะเรื่องนตงอยบนฐานของความรัก ชงคณนใครจะขอเรียกว่า

สามรักในโรงเรียน รักทหนึ่งนนค่อ รักเด็ก รักสองค่อ รักชวาวักวัย
 พัฒนาการของเด็ก รักทสามค่อ รักรวม รักทงสามชอนคณนอยากจะกล่าวว่
 รักทหนึ่งนหรือค่อรักเด็ก
 ึ่งตัวเล็กตัวใหญ่ไว้เคียงสา
 รักทสองค่อรักหลักวิชา
 ว่าด้วยเด็กพัฒนามาอย่างไร
 รักทสามนนค่อชอรรวม
 ชีวิตรวมกับเด็กแสนแจ่มใส
 ไม่เลือกเพศเลือกชนหรือเลือกวัย
 ถึงยากจนแคไหนดหวังให้ดี
 เด็กเลือกแหล่งเกิดได้ไหนหรือ
 จึงได้ถือเอากำเนิดประเสริฐศรี
 แบ่งชนเด็กน้อยใหญ่ไพร่ผู้ดี
 เรียกเด็กผีเด็กเปรตไม่เมตตา...”

“.....ท่านทั้งหลายมีอาชีพเป็นครู ท่านทั้งหลายสนใจในหลักการศึกษ
 แนวนใหม่ การศึกษาแผนใหม่ในส่วนทเกยวกับเด็กนน กล่าวอย่างชรวมค
 สามัญหรือชอย่างง่าย ๆ ก็ค่อ เราถอเอาตัวเด็กเป็นเรื่องสำคัญ วัตถุประสงค์
 ประสงค์ของการศึกษาแผนใหม่อยู่ทการช่วยให้เด็กเจริญเติบโตทท ๆ ท่าน
 ทงคานชน คานฉาง ชางหน้า ชางหลัง ภายนอก ภายใน ให้เจริญทงกาย ใจ
 อารมณ์ และสังคม เพื่อเด็กจะโคมบคคลิกภาพอันสมบูรณ ในชววนของการ
 ศึกษา เราจึงศภาพแวคล้อมชนเพื่อเด็กทงสน

การจั้ตโรงเรียน	เพอเต็ก
การจั้ตชน	เพอเต็ก
การจั้ตวางหลักสู้ตร	เพอเต็ก
ประมว้ลการเรี้น	เพอเต็ก
แบ้บเรี้น	เพอเต็ก
ว้ชสู้ณ	เพอเต็ก
การประเมี้นผล	เพอเต็ก
อาหารในโรงเรียน	เพอเต็ก
การจั้ตค้ตอ้กขั้ยปล้กครอ้ง	เพอเต็ก
ค้นไม้ทกค้นในขรีเวอฉ	เพอเต็ก
เคอว้งเล่้นทกชน	เพอเต็ก
หอ้งนำ หอ้งส่วม	เพอเต็ก

ว้ลขุ

ขบลงควยขอ้ความว้

“ค่าฝ้ากผู้ทเกยว้ของกั้บเด็ก

๑. จะรักไครก็รักเด็ก แต่อย่าล้มรักเด็กตาค้่า ๆ ในความปล้กครอ้ง
ขอ้ของท่าน
๒. จะเข้าใจอะไรก็เข้าใจเด็ก แต่อย่าล้มเข้าใจเด็กตาค้่า ๆ ใน
ความรั้บค้ศอ้บขอ้ของท่าน

๓. จะเผชิญภัยอย่างใดก็เผชิญเถิด แต่อย่าล้มเผชิญภัยกับเด็ก

ตกต่ำ ๆ ตามหน้าที่ของท่าน เพราะการเผชิญภัยของเด็ก เป็นการนำไปสู่
การเรียน การเข้าใจโลก และการเข้าใจชีวิต

๔. จะชนะใจอะไรก็ชนะใจเถิด แต่อย่าล้มชนะใจเด็กตกต่ำ ๆ ซึ่งท่าน
กำลังส่งเสริมพัฒนาการทั้ง ๔ ด้านของเขา เพราะความชนะใจอันใดที่ชนะ
ใจเท่ากับความชนะใจ ที่ท่านจะได้รับจากเด็กนั้นเป็นไม่มี

คำจบ

จำใจจำเอ๋ยเออน	อ้อลา ท่านเอ๋ย
กำหนดกาลคลาดคลา	เคลอนคล้อย
หากประโยชน์นดหงหงนา	จักเกิด
ขออุทิศแก่เด็กน้อย	หงดาวแดนไทย”

อาอารยพวงเพชร เข็มตักถล ผู้ล่วงลับไปแล้วเราจะไต่ชื่อว่า
นวรรตณดวงทเกาดวรหงง คังคาศระพนธ์ของหมอมหหลวงบน มาลากุล
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งว่า

“เวเชียรชวงตวงเกาเนาวรัตน ส่องแสงเรืองจาร์สรศัม

มีค่าควรคู่ฟ้าคู่ชาติ

คือวิญญานครูทอุทิศตน

เฝ้าส่งสอนนวนวามมานะ

เสียสละเพื่อศษยสัมฤทธิผล

รวมวีเชียรโชติชวงเกาดวงดล

มิ่งมงคลศึกษาประชาไทย”

(ในการเรียบเรียงครั้งนี้ได้รวบรวมประวัติของอาจารย์พวงเพชร จากหนังสืออนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ทนายเกรียง เขียมสถิต อธิบดีกรมสามัญศึกษา จดพิมพ์ชน จากคณะศึกษาศาสตร์และเพื่อน ๆ ที่ โรงเรียนราชินี เช่น คุณหญิงสมโรจน์ สวัสดิติกุล ณ อยุธยา หัวหน้ากอง วิทยาลัยเทคนิค อาจารย์เสนาะจิตร สวรรณไพศักร หัวหน้ากองอนุภาษาศ และจากคณะอาจารย์แห่งโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นครูซึ่งเคยอยู่ร่วมราชการ กับอาจารย์พวงเพชร เป็นผู้เขียน จึงขอขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วย)

รองรัตน์ อิศรภักดี

หอสมุดคุรุสภา

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร โบราณคดีศึกษาและวิจัยสอหนังสือไทย. ฉบับที่: โรงเรียน
การช่างอุตสาหกรรมศึกษา (แผนกการพิมพ์), ๒๕๐๒
ก.ศ.ม. (มูลนิธิส่งเสริมกิจการศาสนาและมนุษยธรรม). สังฆกรรม.
พระนคร: ฉัตรการพิมพ์, ๒๕๐๘
- คณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล. ชุมนุมพระนิพนธ์และบทความเฉลิม
พระเกียรติสมเด็จพระราชาธิบดี เจ้าฟ้ามหิดลอดุลยเดช
กรมหลวงสงขลานครินทร์ พระบิดาแห่งการแพทย์แผน
ปัจจุบันของไทย. พระนคร: ไทยเซเชม, ๒๕๐๘
- ควิสภา. ประวัติครู ๒๕๐๐-๒๕๐๖ และ ๒๕๐๘-๒๕๐๙.
พระนคร: ควิสภา, ๒๕๐๐-๒๕๐๘
- เจษ นวประยูร. ๒๕๐๗
- แฉ่มวิชาสอน. หลวง. ลัทธนวารเทศนาคำถาม-คำตอบเรื่องวิปัสสนา
กรรมฐานและคำถวายทานต่างๆ. พระนคร: รุ่งเรืองธรรม,
๒๕๐๘
- ขวรรณเวศวิหาร, วิท. จากทรงคมงคล. พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย,
๒๕๐๘

ประวัติกวีรัชฎากริ, หลวง พระนคร : อักษรนิติ, ๒๔๙๙

บัน มาลากุล, หม่อมหลวง. คู่มือครูเล่มเล็ก. พระนคร : โรงเรียนสตรี

เนติศึกษา (แผนกการพิมพ์), ๒๕๐๒

พวงเพชร เอี่ยมสกุล. น้แหละเด็ก. ธนบุรี : โรงเรียนการช่างอุตสาหกรรมศึกษา

(แผนกการพิมพ์), ๒๕๐๒

วันรัต, สมเด็จพระ. สันติวัน. ๒๕๐๙

ศรีภษาเวทิน, หลวง. ธนบุรี : บรรหาร, ๒๕๐๔

สันธานอักษรศาสตร์, ชุน. อภัยพานวิภาค. พระนคร : พิมพ์ไทย, ๒๔๕๙

สันธานอักษรศาสตร์, ชุน. ลิลิตตำนานพระพุทธรชินราช. พระนคร : อุดม,

๒๔๙๓

สึคนธวิทศึกษากริ, ชุนิ. พระนคร : ส่วนท้องถิ่น, ๒๕๐๖

สุมนชาติ สวัสดิ์สกุล, หม่อมราชวงศ์. สุมนชาติพนนิ. พระนคร : ห้าง

หุ้นส่วนจำกัดศิวิพร, ๒๕๐๗

หุ่ม, นาย. ปกิระอักษรวิธิ. พระนคร : พิมพ์ไทย, ๒๔๕๙

หุ่ม, นาย. ลิลิตกัมพูชพ่าย. พระนคร : พิมพ์ไทย, ๒๔๕๙

อริยวงศ์าคตญาณ, สมเด็จพระ. ความช้ชตรง. พระนคร : ไทยเชชม,

๒๕๐๙

ทะเบียนประวัติ

นาวิกศาสตร์. สมเด็จพระราชบิดากษัตริย์ราชธานีไทย. ๒๕๐๗

บันทึกของกรมมหาวิทยาลัย ๒๕๖๖-๒๕๖๗

ประวัติการขอเหรียญจักรพรรดิมาลา

พระราชบัญญัติ, พระราชกฤษฎีกาและข้อบังคับของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ราชกิจจานุเบกษา

รายงานการประชุมคณะกรรมการประจำคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์

๒๕๓๘-๒๕๔๒

ลายพระหัตถ์ลงนายชั้นใช้ แม่นมาศ

วิทยาจารย์

คริสต์ศักราช. สมเด็จพระบิดานนาริก. ๒๕๐๓

สมทสาร

หอสมุดคุรุสภา

ร.ท.	สถานศึกษา	ปริญญา			ป.ม.	ป.กศ. สูง	ป.ป.	ป.กศ.
		ตรี	โท	เอก				
๒๒	โรงเรียนฝึกหัดครูพระนครศรีอยุธยา							๑๐๗
๒๓	โรงเรียนสตรีฝึกหัดครูพระนครศรีอยุธยา							๑๔๔
๒๔	โรงเรียนฝึกหัดครูสตรีศรีอยุธยา							๖๗
๒๕	โรงเรียนฝึกหัดครูนครเขื่อนขันธ์กา							๑๙๐
๒๖	โรงเรียนการเรือนนครราชสีมา							๓๔
๒๗	โรงเรียนคำเที่ยงอนุสรณ์							๓๖
๒๘	โรงเรียนฝึกหัดครูอาชีวศึกษา							๑๐๐

หอสมุดคุรุสภา

ร.ท.	สถานศึกษา	ปริญญา			อน. ปริญญา	ป.ม.	ป.กศ. สูง	ป.ป.	ป.กศ.
		ตรี	โท	เอก					
๒๒	โรงเรียนฝึกหัดครูพระนครศรีอยุธยา								๑๕๕
๒๓	โรงเรียนสตรีฝึกหัดครูพระนครศรีอยุธยา								๑๕๘
๒๔	โรงเรียนฝึกหัดครูสตรีศรีนคร								๑๒๐
๒๕	โรงเรียนฝึกหัดครูคณะเซิงเทรา								๒๗๕
๒๖	โรงเรียนการเรือนนครราชสีมา								
๒๗	โรงเรียนคำเที่ยงอนุสรณ์								๒๕๓
๒๘	โรงเรียนฝึกหัดครูอาชีวศึกษา								๑๐๓

หอสมุดคุรุสภา

ปีการศึกษา ๒๕๐๓

ร.ท.	สถานศึกษา	ปริญญา		อนุปริญญา	ป.ม.	ป.กศ. สูง	ป.ป.	ป.กศ.
		ตรี	โทเอก					
๑	คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	๑๔๒						
๒	วิทยาลัยวิชาการศึกษา							
	ประสานมิตร	๒๕๖		๓๗				
	ปทุมวัน	๑๗๐		๕๕				
	บางแสน	๘๑		๕๐				
๓	วิทยาลัยครูจันทระเกษม					๕๓		
๔	วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา					๔๑๕		๕๕๑
๕	วิทยาลัยครูสวนสุนันทา					๔๕๕		๔๕๒
๖	วิทยาลัยครูสวนกุหลาบ					๑๓๔		๑๖๔
๗	วิทยาลัยครูพระนคร							๑๗๗

ที่	สถานศึกษา	ปริญญา			ป.ม.	ป.กศ. สูง	ป.ป.	ป.กศ.
		ตรี	โท	เอก				
๘	โรงเรียนเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์							๒๑๓
๙	โรงเรียนฝึกหัดครูชั้นตรี							๑๐๗
๑๐	วิทยาลัยครูเทพสตรี					๑๑๘		๑๘๗
๑๑	วิทยาลัยครูเชียงใหม่							๒๕๓
๑๒	วิทยาลัยครูนครราชสีมา							๓๓๕
๑๓	วิทยาลัยครูชลประทาน					๑๑๘		๔๕๐
๑๔	วิทยาลัยครูนครราชสีมา					๗๑		๒๗๐
๑๕	วิทยาลัยครูสงขลา							๑๔๔
๑๖	วิทยาลัยครูพิบูลสงคราม พิษณุโลก							๒๐๒
๑๗	วิทยาลัยครูมหาสารคาม							๒๗๐
๑๘	โรงเรียนสตรีฝึกหัดครูนครปฐม							๗๕
๑๙	วิทยาลัยครูยะลา							๑๐๗

ปีการศึกษา ๒๕๐๕

ลำดับที่	สถานศึกษา	ปริญญา		อนุปริญญา	ป.ม.	ป.กศ. สูง	ป.ป.	ป.กศ.
		ตรี	โทเอก					
๑	คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	๒๐๖		๑๘				
๒	วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร ปทุมวัน บางแสน		ภายนอก	๕๖ ๘๘ ๑๑๐				
๓	วิทยาลัยครูจันทระเกษม					๗๗		
๔	วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา					๓๘๘		๗๗๑
๕	วิทยาลัยครูสวนสุนันทา					๓๒๓		๔๖๓
๖	วิทยาลัยครูสวนกุหลาบ					๑๖๘		๑๘๔
๗	วิทยาลัยครูพระนคร							๑๖๖

ร.ท.	สถานศึกษา	ปริญญา			ป.ม.	ป.กศ. สูง	ป.ป.	ป.กศ.
		ครุโท	เอก	ปริญญา				
๘	โรงเรียนเพชรบุรีวิทยาลัยสงครณ							๒๑๒
๙	โรงเรียนผกหคครณบุรี							๑๐๙
๑๐	วิทยาลัยครเทพสทร					๑๐๘		๒๐๒
๑๑	วิทยาลัยครเซียงใหม่					๘๐		๒๖๓
๑๒	วิทยาลัยครศครณ					๖๐		๒๒๑
๑๓	วิทยาลัยครอบลราชณ					๘๔		๔๑๑
๑๔	วิทยาลัยครนครราชสีมา					๖๒		๒๕๕
๑๕	วิทยาลัยครสงขลา					๖๖		๑๔๕
๑๖	วิทยาลัยครพิบลสงคราม พิชณโลก					๖๑		๒๐๔
๑๗	วิทยาลัยครมหาสารคาม							๒๖๓
๑๘	โรงเรียนสทรผกหคครนครปฐม							๗๘
๑๙	วิทยาลัยครยะลา							๑๖๗
๒๐	โรงเรียนสทรผกหคครสงขลา							๑๐๓

ร.ท.	สถานศึกษา	ปริญญา			อน ปริญญา	ป.ม.	ป.กศ. สูง	ป.ป.	ป.กศ.
		ตรี	โท	เอก					
๒๐	โรงเรียนสตรีผไททศนครสงขลา								๑๐๕
๒๑	โรงเรียนผไททศนครเพชรบุรี								๑๒๐
๒๒	โรงเรียนผไททศนครพระนครศรีอยุธยา								๑๔๗
๒๓	โรงเรียนสตรีผไททศนครพระนครศรีอยุธยา								๑๑๙
๒๔	โรงเรียนผไททศนครอุดรพิทย								๙๖
๒๕	โรงเรียนผไททศนครฉะเชิงเทรา								๑๐๔
๒๖	โรงเรียนการเรือนนครราชสีมา								
๒๗	โรงเรียนคำเที่ยงอนุสรณ์								
๒๘	โรงเรียนผไททศนครราชสีมา								

หอสมุดคุรุสภา

ร.ท.	สถานศึกษา	ปริญญา			อน. ปริญญา	ป.ม.	ป.กศ. สูง	ป.ป.	ป.กศ.
		ตรี	โท	เอก					
๘	โรงเรียนเพชรบุรีวิทยาลัยสงครณี								๒๐๔
๙	โรงเรียนฝักหคครุณบุรี								๑๑๐
๑๐	วิทยาลัยครูเทพสตรี						๑๑๒		๒๖๐
๑๑	วิทยาลัยครูเชียงใหม่						๙๐		๓๖๔
๑๒	วิทยาลัยครูศรีนครินทร์						๕๖		๒๖๐
๑๓	วิทยาลัยครูอบลราชธานี						๕๕		๔๔๑
๑๔	วิทยาลัยครูนครราชสีมา						๓๑		๓๕๔
๑๕	วิทยาลัยครูสิงขลดา						๑๑๙		๒๗๕
๑๖	วิทยาลัยครูพิบูลสงคราม พิชณโลก						๕๔		๒๖๘
๑๗	วิทยาลัยครูมหาสารคาม						๕๖		๓๓๙
๑๘	โรงเรียนสตรีฝักหคครุณบุรี								๑๐๖
๑๙	วิทยาลัยครูยะลา						๓๔		๑๙๙

ร.ท.	สถานศึกษา	ปริญญา			อนุปริญญา	ป.ม.	ป.กศ. สูง	ป.ป.	ป.กศ.
		ตรี	โท	เอก					
๒๐	โรงเรียนสตรีผไทศน์นครสงขลา								๑๐๔
๒๑	โรงเรียนผไทศน์นครเพชรบุรี								๑๔๘
๒๒	โรงเรียนผไทศน์นครพระนครศรีอยุธยา								๑๘๓
๒๓	โรงเรียนสตรีผไทศน์นครพระนครศรีอยุธยา								๑๓๔
๒๔	โรงเรียนผไทศน์นครอุดรธานี								๑๖๓
๒๕	โรงเรียนผไทศน์นครระยอง								๒๗๔
๒๖	โรงเรียนการเรือนนครราชสีมา								
๒๗	โรงเรียนคำเที่ยงอนุสรณ์								
๒๘	โรงเรียนผไทศน์นครอาชีวศึกษา								

หนังสือสำหรับค้นคว้า
ทำ
นำออกนอกห้องสมุด

หอสมุดครูสภา

หนังสือสำหรับค้นคว้า
ห้าม
นำออกนอกห้องสมุด

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภา นายกำธร ชาติภุช ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา

๑๑ มกราคม ๒๕๑๐